

T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI YENİ
AVRUPA GÜVENLİĞİ VE NATO'NUN
TRANSFORMASYONU

M. Cem OĞULTÜRK
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN

GEBZE
2005

**T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI YENİ
AVRUPA GÜVENLİĞİ VE NATO'NUN
TRANSFORMASYONU**

**M. Cem OĞULTÜRK
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI**

**GEBZE
2005**

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	iv
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Probleminin Ortaya Konması	5
1.2. Araştırma Yöntemi	6
1.3. Araştırmanın Amacı	6
1.4. Araştırmanın Önemi	6
2. TEORİK, KAVRAMSAL VE TARİHSEL AÇIDAN GÜVENLİK VE KOLEKTİF GÜVENLİK	8
2.1. Güvenlik Kavramı ve Gelişimi	8
2.1.1. Güvenliğin Tanımı	8
2.1.2. Güvenlik Sistemleri	10
2.1.3. Güvenliği Tehdit Eden Hususlar	15
2.2. Uluslararası İlişkiler Teorisi ve Güvenlik Çalışmaları	17
2.2.1. Uluslararası İlişkileri Güvenlik Düzleminde Kavramanın Kuramsallaşma Eğilimleri	17
2.2.2. Güvenlik Alanında Yapılan Tartışmalar	20
2.3. Uluslararası Politika Teorileri Açısından Güvenlik Kavramına Gelenekçi Okulun Yaklaşımları	21
2.3.1. Realizm – Neo-Realizm	21
2.3.2. Liberalizm – Neo-Liberalizm	25
2.4. Kolektif Güvenlik Kavramının Analizi	29
2.4.1. Kolektif Güvenliğin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	31
2.4.2. Kolektif Güvenlik Sistemi	37
2.4.3. Kolektif Güvenlik Sisteminin Diğer Güvenlik Sistemleri ile Karşılaştırılması	40

2.4.4. Kolektif Güvenlik Sisteminin Özellikleri	44
2.4.5. NATO ve Kolektif Güvenliğin Günümüzde Geldiği Nokta	46
3. NATO VE TRANSATLANTİK GÜVENLİK SİSTEMİ	50
3.1. Soğuk Savaşın Kökeni ve Anlamı	50
3.2. NATO'nun Ortaya Çıkışı	51
3.2.1. Kuzey Atlantik Antlaşması	54
3.2.2. NATO'nun Örgütsel Yapısı ve İşleyişi	55
3.2.3. NATO'nun Amacı ve Transatlantik Bağ	57
3.2.4. NATO ve Batı Avrupa'nın Güvenlik Sistemi	60
3.2.5. NATO ve Avrupa Savunma Topluluğu	60
3.3. İttifakın Stratejilerinde Meydana Gelen Değişiklikler	62
3.3.1. Raporların NATO Stratejilerinin Belirlenmesinde Rolü	66
3.3.2. Üç Akıllı Adam Raporu	67
3.3.3. Harmel Raporu	69
3.3.4. 1990 Londra Konferansı	70
3.4. Güvenlik Önceliği ve Liderlik: Yükün Paylaşımı	72
3.5. Fransa ve NATO	72
3.6. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)	75
3.7. Soğuk Savaş'ın Sonu	78
3.8. NATO'nun Karşılaştığı Yeni Sorunlar	81
3.8.1. NATO'nun İlk Cephe Savaşı	84
3.8.2. Bosna	85
3.8.3. Kosova	87
3.8.4. Makedonya	89
3.9. Soğuk Savaş'tan Alınan Dersler ve Sonrası	90
4. SOĞUK SAVAŞ SONRASI TRANSATLANTİK İLİŞKİLERİ	93
4.1. Soğuk Savaş Sonrası Barışı Koruma Çabaları	93
4.2. Doğu Avrupa'da İstikrarı Sağlamanın Önemi	96

4.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)	98
4.4. Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi	105
4.5. Barış İçin Ortaklık (BİO)	109
4.6. NATO ve Balkanlar	116
4.7. Kurumsal Kültür ve Barış Koruma	116
4.8. Birleşmiş Milletlerin Yükseliş ve Çöküşü	118
4.9. Rusya'nın Avrupa Güvenliğinde Yeni Kimlik Arayışları	120
4.10. Balkanlar'da Bölünmenin Gerçekleşmesi	123
4.11. Barış İçin İşbirliği ve Barışı Koruma	127
4.12. Bosna-Hersek'te Barışı Sağlama Çabaları	129
5. NATO'NUN GENİŞLEMESİ	133
5.1. Genişlemenin Tarihi	133
5.2. Genişlemenin Nedenleri	134
5.3. Genişleme Yaklaşımları	135
5.3.1. Birinci İhtimal, Sıfır Genişleme (Zero Option)	135
5.3.2. İkinci İhtimal, Big - Bang Genişleme	136
5.3.3. Üçüncü İhtimal, Mini Genişleme	136
5.3.4. Dördüncü İhtimal, Baltık Ülkelerinden En Az Birinin Alınması ile Genişleme	137
5.4. Genişlemenin Misyonu	137
5.4.1. Londra Bildirisi (Temmuz 1990)	139
5.4.2. Roma Zirvesi (Kasım 1991)	139
5.4.3. Oslo Bildirisi (Haziran 1992)	140
5.4.4. Brüksel Zirvesi(Ocak 1994)	140
5.4.5. 1996 Yılı Gelişmeleri	140
5.4.6. Rusya-NATO Güvenlik Antlaşması (Mayıs 1997)	140
5.4.7. Madrid Zirvesi(Temmuz 1997)	141
5.4.8. Washington Zirvesi (Nisan 1999)	141
5.4.9. Prag Zirvesi(Kasım 2002)	142

5.4.10. İstanbul Zirvesi (Haziran 2004)	143
5.5. NATO İttifakının Doğu'ya Doğru Genişleyen Yeni Sınırları ve Yeni Tanımı	144
5.6. NATO'nun Genişlemesi ve Rusya Faktörü	147
5.7. İttifakın Akdeniz Diyalogu	150
5.7.1. Diyalogun Amaçları	150
5.7.2. Diyalog'da Yaşanan Sorunlar	151
5.8. Genişleme Çalışmalarının İttifak İçindeki Etkileri	152
5.9. Genişlemeye Rusya'yı Dahil Etme Çabaları	156
5.10. NATO'nun Genişleme Çalışmaları	157
5.10.1. Genişlemeye Doğru	159
5.10.2. Rusya'nın Genişleme Karşıtı Yaklaşımları	160
5.10.3. ABD İç Politikasının Genişlemeye Etkileri	161
5.10.4. Genişlemenin Yarattığı Büyük Tartışma	162
5.11. Teorisyenlerin NATO Genişlemesine Yönelik Görüşleri	163
5.11.1. Realistlerin NATO Genişlemesine Destek için Nedenleri	163
5.11.2. Realistlerin NATO Genişlemesi Karşıt Argümanları	166
5.11.3. Kurumsalcıların NATO Genişlemesine Destek Argümanları	169
5.11.4. Kurumsalcıların NATO Genişlemesine Karşıt Argümanları	174
5.12. Genişlemenin Getirileri	176
5.13. Genişlemenin Maliyeti	178
5.14. Genişleme İkilemi	181
5.15. Genişlemenin Gerçekleşmesi	184
5.15.1. İttifaka Katılım Şartları	185
5.15.2. Genişlemenin Fayda ve Mahzurları	186
5.15.3. NATO'nun Doğu'ya Doğru Genişlemelerinin Karşılaştırması	187
6. NATO'NUN TRANSFORMASYONU	192
6.1. Transformasyonun Tanımı	192
6.2. Düşüncede Dönüşüm	192

6.3. Askeri Dönüşüm	194
6.4. İttifakın Dönüşüm İhtiyacı	196
6.4.1. Prag Zirvesinin Getirdikleri	197
6.4.2. Koalisyon Oluşturma İhtiyacı	198
6.4.3. Koalisyon Oluşturma Çalışmaları	199
6.4.4. “Ya Bizimlesiniz Ya da Onlarla” Söylemi	201
6.4.5. Birleşik ve Müşterek Görev Kuvveti (BMGK) Sistemi	205
6.4.6. Koalisyon İsteklileri	210
6.4.7. Koalisyonlar Koalisyonu	211
6.5. Uluslararası Terörizme Karşı Birlikte Hareket	214
6.5.1. Sistem Boyutunda Menfaatler ve Terörle Savaş	217
6.5.2. Transatlantik Çıkarların Birleşmesi	220
6.6. İstanbul Zirvesi: Genişlemede Köşe Taşı	223
6.7. İstanbul Zirvesinin Ardından Yeni Yetenekler	225
7. YENİ AVRUPA GÜVENLİĞİ KAVRAMININ YÜKSELİŞİ	226
7.1. Ortak Dış Politikanın Oluşturulma Süreci	227
7.1.1. AGSP ve ABD’nin Yaklaşımı	228
7.1.2. Maastricht Antlaşması ve Sonuçları	230
7.1.3. Amsterdam Antlaşması ve Sonuçları	232
7.1.4. Köln Zirvesi	234
7.1.5. Helsinki Zirvesi	235
7.1.6. Nice Antlaşması İle Meydana Gelen Gelişmeler	235
7.1.7. St. Malo Antlaşması İle Sağlanan Gelişmeler	237
7.2. Uluslararası Güvenlik Örgütleri	238
7.2.1. Kurumsal Ekonomi	239
7.2.2. Avrupa’nın Diğer Savunma Örgütleri	240
7.2.3. Avrupa’nın Silahlı Kuvvetleri	242
7.2.4. Avrupalı Bir Savunma Politikası	243

7.3. Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası (AGSP) ve Türkiye	246
7.3.1. Türkiye'nin Kaygıları	247
7.3.2. Ankara Mutabakatı	249
7.3.3. Son Durum	250
7.4. NATO'nun ve AB'nin Değişen Savunma Kimliği	251
8. SONUÇ	256
KAYNAKLAR	278
ÖZGEÇMİŞ	297
EKLER	
EK 1. Kuzey Atlantik Antlaşması	
EK 2. NATO Genişleme Haritası	
EK 3. AAOK 2004 Yılı Haritası	
EK 4. BİO 2004 Yılı Haritası	
EK 5. NATO- Rusya Konseyi 2004 Yılı Haritası	
EK 6. NATO- Ukrayna Komisyonu 2004 Yılı Haritası	
EK 7. Akdeniz Diyalogu 2004 Yılı Haritası	
EK 8. NATO-AB Stratejik Ortaklık 2004 Yılı Haritası	
EK 9. NATO-AGİT 2004 Yılı Haritası	
EK10. Silahlı Kuvvetler Yıllık Ortalamaları Güç Yapısı	
EK11. Kişi Başına Savunma Harcamaları	
EK12. Savunma Harcaması (GSYİH Mevcut Fiyatlar) İstatistiki	
EK13. Savunma Harcaması (GSYİH Sabit Fiyatlar) İstatistiki	
EK14. NATO'nun Genişlemesine Verilen Destek	

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında İstanbul'da doğan M.Cem OĞULTÜRK, ilk ve orta okulu Ankara'da, liseyi ise 1989 yılında Kuleli Askeri Lisesi'nde tamamlamıştır.

1993 yılında Kara Harp Okulundan Levazım subayı olarak mezun olan M.Cem OĞULTÜRK, Lv.Mly.Okl. ve Eğt.Mrk.K.lığında (Küçükaly / İstanbul) bir yıllık Sınıf Okulu eğitiminden sonra sırasıyla, 1994-1998 yılları arasında Topçu ve Füze Okul Komutanlığında (Polatlı / Ankara) Karışık Hesap Sorumluluğu, 1998-2001 yılları arasında 70 nci Mknz. P.Tug. Lv. Bl. K.lığında (Mardin) Yiyecek mal saymanlığı görevinde bulunmuş, 2001 yılı genel atamaları ile Lv.Mly.Okl. ve Eğt.Mrk.K.lığı Öğretim Başkanlığı Lv.Ders Kuruluna öğretim elemanı olarak atanmış ve halen bu görevde çalışmaktadır. Ayrıca 2003 yılında, NATO KFOR'a bağlı Kosova Türk Tabur Görev Kuvveti'nde geçici görevle Satınalma Komisyon Başkanlığı yapmıştır.

Dünyada meydana gelen değişimleri anlamak, milli güvenliğe ve stratejiye olan ilgisi nedeniyle Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde Strateji Yüksek Lisans programını takip etmiştir.

İngilizce bilen M.Cem OĞULTÜRK, evli ve bir çocuk babasıdır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın başlangıcından tamamlanmasına kadar geçen sürede, engin bilgilerini ve kaynaklarını kullanmam konusunda eşsiz yardımları ve yol göstericiliği ile her zaman kendime örnek alacağım değerli danışmanım Doç.Dr. Mesut Hakkı CAŞIN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Beraber çalışmış olmak benim için büyük bir onurdu.

Başta GYTE Rektörü Prof.Dr. Alinur BÜYÜKAKSOY olmak üzere yol göstericiliği ile bizlere ışık tutan Prof.Dr. Abdülkadir AKÇİN'e, Osmanlıca'yı öğrenmem konusunda yardımlarını esirgemeyen İşletme Fakültesi Dekanı Prof.Dr. Salih AYNURAL'a, eşsiz bilgilerini bizlerle paylaşan Prof.Dr. Turan YAZGAN'a , Dr. Rasim ÜNLÜ'ye ve Yrd.Doç.Dr. Abdülkayyum KESİCİ'ye saygılarımı sunuyorum.

Göstermiş oldukları kolaylık ve hoşgörü sebebiyle bu programa devam edebilmemde büyük katkıları olan Lv.Alb. Mehmet AVCI'ya, Lv.Alb. Ergün KARAASLAN'a, Lv.Yb. Önder AKALIN'a ve ufkumuza ışık tutan fikirleri ve liderliği ile bizlere yol gösteren Tümgeneral H. Can TELER'e derin saygılarımı sunuyorum.

Bugünlere gelmemde emeklerini ve dualarını esirgemeyerek büyük katkılar sağlayan babama, anneme, halalarım, rahmetli babaanneme ve onlara ait olan zamanı çalmama rağmen en zor anlarda bile motivasyonumu hiç düşürmemek için çabalayan fedakar eşim B. Özler OĞULTÜRK ve oğlum C. Ege OĞULTÜRK'e sonsuz teşekkürü bir borç biliyorum. İyi ki varsınız...

SUMMARY

Although the collective security is defined narrowly with "ALL FOR ONE and ONE FOR ALL* idea, collective security can be defined as collective self-regulation: a group of states attempt to reduce security threats by agreeing to collectively punish any member that violates the system's norms.

Collective security ideas have been essential for the alliances and peace all over the history. The first regulator institutional collective security system had put into practice that was suitable to envision of the international law's normative structure with in the League of Nations. But the necessities of collective security system couldn't be realized over the League of Nations and United Nations experiments. The bipolar nature of Cold War era forced the countries to unite under the collective defense organizations.

The unstable nature of post-Cold War era had showed itself with the explosion of intrastate conflicts. This urged UN to gave collective security responsibility to regional security organizations. NATO has found its new mission over this agenda and performed its peace enforcement mission within its transformation process. NATO had enlarged its crisis management mission with its new security perceptions and new partners.

The aim of the search is to show and emphasize the evolution of collective security within the NATO transformation process. In this context, the scope of the study is dealing with the historical evolution of collective security starting from the ancient ages up to today's transforming NATO. Also European identity, the perception of understanding of security in this region, the effects of this security approach on the region and outside the region, especially the elements which could affect the security of the Europe and the reactions to CDSP- Common Defense and Security Policy- from the region and some measures NATO needs to take are studied.

The other purpose of this academic research was to tell the policies of NATO, which Turkey is a member of. Turkey both as a NATO member and a regional country will be affected by any positive or negative development in the area. Any security problem in the region will affect Turkey as well as any other European country.

ÖZET

Kolektif güvenlik "Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz" için düşüncesi olarak kısaca tanımlansa da, kolektif güvenlik toplu olarak uluslar arası sistemdeki oyuncuların rollerini düzenleme olarak da tanımlanabilir; bir başka deyişle devletler grubunun sistemin kurallarına uymayan herhangi bir üyeyi kolektif olarak cezalandırma konusunda anlaşarak güvenlik tehditlerini azaltmaktır.

Tarih boyunca Kolektif Güvenlik düşüncesi ittifaklar ve barış için hayati önemi olmuştur. Uluslararası hukukun öngördüğü normatif yapıya uygun ilk kurumsal düzenleyici kolektif güvenlik sistemi Milletler Cemiyeti ile uygulamaya konmuştur. Fakat kolektif güvenlik sisteminin gerekleri Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler denemelerinde yeterli ölçüde gerçekleştirilememiştir. Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu doğası ülkeleri kolektif savunma organizasyonlarının koruyucu şemsiyesi birleşmeye zorlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemin dengesiz siyasal kimliği etnik ve dini ayrılıkçı şiddet hareketlerinin yayılmasına sebep olmuştur. Bu yeni çatışma boyutu kolektif güvenlik sorumluluğunu bölgesel güvenlik organizasyonlarına öncelik vermeye zorlamıştır. NATO yeni görevini bu gündemi içinde yeniden tanımlayarak, transformasyon sürecini, yeni stratejik konsepte uygun olarak tanımlamış ve barışı zorlama hareketlerine iştirak etmiştir.

Bu akademik araştırmanın amacı, NATO'nun dönüşüm süreci kapsamında kolektif güvenliğin gelişimini analiz etmek ve olası gelişmeleri tanımlayabilmek, vurgulamak ve akademiköngörü penceresinden, orta ve uzun vadeli gelişmeleri sorgulayabilmektir. Bu bağlamda, çalışmanın kapsamı kolektif güvenliğin evrimini tarihsel süreç içerisinde irdeleyerek günümüzdeki NATO'nun dönüşümüne kadar alan kronolojik süreci kapsamaktadır. Ayrıca özellikle güvenlik kavramının, Avrupalı kimliğini, güvenlik anlayışının yine bu bölgede yaşayan ülkelere nasıl algılandığını, bölgeye ve bölgenin dışına etkilerini, özellikle Avrupa'nın güvenliğine ve ODGP'ye-Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası- farklı yönlerde etki edebilecek unsurların izahına gayret edilmiştir.

Bu akademik çalışmanın bir diğer amacı ise; üyesi bulunduğumuz NATO savunma örgütünün takip etmeye çalıştığı politikanın, siyasal-askeri yönleri ile analiz edebilmektir. Zira unutmamak gerekir ki , gerek NATO gerekse AGSP içindeki gelişmeler, artı ve eksi yönleri ile aynı coğrafyayı paylaşan Türkiye'yi yakından etkilemektedir. Tıpkı 20'nci yüzyılda olduğu üzere, Avrupa'da yaşanan değişim rüzgarlarının, Türkiye'yi de etkisi altına alması kaçınılmaz bir siyasi gerçektir. O halde bu araştırma ; doğru rüzgarın doğru zamanda doğru rotanın seçilmesine akademik olarak katkıda bulunulması hedef alınan ,gelecekte de gelişim ve değişime açık argümanlarinele alındığı bilimsel bir çalışma olabilmeyi sesli hedef olarak benimsemiştir.

EKLER

EK 1. KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI

Washington DC, 4 NİSAN 1949

Bu antlaşmanın tarafları, Birleşmiş Milletler yasasının amaçları ve ilkelerine olan inançları ile bütün hükümetlerle barış içinde bir arada yaşama arzularını teyit ederler.

Demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkeleri temelinde bütün halkların özgürlüğünü, ortak mirasını ve uygarlığını korumaya kararlıdırlar.

Kuzey Atlantik Bölgesi'nde istikrar ve refahın geliştirilmesini amaçlarlar.

Kolektif savunma ve barış ile güvenliğin korunması için çabalarını birleştirmede kararlıdır.

Bundan dolayı bu Kuzey Atlantik Antlaşması'nda anlaşmışlardır.

MADDE 1:

Taraflar, BM yasasında ortaya konduğu üzere ilgili olabilecekleri uluslar arası anlaşmazlıkları, uluslar arası barış ve güvenlik ve adaleti tehlikeye sokmadan çözmeyi ve uluslar arası ilişkilerinde BM'nin amaçlarına aykırı olacak şekilde güç kullanımı yada tehdidinden sakınmayı taahhüt etmektedir.

MADDE 2:

Taraflar, özgür kurumlarını güçlendirerek, bu kurumların üzerine kurulu olduğu ilkelerin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak ve istikrar ile refah koşullarını geliştirerek barışçıl ve dostça uluslar arası ilişkilerin daha da geliştirilmesine katkı yapacaklardır. Uluslar arası ekonomik politikalarında da çatışmayı ortadan kaldırmaya yönelecekler ve taraflardan herhangi biri yada hepsi ile ekonomik işbirliğini teşvik edeceklerdir.

MADDE 3:

Bu antlaşmanın amaçlarını daha etkin biçimde gerçekleştirmek için taraflar, tek tek ve ortaklaşa olarak, sürekli ve etkin öz-yardım ve karşılıklı yardımlarla, silahlı saldırıya karşı direnme kapasitelerini bireysel ve kolektif biçimde koruyacaklar ve geliştireceklerdir.

MADDE 4:

Taraflar, herhangi birinin görüşüne göre taraflardan birinin bölgesel bütünlüğünü, siyasi bağımsızlığı yada güvenliği tehdit edildiği zaman ortaklaşa dayanışmalarda bulunacaklardır.

MADDE 5:

Taraflar, Kuzey Amerika`da veya Avrupa`da kendilerinden birine yada daha fazlasına yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer öyle bir saldırı olursa, BM anayasasının 51. Maddesinde tanınan bireysel yada kolektif öz savunma hakkını kullanarak her birini Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile uyum içinde silahlı güç kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan taraf yada taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır.

Böylesi herhangi bir saldırı yada ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyine bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslar arası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.

MADDE 6(*) :

Madde 5 açısından, taraflardan biri veya fazlasına silahlı saldırı aşağıdakileri kapsar:

- Tarafların Avrupa yada Kuzey Amerika`daki topraklarında, Fransa`nın Cezayir Bölgesinde (**) Türkiye topraklarında veya taraflardan herhangi birinin egemenliği altında olan ve Yengeç Dönencesi`nin kuzeyinde yer alan adalara yapılan silahlı saldırı

- Taraflardan herhangi birinin bu topraklarda yada üzerinde ,ya da Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte taraflardan herhangi birinin işgal kuvvetleri bulunduğu herhangi bir Avrupa toprağında veya Akdeniz de yada Yengeç Dönencesi`nin kuzeyinde Kuzey Atlantik bölgesinde bulunan kuvvetlerine, gemilerine, yada uçaklarına yapılan saldırı.

MADDE 7 :

Antlaşma, BM üyesi olan tarafların BM yasası uyarınca sahip oldukları hak ve yükümlülükleri veya Güvenlik Konseyi`nin uluslar arası barış ve güvenliğin sağlanması konusundaki temel sorumluluğunu herhangi bir şekilde etkilemez ve etkilediği şeklinde yorumlanmaz.

MADDE 8:

Her bir taraf, kendisi ile diğer taraflar yada üçüncü bir devlet arasında şu an yürürlükte olan uluslar arası sözleşmelerin, bu anlaşmanın hükümleri ile çelişmediğini beyan ve bu anlaşma ile çelişen uluslar arası sözleşmelere girmemeyi taahhüt eder.

MADDE 9:

Taraflar bu anlaşmanın uygulanması ile ilgili konuları ele almak üzere hepsinin temsil edeceği bir konsey oluştururlar. Konsey herhangi bir zamanda acil olarak toplanabilecek şekilde düzenlenecektir. Konsey, gerekli gördüğü ikincil organlarını oluşturacaktır. Özellikle madde 3 ve 5 in uygulanmasına ilişkin önlemleri önerecek bir savunma komitesi derhal oluşturulacaktır.

MADDE 10:

Taraflar bu anlaşmanın ilkelerini geliştirebilecek ve Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine katkı yapacak durumda olan herhangi bir Avrupa devletini bu anlaşmaya katılmaya oybirliği ile davet edebilirler. Davet edilen devlet, katılma belgesini Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, her bir katılma belgesinin alındığını bütün taraflara bildirecektir.

MADDE 11:

Bu anlaşma taraflarca kendi anayasal süreçleri uyarınca onaylanacak ve hükümleri uygulanacaktır. Onay belgeleri en kısa zamanda Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ne teslim edilecek, bu hükümette aldığı her belgeden tüm tarafları haberdar edecektir. Anlaşma, Belçika, Kanada, Fransa, Lüksembourg, Hollanda, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri dahil olmak üzere imzacıların çoğunluğu tarafından onaylanır, onaylanmaz, onaylayan devletler arasında yürürlüğe girecektir, diğer devletler açısından ise onaylarının verildiği tarihte yürürlüğe girecektir.(***)

MADDE 12:

Anlaşma 10 yıl boyunca yürürlükte kaldıktan sonra, yada daha sonra, herhangi bir tarihte, taraflardan herhangi birinin talebi üzerine Kuzey Atlantik Bölgesinde barış ve güvenliği etkileyecek faktörleri ve BM yasası uyarınca uluslar arası barış ve güvenliği korumak amacıyla yapılan evrensel bölgesel gelişmeleri göz önüne alarak, taraflar anlaşmasının gözden geçirilmesi için talepte bulunabilirler.

MADDE 13:

Anlaşma 20 yıl boyunca yürürlükte kaldıktan sonra herhangi bir taraf, ayrılma bildirimini Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ne vermesinden bir yıl sonra taraf olmaktan çıkabilir. ABD Hükümeti'nin aldığı her ayrılma bildiriminden tüm tarafları haberdar edecektir.

MADDE 14:

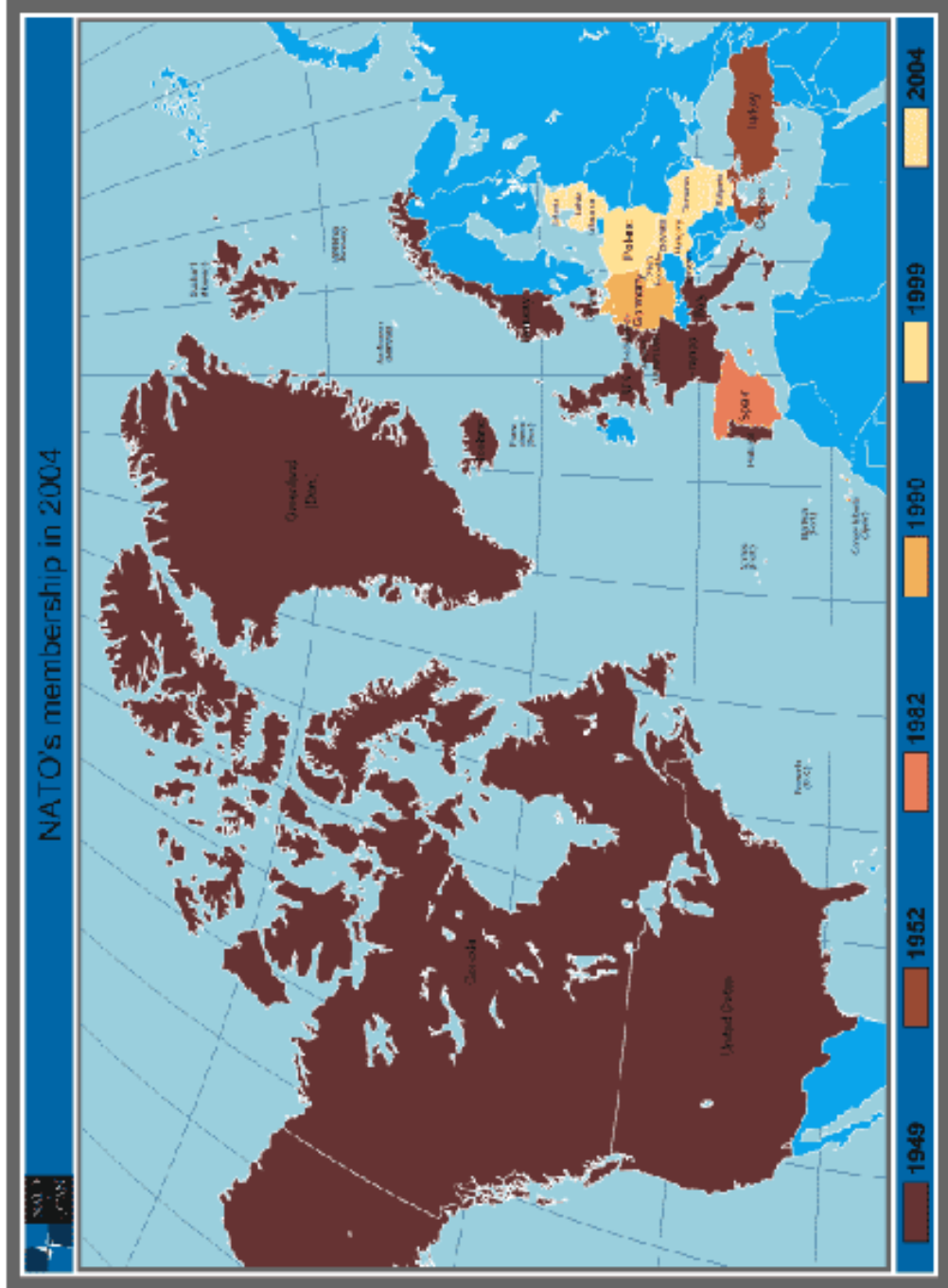
İngilizce ve Fransızca metinleri aynı değerde otantik olan bu anlaşma, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nin arşivlerinde saklanacaktır. Onaylı kopyalar, bu hükümet tarafından imzacı diğer hükümetlere iletilecektir.

(*) Yunanistan ve Türkiye'nin katılımı hakkında Kuzey Atlantik Anlaşması Protokolünün 2. Maddesi ile değiştirilmiş şekli.

(**)16 Ocak 1963 tarihinde konsey, Fransa'nın Cezayir bölgesi söz konusu olduğunda, bu antlaşmanın ilgili hükümlerinin 3 Temmuz 1962 tarihinden itibaren uygulanamaz hale geldiğini kaydetti.

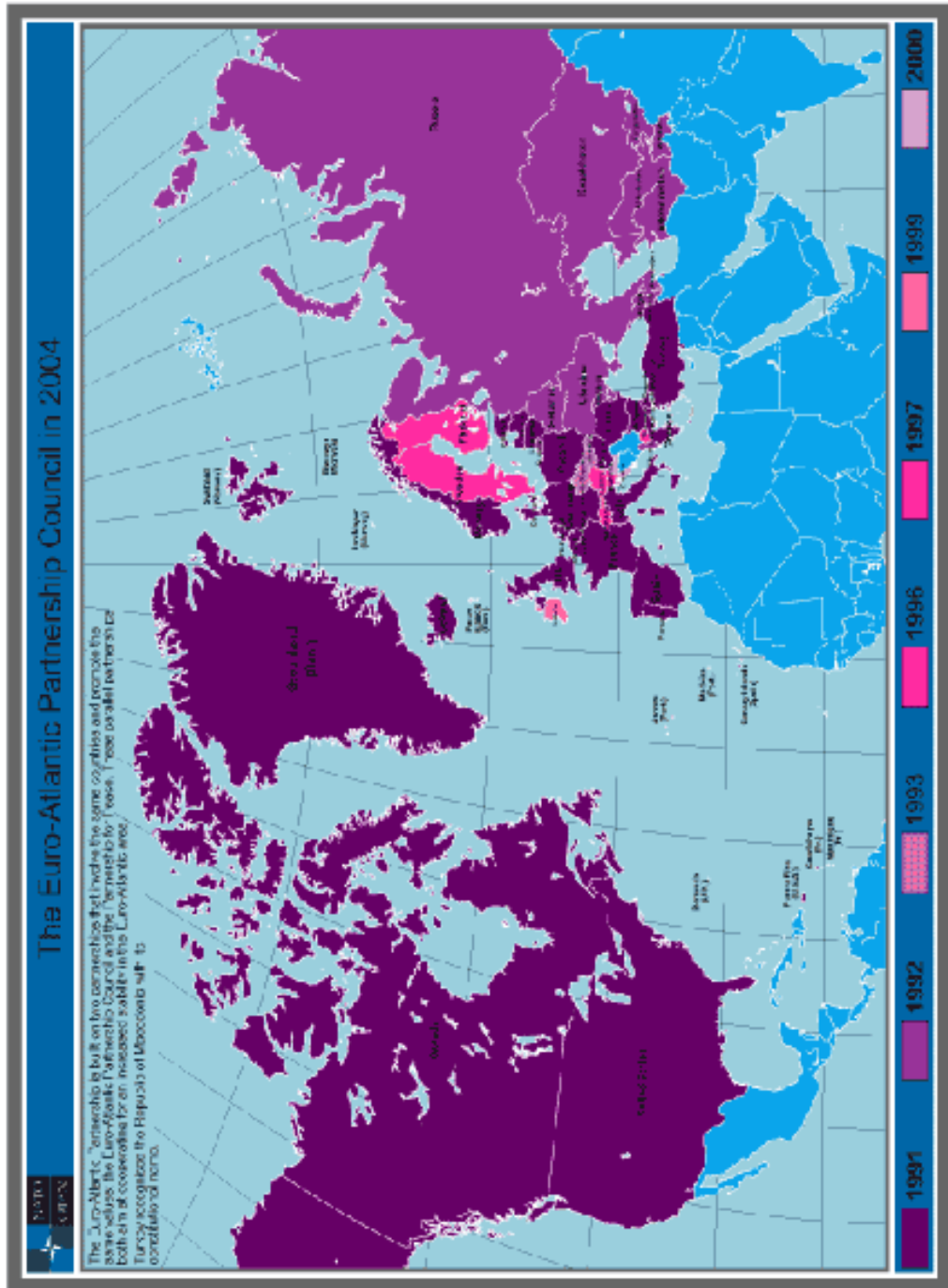
(***)Anlaşma, bütün imzacı devletlerin onayları verildikten sonra 24 Ağustos 1949 da yürürlüğe girdi.

EK 2

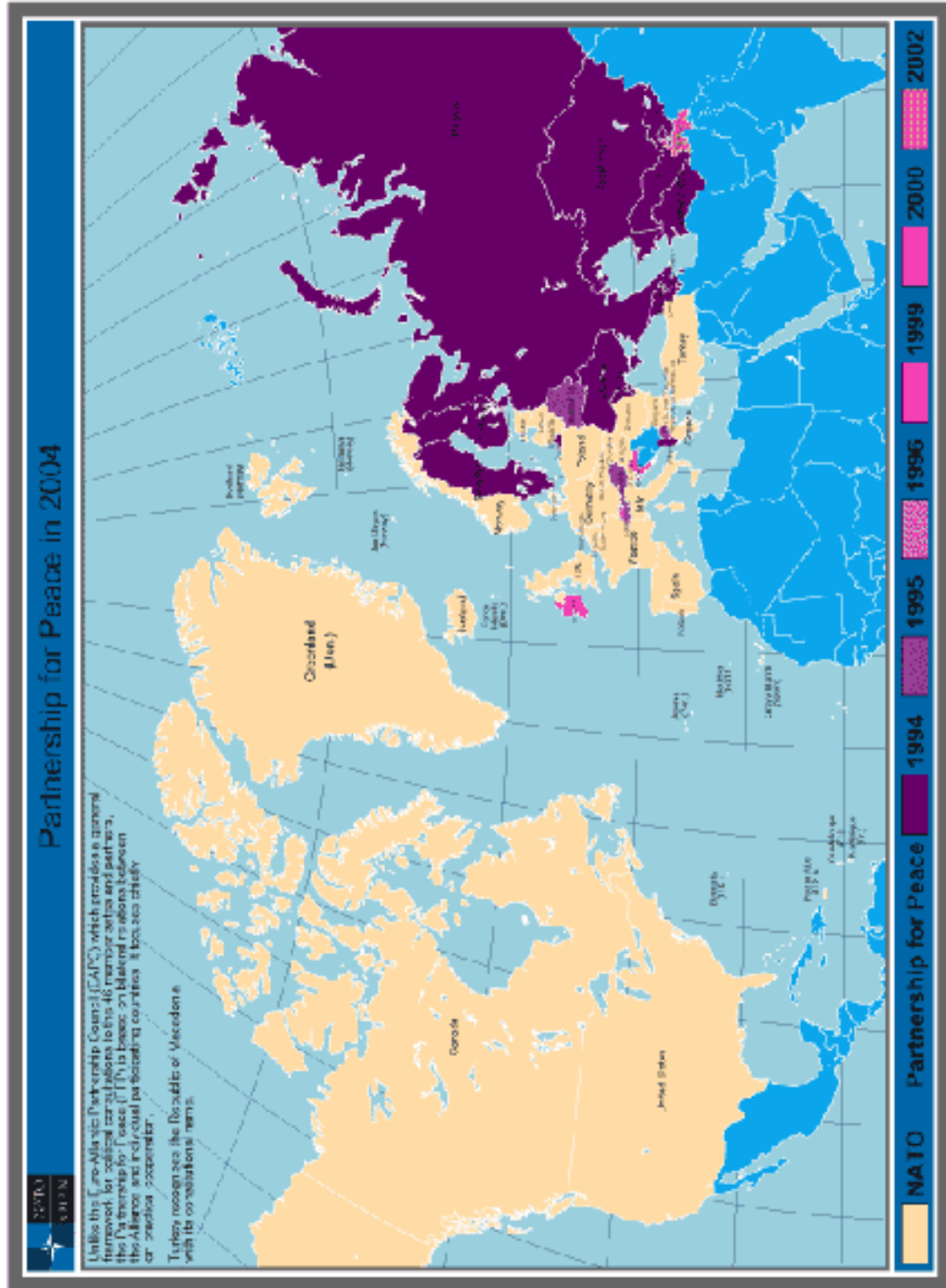
NATO GENİŞLEME HARİTASI
Kaynak: www.nato.int

EK 3.

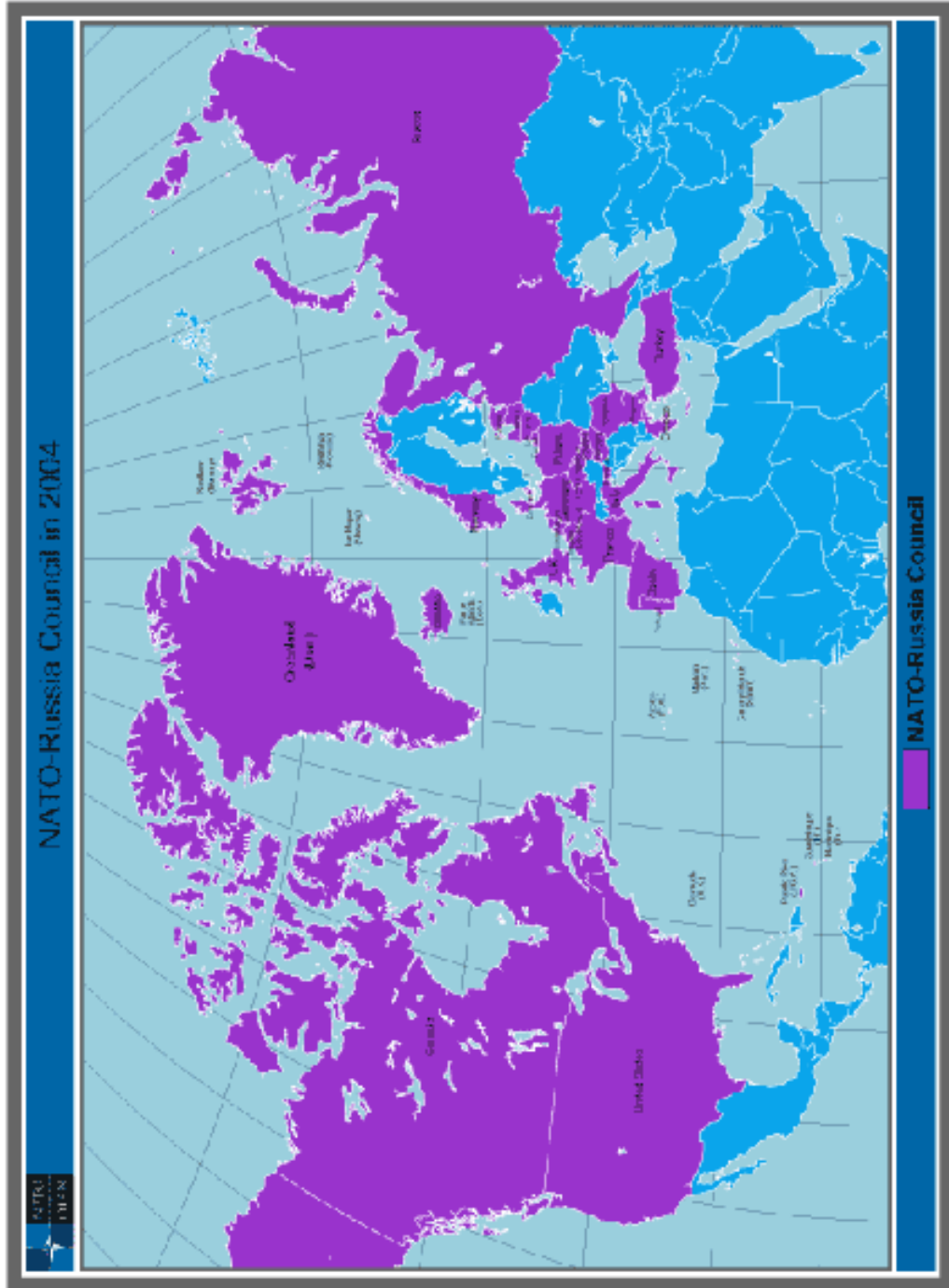
AAOK 2004 YILI HARİTASI
Kaynak: www.nato.int

EK 4

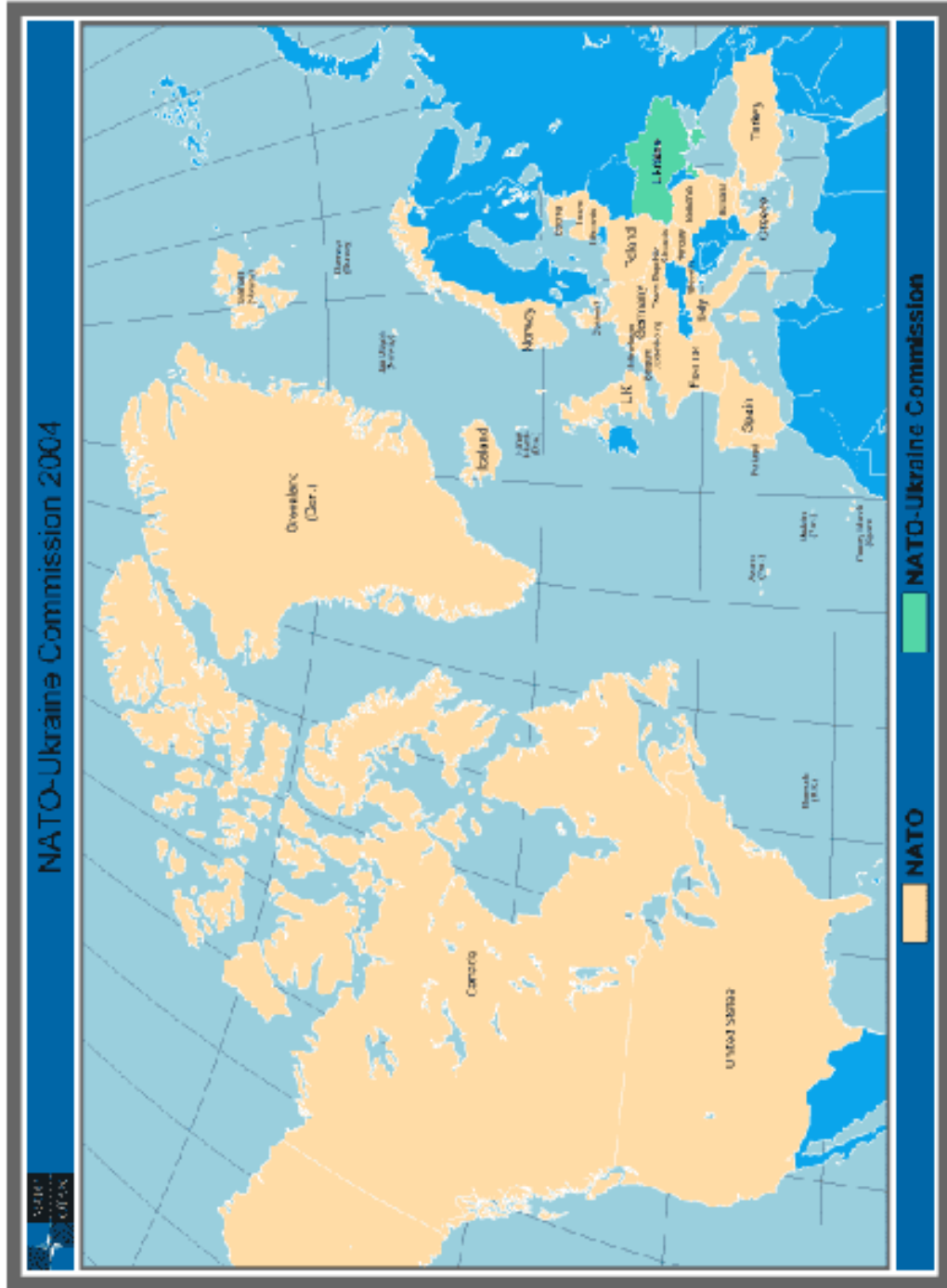
BİO 2004 YILI HARİTASI
Kaynak. www.nato.int

EK 5

NATO- RUSYA KONSEYİ 2004 YILI HARİTASI
Kaynak: www.nato.int

EK 6

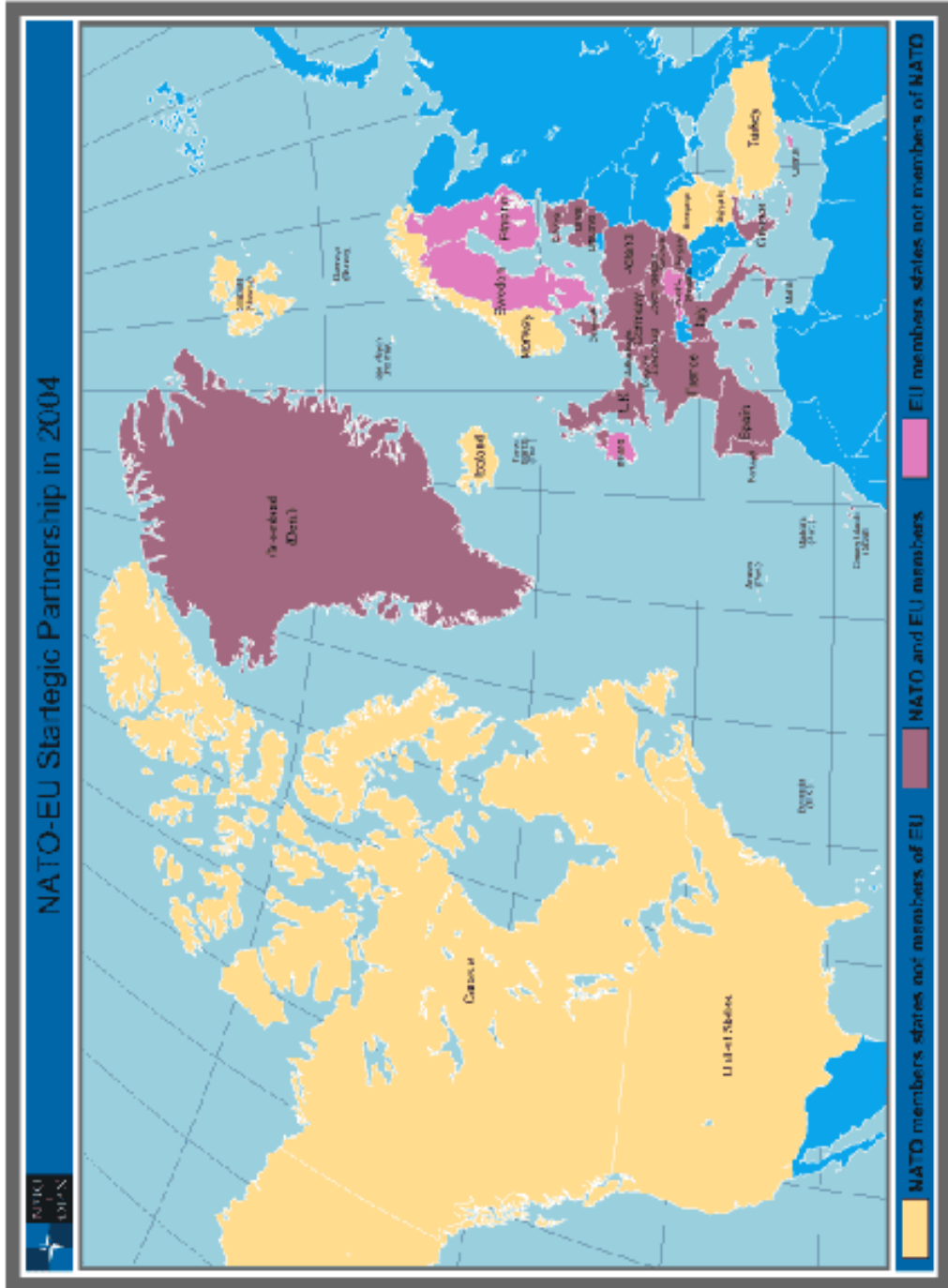
NATO- UKRAYNA KOMİSYONU 2004 YILI HARİTASI
Kaynak: www.nato.int

EK 7

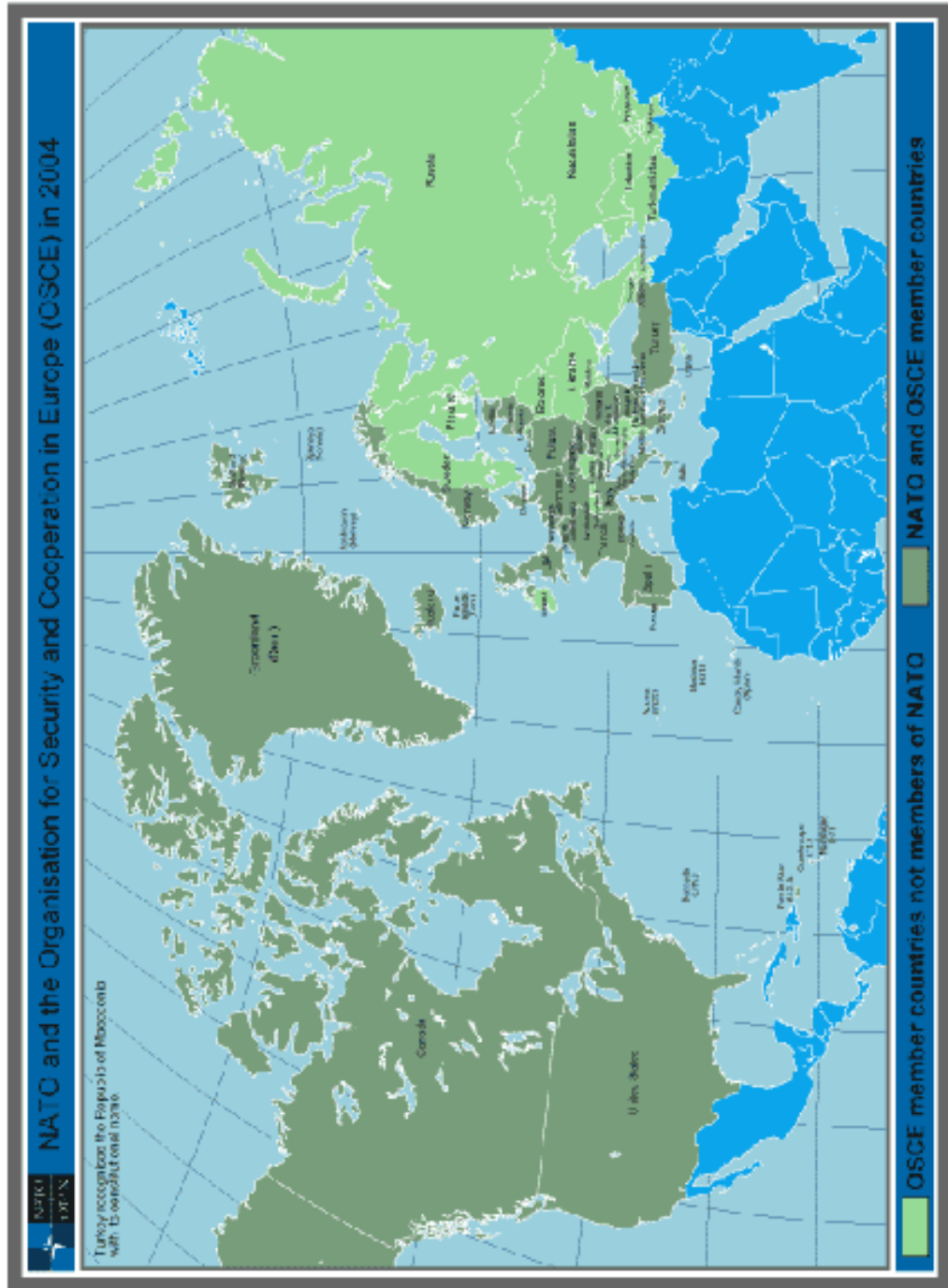
AKDENİZ DİYALOĞU 2004 YILI HARİTASI
Kaynak: www.nato.int

EK 8

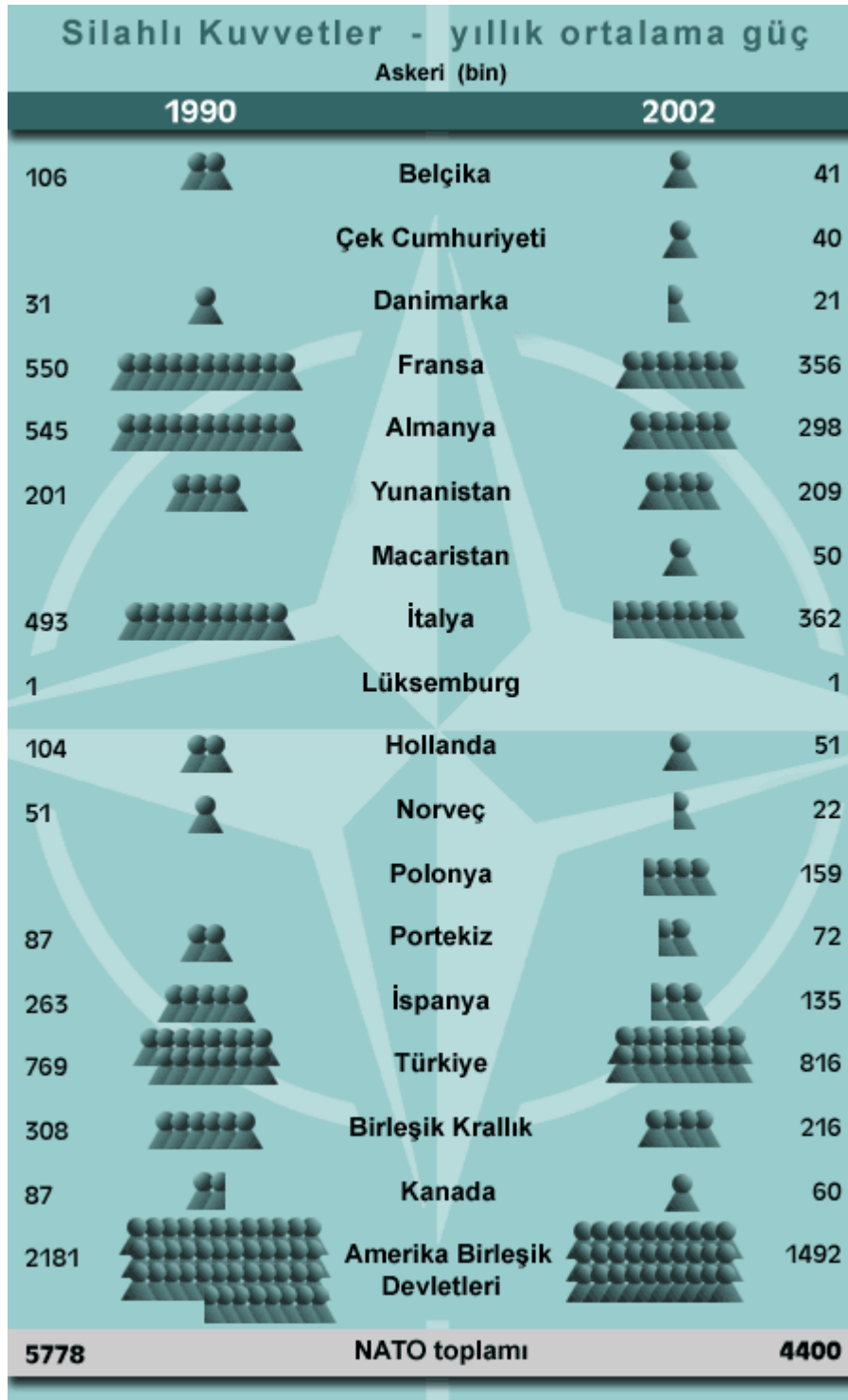
**NATO-AB STRATEJİK ORTAKLIK
2004 YILI HARİTASI
Kaynak: www.nato.int**

EK 9

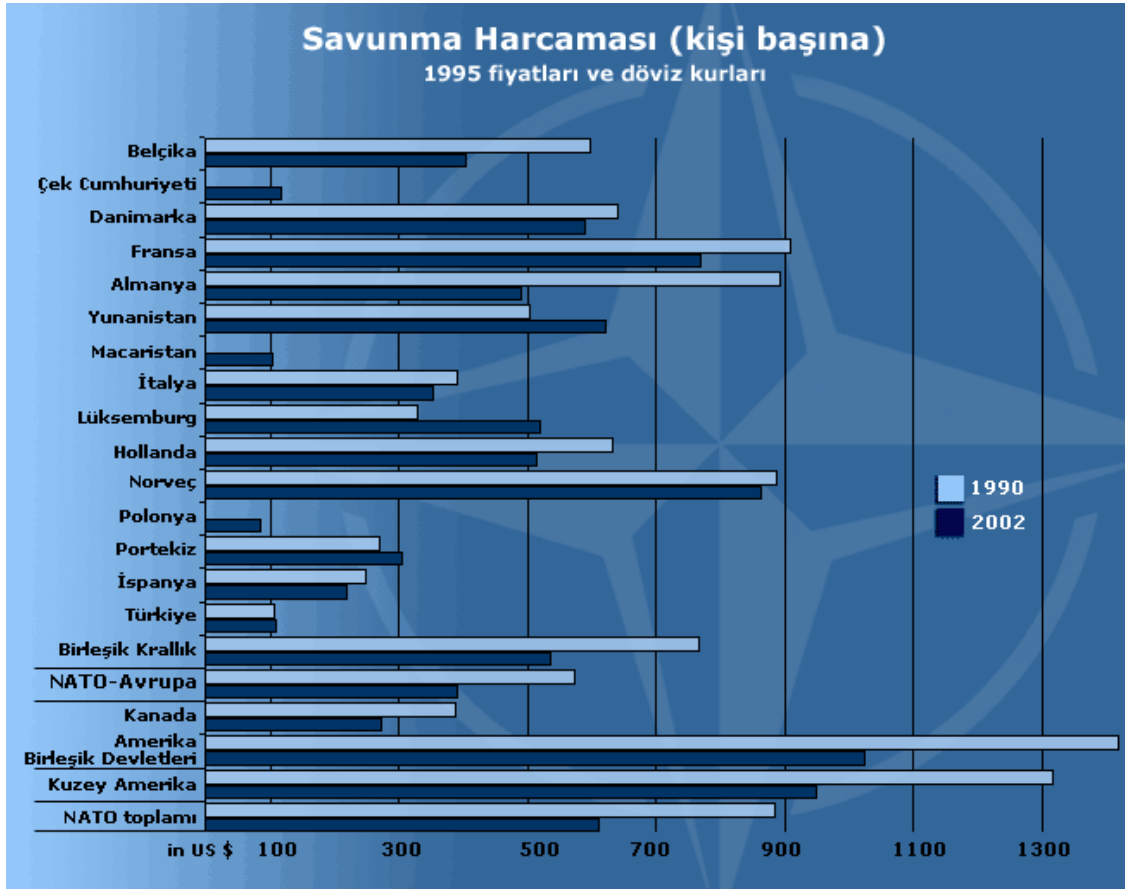
NATO-AGİT 2004 YILI HARİTASI
Kaynak: www.nato.int

EK 10

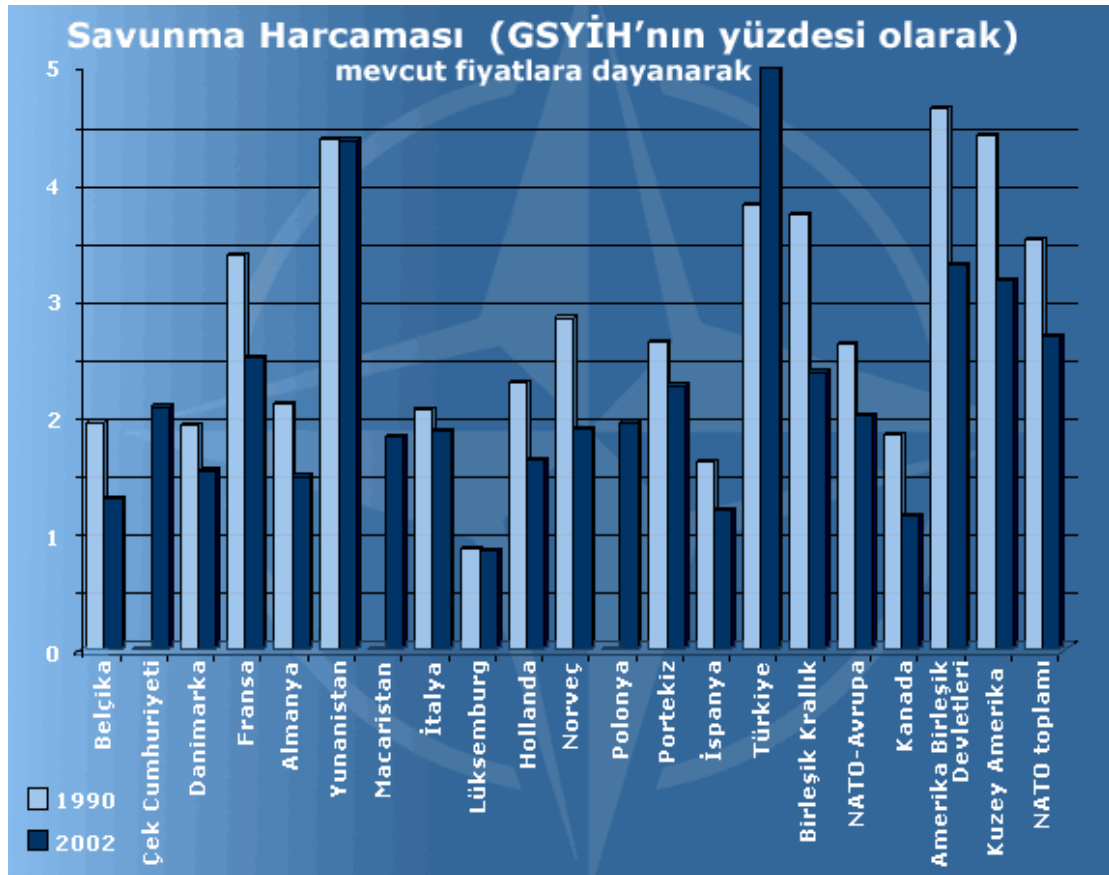
**SİLAHLI KUVVETLER YILLIK ORTALAMA
GÜÇ YAPISI**

EK 11

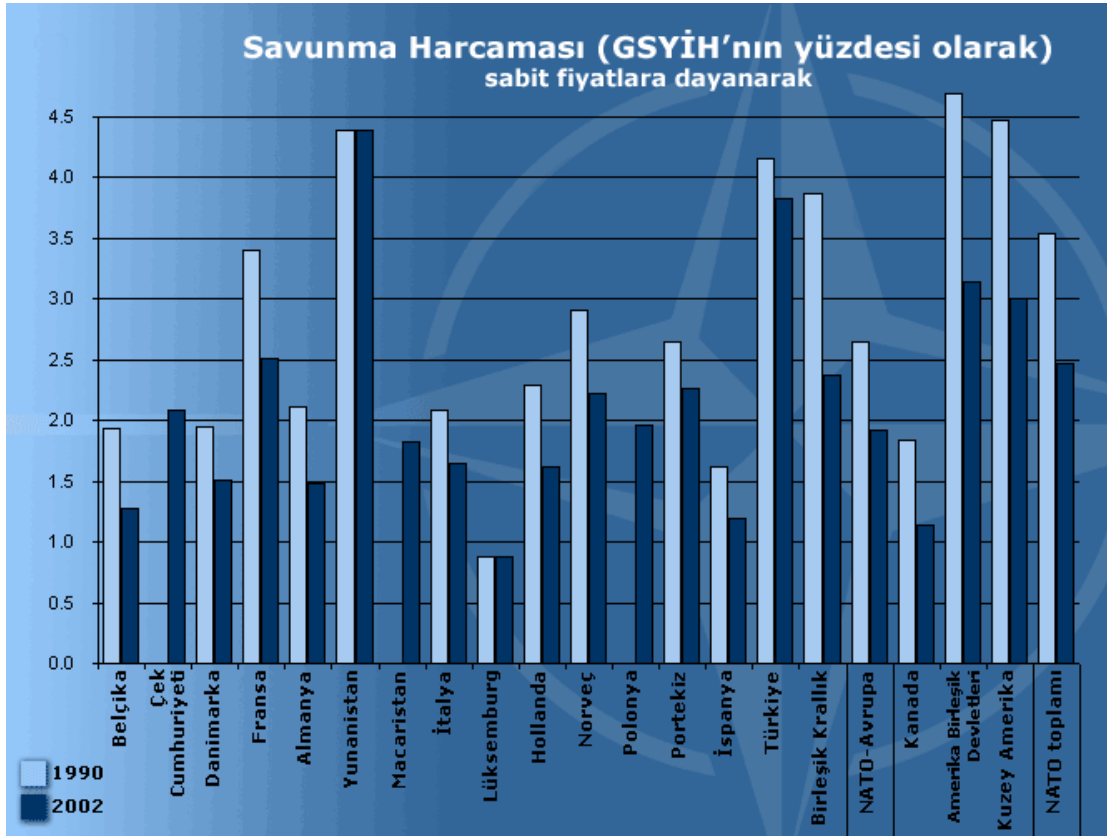
Kaynak: www.nato.int

EK 12

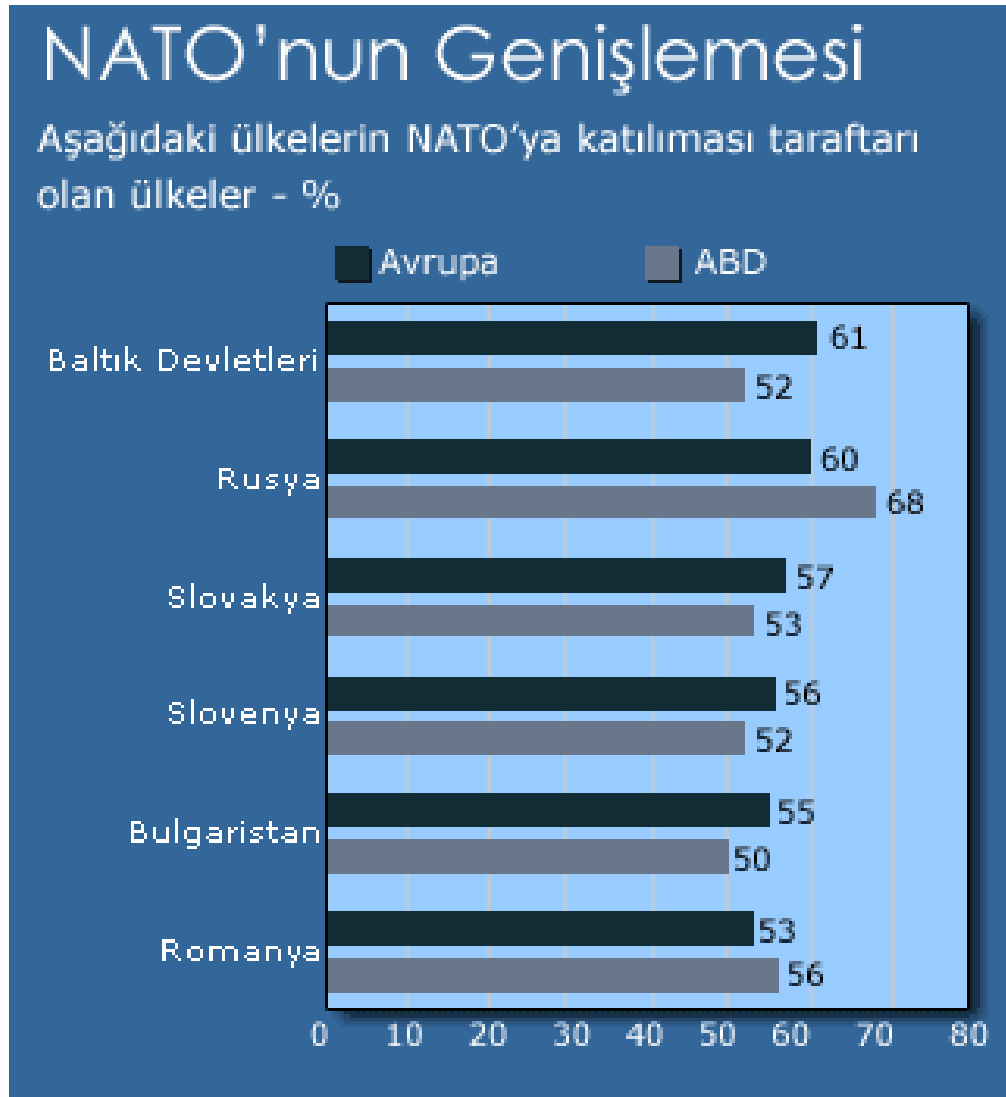
Kaynak: www.nato.int

EK 13

Kaynak: www.nato.int

EK 14

Kaynak: www.nato.int

KAYNAKLAR

1. ABRAHAMS Fred, "The West Winks at Serbia Atrocities in Kosovo," International Herald Tribune, 5 August 1998
2. ACKERMAN Alice and PALA Antonio, "From Peacekeeping to Preventative Deployment: A Study of the United Nations in the Former Yugoslav Republic of Macedonia," European Security 5, no. 1, Spring 1996,
3. "AGİK ve Yeni Avrupa: Güvenliğimiz Bölünmez," AGİK Bakanlar Sonuç Bildirgesi, Kasım 1993, AGİK Sekreteryası, Prag.
4. AKGÜN Mensur, AGSK Stratejik Temelleri ve Hedefleri, Avrupa Güvenlik Ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri konulu sempozyum bildirisi, HAK Basımevi, İstanbul 2001
5. ALESINA Alberto and PEROTTI Roberto, The European Union: A Politically Incorrect View, Harvard Institute of Economic Research, February 2004,s.11, <http://post.economics.harvard.edu/hier/2004papers/2004list.html>
6. Amnesty International, Crisis Report: Kosovo, EUR70/48/98 (21 July 98).
7. ARI Tayyar, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Alfa Yayınları, Kasım 2001, İstanbul.
8. ARMAOĞLU Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,Cilt.1,İş Bankası Kültür Yayınları,Ankara,1991
9. ASMUS Ronald D., Opening NATO's Door, Columbia University Press, New York 2002
10. ASMUS Ronald D., Richard L. Kugler, and F. Stephen Larrabee, "Building a New NATO," Foreign Affairs 4 , September / October 1993
11. ASMUS Ronald D., "NATO Enlargement: An Alliance Strategy for the Baltic States,"January 1996.
12. ASMUS Ronald D., Büyük Umutlar, NATO Review, Yaz 2003
13. ASPIN Les, "Partnership for Peace,Washington, D.C., 3 December 1993.
14. ASPIN Les, "Yeni Bir Avrupa, Yeni Bir NATO", NATO Dergisi, No.1, Mart 1994
15. Associated Press, 2 Mayıs 1994
16. ATAMAN Oktar, SKA'nde verdiği konferans, İstanbul, 19 Kasım 2001.
17. ATKINSON Rick and POMFRET John, "East Looks to NATO to Forge Links to West," Washington Post, 27 November 1994,

18. Avrasya Dosyası,Güvenlik Bilimleri Özel,Yaz 2003,C.9,S.2
19. AXELROD Robert and KEOHANE Robert O., "Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies and Institutions," World Politics 38, 1985
20. BAL Mehmet Ali, Modern Devlet ve Güvenlik,2003 İstanbul, IQ Yayıncılık,ss.26-27
21. BALDWIN David, Güvenlik Kavramı (Çev.Çiğdem Şahin) ,Avrasya Dosyası,Yaz 2003,C.9,S.2,
22. Barış İçin Ortaklık Çerçeve Dökümanı, 10 – 11 Ocak 1994
23. BARRY Charles, "'NATO's Combined and Joint Task Forces in Theory and Practice," Survival 38, no. 1 ,Spring 1996
24. BAYKAL Bekir Sıtkı, Yeni Zamanda Avrupa Tarihi,TTK Basımevi,1998 Ankara,II.Cilt 1.Kitap,2.Baskı
25. BENDER Bryan, "US Worried by Coalition 'Technology-Gap'," Jane's Defence Weekly, 29 July 1998
26. BETTS Richard K., in Coping with Complexity in the International System, ed. Jack Snyder and Robert Jarvis, Boulder CO: Lynne Rienner Publishers, 1995
27. BLANTON Thomas, When did the Cold War End?, Cold War International History Project Virtual Archive
28. BILDT Carl, "Implementing the Civilian Tasks of the Bosnian Peace Agreement," NATO Review 5 ,1996
29. BINN Alberto, NATO'nun Akdeniz Diyalogu'nu Güçlendirmek, NATO Review, İlkbahar 2003
30. BINNENDIJK Hans and KAY Sean, "Measuring NATO's Outreach," Washington Times, 21 August 1997
31. BINNENDIJK Hans and KUGLER Richard L., The Next Phase of Transformation: A New Dual-Track Strategy for NATO, Transatlantic Transformations:Equipping Nato For The 21st Century, Ed. Daniel S. Hamilton, Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins University 2004
32. BLAIR Tony , Islamic Society of Britain, London , 5 November 2001
33. BLANK Stephen J., Russia and the Baltics in the Age of NATO Enlargement , Parameters, Autumn 1998
34. BOOTH Ken, Security and Emancipation, Review of International Studies, 1991, 17(3), p.313-326' dan aktaran (Çev.Çiğdem Şahin) Avrasya Dosyası,Güvenlik Bilimleri Özel,Yaz 2003,C.9,S.2

35. BORAWSKI John, "Partnership for Peace and Beyond," *International Affairs* 71, no. 2, 1995
36. BROWN Michael E., "NATO Expansion: Wait and See," *Washington Post*, 26 December 1994
37. BROWN Michael E., "Minimalist NATO: A Wise Alliance Knows When to Retrench", *Foreign Affairs*; New York, May/June 1999
38. BRZEZINSKI Ian, NATO: Bir Dönüşüm İttifakı, ABD&NATO Bir Amaç İttifakı, E-Journal USA, Haziran 2004,C.9,S.2
39. BRZEZINSKI Zbigniew, "A Plan for Europe," *Foreign Affairs* 74, no. 1, January/February 1995
40. BUKHARIN Oleg and POTTER William, "Potatoes Were Guarded Better," *Bulletin of the Atomic Scientists* 5 , 3 May 1995,
41. BURNS R.Nicholas, NATO Temel İttifakımız Olarak Kalacaktır, ABD&NATO Bir Amaç İttifakı, E-Journal USA, Haziran 2004
42. BUSH George W. and ROBERTSON Lord, Basın Brifingi, Washington, D. C., 10 Ekim 2001
43. BUZAN Barry, *People, States and Fear:An Agenda for International Security Studies in the Post–Cold War Era*, second edition, Boulder,CO: Lynne Rienner,1991
44. BUZAN Barry, WAEVER Ole, WILDE Jaap de, *Security A New Framework for Analysis*, Lyenne Rienner Publishers, London 1998
45. CAHEN Alfred, *The Atlantic Alliance For The 21st Century*, P.I.E.-Peter Lang, Brussels 2001
46. CANTERBURY Gülnur Aybet, *Yeni Bir Transatlantik Fikir Birliği*, NATO Review Sonbahar 2004
47. CAŞIN Mesut Hakkı ve DEDEOĞLU Beril, *Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar: NATO-BAB-AB-AGİT İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği*, Avrasya Dosyası, Avrupa Birliği Özel Sayısı, Kış 1999,C.5, S.4
48. CAŞIN Mesut Hakkı, *Transforming NATO Security Strategies And The New Roles Of The Alliance*, NATO Konferansı, Antalya,2003
49. CAŞIN Mesut Hakkı, *The Future of European Defence: An Unpleasant Choice*, NATO Konferansı, Antalya, 2002

50. CHRISTOPHER Warren, A Democratic and Undivided Europe in Our Time, speech presented at Cernin Palace, Prague, 20 March 1996, US Department of State, Office of the Spokesman
51. CILLUFFO Frank J. and RANKIN Daniel, "Fighting Terrorism," NATO Review 49, Winter 2001/2002
52. CLARK Bruce, "Europe Secures Greater Role in NATO Operations," Financial Times, 4 June 1996
53. CLARK Wesley, Waging Modern War: Bosnia, Kosovo, and the Future of Combat, Public Affairs ,Washington, D.C.;, 2001
54. CLAUSEWITZ Carl Von, Savaş Üzerine, Spartaküs Yayınları, Ekim 1997 İstanbul
55. CLEVELAND Harlan, Birth of a New World: An Open Moment for International Leadership (San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1993)
56. CLINTON Bill, Ulusa Sesleniş, 27 Eylül 1995, The White House, Office of the Press Secretary.
57. CRAIG Theodore, Call for Fire: Sea Combat in the Falklands and the Gulf War, John Murray,London1995
58. CRAGG Anthony, "The Combined and Joint Task Force Concept" A Key Component of the Alliance's Adaptation, "NATO Review", 44, no. 4 ,July 1996
59. ÇAKMAK Haydar, Avrupa Güvenliği, Akçağ Yayıncılık, 2003 Ankara,
60. ÇOMAK Hasret, 2010'lu Yıllarda NATO ve Güvenlik Yaklaşımı, Görüş, Ekim 2004
61. DALEY Suzanne, "NATO Quickly Gives the U.S. All the Help That It Asked," The New York Times , 5 October 2001
62. DALEY Suzanne, "NATO, Though Supportive, Has Little to Offer Militarily," The New York Times, 20 September 2001
63. "Değişen Kuzey Atlantik İttifakı Konusundaki Londra Deklarasyonu" NATO Dergisi, Sayı, 3, 1990,
64. Dictionnaire Larousse, Milliyet Ansiklopedik Sözlük
65. DILLON Michael, Politics of Security, Routledge,1996 London
66. DOBBS Michael and SMITH R. Jeffrey, "US Offers Assurances on NATO," Washington Post, 7 May 1995
67. DOBBS Michael, "Enthusiasm for Wider Alliance Is Marked by Contradictions," Washington Post, 7 July 1995

68. DOBBS Michael, "Wider Alliance Would Increase U.S. Commitments," Washington Post, 8 July 1995
69. DOYLE Michael W., "Balancing Power Classically: An Alternative to Collective Security?" in *Collective Security Beyond the Cold War*, ed. George W. Downs, Ann Arbor, University of Michigan, 1994
70. DOWNS George W. and LIDA Keisuke, "Assessing the Theoretical Case Against Collective Security," in *Collective Security Beyond the Cold War*, ed. George W. Downs, Ann Arbor, University of Michigan, 1994
71. DOWNS George W., "Beyond the Debate on Collective Security," in *Collective Security Beyond the Cold War*, ed. George W. Downs, Ann Arbor, University of Michigan, 1994,
72. DREW S. Nelson, *NATO from Berlin to Bosnia: Trans-Atlantic Security in Transition*, National Defense University, Washington 1995
73. DREW S. Nelson, *NATO From Berlin to Bosnia: Trans-Atlantic Security Transition*, National Defense University Press, Washington 1995
74. DROZDIAK William, "NATO Balks at Opening Pact to E. Europe," Washington Post, 1 September 1993,
75. DUIGNAN Peter, *NATO, It's Past, Present and Future*, Hoover Institution Press, 2000
76. "NATO Seen Slowing Down Enlargement Process," *Der Spiegel*, 21 August 1995.
77. ERDEM Engin, *BAB ve Avrupa Güvenliği, Avrasya Dosyası, Avrupa Birliği Özel Sayısı, Kış 1999, C.5, S.4*
78. ERDOĞDU Hikmet, *Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı*, IQ Yayınları, İstanbul 2004
79. EVANS Michael, "UK Reluctant to Use Troops in Bosnia," *The Times* (London), 3 June 1992
80. EVREY Bilal Gökhan, *Rethinking Modern International Collective Security Idea and The Road Ahead Of Transformation of NATO*, Yeditepe Üniversitesi Yayınlanmamış Tezi, İstanbul 2004
81. EYAL Jonathan, "Beware of Russians Bearing NATO Gifts," *Wall Street Journal Europe*, 19-20 April 1996
82. "Guess Who Wasn't Coming to Dinner," *The Economist*, 361 (10 November 2001)

83. Canada and the War on Terrorism: A New Face to the Fore," *The Economist*, vol.361, 13 October 2001
84. "The Ageing Alliance," *The Economist* , 23 October 1999
85. *The Economist*, 6 December 2003; Centre for European Reform, "The CER Guide to the Brussels Summit," 9 December 2003
86. "France, Belgium: Suburbs, Algeria," *Migration News* 5,no. 2 (February 1998).
87. FREEDMAN Lawrence, "Why the West Failed," *Foreign Policy* 97,Winter 1994
88. FULLER Graham E. and LESSER Ian O., *A Sense of Siege: The Geopolitics of Islam and the West*, Boulder: Westview, 1995
89. GADDIS John Lewis, "What History Teaches about Grand Strategy," *National Defense University*, Washington, D.C., 7 October 1997.
90. GALLIS Paul E., *NATO: Article V and Collective Defense*, CRS Report for Congress Congressional Research Service The Library Congress, 17 July 1997
91. GARDNER Hall, "Dangerous Crossroads –Europe, Russia and the Future of NATO" p.2-10, Praeger Publishers Westport, 1997
92. GEORGIEV Andrei and TZENKOV Emil, "The Troubled Balkans" in Hugo Miall, ed., *Redefining Europe: New Patterns of Conflict and Cooperation*, Pinter, London 1994
93. GERTH Jeff and WEINER Tim, "Anns Makers See a Bonanza in Selling NATO Expansion," *New York Times*, 29 June 1997
94. GILPIN Robert, *War and Change in World Politics*, Columbia SC, University of South Carolina, 1990
95. GLASER Charles L., "Why NATO is Still Best: Future Security Arrangements for Europe," *International Security* 18, no. 1 (Summer 1993): 18.
96. GOLDGEIER James M., *Ne Zaman Değil, Kim?*, *NATO Review*, İlkbahar 2002
97. GOLDGEIER John M., "Not Whether But When: Book Review," *Political Science Quarterly* 115, no. 2 ,Summer 2000
98. GOODBY James , *Can Collective Security Work? In Managing Global Chaos*, (eds.Chester Crocker, Fen Hampson, and Pamela Aall), United States Institute of Peace Press, Washington D.C. 1996
99. GORDON Michael R., "U.S. Is Urging NATO to Prepare Force for Duty in Bosnia," *New York Times*, 11 March 1993

100. GORDON Philip H., NATO After 11 September, The International Institute for Strategic Studies, Survival, vol. 43, no. 4, Winter 2000–02
101. GÖNEN Emre, AB'nin Güvenlik Arayışı ve Organlarının İşlevi (BAB-NATO-AGİT), Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri konulu sempozyum bildirisi, HAK Basımevi, İstanbul 2001
102. GRIFFITHS Stephan Iwan, "Nationalism in Central and South &-Eastern Europe," in Security and Strategy in the New Europe, ed. Colin McInnes,; Routledge New York, 1992
103. GROSSMAN Marc, Yeni Yetenekler, Yeni Üyeler, Yeni İlişkiler, NATO Review, İlkbahar 2002
104. HALT Robert and FOX Carl, "Rethinking Security," NATO Review 49 ,Winter 2001
105. HARRIES Owen, "The Collapse of the West," Foreign Affairs 72, no. 4, September/October 1993
106. HARRIES Owen, "The Anglosphere Illusion," National Merest 63, Spring 2001, s.135
107. HELLMANN Gunther and WOLF Reinhard, "Neorealism, Neoliberal Institutionalism, and the Future of NATO" Security Studies 3, no. 1 , Autumn 1993
108. HELMS Jesse, "Saving the U.N.," Foreign Affairs 75, no. 5, September/October 1996
109. HENDRICKSON Ryan C., NATO's Open Door Policy and the Next Round of Enlargement, Parameters, Winter 2000-01
110. HENRIKSON Alan K., Why The United States And Europe See The World Differently—An Atlanticist's Rejoinder To The Kagan Thesis, 27 Mart 2003, Vienna
111. HILLEN John and NOONAN Michael P., The Geopolitics of NATO Enlargement, Parameters, Autumn 1998
112. HOBBSAWM Eric, Kısa 20'nci Yüzyıl (Çev.Yavuz Alogan), Sarmal Yayıncılık, İstanbul
113. HOLBROOKE Richard, "America, A European Power," Foreign Affairs 74, no. 2, March/April 1995

114. HOMOLA Victor, "Germany: Macedonia Mission is Approved," The New York Times, 9 September 2001
115. HOOPER Nick and COX Nick, The European Union KONVER Programme, Defence and Peace Economics, Vol.7,1997
116. HOWORTH Jolyon and FORSTER Anthony, The European Defence Initiative, ESRC One Europe or Several? Programme, Briefing Note 2/00, June 2000
117. HUNTER Robert, The European, Security and Defense Policy, NATO's Companion - or Competitor?, RAND Europe, May 2002 Virginia,s.7; European Defence Paper No:3, The Ministry of Defence Policy Papers
118. Hürriyet Gazetesi, "NATO'da Tarihi Genişleme" Konulu Yorum,23 Kasım 2002.
119. IKLE Fred C. "How to Ruin NATO," New York Times, 11 January 1995
120. IKLE Fred C. and KARAGONOV Sergei A., Harmonizing the Evolution of US and Russian Defense Policies, Center for Strategic and International Studies, Washington DC 1993
121. Institute for National Strategic Studies (INSS), "The Revolution in Military Affairs," Strategic Forum, no.11,November 1994
122. ISMAY Lord, NATO İlk Beş Sene 1949-1954, Çev. Suat Bilge, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956, Ankara
123. JABERG Sabine, Concept of Collective Security, The Hague,13 May 1999
124. JACK Andrew, "French Planning Tougher Curbs on Immigration," The Financial Times 21April 1996
125. JERVIS Robert, "Security Regimes," International Regimes, ed. Stephen Krasner, Ithaca, Cornell University, 1983
126. JERVIS Robert, "From Balance to Concert," A Study of International Security Cooperation" World politics 38, no 1, October 1985
127. JOULWAN George A., "NATO'nun Barış İçin Ortaklığa Katkısı Kaydedilen İlerlemeler ve Sorunlar" NATO Dergisi, No.1, Mart 1995
128. JOULWAN George, "SHAPE and IFOR: Adapting to the Needs of Tomorrow," NATO Review 2 March 1996
129. JOSEPH Robert, "Proliferation, Counter-Proliferation and NATO," Survival, 38, no. 1, Spring 1996
130. KAGAN Robert, Of Paradise and Power, Vintage Boks, USA January 2004

131. KANT Immanuel, Perpetual Peace, [http://www. trinstitute. org/ ojper / 5_ 1 solomon.htm](http://www.trinstitute.org/ojper/5_1_solomon.htm)
132. KAPLAN Lawrence, S., "NATO and Its Commentators: The First Five Years", International Organizations, Vol. 8, Issue 4, Nov. 1954.
133. KARAOSMANOĞLU Ali, "NATO Enlargement and South – A Turkish Perspective" Security Dialogue, Vol.30, June 1999.
134. KARATNYCKY Adrian, "Open Up the Club," Washington Post, 7 July 1995
135. KARLIĞA Bekir, Din, Terör, Savaş ve Global Etik İhtiyacı, http://www.yeniumit.com.tr/konu.php?konu_id=276&yumit=bolum3
136. KATZENSTEIN Peter, Conclusion: National Security in a Changing World, The Culture of National Security (Ed.Peter Katzenstein), Columbia University Press, New York 1996
137. KAUFMAN Stuart J., "The Fragmentation and Consolidation of the International System," International Organization 51, no. 2 Spring 1997
138. KAY Sean, "NATO and the CSCE: A Partnership for the Future," in Paradigms 7, no. 2 , Winter 1993
139. KAY Sean, The Political Victory of the Russian Armed Forces: Assessing the Impact in the New Military Doctrine: NATO Office of Information and Press, NATODATA, Brussels 1994
140. KAY Sean, "Budapest Needs to Get Serious about NATO," Wall Street Journal Europe, 6 October 1997
141. KAY Sean, NATO and The Future Of European Security, Rowman And Littlefield Publishers, Maryland 1998
142. KENNAN George, At Century's Ending: Reflections, 1982-1995,W. W. Norton & Co., New York 1996
143. KENNEDY Paul,Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991
144. KEOHANE Robert, After Hegemony, Chapter 8, "Hegemonic Cooperation in the Postwar Era."
145. KEOHANE Robert O. and NYE Joseph S., Power and Interdependence, Harper Collins Publishing 2nd Ed., New York 1989
146. KISSINGER Henry, "The Dilution of NATO," Washington Post, 8 June 1997
147. KISSINGER Henry, Diplomacy, Touchstone Press, New York 1993,

148. KISSINGER Henry, "Expand NATO Now," Washington Post, 19 December 1994
149. KNOWLTON Brian, "Give Up Terrorists or Quit, Blair Warns Taliban," International Herald Tribune, 3 October 2001
150. KÖNİ Hasan, Soğuk Savaş ve Sonuçları, Avrasya Dosyası, Avrupa Birliği Özel, C.5, S.4, Kış 1999
151. KREBS Ronald R., "Perverse Institutionalism: NATO and the Greco-Turkish Conflict," International Organization 53, no. 2, Spring 1999
152. KRIENDLER John, "NATO's Changing Role: Opportunities and Constraints for Peacekeeping," NATO Review 41, no. 3, June 1993
153. KRISCH Nico, Self-Defence and Collective Security, Recht und Völkerrecht, Band 151, 2001
154. KRUPNICK Charles "Not What They Wanted: American Policy and the European Security and Defense Identity" in Alexander Moens and Christopher Anstis, eds., Disconcerted Europe: The Search for a New Security Architecture, Boulder: Westview 1994
155. KRUZEL Joseph, "Partnership for Peace and the Transformation of North Atlantic Security," in Papacosma and Heiss, NATO in the Post-Cold War
156. KUPCHAN Charles A. ve KUPCHAN Clifford A., The Promise of Collective Security, International Security, Vol.20, No.1, Summer 1995
157. KUPCHAN Charles A., Atlantik Ortaklığının Yenilenmesi İçin Öneriler, ABD&NATO Bir Amaç İttifakı, ABD Dış Politika Gündemi, Haziran 2004
158. KUPCHAN Charles A., "Expand NATO—and Split Europe," New York Times, 27 November 1994
159. KUPCHAN Charles A., "A More Perfect Atlantic Union," Washington Post, 18 April 1996
160. Kuzey Atlantik Antlaşması, 1949 Washington DC
161. LA FRANCHI Howard, "Despite Talk of Coalition, US Mostly Goes it Alone," The ChristianScience Monitor, Q.9, October 2001
162. LANSFORD Tom, Evolution and Devolution: The Dynamics of Sovereignty and Security in Post-Cold War Europe, Aldershot 2000, Ashgate
163. LANSFORD Tom, All For One: Terrorism, NATO and the United States, Ashgate Publishing, England 2002

164. LAYNE Chris, "Why Die for Gdansk? The Case Against NATO Enlargement." Paper Presented to a CATO Institute Conference, NATO Enlargement; Illusions and Reality, 25 June 1997
165. LIEBER Robert J., "No Transatlantic Divorce in the Offing," *Orbis* 44, no. 4 , Fall 2000
166. LIPSON Charles, "Is the Future of Collective Security Like the Past," in Downs
167. ROBERTSON Lord, "Press Statement," PR/CP(2001) 168, 7 December 2001
168. ROBERTSON Lord, 23 Ekim 2003 tarihinde Ankara Konuşması
169. MANDELBAUM Michael, "Preserving the Peace: The Case against NATO Expansion," *Foreign Affairs* 1A, no. 3 May 1995
170. MAROLDA Edward J. and SCHNELLER Robert J., *Shield and Sword: Tin United Slates Navy and the Persian Gulf War*, Naval Institute Press, Washington DC., 1998
171. MAUTHNER Robert, "NATO Agrees to Peacekeeping Role in Europe," *FinancialTimes*, 5 June 1992
172. MCALLISTER J. F. O., "If you buy that, we know a bridge in Brooklyn," *Time* 150, 21 July 1997
173. MC INNES Colin, "The Future of NATO," in Colin McInnes, ed., *Security and Strategy in \e New Europe*, Routledge, New York 1992
174. MEARSHEIMER John, "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War," *International Security* 19, no. 3 ,Summer 1990
175. MIKHAILOV Sergey, U.S. Congress And The Future Of NATO: Formulation Of The U.S. Approach Toward European Common Foreign And Security Policy, NATO-EAPC Fellowships Program, [http:// www.nato.int/acad/ fellow/ 01-03 /mikhailov.pdf](http://www.nato.int/acad/fellow/01-03/mikhailov.pdf)
176. MILLER Lynn.H., *The Idea and The Reality of Collective Security*, *Global Governance*, Jul-Sep99, Vol.5 Issue3
177. "Enhancing security and extending stability through NATO enlargement", NATO Public Diplomacy Division, 1110 Brussels, Belgium, 2004
178. NATO El Kitabı, 50 nci Kuruluş Yıldönümü, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998,s.11
179. NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar, NATO Güneydoğu Avrupa Müttelik Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, İzmir, 1994
180. NATO Dergisi, Sayı, 3, 1990

181. NATO Handbook, Partnership and Cooperation, NATO Office of Information and Press, 1110, Brussels, 1995
182. NATO's WMD Center," NATO Review, vol 49 ,Winter 2001/2002
183. NATO, "The Transformation of NATO's Defence Posture," NATO Fact Sheet, July 1997,no. 22
184. NATO, "The Euro-Atlantic Partnership Council." NATO Fact Sheet, July 1997, no. 19
185. NATO Basic Fact Sheet, no. 4 March 1997
186. NATO, Kosovo: Facts and Figures, 5 December 2000
187. The NATO Handbook Chronology, A Companion Volume to the 50th Anniversary Edition of the NATO Handbook 1998, Office of Information and Press, Belgium
188. NATO El Kitabı Brüksel: NATO Office of information and Press, 1995
189. IFOR Fact Sheet, June 1996, NATO Office of Information and Press
190. IFOR Fact Sheet: Sivil-Asker İşbirliği, Haziran 1996, NATO Office of Information and Press,
191. IFOR Fact Sheet, 20 Ağustos 1996
192. NATO Office of Information and Press, 1 December 1995
193. NATO Office of Information and Press, 31 May 1995
194. NATO'nun Transformasyonu, HAK Bilgi notu, 31 Ekim 2003
195. NATO, "NATO's New Force Structures," NATO Basic Fact Sheet, no. 5 Brussels 1996
196. NATO, "NATO Allies 'Must Face New World Order'," NATO Basın Tutanakları , 6 Ekim 2001
197. NATO, "Statement on Combating Terrorism: Adapting the Alliance's Defense Capabilities," Basın Bildirisi , 2001,173 , 18 December 2001
198. NATO, "NATO's Response to Terrorism: Statement Issued at the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council Held at NATO Headquarters, Brussels," M-NAC-2 (2001) 159 ,6 December 2001
199. NUNN Sam, The Future of NATO in an Uncertain World, SACLANT Seminar 95, 22 June 1995, Norfolk, VA
200. NYE Joseph S. Jr, "Nuclear Learning and U.S.-Soviet Security Regimes," International Organization 41, 1987
201. What is NATO, NATO Internet, Brussels, 2000,

202. O'BRIEN Conor Cruise, "The Future of 'the West, " *The National Interest* 30, Winter 1992/1993
203. ODOM William E., "NATO's Expansion: Why the Critics Are Wrong," *National Interest* 39 , Spring 1995
204. OMRI Daily Digest, 12 April 1996
205. ÖZCAN Mehmet, AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, *The Journal of Turkish Weekly*, <http://www.turkishweekly.net/t 29.10.2004,turkce/makale.php?id=18>
206. PALMER Diego A. Ruiz, *French Strategic Options in the 1990s*, *Adelphi Papers* 260, Summer 1999
207. PAOLINI Jerome, "A French Perspective," in Michael Brenner, ed, *Multilateralism and Western Strategy* , St. Martin's, New York: 1995
208. PAZNYAK Vyachaslau, *ESDP and Trans-Atlantic Relations Reference Curriculum*, The Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes
209. PELZ Stephen, "The Case for Limiting NATO Enlargement," *National Security Studies Quarterly* 3, no. 3, Summer 1997
210. PETTIFORD Lloyd and CURLEY Melissa, *Changing Security Agendas and The Third World*, Pinter, London 1999
211. PLESCH Daniel, "Kosovo: A Symptom of NATO's Strategic Failure," *Basic*, 7 April 1999
212. POSEN Barry R., *ESDP and the Structure of World Power*, *Istituto Affari Internazionali*. Vol. XXXIX
213. REILLY John E., "The Public Mood at Mid-Decade," *Foreign Policy* 98, Spring 1995
214. RICE Condoleezza, "Now, NATO Should Grow," *New York Times*, 8 July 1996
215. RICE Condoleezza, *Basın Brifingi*, Washington, D.C., 8 Eylül 2001
216. RICHARD Alain, "The European Union: A Rising Feature on the International Stage," *Welt am Sonntag Forum*, Berlin , 2 October 2001
217. ROBBINS Carla Anne, "Devil Is in Details of NATO Expansion: Cost Questions Cloud Plans to Add Three New Members," *Wall Street Journal*, 9 August, 1996
218. ROBERTSON Lord, *NATO'nun Dönüşümü*, *NATO Review*, Sonbahar 2004
219. ROSENBERG Tina, *1989'un Bitmeyen Devrimi*, *Foreign Policy*, Yaz 1999

220. ROBINSON Mary, Statement by the United Nations High Commissioner for Human Rights On the Situation in Kosovo HR/98/14, 9 June 1998
221. RODMAN Peter W., "4 More for NATO," Washington Post, 31 December 1994.
222. RODMAN Peter W., U.S. Leadership and the Reform of Western Security Institutions: NATO Enlargement & ESDP, Conference of the German Foreign Policy Association (DGAP) Berlin, 11 December 2000
223. RUMMEL Reinhardt, From Weakness to Power with the ESDP?, Kluwer Law International, European Foreign Affairs Review Vol.7
224. RUPP Richard, NATO 1949 and NATO 2000: From Collective Defense toward Collective Security, NATO Enters The 21st Century
225. RUSSETT Bruce, "Can a Democratic Peace Be Built?" International Interactions 18, no. 3, Spring 1993
226. RÜEHE Volker, Yeni Güvenlik Sorunlarına İlişkin Avrupa Bakış ve Politikaları, Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışları, Türkiyen'nin Durumu ve İhtiyaçları, HAK Basımevi, İstanbul 2003
227. RÜHLE Michael, NATO after Prague: Learning the Lessons of 9/11, Parameters, Summer 2003
228. Radikal Gazetesi,23.06.2002,"AGSP Düğümü Yine Çözülemedi"Adlı Haber-Yorum
229. Reuters. 10 Haziran 1994
230. Reuters, 25 Mayıs1994
231. Reuters, 30 Haziran 1995
232. Reuters, 20 Kasım 1996
233. Reuters, 9 Eylül1994
234. Reuters, 5 Aralık 1994
235. Reuters, 14 Ağustos 1996.
236. Reuters, 6 Aralık 1994
237. SAFIRE William, "Strategic Dilemma," New York Times, 1 December 1994
238. SANDER Oral, Siyasi Tarih 1918-1990, İmge Kitabevi,1994
239. SANDWELL B., "North Atlantic-Community or Treaty" International Journal, Toronto, summer 1952 (VII)

240. SARAY Mehmet, "NATO'nun Yeniden Yapılanması ve Türkiye" Konulu Harp Akademileri Komutanlığı AGSK Sempozyumu Bildirisi, 11-12 Ocak 2001.
241. SCHAKE Kori N., Do European Union Defense Initiatives Threaten NATO?, Strategic Forum, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, No:184, August 2001
242. SCHEFFER Jaap de Hoop, İstanbul Yolunda, NATO Review, Yaz 2004, <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue2/turkish/art1.html>
243. SCHWEITZER Glen E. and DORSCH Carole C., "Superterrorism: Searching for Long-Term Solutions," Futurist 33, no. 6, June/July 1999
244. SCHWELLER Randall L., "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In," International Security 19, Summer 1994
245. SEIDELMAN Reimund, Costs, Risks and Benefits of a Global Military Capability for The European Union, Defence and Peace Economics, Vol .8, 1997
246. SENS Allen G., "Saying Yes to Expansion: The Future of NATO and Canadian Interests in a Changing Alliance," International Journal ,Autumn 1995
247. SERFATY Simon, Memories of Europe's Future: Farewell to Yesteryear, Washington 1999, D.C.: CSIS
248. SHEA Jamie P., "Enlarging NATO Eastward?" in European Security and International Institutions after the Cold War, ed. Marco Carnovale (New York: St. Martin's Press, 1995
249. SHEVTSOV Leontiy P., "Russian-NATO Military Cooperation in Bosnia: A Basis for the Future?" NATO Review 45, no. 2, March 1997
250. SICK Gary G. and POTTER Lawrence G., "Introduction," in Gary G. Sick and Lawrence G. Potter, eds., The Persian Gulf at the Millennium: Essays in Politics, Economy, Security, and Religion, New York 1997, St. Martin's
251. SIMON Jeffrey, "Partnership for Peace: Guaranteeing Success," Strategic Forum 44, September 1995
252. SIMON Jeffrey, "The IFOR/SFOR Experience: Lessons Learned by BfO Partners," Strategic Forum No:120, July 1997
253. SIMON Jeffrey, The Next Round of NATO Enlargement, Strategic Forum, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, No. 176, October 2000

254. SIMON Jeffrey and BINNENDIJK Hans, "Romania and NATO: Membership Reassessment at the July 1997 Summit," Strategic Forum Vol 101, February 1997
255. SLOAN Stanley R., "Give NATO a Combined Task Force Against Terrorism," International Herald Tribune , 13 November 2001.
256. SLOAN Stanley R., NATO's Future: Toward a New Transatlantic Bargain, National Defense University Press, Washington 1998
257. SLOAN Stanley R., NATO, The European Union, and The Atlantic Community, Rowman & Littlefield Publishers, USA 2003
258. SLOCOMB Walter, Presentation to the Defense and Security Committee of the North Atlantic Assembly, North Atlantic Assembly Annual Session Meeting, in Washington, D.C., November 1994.
259. SMITH R. Jeffrey and WILLIAMS Daniel, "Russia Intends to Pursue Guarantees from NATO," Washington Post, 11 March 1995
260. SMOLANSKY Oles M., Can Russia Escape Its Past?, Statecraft And Security, Ed. Ken Booth, Cambridge University Press, UK 1998
261. SNYDER Glenn H., "Alliance Theory: Neorealist First Cut," International Affairs 44, Spring 1990
262. Soğuk Savaşın Barış İçin Ortaklığı, NATO Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, İzmir, 1994
263. SOLANA Javier, Speech by the Secretary General at the North Atlantic Assembly Meeting, Athens, 20 May 1996, NATO Office of Information and Press
264. SOLANA Javier, "On Course for a NATO of 19 Nations in 1999 NATO Review 1 Spring 1998
265. SOLANA Javier, The EU's Voice in Foreign Affairs Talks Loudly-But Lacks a Stick," The Economist, Vol..361, 17 November 2001
266. SOUTOU Georges-Henri, France and the Cold War, Diplomacy & Statecraft, published by Frank Cass, Vol.12, No.4, December 2001 London
267. SÖNMEZOĞLU Faruk, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000
268. SPERO Joshua B. and UMBACH Frank, "NATO's Security Challenge to the East and the American-German Geo-Strategic Partnership in Europe," Bericht des BIOst NR 39, 1994

269. Strategic Forum National Defense University No:184, August 2001.
270. Study on NATO Enlargement, NATO Office of Information and Press, September 1995, par.3
271. SUN TZU, Savaş Sanatı, www.artofwarsuntzu.com
272. TALBOT Strobe, "Why NATO Should Grow," *New York Review of Books* XLII, no.13, 10 August 1995
273. TERRIFF Terry, CROFT Stuart, JAMES Lucy, MORGAN Patrick M., *Security Studies Today*, Polity Press, 1999 Cambridge
274. TIGNER Brooks, "New NATO Cost Rift Threatens to Erode Support," *Defense News*, June 1997.
275. TROEBST Stefan, *Conflict in the Kosovo: Failure of Intervention* European Centre for Minority Issues Working Paper, Number I, May 1998
276. TURAN İlter, *Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'nın Güvenlik Anlayışı, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve Nato İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri* konulu sempozyum bildirisi, HAK Yayınları, İstanbul 2001
277. United Press International, 12 January 1994
278. United Press International, 23 October 1997
279. United Press International, 30 March 1998
280. UN Report of the Secretary-General of the United Nations, S/1995/2227Corr. 1, 29 March 1995
281. U.S. Committee for Refugees, *World Refugee Survey, 1997* (Washington, D.C.: Immigration and Refugees Services of America, 1997
282. US Department of Defense, "Background Briefing," *DefenseLink*, 11 December 1998
283. US NATO Wireless File: *Security Issues Digest* 1088, 5 June 1992
284. U.S., White House, "Operation Enduring Freedom Overview: Campaign Against Terrorism Results, Period Covered 14-30 September 2001," Fact Sheet, 1 October 2001
285. VAPFLAM Peter, *Managing Non-Proliferation Regimes in the 1990s: Power, Politics and Policies*, New York: Council on Foreign Relations, 1994
286. VINO CUR John, "Europe's Leading Nations Use Afghan Conflict to Enhance World Role," *International Herald Tribune*, 12 October 2001
287. VOIGT Karsten, "NATO Enlargement: Sustaining the Momentum," *NATO Review* 2, 1996

288. VOLTEN Peter M.E., The EU as an Actor in Security Policy: Rival or Partner of the USA?, Razumkov Centre, National Security & Defence , No.9, 2001Ukraine
289. WALKER Martin, "The Blare of Blair," Europe, 411,November 2001
290. WALLANDER Celeste A., "Institutional Assets and Adaptability: NATO After the Cold War," International Organization, 54, no. 4 Autumn 2000
291. WALLICH Christine, "Policy Forum: Bosnia—After the Troops Leave," Washington Quarterly 19,no.3, Summer 1996
292. WALT Stephen, The Renaissance of Security Studies, International Studies Quarterly, 1991,35 (2),pp. 211-239' dan aktaran (Çev.Bariş GÜRSOY ve Bülent Sarper AĞIR) Avrasya Dosyası,Güvenlik Bilimleri Özel,Yaz 2003,C.9,S.2
293. WALTZ Kenneth N, , "Structural Realism After the Cold War" International Security 25, no. 1 ,Summer 2000
294. WEBER Katja, "Hierarchy Amidst Atiarchy: A Transaction Costs Approach to International Security Cooperation" International Studies Quarterly 41, no. 2, June 1997
295. WHITE N.D., On The Brink of Lawlessness: The State of Collective Security Law, Hilaire Mc Coubrey Anma Konferansı,15 Mayıs 2002
296. ILKIE Robert, Avrupanın Korunması ve Kuzey Atlantik İttifakının Geleceği, Parameters, Winter 2002-2003
297. WINDOW Gareth, "NATO and Out of Area: Apost Cold War Challenge", European Security, Vol.3, No.4, Winner 1994
298. WINN Neil, CFSP, ESDP, and the Future of European Security: Whither NATO?, The Brown Journal of World Affairs, Winter/Spring 2003 – Volume IX, Issue 2
299. Woodrow Wilson's 14 Points, Bkz.<http://www.usconstitution.com>
300. WÖRNER Manfred, "Yeni Dönemde Atlantik İttifakı", NATO Dergisi, No:1, 1991
301. WÖRNER Manfred, "European Security: Political Will Plus Military Might," in Manfred Wörner, et al., What Is European Security after the Cold War? , Brussels 1993, The Philip Morris Institute for Public Policy Research,
302. WÖRNER Manfred, 21 October 1993, NATO Office of Information and Press.

303. Clinton's NATO Effort Risky: President's Vision Rests on Historic Rationale"
Washington Post, 8 July 1997
304. White House Information Service, 5 December 1994
305. YOST David S., NATO Transformed, US Institute of Peace Press, The
Alliance's New Roles in International Security, Washington DC. 1998
306. ZELIKOW Philip, "The Masque of Institutions," Survival 38, no. 1, Spring 1996
307. ZEYREK Deniz, YETKİN Murat, Radikal Gazetesi, 03.12.2001 tarihli Haber-
Yorum
308. ZIELONKA Jan, The Main Characteristics Of The European Security And
Defence Policy, Razumkov Centre, National Security & Defence, No.9, 2001
309. 21'nci Yüzyılda NATO, www.nato.int

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

Kısaltmalar

AAOK	: Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi
AB	: Avrupa Birliği (EU)
ACT	: Müttefik Transformasyon Komutanlığı
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AHG	: Barışı Korumada İşbirliği Grubu (Ad Hoc Grubu)
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Antlaşması
AGSP	: Avrupa Güvenlik Savunma Politikası
AB	: Avrupa Birliği
BAB	: Batı Avrupa Birliği (WEU)
BİO	: Barış İçin Ortaklık (PfP)
BLACKSEAFOR	: Karadeniz Görev Kuvveti
BM	: Birleşmiş Milletler (UN)
BMGK	: Birleşik Müşterek Görev Kuvveti
CJTF	: Bireysel Müşterek Görev Kuvveti (Joint Combined)
CSCE	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (Conference of Security and Cooperation)
DPC	: Savunma Planlama Komitesi (Defence Planning Committee)
EAPC	: Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (Euro Atlantic Partnership Council)
IFOR	: Barış Uygulama Kuvveti (Implementation Force)
IPP	: Bireysel Ortaklık Programı (Individual Partnership Programme)
ISAF	: Afganistan Gücü
KAİK	: Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KAK	: Kuzey Atlantik Konseyi
KFOR	: Kosova Gücü
KİS	: Kitle İmha Silâhları (WMD)

MCCWG	: Askeri İşbirliği Çalışma Programı (Military Committee Work Programme)
NAC	: Kuzey Atlantik Konseyi (North Atlantic Council)
NACC	: Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (North Atlantic Cooperation Council)
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NPG	: Nükleer Plânlama Grubu
OEH	: Ortaklık eşgüdüm hücresi
OOA	: Alan Dışı Müdahale
OPEC	: Petrol ihraç eden ülkeler örgütü (Organisation of Petroleum Exporting Countries)
OSCE	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
PCC	: Ortaklık Eşgüdüm Hücresi (Partnership Coordination Cell)
PFP	: Barış İçin Ortaklık (Partnership for Peace)
PWP	: Ortaklık çalışma Programı (Partnership Work Programme)
SACEUR	: Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı (Yeni Yapıda ACO Komutanı)
SFOR	: İstikrar Kuvveti (Stabilization Force)
SHAPE	: NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Karargahı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNPROFOR	: BM Barışı Koruma Gücü (United Nations Protection Force)
VP	: Varşova Paktı

1. GİRİŞ

Avrupa Kıtasında yaşananlar diğer yüzyıllar da olduğu gibi, yirminci yüzyıl boyunca da insanlığın kaderini etkileyen en önemli olaylar olmuşlardır. Bu nedenle görünen odur ki, yirmi birinci yüzyılda da güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çabalar yine bu karmaşık kıtanın üzerinde yoğunlaşacağı benzetilmektedir.

Yirminci yüzyılda yaşanan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gibi insanlık dramları, güvenlik arayışlarının ürünü olarak uluslararası kuruluşları ortaya çıkarmışlar, bu kuruluşlar ise insanlığı üçüncü bir dünya savaşına sokmadan yüzyılın sonuna dek taşımayı bir ölçüde başarmıştır.

Pek çok uzman ve düşünür 1989 sonrasında artık bir refah ve uyum dünyasının gerçekleşeceğini umarken, yeni bir söylem olarak dile getirilen “Yeni Dünya Düzeni”nin olanca hızıyla etkisini göstermeye başlayacağı düşünülüyordu. Ancak bu düşüncenin dünyanın düzenini değiştireceği kesin olarak tanımlanırken ne kadar gerçekçi olduğu meselesi tartışma konusu haline gelmiştir. Sovyetler Birliğinin ve Varşova Paktının yıkılışı ile birlikte süper güçlerin gelişmekte olan ülkelerdeki temsili savaşları, karşılıklı olarak desteklenen gerilla grupları ve devletlerin finansmanı sona ermiştir. “Soğuk Savaşın sonu bir uluslararası çatışmanın değil, bir dönemin, sadece Doğu için değil, bütün dünya için sona erdiğini gösteriyordu”¹. Komünizmin çöküşü Guatemala’daki köylülerden Endonezyalı çiftçilere kadar Moskova’dan çok uzakta yaşayan pek çok insanın yaşamını olağanüstü değiştirmişti².

Komünist rejimlerde yaşayan pek çok insan, Batı tarzı bir yaşam şeklinin kendileri için pırıl pırıl bir hayat sunacağını düşlemişlerdi. Ancak tarihi şekillendiren ideolojik savaşların sona ermesiyle birlikte bu çatışmaların yerini dondurulmuş ve bastırılmış etnik ayrımcılığa dayalı bölgesel çatışmalar almışlardır. Yugoslavya’nın parçalanmasıyla ortaya çıkan Bosna ve Kosova trajedileri bu çatışmalara en önemli örnek olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bunların yanında iki Almanya’nın birleşmesi ve Çekoslovakya’nın sorunsuz olarak ikiye bölünmesi ise önemli olumlu örneklerdir.

1 Eric Hobsbawm, *Kısa 20'nci Yüzyıl* (Çev. Yavuz Alogan), Sarmal Yayıncılık, İstanbul, s.313

2 Tina Rosenberg, *1989'un Bitmeyen Devrimi*, Foreign Policy, Yaz 1999, s.111

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan güvenlik ve savunma politika ve stratejileri Soğuk Savaşın sona ermesiyle geçerliliğini yitirmiş, uluslararası ilişkilerde yeni bir dönem açılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinden beri ABD ile Avrupalı müttefikleri arasında iyi bir Atlantikli mi yoksa iyi bir Avrupalı mı olmak kavramlarından hangisinin önde geleceği konusunda devamlı bir tartışma söz konusu olmuştur. İçerdiği tüm çelişkilere rağmen, Kuzey Atlantik İttifakı, elli yıldan uzun bir süreden beri tarihin en esnek askeri ittifakı ve bütün tarih boyunca çatışmaların yoğun olduğu bu kıtada istikrar örneği olan bir kuruluş olduğunu kanıtlamıştır³.

Soğuk Savaş sonrası, galip ve mağlup belli ancak, kaybeden neden kaybetti, kazanan ise neden kazandı? sorusu herkesin hem fikir olduğu gibi Soğuk Savaşın tek kurşun atılmadan NATO ve Batı tarafından kazanılması yirminci yüzyılın en önemli olayıdır.

Geleceğe yönelik sağlıklı değerlendirmelere ulaşmak, doğru ve gerçekçi değerlendirme ve tahminler yapılabilmesi için, konuya tarihi perspektiften bakılmasında yarar mütalaa edilmektedir. Kazanan Batı ve NATO, kaybeden Doğu Bloku ve Varşova Paktı (VP) olmuştur. Kazanan ve kaybedeni belirleyen temel faktör, iki pakt arasındaki hedef ve gaye farklılığı olmuştur. NATO ve Batı, gaye ve hedef olarak kendi insanının ve toplumlarının güvenlik, huzur ve refahını esas alan politikalar izlerken, kaybeden Doğu Bloku ve VP; sadece parti himayesindeki yönetici elitin çıkar ve refahını korumak, refahını artırmak ve iktidarlarını sürdürmek için çalışmışlardır. İnsan merkezli olmayan politikalar sonuçta kaybetmiş ve marjinal hale gelmişlerdir. NATO Antlaşmasının esas gayesi ortak değer yargılarının korunması olarak kuruluş aşamasından itibaren doğru tespit edilmiştir. Aradan yarım yüzyıl geçtikten sonra dahi bu gaye geçerliliğini korumaktadır.

Kazananı ve kaybedeni belirleyen diğer bir etken askeri gücün, ekonomik güç ile desteklenmesidir. Uzun soluklu yarışta konvansiyonel ve nükleer askeri güç dengesini koruyabilen VP ülkeleri, ekonomik güç dengesinde yarışı kaybetmiştir. Ekonomik güç ile desteklenmeyen askeri güç faktörü yük haline gelmiş ve taşınmaz olmuştur.

³ Org.O.ATAMAN'ın SKA'nde verdiği konferans, İstanbul, 19 Kasım 2001.

Ekonomik güç ile bağlantılı diğer bir faktör ise teknoloji alanında da yaşanmıştır. Teknoloji ile desteklenmeyen ekonomiler askeri gücü zayıflatmış ve iki pakt arasındaki dengenin bozulmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak; insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü prensiplerini içeren ortak değerleri esas alan, ekonomik gücü ile askeri gücünü destekleyebilen ve teknolojik üstünlüğünü koruyabilen NATO Soğuk Savaşın galibi olarak çıkmıştır.

Soğuk Savaş sonrası 1989 - 2000 dönemi Rusya Federasyonu (RF) tarafından “Soğuk Barış Dönemi” olarak tanımlanmıştır. Ancak, bir tepki ifadesi olan bu tanımlama gerçekçi ve objektif kriterlerden uzaktır. Bu döneme isim vermenin pek önemi olmamakla birlikte 11 Eylül 2001 tarihi öncesi ve sonrası değerlendirmelerinin ayrımı açısından isimlendirme faydalı olacaktır. Bu dönem için transformasyon, yani “değişim ve yeniden yapılanma dönemi” ifadesi daha gerçekçidir.

İki Almanya'nın birleşmesi ile Berlin Duvarının yıkılışı sembolik olarak yeni dönüşümün ve yapılanmanın tarihini oluşturmuştur. Bu bakımdan ilk değişim (transformasyon) ifadesi 1990 Londra Zirvesinde açıklanmış ve bu zirvede ittifak için yeni bir rota çizilmiştir. 1990'lı yıllarda Soğuk Savaş sonrası Avrupa'nın geçirdiği dönüşüme tanıklık eden NATO, içinde yer aldığı stratejik ortam değişmeye devam ettikçe, bu değişimin hızına ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Transformasyon; düşünce sistemi, teşkilatlanma, harp silah araç ve gereçlerinin modernizasyonu gibi yöntemler bazında ele alınmıştır. Değişim dönemi aslında yalnız başına yaşanan gelişmeleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Değişim doğal olarak yeni yapılanma ve adaptasyonları da beraberinde getirmiştir. Bu dönemi kısa başlıklar altında hatırlamakta fayda vardır.

Londra Zirvesinin ana başlığı “Değişen Kuzey Atlantik İttifakı” (Transformed North Atlantic Alliance) olarak atılmıştır. Bu deklarasyonun ana mesajı Avrupa'nın yeni bir döneme girdiğidir. “Yeni Avrupa içinde her bir devletin güvenliği ayrılmaz bir şekilde komşusunun güvenliğine bağlıdır” denmiş ve NATO'nun Avrupa'daki ülkelerin yeni ortaklıkların tesisinde esas rolü üstlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Bu tarihten itibaren, önce stratejik konsept zirve anlayışına uygun olarak 1991 yılında değiştirilmiş ve “güvenlik ve istikrarın; yalnız askeri boyutun kullanılması ile

gerçekleşemeyeceği, politik boyutun da kullanılması” kararı alınmıştır. Aynı zirve bildirisinde üç önemli değişim alanı ifade edilmiştir. Bunlar;

1. Daha küçük kuvvet yapısına geçileceği,
2. Aktif kuvvetlerinin hazırlık seviyesinin düşürüleceği ve,
3. Reaksiyon süresinin uzatılacağı ve seferberliğe dayalı kuvvetlerin esas alınacağı şeklinde belirtilmiştir.

Bu zirvede ayrıca, Doğu Blok’unun liderlerine diplomatik temas için davetler yapılmış ve Soğuk Savaş dönemi bu davetlere olumlu cevap verilmesi ile son bulmuştur.

Yeni yaklaşım ve anlayış 1991 yılında yapılan Roma Zirve bildirisi ile açıklanmıştır. Özde değişiklik ve farklılık kısaca; çatışma esaslı güvenlik yaklaşımı yerini işbirliği esaslı yaklaşıma terk etmiştir. Bu dönemdeki yeni askeri stratejinin dayandığı güvenlik ve risk tanımında belirsizliklerden kaynaklanan zorluklar yaşanmıştır. Başlangıçta yeni tehdit belirlenmesinde sıkıntı yaşanmış ancak Körfez Krizi (1990) ile birlikte aşırı iyimserliğin yanlış olacağı değerlendirilmiştir. “NATO’ya ihtiyaç kalmadı”, bu ittifak da “VP gibi son bulmalı” diyenler var olmakla birlikte azalmıştır. Yeni tehdit tanımlaması kısaca “çok yönlü - çok çeşitli riskler ve potansiyel tehditler” olarak 1991 Konseptinde yer almıştır. Özellikle; güvenliğe global veya daha geniş kapsamlı bakılması esas alınmış ve ilk kez Kitle İmha Silahları (WMD) tehdidi, Körfez Krizi ve Savaşı etkisi ile, konseptte yer almıştır. Terörizm ve sabotaj, hayati önemdeki kaynakların ulaşımının engellenmesi, ittifakın güvenliğini etkileyebilecek yeni tehditler olarak belirtilmiştir. Bu konseptin özünde yer alan yeni yaklaşım, kısaca ileriden ve önceden tehdit ve risklerin ortadan kaldırılması olmuştur. Bu nedenle askeri vasıtaların yanında krizlerin önlenmesi için siyasi, ekonomik, sosyal ve çevre faktör ve vasıtaları güvenlik ve istikrarın sağlanması amacıyla ön plana çıkarılmış ve buna uygun yapılanmalar gerçekleştirilmiştir.

Ancak uluslararası güvenliği ilgilendiren en önemli olay ve dönem başlangıç noktası 11 Eylül 2001’de gerçekleştirilen saldırılardır. Bu yeni dönemde özellikle Avrupa, muhtemel tehditler, riskler ve bu tehditlerle mücadele edebilmek için güvenliğini ve savunmasını yeniden organize etmek ve planlamak zorundadır. Bu planlamayı gerçekleştirirken artık Soğuk Savaş döneminin parametreleri yerine, çok

daha karmaşık hale gelmiş olan güvenlik sorunsalını her yönüyle değerlendirmek, tehdidin çok boyutluluğunu göz önüne almak elzem hale gelmiştir⁴. ABD ve Avrupa'nın güvenliğini tehdit eden yeni riskler NATO'nun yapısını da etkilemiş ve kurum bir transformasyon sürecinden geçmeye başlamıştır.

11 Eylül olayları NATO ve dünya için büyük bir şok yaratmışsa da, ittifak işleyişini değişen güvenlik ortamına uyarlamaya birkaç yıl öncesinden başlamıştır. Güvenliğe yönelik tehditler “çok boyutlu ve genelde önceden tahmin edilmesi güç” olarak nitelenmiş, kitle imha silahları ve fırlatma vasıtalarının yarattığı tehdit üzerinde dikkatle durulmuştur. İttifakın güvenlik çıkarlarının; terörizm, sabotaj ve örgütlü suçlar ile hayati öneme sahip kaynakların akışının kesintiye uğratılması eylemlerini içeren daha geniş çaplı tehditlerden de zarar görebileceği açıkça ifade olunmuştur⁵.

Bütün bu gelişmelerden sonra güvenlik kavramı artık geçmiştekinden farklı algılanmaya başlanmış, ülke topraklarının savunulması ve ülkenin bekasının sağlanmasına yönelik askeri faaliyetlerin kapsamı genişletilmiş, mevcut askeri boyutun yanı sıra siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik boyutlar da önem kazanmıştır. Artık gelecekteki güvenlik ortamının, ülkelerin demokratikleşme düzeyi ve ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmeleri ile doğru orantılı olacağı düşünülmeye başlanmıştır. Ülkelerin bunları başarmaları ile dünyadaki barış trendinin devam edeceği, aksi takdirde yeniden güvensizlik ortamının doğabileceği değerlendirilmektedir.

1.1. Araştırma Probleminin Ortaya Konması

a. Günümüzde tek kutuplu dünya düzeninde AB'nin gelişmesi ve savunma arayışları devam ederken, NATO'nun tehdit değerlendirmeleri çerçevesinde stratejisi ve yapılanmasında yeni oluşumlar gündeme gelmiştir.

b. NATO, kurulduğu andan itibaren zaman ve tehdit algılamalarındaki değişimlere uymak suretiyle stratejisini ve yapısını sürekli olarak güncelleştirerek varlığını devam ettiren tek ve en etkili kolektif savunma örgütüdür. Yarım yüzyıl süresince gerek kendi içinde gerekse dışında yer alan bölgeler için başarısı kanatlanmış bir denge unsuru olarak varlığını devam ettirmiştir.

4 Haydar ÇAKMAK, *Avrupa Güvenliği*, Akçağ Yayıncılık, 2003 Ankara, s.221-223

5 21'nci Yüzyılda NATO, www.nato.int

c. NATO, soğuk savaş sonrasındaki belirsizlik ortamına BİO programı ve BM barışı koruma operasyonlarına aktif katılımı ile uyum sağlamıştır. Ancak ittifakı ; 21. yüzyıl başından itibaren yoğunluğunu arttıracak Rusya'nın oluşturduğu belirsizlik ve AB'nin yeni güvenlik düzenlemeleri ile nükleer ve kitle imha silahlarına sahip olmak isteyen üçüncü dünya ülkeleri oldukça etkileyecektir. Konuya; Özellikle uluslararası ilişkilerde ortaya çıkabileceği ön görülen gelişmeler ışığında ittifakın geleceğini belirleyecek iki kutbu teşkil eden ABD ve AB açısından yaklaşmıştır.

1.2. Araştırma Yöntemi

Hazırlanan çalışma literatür taramasına dayalı bir araştırmadır. Yararlanılan kaynaklar kısmında belirtilen ve kütüphanelerden sağlanan resmi dokümanlar, kitaplar, sempozyum bildirileri, inceleme yazıları, daha önce yazılmış tezler ile elektronik iletişim kaynaklarından elde edilen bilgiler içindekiler bölümündeki sıraya uygun araştırmanın kuramsal nazari temelleri bölümünde incelenmiş, ulaşılan sonuçlar irdelenmiş, sonuç bölümünde değerlendirmeler arz edilmiştir.

1.3. Araştırmanın Amaçları

- a. NATO'nun mevcut stratejisini, komuta ve kuvvet yapısını özet olarak ortaya koymak,
- b. NATO için gelecekteki tehditleri incelemek ve iki kutup olarak ortaya çıkan ABD ve AB'nin güvenlik politikalarını belirleyecek olan 21.yüzyıldaki dünya genelindeki politik ve jeopolitik gelişmeleri belirlemek,
- c. Literatürde yer alan uluslar arası ilişkilerle ilgili olarak ön görülen tehdit senaryolarını gözden geçirmek,
- d. NATO'nun geleceğinin belirlenmesinde hayati öneme haiz olduğu değerlendirilen ABD ve ODGP'nin gelişimini irdelemek,
- e. Yukarıda belirtilen hususlar ışığında NATO'nun gelecekteki stratejisini, komuta ve kuvvet yapısına yönelik değerlendirmelerde bulunmaktır.

1.4. Araştırmanın Önemi

AB dışında kaldığımız ve AGSK dışında tutulmaya çalışıldığımız bu ve önümüzdeki günlerde NATO'nun geleceği başta Türkiye olmak üzere ülkemizin de içinde yer aldığı AVRASYA başta olmak üzere bütün dünyayı etkileyecektir.

Özellikle Türkiye'nin AB'ne girmesinin orta vadede 2015 yılından sonra gerçekleşebileceği göz önüne alınırsa, ülkemizin AB'ye girinceye kadar milli güvenlik ve siyasi ilişkisini önemli ölçüde dayandıracığı Batı ile NATO'nun gelecekteki stratejisinin ne olacağı, bu kapsamda gerçekleştirilecek komuta ve kuvvet yapısının nasıl gerçekleşebileceği sorusunun muhtemel cevabı bizim açımızdan hayati önem taşımaktadır. Söz konusu sorunun cevabını belirleyebilmek üzere; bu tez çalışması kapsamında ittifakın geleceği araştırılmakta ve NATO ittifakının olası eğilimlere ait senaryoların aydınlatılabilmesi amaçlanmıştır.

2. TEORİK, KAVRAMSAL VE TARİHSEL AÇIDAN GÜVENLİK VE KOLEKTİF GÜVENLİK

2.1. Güvenlik Kavramı ve Gelişimi

2.1.1. Güvenliğin Tanımı

Tarihin başlangıcından itibaren bireysel ve toplumsal güvenlik insanlığın öncelikli konusu olarak algılanmış, güvenlik ile ilgili çalışmalar her zaman Uluslararası İlişkiler alanının merkezini oluşturmuştur. Uluslararası sistemde ise siyasi aktörler kendilerine karşı gelebilecek tehlike ve zararlardan korunduklarına emin olabilmek için epey bir çaba ve kaynak harcamaya razı olmuşlardır. Latince *securitas/securus* olan güvenlik aslı *sine cura* olan bir başka kelimedenden türemiştir. *Sine* hariç, dışında, olmadan gibi anlamlar taşırken *cura* ise sıkıntılı, rahatsız, endişe edilen şey gibi anlamları olan kelimelerdir. *Sine cura* ise sıkıntısız, endişesiz anlamı taşımaktadır. *Securitas* ise emniyet, selamet, korkusuzluk anlamına gelmektedir⁶. Güvenlik nedir diye düşündüğümüzde, çoğumuz savaş ihtimali ile beraber, ülkenin saldırıdan uzak olmasını ve tehditle ilgili sorunları, askeri kuvvetlerin doğru kullanımı ve yönetimi ile eşit kabul edebiliriz.

Güvenliği tanımlamak istersek genellikle büyük bir değer olarak kabul edilen, zarar veya tehlikeden korunma yada duygusu olarak düşünülebilir⁷. Güvenliğin çok sayıda birbirine benzer tarifini pek çok kaynaktan bulabiliriz. Dictionnaire Larousse da ise basit olarak “bir kimsenin, bir topluluğun, bir şeyin tehlikelerden uzak olma, güven içinde bulunması durumu”⁸ olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir kaynakta ise güvenlik ”tehdidin olmayışı“ olarak tanımlanmıştır⁹.

Güvenliği “Sahip olunan değerlere karşı zararın en düşük olduğu durum”¹⁰ olarak tanımlayabileceğimiz gibi, “bir ulusun az yada çok sahip olduğu ve daha

6 Michael Dillon, *Politics of Security*, Routledge, 1996 London, p.125

7 Terry Terriff, Stuart Croft, Lucy James, Patrick M. Morgan, *Security Studies Today*, Polity Press, 1999 Cambridge .p.1

8 *Dictionnaire Larousse*, Milliyet Ansiklopedik Sözlük S.993

9 Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post –Cold War Era*, second edition, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1991, p.16

10 A. David Baldwin, *Güvenlik Kavramı* (Çev.Çiğdem Şahin) , Avrasya Dosyası, Yaz 2003, C.9, S.2, s.18

büyük veya az oranda sahip olma gayesinde olduğu bir değer”¹¹ ya da tehdidin yokluğunda değerler kazandıran bir kavram olarak nitelendirilebilmektedir¹².

Güvenlik kavramı, objektif ve sübjektif olarak ikiye ayrılmaktadır. Objektif Güvenlik, “tehlikenin olmadığından şüphe etmeme durumu”. Sübjektif Güvenlik ise “şüphelenecek bir tehlikenin olmadığına inanmayı” ifade etmektedir.¹³

Bütün bu fikir ve düşünceler güvenlik çalışmaları ve uygulamaları yönünden muhakkak ki çok önemlidir ve Soğuk Savaş sürecinde geniş olarak bu çalışma ve uygulamalar diğer bakış açılarına karşı üstün durumda bulunmuştur. Ancak şunu görmekteyiz ki “Güvenlik” açıkçası bir fikir olarak ileri sürülmekten çok daha karmaşık bir yapıya sahiptir.

Soğuk Savaşın 1990 yılında yapılan Londra Konferansı sonuç bildirgesi ile resmen sonuçlanmasının ardından güvenlik sorunsalının geniş bir şekilde akademisyenler, askerler ve politikacılar tarafından yeniden düşünüldüğü görülmüştür. Bu dönemde güvenlik çalışmaları ile ilgili ana sorun, güvenliğin teşkili konusunda herhangi bir fikir birliğinin olmaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenliğin aslında bir mücadele-çekişme kavramı olduğu savunulmaktadır¹⁴. Güvenliğin yirmiden fazla tanımı ortaya çıkmış muazzam bir genişlikte yer tutmaya başlamıştır. “Güvenlik” bir bakıma tabiatı gereği üzerinde anlaşılmış bir tanıma direnmektedir¹⁵.

Konuyu kısaca sınırlandırmak gerekirse, güvenlik, sağlık veya statü gibi kısa tanım ve analizleri reddeden bir durumdur ve güvenliğin tanımına kolay bir cevabın verilmesi güçtür¹⁶. Sonuç olarak şunu görmekteyiz ki Soğuk Savaşın bitimi ile beraber bu konudaki görüşmeler ve tartışmalar daha da artmıştır.

11 Arnold Wolfers, *National Security as an Ambiguous Symbol*, Political Science Quarterly, 67, 1952 ,p. 484’den aktaran, A. David Baldwin, a.g.m.,s.18

12 Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration*, John Hopkins University Press, Baltimore 1962, p.149’dan aktaran Terriff,...,ibid., p.2; Lloyd Pettiford and Melissa Curley, *Changing Security Agendas and The Third World*, Pinter, London 1999,p.5

13 Michael T. Klare., Daniel C. Thomas., *World Security, Trends and Challenges at the Century’s*, Martins Press, New York, 1991, p.6-25 ‘den aktaran Haydar ÇAKMAK, a.g.e.,s.26

14 Barry Buzan , a.g.e., p.7

15 Terry Terriff,...,a.g.e., p.1

16 Patrick M.Morgan, *Safe Guarding Security Studies, Arms Control*,13(3), December 1992, p.466 ‘dan aktaran Terry Terriff,...,a.g.e., p.2

Güvenliğin amacı ise dar anlamıyla, var olma amacı ile çok yakından ilgili olup, doğrudan anavatanın savunulmasına gerek bırakılmayacak önlemlerin alınması olarak anlaşılmaktadır. Doğal olarak şartlardaki değişiklikler de güvenliğin amacını etkilemektedir. NATO'nun 1991 öncesi ve sonrası güvenlik amacı değişen şartlara uyum göstermek zorunda kalmıştır. Ayrıca son dönemde bir ülkenin güvenlik amacının, çeşitli doğal kaynak kategorilerini, çeşitli fiziki ve beşeri çevre sorunlarını da kapsayan bir anlam kazandığını görmekteyiz. Genel olarak , bir ülkenin güvenlik amacı, sıfır toplamlı bir oyun mantığı ile, şu veya bu derecede, bir başka ülkenin veya ülkelerinki ile çatışma halindedir¹⁷.

Güvenliği nasıl anlarız, nasıl hissederiz? Mevcut tartışmalar hep bu iki kritik soru üzerine yapılmıştır. İlk olarak, kim veya ne bizim güvenliğe olan ilgimize odaklanabilir? Devletler mi, milliyet veya cinsiyete dayalı gruplar mı yoksa bireyler mi? İkincisi, güvenliği kim veya ne tehdit edebilir? Devletler veya karar alıcıların politikaları mı? Yada çevreden kaynaklanan fonksiyonel tehditler mi, veya devlet dışı aktörler yani uyuşturucu tacirleri ve uluslararası (transnasyonal) suç örgütleri mi? Ayrıca bütün bunlarla alakalı olarak iki önemli soru daha eklenebilir. Güvenliği kim temin etmeli ve güvenliği temin için hangi yöntemler kullanılmalıdır?

2.1.2. Güvenlik Sistemleri

Uluslararası organizasyonlar global anarşiyi bağımsız devletlerin tek yanlı politika çabalarını sınırlayarak yumuşatma yoluna giderler. Güvenlik sistemleri çok yönlü askeri kurumlar için gerekli kaynağı tahsis ederler ve onların kural ve normlarını belirlerler. Bu sistemler ortak çalışma ve işbirliği için gerekli şartları sağlarlar ve olabilecek potansiyel her türlü güvenlik ikileminin zararlı etkilerinin asgariye indirilmesi adına hareket ederler.

Güvenlik koalisyonları, güvenlik konularında devletler tek başlarına yetersizlikler yaşadıklarında bu sorunların üstesinden gelebilmek amacıyla kurulurlar. Bu nedenle güvenlik sistemleri ve diğer askeri işbirlikleri; kendilerini, içinde buldukları zor durumdan ya da kendilerini tehdit eden unsurlardan korumaya gücü yetmeyen ülkelerin güvenlik potansiyellerini yükseltmeye yarayan mekanizmalardır. Günümüzde bu tip tehdit unsurları bir ülkenin yaşamını idame ettirebilmesi için gerekli gücün çok üstünde olduğundan, bu gibi durumlarda işbirliği

¹⁷ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000, s.255-257

zaruri bir hal almaktadır. Yani kısaca formüle etmek gerekirse A ve B devletleri kendi başlarına C devletinden küçük ve güçsüz olabilir, ancak bu iki devlet bir ittifak kurduklarında C devletine eşit ya da daha büyük ve güçlü olma ihtimalleri yüksektir'.¹⁸

Askeri hazırlığın doğasında çoğu zaman devletlerin birbirlerinin taarruza ve savunmaya yönelik güvenlik sistemlerindeki gelişimleri net olarak tahmin edememesi yatar. Herhangi bir ülkenin askeri yapılanması, iç işlerindeki belirsizlik nedeniyle mevcut barış ortamının tehdit edilmesi olarak algılanabilir. Mesela Robert Jervis yorumunda “güvenliğin ilk koşulu, güvenliğin rekabetçi doğası, mevcut hata kabul etmeyen dünya ülkeler dengesi, her devletin ne büyüklükte bir güvenlik sistemine sahip olduğu fakat gerçekte ne kadar büyüklükte bir güvenlik sistemine ihtiyacı olduğu vb. unsurların tümü bir ikilem yaratmakta ve aslında meydana gelen sorunların hepsinden daha ciddi bir sorun meydana getirmektedir” sözlerine yer vermiştir¹⁹.

Sadece savunma hazırlıkları bile diğer milletlerin bu çabaya eşdeğer bir çaba içine girmesine ve bu devletlerin arasında gözle görülür bir güvenlik kaybına ve gergin bir ortama sebep olabilir. Bu durum Dünya genelinde yaşanan askeri devrim ve ortaya çıkan teknolojik gelişmeler ışığında daha da kötüye gitmiş ve artık olası bir ani saldırı vb. durumda ilk saldıran taraf olmayı zaruri kılmıştır. Oluşturulabilecek her türlü uluslararası sistem içinde, sağlanması ve korunması en zor olanı hiç kuşkusuz güvenlik sistemleridir. Bunun nedenlerini dört ana başlık altında toplayabiliriz:

Öncelikle, güvenlik konuları ekonomide dahil olmak üzere diğer konulara nazaran çok daha yüksek seviyede rekabetin olduğu konulardır. Ekonomik alanda bir ülkenin kazancı her zaman bir başka ülkenin kaybı olarak algılanmayabilir. Aslında bir ülkenin ekonomik kazancı başka ülkeler içinde yararlı olabilir. Ancak, söz konusu güvenlik konuları olunca bir devletin kazancı bir diğer ülke için bir takım harcamalar ya da zarar anlamına gelebilir. Bu zarar direkt olarak alan, toprak kaybı ya da bununla bağlantılı güvenlik açıkları da olabilir.

¹⁸ Katja Weber, *Hierarchy Amidst Anarchy: A Transaction Costs Approach to International Security Cooperation*, *International Studies Quarterly* 41, no. 2, June 1997, s. 326

¹⁹ Robert Jervis, *Security Regimes*, *International Regimes*, ed. Stephen Krasner (Ithaca: Cornell University, 1983), 175-176.'dan aktaran Tom Lansford, *All For One: Terrorism, NATO and the United States*, *Ashgate Publishing*, England 2002, s.31

İkinci sebep, daha öncede ifade edildiği gibi devletlerin savunma ve taarruz teşkilatlanmaları arasında gerekli dengeyi yakalayamamalarıdır. Bu durum devletleri her iki halde de aynı tip bir tutum takınmaya sürüklemektedir.

Üçüncü sebep, güvenlik konularında yapılacak küçük bir hataları ekonomik ya da jeopolitik alanlarda yapılacak küçük hatalara oranla çok daha ağır sonuçlar doğurabilir.

Dördüncü ve son olarak, güvenlik alanında bir devletin kendi güvenliğinin sağlamlığını ve aynı anda diğer devletlerin güvenliğini tespit etmesi çok güç olacağından bu durum olduğundan daha da fazla bir güvensizlik ortamı oluşmasına yol açabilir.

Başarılı güvenlik sistemleri genellikle kısa ömürlü sistemlerdir ve kurulmalarına sebep olan ana tehdit unsuru ortadan kalktıktan ya da negatif etkileri asgariye indirildikten sonra ortadan kalkarlar. Diğer sistemler gibi egemen bir güç genelde o sistemin yaratılışının köklerinde mevcuttur, ancak söz konusu egemen güç sistemin oluşumu için gerekli uyarıcı ya da katalizör görevini de görebilir. Başka bir deyişle, bir egemen güç aktif olarak o sistemin kurulmasında aracı olabilir veya sistem uluslararası bir hükümdarlığı önleme amacıyla bir egemen güce karşılık olarak da kurulabilir. Sonuç olarak devletler ya bir egemen gücün boyunduruğu altına girme ya da o egemen güce karşı bir denge kurma eğilimi içine girerler. Bir güvenlik sisteminin ömrü boyunca devletler kendi çıkarları ve oluşan ortamdaki kazanabilecekleri en büyük kar doğrultusunda egemen devletlerin gücü ve kontrolü uğruna birleşecek ya da karşı karşıya geleceklerdir. Bir güvenlik sisteminin başarısı çeşitli değişkenlere bağlıdır²⁰.

Tarihe bakacak olursak, çağının egemen güçlerinin tam desteğine ya da iştirakine sahip olmuş sistemler başarılı olma yönünde en büyük şansa sahip olmuşlardır. Bunun sebebi de egemen güçlerin kurulan organizasyonun kural ve normlarını belirlemiş olmalarıdır. Ayrıca çağının egemen güçlerinden herhangi birinin bu organizasyonun dışında bırakılması, dışarıda bırakılan gücün yeni bir koalisyon kurma eğilimi içine girmesine ve ilk kurulan sisteme karşı bir dengeleme çabası içine girmesine sebep olur. Bölge içindeki üye devletler güvenliklerinin

²¹Stephen R_ Rock, *Why Peace Breaks Out: Great Powbr Rapprochement in Historical Perspective* , Chapel Hiji, University of North Carolina, 198'dan aktaran Tom Lansford, a.g.e. ,s.32

korunması için en iyi yolun sınırları genişletme olmadığı yönünde mutabık olmalıdırlar. Bu durum ittifakı kuran devletler arasında bir iç çatışma yaşanmaması açısından çok hayati bir faktördür. Ayrıca üye devletler güvenlik ve işbirliğindeki üstü kapalı normları da sindirmek durumundadırlar. Bu sayede bir üye devletin güvenlik kazancı diğer ülkelerin güvenliğini olumsuz yönde etkilemez ve hatta bu durum diğer üye ülkelerle birlikte bir bütün olarak üye devletlerin genel güvenliğinin de sağlanması anlamına gelir ve herkes için yararlı bir hal alır.

Devletler bunun yanında, bağımsız bireysel güvenlik artırma çabalarının bir ittifakın çabalarına göre çok daha masraflı olacağını anlamalıdırlar. Bu konuda işbirliği genel ve yararlı bir politika olarak algılanmalı ve bu yönde kullanılacak kaynakların daha verimli bir şekilde daha iyi güvenlik artışı için kullanılabileceğini, hatta ekonomik ve sosyal programlarda dahil olmak üzere güvenlik dışı konularda da kullanılabileceğini bilmelidirler. Bir ülke bir güvenlik sisteminin ya da organizasyonunun içinde var olduğu sürece güvenlik konularında özerkliğini tam olarak kullanamaz. Güvenlik konusunda bir sistem ya da organizasyona olan bağlılık arttıkça o ülkenin mevcut sistemden ayrılması halinde sırtına binecek yük artacaktır.

Güvenlik sistemlerinin iç dinamiklerine ve tiplerine göre bağlayıcı özellikleri değişkenlik gösterir. Genelde koalisyonlar bağlayıcılığı en az olan sistemlerdir. Bunları ittifaklar, toplu güvenlik sistemleri ve konfederasyonlar izler. Bir koalisyona örnek vermek gerekirse Pers Körfez Savaşı'nda Amerika'yı destekleyen müttefik güçleri gösterebiliriz. Söz konusu koalisyonda müttefik devletlere binen masraf çokta fazla değildi ve istendiği anda koalisyonu terk etme şansları vardı. Mevcut koalisyonun bağlayıcılığı fazla değildi. Pers Körfez Savaşı'nda da olduğu gibi koalisyonlar genellikle çoğunluğa uyma çabalarının sonucudur.

Müttefikler daha yüksek bir birliktelik derecesine ve sağlam bir yapıya sahiptirler ama aynı zamanda da merkezi bir karar verme sisteminden de yoksun kalırlar. Bu ittifaklara örnek olarak 1914 yılında kurulan Anti – Alman Üçlüsü veya 1939'da Almanya ve Sovyetler Birliği arasında kurulan Saldırmazlık Paktı gösterilebilir. İttifaklar bir dengeleme ya da çoğunluğa ayak uydurma çabasının ürünü olabilirler. Genellikle ittifaklarda yüksek dereceli bir organizasyon bulunur. Bunlar aynı zamanda resmi ittifaklar olarak da bilinir. Resmi ittifaklar genellikle karar verici yapıdadırlar ve hem üstü kapalı hem de açık ve net kuralları vardır.

Kolektif güvenlik sistemleri genelde üye devletlerin iç güvenlik normları koruması çerçevesinde kurulduklarından yüksek seviyede bir organizasyona ve açık net kurallara sahiptirler. Charles Lipson Avrupa İttifakının kolektif güvenlik sistemlerine verilebilecek tarihteki en iyi örneklerden biri olduğunu belirtmektedir. Söz konusu örnek bugün yeniden gerçekleştirilecek olsa aynı ölçüde başarılı olup olmayacağı bilinemez.

En katı ve gelişmiş güvenlik sistemi formu konfederasyonlardır. Bu tip organizasyonlarda amaç tek bir devlet gibi hareket eden fakat aslında bir takım devletlerin toplanmasıyla oluşmuş, tek devlet politikası benzeri bir politikaya sahip bir düzen oluşturmaktır. Bir konfederasyona örnek vermek gerekirse 1950'lerde kurulmuş ancak başarılı olamamış Avrupa Savunma Toplulukları'ndan bahsedebiliriz. Güvenlik sistemleri bir uçta koalisyonlar diğer uçta da konfederasyonlar olacak şekilde geniş bir ölçekte ele alınırlar²¹.

Devletlerarası şeffaflığı arttırdıkları ve bilgi alışverişini kolaylaştırdıkları için, güvenlik alanında ki sistemler güvenlik tehditlerinin aşılmasında önemli bir rol oynarlar. Devletlere ve hatta egemen devletlere dahi gelişmiş olanaklar ve kaynaklar sunarlar. NATO'nun başarısı kendi normlarının ve kurallarının açıklığına ve sağlamlığına, Transatlantik Organizasyonunun kalbindeki güvenlik işbirliğinin kurumsallaşmasında yatar. Bu sayede iki büyük güvenlik sisteminin temel karakteristiklerini bünyesinde barındırır: geleneksel askeri ittifak ve kolektif bir güvenlik sistemi. Güvenliğin teşkili hakkındaki karmaşıklık Soğuk Savaşın bitimi ile daha da zor bir durum halini almıştır. Güvenlik çalışmaları alanındaki başarısızlığın en önemli sebebi Soğuk Savaş döneminde güvenlik çalışmalarının çok dar kapsamda tutulmasıdır.

Sovyetler Birliği-ABD, Komünizm-Kapitalizm'den oluşan çift kutuplu meydan okumanın yıkılışı ile birlikte geleneksel güvenlik konsepti ortadan kalkmıştır. Bunun en az dört uzantısı vardı. Birincisi düşmanın kim olduğuna dair bir konsensüs oluşmamasıdır. Bu sadece Soğuk Savaşın yapısının yıkılışının bir sonucu değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde realist paradigmanın hegemonyasının da yıkılışıydı. İkincisi, devlet yetkilileri, NATO ve BM gibi uluslararası örgütlerde bulunan siyasetçiler ve hükümet dışı örgütlerde çalışan akademisyenler olmak üzere herkesin

21 Charles Lipson, *Is the Future of Collective Security Like the Past*, in Downs, 105-131

güvenliğin yeni tanımı için bir bakış açısı bulunmaktaydı. Pek çok kişi farklı perspektiflerden bakarak 1989-91 yılları arasında güvenliği yeniden tanımlamıştır. Üçüncü olarak ise, güvenlik meselesinin ülke içi unsurlarla ilişkisi bakımından önemi artmıştır. Bu unsurlar etnik çekişmelerin yaşandığı, ekonomik nedenlerle yaşanan göçlerin yarattığı iktisadi, siyasi ve toplumsal gerilim durumlarıdır. Dördüncü olarak, ülke içi unsurların milli sınırların çok ötesinde etkisinin artışı açıktır. Nitekim, Polonya’da ki siyasi ve toplumsal istikrarın uzantılarının Almanya’yı ilgilendirmesi veya uluslararası suç örgütlerinin Kolombiya ve Rusya gibi çeşitli ülkelerin devlet otoritesini zayıflatma çabaları örnek verilebilir.

Güvenlik kavramını genişletmek veya güncelleştirmek konusundaki baskılar, iki kaynaktan gelmektedir: Birincisi, geleneksel dar askeri odaklı güvenlikle ilgili sorunlar, gittikçe daha gözle görülür hale gelmiştir. Burada sadece güvenlik çıkmazı konusundaki artan farkındalığı, karşılıklı güvenlik bağımlılığının artan değerini, silahlanma yarışının daha çok yok edici güç düzeyine ulaşmayı sağladığını ancak aynı oranda bir güvenlik artışı sağlamadığının yaygın kabulünü ve aşırı savunma harcamaları yapan ekonomilerin üzerindeki ağır yükün fark edilmesi durumunu ifade etmek yeterlidir. İkinci gruptaki baskılar, diğer konu alanlarının güvenlik gündemine dahil edilmesi taleplerinden gelmektedir²².

2.1.3. Güvenliği Tehdit Eden Hususlar

Güvenlik çalışmalarının odak noktasının ise kesin tanımlanmamakla birlikte savaş olduğu söylenebilir. Güvenlik çalışmaları, devletler arasında çatışmanın her zaman bir olasılık olduğunu ve askeri kuvvet kullanımının devletler ve toplumlar üzerinde uzun dönemli etkileri olduğu varsaymaktadır. Bunun yanında güvenlik çalışmalarının içeriğine silahların kontrolü, diplomasi, kriz yönetimi gibi devlet aygıtları ile beraber çevresel tehlike, AIDS, uyuşturucu ve benzeri konuları da dahil edilerek güvenlik kavramı genişletilmiştir²³.

Halen dünyanın çeşitli yerlerinde ülkeler arasında toprak tehditleri görülebilmekte ve işgaller yaşanabilmektedir. Bununla birlikte geçiş süreci içindeki bu kavramsal değişim ve gelişimin 11 Eylül saldırısı ile birlikte önemli bir mesafe

22 Ken Booth, *Security and Emancipation*, Review of International Studies, 1991, 17(3), p.313-326’ dan aktaran (Çev.Çiğdem Şahin) *Avrasya Dosyası, Güvenlik Bilimleri Özel, Yaz 2003, C.9, S.2, ss.51-70*

23 Stephen Walt, *The Renaissance of Security Studies*, International Studies Quarterly, 1991, 35 (2), pp. 211-239’ dan aktaran (Çev. Barış GÜR SOY ve Bülent Sarper AĞIR) *Avrasya Dosyası, Güvenlik Bilimleri Özel, ss.72-73*

kaydederek tehdit ve düşman tanımı açısından belirli bir çerçeveyi şekillendirmiştir. Bu dönemde, güvenlik kavramının tanımlanması çabaları bir endüstri haline gelmiş ancak bu tanımlar daha çok dış askeri tehdit gibi geleneksel güvenlik kaygıları ile beraber ekonomik çöküş, politik baskı, kıtlık, aşırı nüfus artışı, etnik ayrılıklar, terörizm, insan hakları, çevre yada salgın hastalıklar vb. gibi konulara dikkat çekmek için tartışılmıştır. Artık, tehdit olarak düşünülen hususların çoğu aslında komşu yada başka bir ülkenin düşmanca tutumundan ziyade, söz konusu ülkenin kendi yönetiminden kaynaklanan politikalar ve yetersizliklerinden meydana gelmektedir.

Özellikle gelişmiş ülkelerin güvenlik algulamalarında doğal felaketler ve olguların, en az insan topluluklarının saldırıları kadar güvenlik sistemlerine verecekleri zararlar göz önüne alınmaktadır. Çağdaş güvenlik konsepti içerisinde Maslow'un piramidinde yer alan ilk iki temel ihtiyaç günümüzde güvenlik ihtiyacı ve sorunlarının karşılanmasıyla beraber değerlendirilmektedir. Özellikle Batılı bazı ülkelerde beslenme, barınma ve güvenlik ihtiyaçlarının birbirlerine bağımlı bir uyum içerisinde güvenlik mühendisliği konsepti ve uygulamalarına temel oluşturduğu görülmektedir²⁴.

Özetlemek gerekirse ise ülkelerin güvenliğini tehdit edecek pek çok neden vardır. Genel anlamda güvenliğini tehdit eden veya bozabilme yeteneğine sahip olan hususlar şunlardır²⁵.

1. Ülkelerin askeri, ekonomik, politik vb. yönlerden güçsüz olmaları,
2. Tarihsel nedenler ile geçmişe dayalı sorunlar,
3. Toprak sorunları,
4. Vatandaşların farklı etnik soylardan gelmeleri ve bağımsızlık istekleri,
5. Uluslar arası terörizmin getirdiği riskler,
6. Politik, ideolojik, dini ve ülke rejimlerinin getirdiği güvensizlik,
7. NBC ve Kitle İmha Silahlarının varlığı
8. Ülkeye yönelik emperyalist amaçlı faaliyetler ve tehditler,

²⁴ Mehmet Ali Bal, *Modern Devlet ve Güvenlik*, 2003 İstanbul, IQ Yayıncılık, ss.26-27

²⁵ Haydar ÇAKMAK, a.g.e., s.29-30

Bu unsurlardan bazıları kimi ülkeler için sorun yaratabileceği gibi hiçbir sorun da yaratmayabilir. Ancak 11 Eylül olaylarından sonra aslında hiç kimsenin (ABD dahil) güvenliğini tam olarak sağladığını söyleyebilmesi kolay değildir. Bugün hemen hemen, her ülkenin yukarıda saydığımız nedenlerden en az bir tanesi dahi olsa güvenlik ile ilgili endişeleri mevcut bulunmaktadır.

Sonuç olarak, kırk yılı aşkın bir zaman iki süper güç güvenlik politikalarını öncelikli olarak birbirlerine göre tanımlamışlar ve aralarındaki bu rekabet ile de diğer pek çok devletin güvenlik ve tehdit algılamalarını şekillendirmiştir. Soğuk Savaşın bitiş ile güvenlik algılamaları değişmiş ülkeler politikalarında yeni düzenlemeler yapmak zorunda kalmışlardır. Bu yeni dönemde, ekonomik bütünleşme ve uluslararası kurumların barışı korumak için daha güçlü olmaları öne sürülmektedir. Ancak görülmektedir ki gün geçtikçe “Güvenliksizliğin şu ya da bu şekilde her yerde söz konusu olacağı şimdiden açıktır”²⁶.

2.2. Uluslararası İlişkiler Teorisi ve Güvenlik Çalışmaları

2.2.1. Uluslararası İlişkileri Güvenlik Düzleminde Kavramanın Kuramsallaşma Eğilimleri

Güvenliğin genel olarak anlamını inceledikten sonra, uluslararası sistem içerisinde teorik olarak geniş tartışmaların yaşandığı güvenliğin tanımına nasıl yaklaşıldığına bakmamız gerekmektedir. Güvenlik çalışmaları ile uluslararası ilişkiler çalışmaları arasındaki yakınlık, tehdidi oluşturan kavramların analizi ve güvenlikten kastedilen kavramın ağırlıklı olarak siyaset merkezli literatürün diğer bölümlerinin nasıl incelendiğini dikkatle gözden geçirmek bir zorunluluk haline gelmiştir.

Uluslararası ilişkiler çalışmaları ile güvenlik çalışmaları arasındaki ilişkiyi incelerken uluslararası ilişkiler disiplininin gelişimini izlemek gerekmektedir. Güvenlik ve savaş, yirminci yüzyıl boyunca disiplinin sıkıcı yapısı içinde uluslararası ilişkilerin merkezini oluşturmuştur. Realist teorinin uluslararası ilişkiler ve güvenlik alt sahasının her ikisine de uzun hakimiyeti, uluslararası ilişkilerin merkezine güvenliği yerleştirmek için önemli bir araç olmuştur. Öte yandan, diğer disiplinlerin

²⁶ Ken Booth,a.g.m.,s.70

güvenlik için neyi kastettikleri ve netice olarak tehdidi nasıl analiz ettikleri incelenmelidir.

Uluslararası ilişkilerin düşünce olarak kökeni çok tartışmalıdır. Disiplinin başlangıç tarihi hakkında pek çok görüş bulunmakla birlikte biz burada üçünün ana hatlarını çizeceğiz. Peloponezya Savaşı, Otuz Yıl Savaşları ve Birinci Dünya Savaşlarının her biri, yani doğası ve sonucu itibari ile savaş, uluslararası ilişkiler hakkındaki düşüncenin yükselişi ile ilişkilendirilmiştir. Diğer bir deyişle, savaş, barış ve güvenlik, uluslararası ilişkilerdeki gelişmenin mutlaka merkezinde yer almışlardır.

Uluslararası ilişkiler alanındaki teorik çalışmaların çoğu eski Hindistan, Çin ve Yunan dönemlerine uzanmakta ve Avrupalı yazarlar bu süreci Aristo ve Eflatundan başlatmaktadırlar. E.H.Carr gibi realistlerin tanımladığı görüşe göre Uluslararası İlişkiler, Thucydides ve 2500 yıl önce iki Yunan şehir devleti arasında yaşanan çatışma ile başlamıştır. Thucydides “Güçlü gücü neye yetiyorsa onu yapar, zayıf ise neyi kabul etmeliyse onu kabul eder” demiştir. Carr “Yirmi Yıl Krizi 1919-1939” adlı eserinde “Çoğunluk yönetir çünkü güçlüdür, azınlık boyun eğer çünkü zayıftır” demektedir²⁷. Bu iddia altında, kanlı Peloponezya Savaşları egemen varlıklar arasında yaşanan kargaşa ortamı içinde en önemli şiddetli çatışma sayarak uluslararası ilişkiler disiplini teorik parametrelerinin çekirdeği olarak görülmüştür. Machiavelli’nin Prens’i de bu alanda yapılmış çalışmaların ilk örneklerinden biridir. Modern dönemde ise Monarşi adlı eseriyle Dante, ayrıca Grotious, Hobbes, Rousseau, ve Daimi Barış adlı eseri ile Kant bu alanda yapılmış çalışmaların ilk örneklerini oluşturmuşlardır²⁸.

Uluslararası ilişkilerin kuramsallaştırılması diğer bir kaynağa göre, ortaçağın sonunda Westphalia Barışı ile sembolleştirilmiştir. Kal Hosti, “Barış ve Savaş: Silahlı Çatışma ve Uluslararası Düzen” adlı eserinde, uluslararası ilişkiler konusunda çalışan bilim adamları arasında tekil devlet sistemi veya devletler topluluklarının Westphalia Antlaşması ile ortaya çıktığı hakkında bir görüş birliği olduğunu

27 E.H.Carr, *Twenty Years Crisis 1919-1939*, 2nd Edition, London: Mcmillan, 1946, reissued 1964, p.41 ‘den akt. Terry Terriff, ..., a.g.e., p.10-11

28 Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, Kasım 2001, İstanbul, s.16

belirtmiştir²⁹. Uluslararası ilişkiler teorisinin kökeni büyük ölçüde uzun 16'ncı yüzyıl ile aynı döneme rastlamaktadır³⁰.

Bu tarihten itibaren, egemenlik, devletlerin eşitliği fikri, uluslararası hukuk, meşruiyet ve uluslararası toplum kavramları, diplomasi yeteneği ve güç dengesi ile beraber meydan çıkmıştır. Bu perspektiften bakıldığında uluslararası ilişkiler askeri, siyasi ve şiddetli çatışmalarla zorlanan normatif limitleri araştıran teorisyenler ve devlet adamları tarafından yaratılmıştır.

Uluslararası ilişkiler konusunda akademik araştırmaların başlangıcına dair üçüncü olasılık olarak 1919'da Büyük Britanya Aberystwyth karşımıza çıkmaktadır. Büyük Savaş (1'inci Dünya Savaşı) 'ın şiddetinin seviyesi ile ilgili olarak çoğu araştırmacı sadece savaşı yürütmenin ve kökenini analiz etmenin önemli olmadığını, savaştan korunmanın yollarını tayin etmenin önemini vurgulamıştır. Bu üç görüşün her birinin temel noktasını uluslararası ilişkiler alanının başlangıcında güvensizlik olduğudur, savaşın gizli anlamından ve korkunç sonuçlarından elde edilen deneyim yeniden tesis edilen barışın yaşayabilirliği içindir. Böylece, Peloponez Savaşı, Otuz Yıl Savaşları ve Büyük Savaş, uluslararası ilişkilere teorik yaklaşımları şekillendirmiştir. Güvenliğin uluslararası ilişkiler disiplininin en önde gelen kavramı olması sürpriz sayılmamalıdır.

Güvenliğin uluslararası ilişkiler mantığı kapsamında incelenmesi önemlidir, çünkü güvenlik özü itibari ile günlük dilde kullanılan bir tanımlama olmamalıdır. Bazı özellikleriyle "sosyal güvenlik" veya çeşitli koruma yada polisin fonksiyon sahasında uygulansa da, uluslararası ilişkilerin kendine has farklılığı ve çok uça anlamları vardır. Sosyal sigortanın farklı olarak sosyal adalet ve hak meseleleri ile kuvvetli bağları varken, uluslararası güvenlik ise daha çok güç politikaları geleneği köklerine dayanmaktadır. Uluslararası güvenliğin farklı bir gündemi mevcuttur.

Güvenlik tehditlerinin özel yapısı olağandışı ölçülerin kullanılması haklı çıkarır. Güvenliğin görevi güç kullanımının yasallaştırmanın anahtarı olmakla birlikte

29 Kal Hosti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991, p.20 'den aktaran Terry Terriff,....., a.g.e., s.11

30 Torbjörn Knutsen, *A History of International Relations Theory*,: Manchester University Press, Manchester 1992, p.4'den aktaran Terry Terriff,...., a.g.e., s.11

daha genel olarak ülkeler için harekete geçmek veya özel güçleri kullanmak varolan tehditleri kullanmanın yolunu açmaktır³¹.

2.2.2. Güvenlik Alanında Yapılan Tartışmalar

Güvenlik ile ilgili tartışmaların çoğu 1980'lerin sonundan itibaren "üçüncü tartışma" olarak nitelendirilmiştir. Alışlagelmiş kronolojiye göre ilk büyük tartışma ütöplastler arasında meydana gelmiş ve Büyük Savaş'tan sonra iddiaları hükmetmiştir. Realistlerin görüşleri ise 1930'ların sonuna değin hakim olmuştur. Ütöplastlerin dünyayı özellikle savaşın yıkıcılığından sonra düzeltmek iddiasında bulunurken, realistler daha çok dünyanın şekillendirilmesiyle ilgilenmişlerdir. İkinci büyük tartışma 1960'larda meydana gelmiş, tartışmanın bir tarafında Bull ve Northedge, diğer tarafta ise Kaplan ve Rosenau yer almıştır. Birincisine göre, tarihi anlama ve doğru hüküm merkez iken, karşıtları ise niceliğe odaklanmış bilimsel (davranışsal) yaklaşımın geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır. "Büyük Tartışma" uluslararası ilişkiler disiplinini parçalara ayırarak tehdit etmekteydi. Aslında durum böyle olmamasına rağmen, teoriksel çokluk 1970'lerde realizmi uluslararası meydan okumalarının ortaya çıkışıyla genişletmiştir. Bu durum bugün üçüncü tartışmaya öncülük etmiştir.

Bununla birlikte günümüzde üç adet "üçüncü tartışma"nın varlığı karşımıza bir sorun olarak çıkmaktadır. Tartışmaların birincisi neo-realizm ve neo-liberalizm arasında, ikincisi yapısalcılar arasında ve üçüncüsü ise post-pozitivistler arasındadır.

İlk olarak, her ikisi de başlangıç noktası olarak anarşiyi kabul eden neo-realizm ve neo-liberalizm arasındaki tartışmaya göre, neo-liberaller anarşinin devletler arası işbirliğine ket vurduğunu çünkü diğerlerini aldatma için özendiriciler sunmakta olduğunu düşünmektedirler. Eğer kurumlar bu sorunu düzeltebilirlerse işbirliği ilerleyebilecektir. Realistler ise anarşi altında noksanlık ve aldatmaya karşı koruma sağlayan ve bunları kökten değiştirebilecek üstün bir otorite olmadığını savunurlar. Ancak her iki görüş arasındaki iddia noktaları çok yakındır, bu yüzden bu tezler "Neo-Neo" olarak da adlandırılmışlardır.

"Üçüncü tartışma"nın ikinci versiyonu Michael Banks tarafından ortaya atılmış ve realizm (gerçekçilik), pluralizm (çoğulculuk) ve yapısalcılık olmak üzere üç

31 Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde, *Security A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London 1998, s.21

paradigmayı tartışmıştır. Realizm, klasik ve neo şekilleri kapsamakta, çoğulculuk liberalizmin farklılıklarına göndermeler yapmakta, yapısalcılık ise sosyo-ekonomik yapıya odaklanmış analizleri kapsamaktadır.

Yapısalcılar ve küreselciler ise dünya politikasını küresel ekonomik güçler açısından görmektedirler. Örnek olarak, Immanuel Wallenstein uluslararası politikayı zaman içinde değişen tekil dünya sistemi açısından incelemiştir. Mevcut kapitalist dünya sistemi dört yüz yaşındadır, küresel ölçüde işbölümü üzerine kuruludur ve sermaye birikimine yön vermektedir. Benzer yapısalcı görüşler bu akıma bağlı başka teorisyenler tarafından da ileri sürülmektedir. Karşıt olarak neo-Marksistler ise güney yada çevre ülkelerin yapısal gelişmelerinin kuzey veya merkez tarafından önlendiğini iddia etmektedirler.

Son “üçüncü tartışma” ise Yosef Lapid tarafından ortaya atılmış olup, onun düşüncesine göre, ilk tartışma 1940-1950 yılları arasında realizm ve idealizm arasında olmuş, ikinci tartışma 1960’larda davranışsalcılık ile gelenekselcilik arasında yaşanmış ve üçüncüsü ise pozitivizm ile post-pozitivizm arasında meydana gelmektedir. Neo-realizm, neo-liberalizm ve yapısalcılık teorilerinin hepsi pozitivist tarafta yer almaktadır, eleştirel teori ve postmodernizm ise post pozitivistler tarafından ortaya atılan görüşler olarak durmaktadır³².

2.3. Uluslararası Politikada Geleneksel Güvenlik Görüşleri

2.3.1. Realizm – Neo-Realizm

20’nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası ilişkiler hakkındaki düşünceler içinde realizm ve neo-realizm hakim ekoller olmuşlardır. Realizm, İkinci Dünya Savaşı sonrası aralarında Morgenthau, Aron, Neibuhr, Kennan, Herz ve Wight gibi ana düşünceleri üreten etkili bir grup ile teori ve uygulamaya hakim olmuştur. Bunlar kendilerine “realist “ unvanını vermişler ve dünyanın nasıl olması gerektiğinden ziyade ona olduğu gibi bakmayı amaçlamışlardır. “Realistlere göre insan doğuştan kötü ve günahkardır. İnsanlar güç elde etmeye ve diğerlerine üstün gelmeye karşı sürekli bir arzu içindedir. Bu tür karakterlerin ortadan

32 Terry Terriff, ..., a.g.e.,s.13-15

kaldırabileceğini ya da iyileştirilebileceğini düşünmek realistlere göre ütopyadır”³³. Teorik altyapısı 1960’ların sonunda atılmaya başlayan realizm pek çok sebepten dolayı eleştirel sorulara maruz kalmış ve neo-realizm bu ortaya çıkan bu parçalanmalardan meydana gelmiştir. Kökeni Thucydides’e kadar genişletilebilen realizmin temeli genel olarak Machiavelli ve Hobbes’a dayandırılmaktadır. Realizm, iki dünya savaşı arası dönemde ki düzenlemelerin başarısızlığına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Yukarıda saydığımız isimlerle birlikte diplomat ve aynı zamanda siyaset adamı da olan Churchill, Kennan ve Kissinger uygulamaları ve politikalarıyla realizme yön verenler arasında yer almışlardır.

Uluslararası politikada realist perspektif açısından adı sıkça anılan düşünürlerden birisi de Thomas Hobbes’dur. Özellikle klasik realizmin uluslararası sistemini ülkelerin iç siyasal sistemlerinden ayıran temel özelliklerden birisi olarak sıkça atıfta bulunulan anarşi kavramı genellikle Hobbes’un adı ile birlikte anılır³⁴.

Anarşik dünyada, küçük güçler daima mağdur olacaklarından korkarlar. Diğer yandan büyük güçler kuralların kendilerini anarşiden daha fazla zorlamasından endişe duyarlar. Anarşik dünyada, gücün sağladığı güvenlik ve refaha güvenirlir. Güçlü ve zayıf arasındaki bu doğal tarihi anlaşmazlık bugünün tek yanlılık meselesi üzerindeki transatlantik tartışmasını ortaya koymaktadır³⁵.

Realizme göre korku, kuşku, güvensizlik, güvenlik ikilemi, prestij, ün ve çıkar gibi unsurlar devlet adamlarını yönlendiren etmenlerdir ve uluslararası sistemin anarşik yapısının açtığı korku ve güvensizlik uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Realistlere göre bir teoriyi oluşturan varsayımların doğruluğu yada yanlışlığından ziyade bu varsayımların gerçek dünyada sınamaya uygun olup olmadığıdır. Realistlere göre uluslararası ilişkilerin başlıca gündemini güvenlik konuları oluşturmaktadır. Realistler devletin varlığını sürdürmeye ilişkin ulusal güvenlik konularını yüksek politika; ekonomi, çevre ve sağlık gibi konular ise alçak politika olarak nitelendirilmektedir³⁶. Realistlere göre devletlerin amaçlarına ulaşmak ve çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanacakları temel unsur güçtür. Bu

33 Tayyar Arı, a.g.e.,s.58-59

34 Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s.101

35 Robert Kagan, *Of Paradise and Power*, Vintage Boks, USA January 2004, s.38

36 Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s.257

nedenle realistler için güç mücadelesi uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmaktadır
37 .

Realizme getirilen eleştirilerin başında, esas olarak statükoyu temel alan bir bakış açısını temsil ettiği söylenebilecek olan bu perspektifin uluslararası alandaki değişim ve gelişmeleri açıklamakta pek başarılı olamadığı gelmektedir. Zira realist akım tarihsel boyuttan yoksundur ³⁸. Bu nedenle ulusal devletlerin ve bu birimlere dayanan uluslararası sistemin zaman ve mekandan yoksun, ezelden ebede kategoriler olduğu düşüncesine yakındır. Uluslararası sistemdeki değişime yönelik açıklamaların da esas olarak güç dengesine ve savaş olgusuna ilişkin olması, bu anlamda askeri olana gereğinden fazla önem verilmesi bir diğer eleştiri konusudur. Öte yandan, realist ekolün iç ve dış politikanın zeminlerindeki farklılığı öne çıkartması da günümüzde bu farkın azaldığına inananlarca eleştirilmektedir.³⁹.

Klasik realizm insan doğasına olumsuz yaklaşmasından dolayı kötümser olduğu, bencillik ve kendi çıkarını düşünmenin sadece politikacılara özgü bir özellik olmayıp politikanın temelini oluşturan genel bir durum olarak gördüğü için eleştirilmektedir. İnsan doğası sadece savaş ve çatışmayı açıklamaktaysa barış ve işbirliğinin nasıl açıklanacağına yanıtızsız kaldığı düşünülmektedir.

1960'lı yıllardan itibaren uluslararası politikaya farklılaşan bir yaklaşımla yapılan değerlendirmeler ve ortaya çıkan bazı gelişmelerin neticesinde klasik realizm daha fazla eleştiri almaya başlamıştır. 1979 yılında yayımlanan "Theory of International Relations" adlı eseriyle Kenneth Waltz güç politikaları düşüncesine yapısal tanımlama geliştirmiştir. 1980'li yıllarda Waltz'ın kitabı önemli bir tartışma başlatmış, teorisi başka görüşlerin ve düşüncelerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Neo-realizm etkisini göstererek geniş bir alana yayılmış ve günümüzde ki hakim teorik paradigmalardan biri olarak görülmektedir. Realizm ve neo-realizm halihazırda birbirlerinden farklı olarak ilişkilendirilmiştir. Waltz neo-realist olduğunu kabul etmekle birlikte realist olarak karakterize edilmesine karşı çıkmış, kendisini eski geleneksel (klasik) realizmden uzak görmüştür ⁴⁰. Neo-realist teorinin gelişmesinde en önemli katkıyı Waltz'ın gerçekleştirmesinin yanında Robert Gilpin

37 Tayyar Arı, a.g.e.,s.121-125

38 Lloyd Pettiford and Melissa Curley, *Changing Security Agendas and The Third World*, Pinter, London 1999,p.44

39 Faruk Sönmezoğlu, a.g.e.,s.107-108

40 Terry Terriff, ..., a.g.e.,s.29

ise genelde realistlerin gözardı ettiği uluslararası siyasal değişim sorununu ele alarak; uluslararası sistemin oluşumundaki amaçlar ile toplumsal ya da siyasal sistemin oluşumundaki temel amacın aynı olduğu düşüncesinden hareket etmektedir⁴¹.

Realizm ile neo-realizm arasında özellikle sahip oldukları çoğu temel varsayımlar açısından bazı açık benzerlikler mevcuttur. Bununla birlikte ikisini ayıran en önemli öge, “uluslararası politikanın yapısalcı-sistemci analizidir”⁴². Neo-realizmi ve neo-realist revizyonu temel olarak realizmin sertliğinden kaynaklanan yapısına ve gerçek dünyadaki değişimi anlamak için verilen bir cevap olarak kabul edebiliriz.

Neo-realistler kendisinden önceki teorilerin de kullandığı çevre, durum, içerik ve altyapı gibi müphem ve kullanılış olarak çok değişken kavramları tartışmaktadır. Realist teori başlangıçta düşünce olarak, bilimsel olarak yetersiz kalmıştır. Deney ve gözlemi esas alan pozitivizme göre, insan doğasına ilişkin önermelerin gözleme tabi tutulabilmesi mümkün olmadığından klasik realizmin bilimsel bir teori olarak kabul edilebilmesi pozitivizm açısından mümkün değildir. Keohane’e göre neo-realizm, realizmi bir uluslararası politika teorisi haline getirme çabasıdır. Teoriksel temele uluslararası ilişkilere koyduğumuzda, neo-realistler sistem yapısına odaklanmakta, sistemin parçalarını düzenleyerek veya hükmederek tanımlamaktadırlar. Waltz sistemin yapısına odaklanmayı teori inşa etmek için en verimli kaynak olarak göstermektedir.

Waltz’a göre sistemin üç temel özelliği mevcuttur. Birincisi, sistemi oluşturan birimlere ilişkin düzenleyici ilkelerdir. Burada en belirleyici temel ilke anarşidir. Uluslararası sistem hiyerarşik yapıya sahip olmaması nedeniyle anarşiktir. Anarşik sistemi anlayabilmek için anahtar, her devletin kendi bekasını sağladığından emin olması ve nihayetinde kendi kararlarını kendisinin vermesidir⁴³. Anarşik yapılar ise birbirlerine benzer birimler üretecektir. Bir başka deyişle, anarşik sistem, içerisindeki birimleri benzer yapı ve davranış kalıplarına dönüştürür. Sistemde yer alan farklı birimlerde ortak davranış biçimleri göstereceklerdir.

41 Tayyar Arı, a.g.e. 159-161

42 Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s.109

43 Terry Terriff, ..., a.g.e., s.33-34

İkincisi birimlerin özellikleri, fonksiyonlarıdır. Uluslararası sistemde yer alan devletler iç politikada farklı uygulamalar gösterebilir de benzer fonksiyonlara sahiptirler. Egemenlik aracı ile hepsi uluslararası anarşik sisteme bağlıdır.

Üçüncü ve son olarak ise uluslararası sistemi oluşturan devletler arasındaki kapasite, güç dağılımıdır. Kapasite dağılımında önemli olan göreceliktir. Güç önemlidir, çünkü yapısalcı yaklaşım devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde ve pozisyon almalarında devletlerin sahip oldukları güce odaklanmaktadır. Sistemin yapısı en güçlü devletler tarafından oluşturulur, sadece bunlar sistemin tek kutuplu mu çok kutuplu mu olacağını tayin etmektedir. Bu sistemik yapı, kendini oluşturan devletlerin dış politikalarının en önemli referans noktasıdır⁴⁴.

Neo-realizmin varsayımları kabul edildiğinde de sonuç yine uluslararası güç mücadelesi, kendine güvenme ve güvensizlik olmaktadır. Sonuçta her iki model de dış politikaya kötümser yaklaşmaktadır. Farklılık insan ilişkilerine yaklaşımda ortaya çıkmaktadır. Birinde insan, ondan korkan insanlarla çevrili diğerinde ise ona tahakküm etmeye ve denetim altına almaya çalışan insanlarla doludur. Sonuç olarak her ikisinde de güç mücadelesi söz konusudur ve buna neyin neden olduğu ve bu güç mücadelesinin biçimi farklılık göstermektedir⁴⁵.

2.3.2. Liberalizm – Neo-Liberalizm

Liberalizmin bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak görülmeye başlaması 1 nci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ve savaşın yıkıcılığının önlenmesi çabalarının bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Realizm ile liberalizm arasında derin bir geleneksel anlaşmazlık mevcuttur. Realistlerin şüpheciliği dünya siyasetinde zalim ve çoğunlukla şer ile mücadelenin analizine dayanmaktadır. Buna karşılık olarak liberallerin iyimserliği, insanoğlunun kurduğu ilk toplumların varoluşundan itibaren ortaya çıkmıştır⁴⁶.

Uluslararası liberal teori, realizmden farklı olarak uluslararası çatışma yerine barış ve işbirliği konuları üzerine yoğunlaşmaktadır. Liberallere göre uluslararası ilişkilerin tek gündemi güvenlik konularından ibaret değildir. 20'nci yüzyıldan itibaren uluslararası ilişkilerin gündemini belirlemede en az güvenlik konuları kadar

44 Faruk Sönmezoğlu a.g.e.s.110

45 Tayyar Arı, a.g.e. 158

46 Peter Katzenstein, *Conclusion: National Security in a Changing World, The Culture of National Security* (Ed.Peter Katzenstein), Columbia University Press, New York 1996, s.500

refah, modernleşme, çevre ve benzeri konuların da etkilediği artık kabul edilen bir gerçek haline gelmiştir. Diğer bir deyişle artık dış politikayı belirleyen tek unsur sadece güvenlik olmaktan çıkmış; ekonomi, göçler, sağlık, çevre ve benzeri konular güvenlik konuları kadar önemli hale gelmiştir.⁴⁷

Liberal düşünürler savaşın maliyetinin getirisinden çok daha fazla olacağını varsaydıklarından savaş istenen bir durum değildir. Ayrıca birbirlerine ekonomik olarak bağımlılığı bir devletin partneri durumundaki başka bir devlete savaş açmasını engelleyici bir unsur olarak düşünülmektedir. Liberal düşünürlere göre özgürlüklerin geliştirilmesi barışın gelişmesini sağlayacak en önemli faktördür. Buradan yola çıkılarak otoriter ve totaliter liderliklerin savaşa daha sık başvurdukları iddia edilmektedir.

Liberal teoriye göre liberal devletler arasında savaş çıkma olasılığı karşılıklı bağımlılığa bağlı olmakla birlikte çok düşüktür. Liberal olmayan devletlerle liberal devletler arasında savaş ihtimali ise her zaman yüksektir. Liberal devletlerden meydana gelen bölgelerde ise savaş çıkma olasılığı neredeyse hiç yoktur. Bu bakış açısına göre, bu bölgede güç artık gündemden kalkmış olup dış politikada şiddet ve şiddet araçları geçerliliğini yitirmiştir. Artık devletin dış politika davranışlarında ulusal güçlerle uzlaşmasını ve uluslararası güçlerle işbirliği yapması gerekmektedir.

Liberal devletlerin uluslararası ilişkilerde barış ve savaş karşısındaki tutumları üç ana görüşe dayalı olarak açıklanmaktadır. Bunlar Schumpeter'in "liberal pasifizm" Machiavelli'nin "liberal emperyalizm" ve Kant'ın "liberal uluslararasılık" anlayışlarıdır⁴⁸.

Schumpeter, liberal kurumların ve ilkelerin savaş ve saldırganlığı engellediğini savunmakta, kapitalizm ve demokrasiyi barışı teşvik eden unsurlar olarak görmektedir.

Liberal emperyalizm anlayışını savunan Machiavelli cumhuriyetlerin pasifist olmadığını emperyalist genişleme için bunların en uygun devlet şekli olduğunu ileri sürmektedir. Cumhuriyetlerin ayakta kalmak için genişlemek zorunda olduğunu ve devletin mal ve can güvenliğini sağladığı halkın onun bekası için büyük orduların

47 Tayyar Arı, a.g.e., s.320

48 Michael W. Doyle, *Liberalism and World Politics Revisited*, Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi (eds.) *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism Ended*. New York: Macmillan Publishing Co. S.263-268'den aktaran Tayyar Arı, a.g.e., s.330

kurulmasında özverili olacağını kabul etmektedir. Pasif kalındığı takdirde devletin güvenliğinin tehlikeye gireceği düşünüldüğünden genişleme için hazır bulunulmalıdır.

Kant'a dayandırılan liberal uluslararasılık anlayışına göre ise liberal devletler genelde barış ve işbirliğine daha yatkındırlar. Bunların da hem kendi aralarında hem de liberal olmayan devletlerle aralarında zaman zaman çatışmalar yaşansa da bunlar nihai aşamada anlaşmayla sonuçlanmış ve liberal olmayan devletlere karşı işbirliği yapabilmişlerdir. Kant'ın anlayışına göre liberal devletlerin kendi aralarında barış ve işbirliğini kolaylıkla geliştirebileceklerine, bunların aralarında yaptıkları anlaşmalarla bir barış ve işbirliği federasyonu gerçekleştirebileceklerine dikkat çekilmiş ve ebedi barışın gerçekleşebileceği üzerinde durulmuş ve demokratik ülkelerin artması durumunda uluslararası ortamın daha barışçı olacağı savunulmuştur⁴⁹.

Liberal düşünceleri incelerken gözden kaçırılmaması gereken bir nokta mevcuttur. Gelişmiş demokratik devletler arasındaki anlaşmazlıkların savaşa varmadan çözümlenebileceğini düşünmek doğrudur, ancak demokratikleşme sürecini yaşayan ülkelere baktığımızda geçiş döneminde bu ülkelerin gelişmiş otokrasilere göre bile daha saldırgan eğilim içerisinde olduğu düşünülebilir. Geçiş demokrasilerinde yaşanan savaşa başvurma olaylarına Eski Yugoslavya'nın dağılma sürecinde gerçekleşenler, Azerbaycan-Ermenistan çatışması ve Çeçenistan olayları örnek olarak gösterilmektedir. Ayrıca liberal devletlerin saldırı savaşına girdikleri yığınla örnekler mevcuttur. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası birçok ülkeye yaptığı ve en önemlisi 11 Eylül sonrası Irak'a gerçekleştirdiği müdahaleler ilk akla gelenlerdir⁵⁰.

Önemli anlam farklılıklarına rağmen, realistler ile liberal perspektifler arasındaki ayrılık daralmaktadır. 1950 ve 1960 yılları arasında realistler Soğuk Savaşa odaklanmışlardır. Rasyonel karar alıcılar ekonomik teoriler ve güç varsayımları hakkında yaptıkları analizlerde nükleer caydırıcılık fikrini işlemişlerdir. Bu dönemde kültür ve kimlik gibi sistematik açıklayıcı unsurlar mevcut değildir. Liberaller yirminci yüzyılda iki küresel savaşın meydana geldiği Avrupa'nın bütünleşmesi sürecinin şaşırtıcı dönüşümüne odaklanmışlardır.

49 Tayyar Arı,a.g.e., s. 328-335

50 Tayyar Arı,a.g.e., s.335-336

Ekonomik sorunların dünya siyasetindeki öneminin artması ile realizm ile liberalizm arasındaki ayrılık 1970'li yıllardan itibaren daralmaya başlamıştır. Bu yılların başında karşılıklı bağımlılık teorileri kesinlikle liberallere atfedilmiştir. Geleneksel devlet merkezli uluslararası ilişkiler modelleri tarafından kapsanmayan uluslararası ilişkilerin yeni bir şekli olarak vurgulanmıştır⁵¹.

Uluslararası ilişkilerin diğer alt alanlarında olduğu gibi, uluslararası ilişkilerin başlıca teoriksel tartışmalarını güvenlik çalışmaları etkilemiştir. Yapısal neo-realizm ve neo-liberalizm kurumsalcılığı, uluslararası politikanın analizi için uluslararası anarşinin önemi üzerinde belli başlı uzlaştığı iki hakim paradigmadır. Her ne kadar neo-liberalizmin ulusal güvenlik çalışmalarına direkt etkisi çok az olsa da, endirekt olarak paylaşılan bu varsayımlar, çoğu ulusal güvenlik çalışmalarını harekete geçiren Hobesyen çatıya yönelik pekiştirmeye yardım etmektedir.

Robert Keohane, neo-liberal kurumsalcılığın politik ekonomi ve uluslararası ilişkiler üzerine sorularını analitik perspektifi şekillendirmekte etkili olmuştur⁵². Keohane'e göre, Hegemonya sonrası uluslararası politikalar realistlerin uluslararası anarşi şartlarından anladığı kesin güç politikası içinde kesinlikle çökmemiştir.. Uluslararası düzenin yerine hegemonlar uluslararası anarşi sorununu düzeltmeyi sürdürebilecek kurumlar yaratmışlardır. Bu kurumlar izlemeyi kolaylaştırmak, siyasal şeffaflığı artırmak, belirsizliği azaltmak ve siyasete ilişkin bilgileri arttırmaktadır. Post hegemonik sistemlerin kurumsal altyapısı böylece çatışan politikaların karşılıklı maliyetlerini işbirliği ve ortaklıkla azaltarak koordinasyonu kolaylaştırabilmektedirler. Neo-liberaller uluslararası sistemlerde çatışmanın tabiatında olduğunda ısrar etmektedirler. Ancak bu durum değişmez değildir. Bazı siyasi durumlar altında, uluslararası çatışma kolektif yönetim tarzıyla düzeltilebilmektedir⁵³.

Soğuk Savaşın kazanan tarafı olan ABD ve Batı dünyasının desteklediği liberal değerler gitgide daha ön plana çıkmıştır. Liberalizm aynı zamanda uluslararası politikayı etkilerken, bu çerçevede neo-liberalizm, klasik liberalizm ile Birinci Dünya Savaşı sonrası idealizminin bir sentezi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu sentezin

51 Peter Katzenstein, a.g.e.,s.501

52 Robert O.Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University press, Princeton 1984)den aktaran Peter Katzenstein,Introduction: Alternative Perspectives on National Security, a.g.e.,s.11-13

53 Robert Axelrod, *The Evolution of Cooperation*, Basic Books, New York 1984)' den aktaran Peter Katzenstein, *Introduction: Alternative Perspectives on National Security*, a.g.e.,s.13

bakış açısının temsil ettiği değerler barış, zenginlik ve ilerlemedir. Bu sentezin en önemli temsilcilerinden olan Francis Fukuyama Soğuk Savaştan galip çıkan liberal demokrasilerin, siyasal evrimin artık son aşamasına gelindiğini ve bunun artık tarihin sonu olduğu tezi ile ortaya atmıştır. Bu aşamadan sonra değişim ve yenilenmeye dair yaşanacak olaylar genel siyasi evrimi temsil eder nitelikte olmayacaktır.

Soğuk Savaş sonrası ortaya atılan realist tezlerden en önemlilerinden birisi de Samuel Huntington'a ait olan "Medeniyetler Çatışması"dır. Huntington, ideolojik çatışmaların sona ermesi ile birlikte var olan mücadelelerin sona ermeyeceği, ideolojilerin yerini medeniyetlerin alacağını belirtmiştir. Bu uygarlık çatışmasının ise en genel biçimiyle Batı ile İslam olmak üzere Doğu arasında gerçekleşeceğini ortaya atmıştır. Bu tezin ortaya atılmasında ki en önemli sebep ise Sovyetlerin çökmesi ile ideolojik mücadelenin yerini etnik/dini ayrımcılığa dayalı mücadelelerin başlaması yöneltmiştir.

Gerek Fukuyama gerekse Huntington'un tezleri geniş bir tartışma yaratmıştır. Özellikle Fukuyama'nın tezi son on yılda yaşananlara bakıldığında çok erken yapılmış bir tespit olarak görülmektedir. Huntington'un tezi ise geçmişe bakıldığında yüzyıllarca süren mücadeleyi açıklaması itibariyle doğru olduğu düşünülebilir. Ancak gelişen şartlar ülkelerin menfaatleri söz konusu olduğunda kültür ve medeniyet kavramları çerçevesinde hareket etmediklerine ait pek çok örnek mevcuttur.

İki kutuplu sistem sonrası en çok kullanılmaya başlanan kavramlardan bir tanesi de küreselleşmedir. Ekonomik liberalizm açısından konuya bakıldığında üretim ve sermaye birikiminin korunması ya da bir başka deyişle uluslararası sistemin güvenliği için küreselleşmeye önem verilmekte, güvenlik kavramı ise yeni bir anlama kazanmaktadır. Bu durumda eski dönemdeki siyasi/askeri ağırlıklı Batı-Doğu ikilemi yerini siyasi/askeri etkenlerin yanında ekonomik etkenlerin ağırlıklı olduğu Merkez-Çevre güvenlik ikilemine bırakacaktır ⁵⁴.

2. 4. Kolektif Güvenlik Kavramının Analizi

İnsanlık tarihini oluşturan temel etmen savaştır ve yaşanan barış dönemleri bir sonraki savaşa yapılacak hazırlık için tüketilmiştir. Savaş , dünya tarihindeki büyük değişikliklerin ve hatta dönüşümlerin çıkış noktasının oluşturmaktadır. İnsanoğlunun

54 Faruk Sönmezoglu,a.g.e.,s.258

7000 yıllık tarihine baktığımızda, her yüzyıl içinde 87'sini savaş, 13'ünü barış içinde geçirmiştir. Dolayısıyla, insanoğlunun başat uğraşı, ne yazık ki savaş olmuştur. Günümüzde savaş da globalleşmiş ve etkilerinin sınırı kalmamıştır⁵⁵. Devletlerin güç mücadelesi için yaptıkları savaşlar insanlığa sadece kan, gözyaşı ve ölüm getirmiştir.

Dünyanın on altıncı yüzyıldaki “güç merkezleri”ni gösteren bir haritayı incelediğimizde, Avrupa'nın en önemli dikkat çekici yanının politik açıdan bölünmüşlüğüne görürüz⁵⁶. Fransız Kardinal Richelieu⁵⁷ tarafından 1629 yılında önerilen fikirler 1648 yılında imzalanan Westphalia Barış Antlaşması ile Avrupa çapında devlet merkezli uluslararası sistem kuran bir kongrenin eseri olmuş, Avrupa ve Avrupa merkezli küresel sistem için dönüm noktalarından biri sayılmıştır. Bu antlaşmanın en önemli sonucu olarak, mezhep mücadeleleri devrinin sonuna gelinmiş, farklı inançlara saygı artık Avrupa'da garanti altına alınmış, vicdan hürriyeti tesis edilmiş, böylece fikri gelişmenin önü açılmıştır.⁵⁸

Westphalia sisteminin bu eşi görülmemiş başarısı dünya kaynaklarının sınırsız olduğu anlayışına dayanıyordu ve bu kaynaklar yeryüzünün Avrupa dışında kalan bölgeleriydi⁵⁹. Keşifler ve sanayi devrimi ile Avrupa, sömürgecilik ve emperyalizm sayesinde yeniden şekillenmiş, devletlerin egemenliği küresel sistemin kural tanımazlığı üzerine en önemli faktör olmuştur. Bu realite Fransız ve Amerikan Devrimleri ile beraber; milliyetçilik ve millet bilincini geliştirmek Avrupa merkezli uluslararası sistem üzerinde en önemli talep haline gelmiştir. Liberal düşünce ile birleşen ve endüstri devriminin gücünü kazanan dünyada ekonomi canlanmıştır. Uluslararası güvenlik devletlerin ekonomik olarak canlanması için hayati öneme erişmiş ve bu husus devlet adamlarının halk adına en çok ilgilendiği faktör haline gelmiştir.⁶⁰

55 Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1990*, İmge Kitabevi,,1994,s.454

56 Paul Kennedy,*Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991, s.19

57 Daha Fazla Bilgi için bkz. Bekir Sıtkı BAYKAL, *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi*, TTK Basımevi,1998 Ankara,II.Cilt 1.Kitap,2.Baskı,s..80-88

58 Bekir Sıtkı BAYKAL, a.g.e.,s.72-74

59 Oral Sander,a.g.e.,s.451

60 Bilal Gökhan EVREY, *Rethinking Modern International Collective Security Idea and The Road Ahead Of Transformation of NATO*, Yeditepe Üniversitesi yayınlanmamış Tezi,İstanbul 2004,s.6

2.4.1. Kolektif Güvenliğin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Kolektif güvenliğin bir fikir ve realite olarak günümüze yansımaları, özellikle Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında yaşanan gelişmeler anlayabilmek için kolektif güvenlik fikrinin hangi aşamalardan geçtiğini ve oluşturulan kurumların kolektif güvenliğe yapmış olduğu katkıları detaylı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Kolektif güvenlik “Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için.” fikrinin basitliği ile göz kamaştırmaktadır⁶¹. Kolektif güvenlik teorisinde, uluslararası toplum barışının ancak oluşturulacak bağlarla korunulabileceği üzerinde durulmakta ve önceden tayin edilen anlaşmalarla kolektif hareket korunmaktadır.

“Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için” ve “Güvenlik bölünemez” düşüncesinden yola çıkılarak ortaya atılan kolektif güvenlik düşüncesi, “En genel olarak, uluslararası ilişkiler alanı içerisinde barışı tehdit eden ya da savaş tehdidi ve barışı ihlal durumlarını etkisiz hale getirmek için ortak hareket etmek”⁶² şeklinde tarif edilebilir.

Bir başka tarifte kolektif güvenlik, “hükümetlerin uluslararası organizasyonlar temsilciliği vasıtasıyla yasallaştırılan, geniş ölçüde kabul görmüş uluslararası kuralları ve kolektif hareket çabalarını geliştirmek ve uygulamayı üstlenmeleri politikası” olarak tanımlamıştır⁶³.

Kolektif güvenlik konseptinin merkezinde, kuvvete dayalı değişime karşı belirli bir statükoyu korumak için bağlayıcı yükümlülükler mevcuttur. Kolektif güvenlik sadece yazılı şartlar altında, yarışan değerlerin ilerlemesi için barışçıl alternatiflerin var olduğu yerlerde başarılı olabilir. Böyle alternatiflerin bulunduğu yerler ise kesin güvenilir olmamakla birlikte kolektif güvenlik fikri gerçek olmaktan çok hayal mahsulü kalacaktır⁶⁴.

Kolektif güvenlik altında devletler kesin normlar ve kurullarla istikrarı sağlamak ve gerektiğinde saldırıyı birlikte durdurmak için birleşmeye itaat etmek üzere anlaşırlar. İstikrar ise işbirliğinin ürünüdür. Anarşi altında dünyanın dengesi,

61 Lynn.H.Miller, *The Idea and The Reality of Collective Security*, Global Governance, Jul-Sep99, Vol.5 Issue3, p.303

62 N.D.White, *On The Brink of Lawlessness: The State of Collective Security Law*, Hilaire Mc Coubrey Anma Konferansı, 15 Mayıs 2002, s.1

63 James Goodby, *Can Collective Security Work? In Managing Global Chaos*, eds. Chester Crocker, Fen Hampson, and Pamela Aall, United States Institute of Peace Press, Washington D.C. 1996, s.237

64 Lynn.H.Miller, a.g.m., p.303

devletlerin uluslararası çevrenin kendilerini düşmanlığa zorlamasından korumasıdır. Kolektif güvenlik anarşi altında dengeleme için tercih edilebilir olduğu gibi, her derde deva ya da savaşı önlemenin son çaresi de değildir⁶⁵.

Kolektif güvenlik terimi geniş olarak politikacılar, yazarlar ve genel olarak devletler tarafından kullanılmaktadır. Uluslararası ilişkiler uzmanları için ise temel konseptlerden biridir. Kolektif güvenlik kavramının en az bin yıllık geçmişi olduğu düşünülebildiği gibi Avrupa İttifakından beri uluslararası siyasette sürekli tekrarlanan nitelikte olmuştur. 1815'te Napolyon Savaşlarını takiben, Büyük Avrupalı güçler aralarındaki ilişkileri düzenleyecek ve silahlı çatışma ihtimallerini azaltacak uluslararası kurum kurmak için istekliydi. Onların çabalarının sonucunda "Avrupa Ahengi" ortaya çıktı. Çoğu kimse için İttifak, Avrupa'nın kolektif güvenlik örgütü inşa etmek amacıyla attığı ilk adımdır⁶⁶.

Kolektif güvenlik, topluluk (cemiyet) kavramını açıkça tanımlayan en uygun kavram olarak farz edilebilir. 20'nci yüzyılın başlarında devletlerin küresel bir topluluk oluşturması ilk defa evrensel, küresel olarak ve kolektif güvenliğin bir sistematik analiz düşüncesi altında hayal edilmesi mümkün olabilmiştir. Ancak kolektif güvenlik sistemini çok kısıtlı bir alanda işletilmesi hayal etmek makul kabul edilirken, yükümlülüğün yapısı gereği bölgesel bir taahhüttür. Temel nokta, mihenk taşı, bölge içinde kalan üyeliğin evrenselliği ve üyelerin her birine yönelik tehdidin kendi alanının dışına çıkmasına karşı alanlarının içinde barışın korunmasını sağlama yükümlülükleridir⁶⁷.

Barışın ve güvenliğin korunması için Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması terminolojisinde yer alan kullanımında, Kolektif Güvenlik, barışın tehdidi durumlarında barışın tesisini ve barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya saldırı eylemi olduğu saptanırsa ihlal edenlere karşı cesaretle hareket etmeyi desteklemektedir (6 ve 7 nci bölüm). Daha çok meşruiyeti tartışılan terim'in merkezinde yer alan anlamının "barışın tehdidi", "barışın ihlali" ve daha çok hukuksal konseptte yer alan haliyle saldırganlık olduğudur.

65 Charles A. Kupchan ve Clifford A. Kupchan, *The Promise of Collective Security*, International Security, Vol.20, No.1, Summer 1995, pp.52-53

66 Richard Rupp, *NATO 1949 and NATO 2000: From Collective Defense toward Collective Security*, NATO Enters The 21st Century, s.157

67 Lynn.H.Miller,a.g.m., p.303-304

Pek çok dokümanda rastlanmasına rağmen, gelişme ve uygulama içinde tutarlılık ve kesinlik eksikliği duyan kolektif güvenliğe ait terimler, hukuk ile siyaset arasında bir denge önerilen bu alanda siyasala doğru eğilimlidir. Göz önünde tutulmayan kimi konular güvenlik konsepti içinde ele alınarak takip edilmelidir. Açıkça görülmektedir ki güvenlik, devletlerin mevcudiyetini muhafazası içindir. Bu muhafaza gayreti içinde, askeri unsur kullanımı ve tehdit algılaması, güvenlik olarak üzerinde düşünülüp karar verilen meseleye önemli bakış açılarıdır. Avrupa'nın, tarihi varsayımlarla oluşturduğu güvenlik konsepti Avrupalı Devletlerin tehdit algılamalarına bağlı olarak şekillenmiştir. Tarih güvenlik tehdidi algılamalarını öyle göstermiştir ki; devletler kuvvetlerini birleştirerek kendi güvenliklerini güçlendirme gerekliliğini hissetmişlerdir. Bu durum uluslararası arena önüne liberal düşünce sahibi Immanuel Kant ve Woodrow Wilson tarafından kolektif güvenlik konsepti olarak getirilmiştir.

1795'te Immanuel Kant "Haklı Savaş" kavramı yerine, "Kalıcı Barış" kavramını geliştirdi. Miladi Beşinci yüzyılda Barbar saldırıları Kutsal Roma'yı tehdit edince ünlü Hıristiyan Azizi Saint Augustin, bazı hallerde Hıristiyanlar için savaşın meşru olabileceğini savunarak ilk kez "Haklı Savaş" kavramını dile getirdi. On üçüncü yüzyılda Saint Thomas bu kavramı daha da geliştirerek sistemleştirdi. Ona göre bir savaşın, "Haklı savaş" olabilmesi için, üç temel ilkenin bulunması gerekir:

1. Savaş meşru bir yönetim tarafından yapılmalıdır.
2. Savaş saldırıya karşı müdafaa ya da inananların haklarını koruma gibi meşru bir nedene dayanmalıdır.
3. Savaş, iyiliğin egemen kılınıp kötülüğün ortadan kaldırılması amacını taşımaktadır.

Kant'ın ömrünün sonlarına doğru kaleme aldığı, "Ebedi Barış Üzerine" isimli eserinde, evrensel çapta sürekli ve "kalıcı barış" idealinin teorik, siyasi ve hukuki boyutlarını ele alınmakta ve savaşızsız bir dünyanın nasıl mümkün kılınabileceğini araştırılmaktadır⁶⁸.

Kant, "kalıcı barış"ın gerçekleşebilmesi için 6 ana kuraldan söz etmektedir:

68 Bekir KARLIĞA, *Din, Terör, Savaş ve Global Etik İhtiyacı*, http://www.yeniumit.com.tr/konu.php?konu_id=276&yumit=bolum3

1. İçinde yeni bir savaş nedenini saklayan hiç bir anlaşma, "Barış anlaşması" olarak kabul edilemez.

2. İster büyük olsun ister küçük, hiç bir bağımsız devlet, ne miras, ne müdahale, ne alışveriş, ne de hibe yoluyla asla başka bir devletin egemenliği altına girmemelidir.

3. Devamlı ordular, zamanla tamamen ortadan kaldırılmalıdır.

4. Devlet, ülkenin dış menfaatlerini gözetme gerekçesiyle borçlanmaya girişmemelidir.

5. Hiçbir devlet, zor kullanarak başka bir devletin esas teşkilatına veya hükümet şekline karışmamalıdır.

6. Savaş sırasında hiç bir devlet, düşman ülkede katiller, zehirleyiciler kullanmak, kapitülasyonlara aykırı hareket etmek, düşman devletin uyruklularını kendi devletlerine karşı ihanete kışkırtmak gibi barış yapıldığında devletlerin birbirilerine güven duymalarını imkânsız kılacak yollara başvurmamalıdır.⁶⁹

Kant'a göre: "kalıcı barış"ın gerçekleşmesi için, sorumluluk bilinciyle hareket edilmeli, "iyi niyet" ve "ödev ahlâkı" geliştirilmelidir. Zira savaş ve barışın arkasında ahlâkî sorunlar yatmaktadır. İnsan tabiatı, daha iyi bir dünya için engel olmak şöyle dursun, barışın yaygınlaştırılmasının en güçlü teminatıdır. Kant'ın ortaya koyduğu kolektif güvenlik fikirleri en önemlilerini oluşturmuş ve uluslararası ilişkilerde Kant'çı felsefeyi meydana getirmiştir.

Woodrow Wilson ise uluslararası barış ve güvenlik hakkında Kant'ın fikirlerinin en önemli savunucusu olmuştur. Wilson'a göre barışın tesis edilmesi yeterli değildir, önemli olanın barışın kalıcılığıdır. Wilson ile Kant pek çok fikri paylaşmışlardır. Her ikisi de güç dengesi düzenlemelerini güvenilmez ve tehlikeli buluyor, gizli anlaşmaların barışı sekteye uğratacağını ancak organize düşmanlıkların yerine kurulacak olan organize müşterek barışın gerekliliğine⁷⁰ işaret ediyorlar. Wilson ilkeleri içerisinde yer alan "Büyük ve küçük ülkelerin siyasi bağımsızlıklarını ve ulusal bütünlüklerini karşılıklı olarak garanti altına almak amacı ile özel statüleri olan bir uluslar birliğinin en kısa zamanda kurulması için

⁶⁹ Immanuel Kant, *Perpetual Peace*, http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1solomon.htm

⁷⁰ David S. YOST, *NATO Transformed: The Alliance's New Roles in International Security*, US Institute of Peace Press, Washington DC. 1998, s.11

çalışmalara hemen başlanacaktır.”⁷¹ maddesi ile savaş sonrası dünyasında “Milletler Cemiyeti”nin kurulması ve “Kolektif Güvenlik” kavramının yerleşmesi için çalışmalarda bulunmuştur.

Kolektif güvenlik terim olarak bir yirminci yüzyıl icadı olmasına rağmen, kavram olarak savunulması, uygulanmaya çalışılması Avrupa modern devlet sisteminin başlangıcına dayanmaktadır⁷².

Yirminci yüzyıl öncesi kolektif güvenlik tasarıları egemen devletlerce verilen belirli taahhütlerin tutulmamasından yerine getirilememiştir. Milletler Cemiyeti ise kurum olarak ilk çabayı ortaya koymuş, sonuçta modern uluslararası sistem içinde barışın güçlendirilmesi düşüncesi ana görüşünde birleşilerek kolektif güvenlik fikrinin gerçekleşebileceğini söylemek mümkün olabilmiştir⁷³.

Milletler Cemiyeti Antlaşması, Versay Barışı üzerine yerleştirilmiş, mütecavize karşı askeri güç kullanımı ve ekonomik yaptırımların uygulanması imzacılar tarafından gerekli bulunmayarak kabul edilmişti⁷⁴. İki savaş arası dönemde “savaş artık imkansız kılınmalı, yok edilmeli, imha edilmeli”⁷⁵ olarak amacı açıklanan Milletler Cemiyetinin erimesi ile birlikte, bu kurumun ölümü doğrudan kolektif güvenliğin başarısızlığına yüklenmiş, İkinci Dünya Savaşından hemen sonra ise savaşın yıkıcılığı nedeniyle dünyayı tekrar arkasına almıştır. Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler, kolektif güvenlik tanımını topluluğun küresel olmasında ve dünyadaki her egemen devletin hemen hemen bu kurumlara dahil olmasında aramışlardır. Milletler Cemiyetinin en önemli savunucusu Wilson güvenlik sistemini küçük devletlerin haklarını büyüklerinki ile eşit şekilde korumak olarak ifade etmiştir.

Kolektif güvenlik teriminin İkinci Dünya Savaşından itibaren iki önemli kullanışlı anlamı ortaya çıkmıştır. Birinci anlam, Immanuel Kant ve Woodrow Wilson tarafından öne sürülen ideal uluslararası düzen modelini, bazı değişikliklere rağmen, devletler topluluğu tarafından kurulan savaş karşıtı paktı, topluluğa herhangi bir mütecavize karşı etkili hareket organizasyonunu savunmak oldukça meşhurdu.

71 *Woodrow Wilson's 14 Points*, Bkz.<http://www.usconstitution.com>

72 David S. YOST, a.g.e., s.9

73 Lynn.H.Miller, a.g.m., p.304-305

74 Paul E.Gallis, *NATO: Article V and Collective Defense*, CRS Report for Congress Congressional research service The Library Congress, July 17, 1997

75 Robert Kagan, a.g.e., s.13

Bu modele göre sistem dahilindeki bütün devletler resmi olarak anlaşmaları halinde, eğer içlerinden herhangi biri kanun tanımaz, barışı ihlal eden olursa, diğerleri doğru ve hakikaten zorunlu bir görev olarak mütecavizi cezalandırma hareketi gerçekleştirecekler ve barışı yeniden kuracaklardı.

Kolektif Güvenliğin ikinci anlamı ise, mevcut diplomatik temayüllerin hakim olduğu, Milletler Cemiyeti ve diğer deneyimlerden “dersler alma” yansımalarıdır. Temel kolektif güvenlik isteği, dayanışma duygusu ve sorumlulukların paylaşımı ile etkili ve daimi uluslararası barış ve güvenlik kurmak ve desteklemektir.

Kolektif güvenliğin ilk anlamı geleneksel Kant veya Wilson tarafından tasarlanan “ideal” model, ikinci anlam ise “Esas-Güç Anlaşması” olarak tanımlanabilir, çünkü kolektif güvenliğin desteklenmesi adına müdahaleler için bazı anlaşmaların çekiciliğinin önemi vurgulanmaktadır⁷⁶

İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen Soğuk Savaş ile iki kutupluluğun temel özelliği olarak dünya bölümlere ve düşman kamplara ayrılmıştır. Bununla beraber, işin ilginç, iki kutupluluğun zorunlu kıldığı soğukluk, tehdide kendiliğinden cevap verecek caydırıcılık ihtiyacı, Doğu-Batı kamplarının sabit ve kalıcı müttefiklik ısrarı, derin siyasi birliğin her düzenlenişinde tartışılmıştır.

Kolektif savunma ihtiyacı iki kutupluluğun sona ermesi ile birlikte çok azalmakla birlikte, bölgesel kolektif güvenlik için teşvik edici çabalar artmıştır. 1990’lardan itibaren bütün eski düşmanları kolektif güvenlik topluluğu bağları ile bir işbirliği güvenlik sistemi olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)⁷⁷ ile bağlamak makul bir düşünce olarak ortaya çıkıyordu. Teoriksel mantık gayet açıktı; eski düşmanları, Soğuk Savaşın birbirlerini bölen yapısı yerine, aralarındaki barışçıl ilişkileri, kurumsal yükümlülükler yardımı ve vasıtasıyla güçlendirebilirlerdi. Ancak, Soğuk Savaş henüz tam olarak sonlanmamış, sadece Varşova Paktı feshedilmiş ve NATO henüz tam olarak kolektif güvenlik topluluğu olamasa da bölgesel güvenliğin büyüyen enstrümanı olarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin temsilcisi sıfatıyla Bosna’da dönüşmeye çabalıyordu. 1990’ların sonuna gelindiğinde ise yeni bir amaç için NATO’nun dönüşümüne dair henüz bütün üyeler ikna edilememişti. Teoriksel temeller açık değil ise, pragmatik menfaat ilişkiler mevcut değildir.

⁷⁶ David S. YOST, a.g.e., s.17-18

⁷⁷ Sabine Jaberg, *Concept of Collective Security*, The Hague, 13 May 1999, s.6

NATO'nu dönüşümü ve genişlemesi düşüncesi bu nedenle, AGİT'te yeni bir güvenlik yapısı yaratma fikrine göre çok daha fazla olarak tercih edilmiştir. Bu durum Soğuk Savaşın galiplerinin oldukça tümleşik askeri kuvvetlerini veya kurmuş oldukları güvenilir bir güvenlik topluluğunu elden kaçırmaması anlamına geliyordu.

2.4.2. Kolektif Güvenlik Sistemi

Meşru müdafaa ve kolektif güvenlik uluslararası ilişkiler üzerine düşünceler içinde zıt ifadeleri temsil ederler. Meşru müdafaa hakkı, devletlerin temelinde güç mücadelesine dayalı olarak bekalarını sadece kendi kuvvetleriyle temin ettikleri uluslararası düzen fikrini yansıtmaktadır. Kolektif güvenlik ise barışçıl bir uluslararası düzen olasılığı inancı ve kurumların bu düzeni sağlama yeteneğini açıklamaktadır. Basit olarak ele alındığında uluslararası politikada meşru müdafaa realist⁷⁸, kolektif güvenlik ise temelleri Kantiyen liberalizme ve Wilson idealizmine dayanan neo-liberal teoriye yani idealist görüşü ifade eder.

İttifakların ve koalisyonların aksine, kolektif güvenlik anlaşmaları genellikle mevcut bir tehditten çok gelecekte karşılaşılabilecek bir tehdide önlem alma amacıyla uzun vadeli planlar yapılarak kurulurlar. Buna bağlı olarak kolektif güvenlik sistemleri daha ılımlı, değişik koşullara adapte olabilen sistemlerdir. Bu sistemler bir grubun iç güvenlik normlarının korunmasını üstlenmesidir⁷⁹. Kolektif bir güvenlik sisteminin temel esası kendi kendini dengeleme ve toplu cezalandırmadır. Gerçekte bu durum 'bir grup devletin oluşabilecek tehditlere karşı beraber hareket etmeleri, oluşabilecek tehditleri minimuma indirmeleri ve sistemin normlarına tehdit oluşturan bir ülkeyi toplu olarak cezalandırma yoluna gitmeleri' olarak adlandırılabilir⁸⁰. Mevzu bahis sistem Üç Silahşörler'in de ana felsefesi olan 'hepimiz birimiz için' felsefesine sahiptir. Sistemin caydırıcılığı, kararlaştırılmış normlara karşı çıkan bir devletin, bütün üye devletlerce sayıca üstün bir güç tarafından topluca cezalandırılacağı fikrini benimsetmesinden kaynaklanmaktadır⁸¹. Sistemin üye devletleri arasında istikrar oluşması açısından, üye devletlerin askeri yapılanmasında eşitlik ve güvensizlik ortamının oluşmaması için şeffaflık politikaları

78 Nico Krisch, *Self-Defence and Collective Security*, Recht und Völkerrecht, Band 151, 2001, 405-412

79 George W. Downs, *Beyond the Debate on Collective Security*, in *Collective Security Beyond the Cold War*, ed George W. Downs, : University of Michigan, Ann Arbor 1994, s. 2

80 George W. Downs and Keisuke Lida, *Assessing the Theoretical Case Against Collective Security*, in *Collective Security Beyond the Cold War*, ed. George W. Downs, : University of Michigan, Ann Arbor 1994, s.18.

81 C.Kupchan, *Collective Security...*, s. 43.

önemli rol oynar. Başarısız olan Milletler Cemiyeti gelmiş geçmiş en azimli, hırslı kolektif güvenlik sistemiydi ve 1920 ve 1930'larda saldırgan tutumların azaltılması ya da yok edilmesinde başarılı olamadığı için birçok bilgin ve politikacı tarafından bu ve benzeri sistemlerin pratik olmadıklarını söylemelerine yol açmıştır.

Kollektif güvenlik organizasyonları hakkında yapılan eleştiriler içerisinde üç tane temel eleştiri önem kazanmıştır. Öncelikle, gerçekçi eleştirmenlerin çoğu bir kolektif güvenlik sisteminde gücün üye devletler arasında adil bir şekilde dağıtılması gerektiğini ve söz konusu sistemde egemen bir gücün olamayacağını, böyle bir durumda egemen gücün o sisteme hakim olacağını ve üye devletleri o egemen güce karşı toplanmaya iteceğini iddia etmekte. İkinci olarak, Devletler her ne kadar ortak hareket etme amacında olsalar da bazı konularda özerkliklerinin yitirilmesini istemeyecek ve değişik konularda değişik politikalar izleme eğilimi içinde olacaklardır. George Downs'unda belirttiği gibi "Bir ülke için hayati önem taşıyan bir konu bir başka üye devlet için hiç önemli olmayabilir."⁸² Bu ve benzeri farklılıklar ortak harekete engel olabilir. Üçüncü ve son kritik nokta üstlerine düşen görevi yapmayanlar. Bir önceki bölümde de incelendiği gibi, organizasyon üyeleri genellikle üstlerine düşen masrafları karşılamak istemezler. Bu durum iç anlaşmazlıklara yol açar ve devletlerin organizasyona olan bağlılık ve inançlarının sarsılmasına yol açabileceği düşünülmektedir.

Eleştirmenlerin Kolektif Güvenlik Sistemleri'nin mevcut gücü eşit olarak yaymaları gerektiği savına karşılık Downs ve Lida aslında egemen bir gücün ya da ana bir kuvvetin sözü edilen güvenlik sisteminin kuruluşunu aynı egemen bir gücün bir sistemin içindeki üye devletler üstünde hak sahibi olması gibi kolaylaştıracağını iddia etmektedirler⁸³. Aslında böyle bir sistem içindeki egemen güç sistemin bütünlüğünü sağlamlaştırır ve söz konusu üye devletlerden birinin normlara aykırı bir şey yapması durumunda o devletin cezalandırılacağını garantisi rolünü de oynar. Yukarıda bahsi geçen sistem içinde üzerine düşen görevleri hakkıyla yapmayan ülkelerden kurtulmak ya da arınmak için sistemin kural ve normlarını sıkı tutmak yapıcı bir çözüm olabilir⁸⁴. Buna ek olarak, kolektif güvenlik sistemleri üye devletler arasında benzer politikalar uygulanmasını teşvik ederek devletlerin çıkarlarını ortak

82 George W. Downs and Keisuke Lida, a.g.m., s.24

84 George W. Downs and Keisuke Lida, a.g.m., s. 22-23.

84 Bkz. Keohane, After Hegemony, especially Chapter 8, "Hegemonic Cooperation in the Postwar Era."

bir noktada kesiştirme eğilimi içindedirler. Böylece sistem genelinde de bir tutarlılık yaratmak isterler. Mesela Charles Kupchan ‘kolektif bir güvenlik sistemi gerekli politik ayarlamaları ve düzenlemeleri gerçekleştirmek suretiyle daha dayanıklı ve barışçıl bir uluslararası düzenleme getirebilir’⁸⁵ demektedir. Devletler işbirliği örnekleri hazırlarken her devletin üstüne düşeni yapacağını düşünürler⁸⁶. Genelde bu tip sistemlerde uzun vadeli düzenlemeler de olduğu için, söz konusu üstüne düşen görevleri gerçekleştirmeyen devletler organizasyon içi bir kilitlenmeye de sebep olabilirler⁸⁷.

Kollektif güvenlik sistemleri diğer sistemlere oranla çok büyük avantajlara sahiptirler çünkü anlaşmaların kolayca tanımlanabilmesine olanak verirler. Sistem içindeki şeffaflık oranının çok yüksek olması sebebiyle potansiyel tehlikeler kolayca ve çabuk bir şekilde tespit edilebilir. Bu arada kolektif hareket tarzı sebebiyle dış tehditlerde asgariye indirilir. Buna bağlı olarak, kolektif güvenlik sistemleri önceden tehdit unsuru olan bir devletin iyileştirilerek mevcut sisteme dahil edilmesine de olanak sağlar. Buna örnek olarak Federal Alman Cumhuriyeti’nin 2. Dünya Savaşı’ndan sonra Transatlantik İttifak’ına katılmasını gösterebiliriz.

Günümüze kadar kolektif güvenlik terimi hakkında pek çok tartışmalar yapılmış olup, kendine has yapısı ve fonksiyonları olan sistemin başlıca özellikleri şunlardır.

1. Kolektif Güvenlik Sistemi, üye devletler tarafından imzalanmış uluslararası antlaşmaya dayanması gerekir.
2. Bu antlaşma en azından üye devletler arasında şiddeti yasaklamayı içerir.
3. Eğer üye devletlerden biri başka bir üye devlete saldırırsa, diğer üye devletler yada kolektif güvenlik sistemi mütecavize karşı kendiliğinden askeri yada askeri olmayan müeyyideler almaya zorlanacak, yani mütecaviz teslim olacak ve barışçı toplumun üye devletleri arasına dönecektir.⁸⁸

İçten aktif müeyyide mekanizmaları uygun koşul için gereklidir. Ancak, kolektif güvenliği müeyyide sistemine dayandırmak çok akıllıca olmaz. Kolektif

84 C.Kupchan, *Collective Security*...,s. 49

86 RobertAxelrod and RobertO. Keohane, *Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies and Institutions*, World Politics 38, 1985:, s.234.

87 Joseph S. Nye, Jr, *Nuclear Learning and U.S.-Soviet Security Regimes*, International Organization 41,1987,s. 385.

88 Sabine Jaberg, a.g.m.,s.1

güvenlik fikrine başka unsurlar eklemek daha uygun olacaktır. Asıl amaç, tecavülden korunmak için müeyyidelerle mütecavize gözdağı vermektir. Diğer bir şekilde söylersek, Kolektif Güvenlik Sistemleri savaşı engelleyen sistemlerdir. Koruma fonksiyonunu güçlendiren bazı unsurları eklersek daha etkili olacaktır. Bu fonksiyonları aşağıdaki maddeler halinde sayabiliriz.

1. Mücadelelere barışçı çözümler için vasıtalar yaratmak
2. Ekolojik afetlerin azaltılması
3. Ekonomik standartların eşitlenmesi
4. Azınlıkların korunması
5. Güven ve Güvenlik kurumlarının ölçülerinin geliştirilmesi
6. Silahların kontrolü ve azaltılması

2.4.3. Kolektif Güvenlik Sisteminin Diğer Güvenlik Sistemleri ile Karşılaştırılması

En yaşlı ve en bilinen güvenlik sistemi ittifak ya da koalisyondur. İttifaklar basitçe ‘İki ya da daha fazla hükümdar arasında güvenlik işbirliği için yapılan resmi ya da gayri resmi anlaşma’ olarak adlandırılabilir⁸⁹. Glenn Snyder ittifaklar için daha resmi bir tanımlama önermektedir: ‘Askeri bir gücün, kendileri dışında başka ülkelerden gelebilecek tehditlere karşı devletler arasında resmi bir kuruluş olarak kurulması.’ Genelde birbirlerinden ayırt edilmeden kullanılmalarına rağmen, ittifaklar ve koalisyonlar arasındaki resmi farklılıklar, resmîyet dereceleri ve güvenlik anlaşmalarının birbirini tutması üzerinde yoğunlaşır⁹⁰. İttifaklar genellikle çok daha resmi olurlar. Bu ittifaklarda üye devletler birbirlerine anlaşmalarla ya da uluslararası mutabakatlarla bağlıdır. Buna karşılık koalisyonlar ittifaklara oranla daha yüzeysel kural ve normlarla belirlenmiştir. Koalisyonlarda sınırlar ittifaklar kadar net belirlenmediğinden bu koalisyonlar genelde daha kısa ömürlü olurlar. Bununla birlikte, ittifakların ve koalisyonların temel prensipleri birbirlerine oldukça benzerdir. Her iki tür güvenlik anlaşması da bir tehdide karşı dengeleme amaçlı ya da bir çoğunluğa uyma amaçlı kurulabilir.

⁸⁹ S.Walt, *The Origins of Alliances*, 12.

⁹⁰ Glenn H. Snyder, *Alliance Theory: Neorealist First Cut*, *International Affairs* 44 ,Spring 1990,s.104.

Buna ek olarak hem ittifaklar hem de koalisyonlar yalnızca üye devletler için tehdit unsuru oluşturan bir durum karşısında sadece üye devletler için kurulurlar. Ve dışardan gelebilecek değişik tehditlere açıktırlar. Zaten bu tehditler ittifakın ya da koalisyonun gelişmesinde ve yapılanmasında anahtar rolü üstlenirler.

Kurulan bir ittifak ya da koalisyonun karşılaştığı tehditlerin tümüne “tehdit oranı”⁹¹ adı verilir. Bu cümle üye devletler tarafından karşılanmış kaynakların ve olanakların tümünü içerir. İttifakın gücü ve dayanıklılığı tehdit bölümüyle doğru orantılıdır. Karşılaşılan tehdidin büyüklüğü genellikle kurulan ittifakın gücünün ve dayanıklılığının gücünün de büyük olmasına yol açar. Buna karşılık, düşük bir tehditle karşı karşıya kalan ittifaklar genellikle iç isyanlar ve anlaşmazlıklarla başarısız olup biterler.

Bir ittifakın üyesi olmanın en büyük avantajı bölgesel ya da global bir egemenliğin kurulmadan engellenmesi şansına sahip olmaktır. Bu işbirliği sayesinde küçük ya da orta büyüklükte devletler büyük güçlerin bir egemenlik kurmasını engelleyebilirler. Bu tip egemenliklerin engellenmesi için kurulan ittifaklar genellikle askeri güce başvursalar da , söz konusu tehdit ortadan kalktıktan sonra bertaraf edilen gücün yeniden yapılanıp aynı tehdit unsurunu yaratmamaları için ellerinden geleni yaparlar⁹². Devletler bir ittifak ya da koalisyon içinde olarak gözle görülür güvenlik kazançları dışında çeşitli kazançlarda sağlarlar. Mesela güvenlik alanında yapılan bir işbirliği herhangi bir devleti diğer alanlarda da işbirliğine götürebilir. Robert Jervis’in iddiasına göre: “Ortak amaçlar her devlete – diğer üye devletlere zarar vermemek koşuluyla- bir çıkar sağlar, söz konusu üye devletler aslında birbirlerinin güçlü olmasını isterler çünkü ilerde de bir tehdit oluştuğunda yan yana olacaklardır. Bu nedenle diğer alanlarda da bir işbirliğine gidip birbirlerinin güçlenmesi için yardımcı olabilirler. Bu durumda devletler genellikle olduğu gibi negatif yönde birbirlerine bağımlı değil, aksine pozitif yönde birbirlerine bağımlı hale gelirler, her devlet diğerleri de tatmin olduğu müddetçe kazançlıdır ve birbirlerine olan bağımlılıklarını istekle yerine getirmeye devam ederler.”⁹³

91 Michael W. Doyle, *Balancing Power Classically: An Alternative to Collective Security?*, in *Collective Security Beyond the Cold War*, ed. George W. Downs ,Ann Arbor, University of Michigan, 1994,s. 158.

92 Robert Jervis, *From Balance to Concert: A Study of International Security Cooperation*, *World politics* 38, no 1, October 1985, s.67.

93 a.g.e.

İşbirliği zeminleri hazırlandıkça ve bağlantılar geliştikçe kurumsal iskeletlerde etkileşimleri ayarlamak amacıyla ortaya konmaktadır. Bu durum işlem masraflarını azaltır ve devletler arası şeffaflığı artırır⁹⁴. Buna ek olarak, karar verici merciler birbirleriyle ve kendilerine bağlı olanlarla resmi ve gayri resmi ilişkiler geliştirirler. Bu durum özellikle resmi ittifaklarda çok görülür. Bu ilişkiler ilerde kurulacak işbirliklerinin kolaylaşması ve genel güvenlik ağındaki soru işaretlerinin azalması etkisini de yaratırlar.

Kolektif güvenlik sistemlerini diğer güvenlik örgütlerinden nasıl ayırt edebiliriz sorusuna karşılık olarak, bazıları çoğunlukla karıştırılsa bile tamamen kolektif güvenlik sisteminin kendisinden farklı olan bu organizasyonlar ile bir karşılaştırılmasının yapılması gereği ortaya çıkar. Genel olarak paktlar, ittifaklar, ortak güvenlik, işbirliği güvenlik sistemleri ile kolektif güvenlik arasındaki farklar şunlardır:

1. Kolektif Güvenlik ve Paktlar: Kolektif güvenlik potansiyel düşmanları hesap eder. Güvenliğe hep beraber ulaşmaya çabalar. Paktlardan ayrıldığı temel nokta budur. Paktlar ise potansiyel düşmanı göz ardı ederek, güvenliğe dışarıdakileri hariç tutarak ulaşmaya çalışmaktadır. Elbette pakta üye ülkeler ile olmayanlar arasında işbirliği ilişkileri yasaklanmamıştır. Ancak üstünlük sonrası mücadeleleri eğilime hükmeder. Paktlar güvenlik ikilemini korur yada artırır, oysa kolektif güvenlik ise bunu azaltır ya da minimize eder.

2. Kolektif Güvenlik ve İttifaklar: Kolektif Güvenlik Sistemleri dünyanın bütün ülkelerini veya güvenli bir bölgeyi kapsamaktadır. Aynı haklara ve aynı yetkilere sahiplerdir. İttifaklar ise buna karşılık olarak sadece büyük güçleri kapsamaktadır. Büyük güçler dünya düzeninin sahibidirler, oysa küçük ve orta ülkeler ise sadece nesnedir. Büyük güçlerin ortak hareketi mümkündür ancak ittifakın ana amacı daha iddiasızdır: Büyük güçler arasında direkt çatışmalardan kaçınılmalıdır. Kolektif güvenliğin amacı ise bundan çok ötedir.

3. Kolektif Güvenlik ve Ortak Güvenlik: Kolektif Güvenlik Sistemleri esnek olmak zorundadır. Mütecaviz dikkate alınmadan tecavüze karşı müeyyideler uygulanmalıdır. Bundan dolayı, kuvvetli paktların varoluşu kolektif güvenlik sistemlerini zayıflatır. Diğer yandan ortak güvenlik konsepti iki spesifik pakt olan

⁹⁴ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Columbia SC, University of South Carolina, 1990, 27.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Varşova Antlaşması Örgütünün varlığına dayanmıştır. Ortak güvenliği tarif etmek istersek, fazla yaşayamayan ittifak fikrinin Soğuk Savaş dönemine uyarlanması diyebiliriz.

4. Kolektif Güvenlik ve İşbirliği Sistemleri: Kolektif Güvenlik Sistemleri tanımlama, himaye etme ve gerekirse hukuku tatbik etmek içindir. İşbirliği sistemleri ise buna karşılık olarak tanımlama, tartışma ve izleme bakımından kısıtlanır. Kolektif güvenlik, özünde, işbirliği güvenlik sisteminin tamamen bittiği noktada başlar.

Kolektif güvenlik sistemleri fikrinin kökenine baktığımızda, 20'nci yüzyıl için genelde çocukluğunu geçirmiştir diyebiliriz. Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler ile konsept tanımlanmıştır. Ancak ne Milletler Cemiyeti ne de Birleşmiş Milletler sözleşmesi kolektif güvenlik kelimesini zikretmemiştir. O halde nereden gelmektedir. Kolektif güvenlik on dokuzuncu yüzyıl boyunca teknik terim durumuna ulaşmış, Milletler Cemiyetinin Entelektüel İşbirliği Enstitüsünde kolektif güvenlik konusu hakkında konferans verilmiştir. Ancak şu bir gerçek ki Kolektif Güvenlik bir terim olmaktan ziyade çok eski bir fikir idi.

Eski Yunan'a baktığımızda "Amphiktyonie" kelimesini incelersek, çeşitli Yunan şehir devletlerinin ortak mabet civarında yaşayan siyasi-kültürel toplumu ifade etmektedir. Bu topluluklar genellikle kısıtlayıcı bir fonksiyona sahiptirler, bu kültürel-dini adetlerin uygulanmasının güvence altına alınmasıdır. Ancak içlerinden yalnızca bir tanesi bunun ötesine gidebilmiştir. Kolektif güvenlik sistemi düşüncesiyle kapsamlı bir güvenlik için mücadeleyi açıklayarak Delphi-Amphiktyonie'nin kuralları şu şekilde tarif edilmiştir⁹⁵.

1. Birliğin hiçbir şehrini yok etme.
2. Savaşta yada barışta su kaynaklarını kesmemek.
3. Delphi ve Anthela'daki⁹⁶ kutsal yerlere saygı göstermek.
4. Kurallara uymayan üyeleri cezalandırmak.

Kolektif güvenlik sistemine ait diğer tarihi örnekler ise Eski İsveç Konfederasyonu, Eski Alman İmparatorluğu ve özellikle Alman Konfederasyonudur.

95 Sabine Jaberg,a.g.m.,s.3

96 Eski Yunan'da bulunan şehirler

Bu sistemlerde kolektif güvenlik ölçülerinin hataları olduğu kadar başarılarını da görebiliriz.

Kolektif güvenliğin ana fikri şimdiye kadar değişmemiştir, şunu söyleyebiliriz ki, savaşın uzak tutulması ve barışın tesisi için mevcut uluslararası hukuk ve onun araçları Avrupalı devlet dünyasının başlangıç noktası ötesine gidememiştir. Başka bir deyişle, kolektif güvenlik fikri tarihi ve alışlagelmiştir, ancak açıkça söylemek gerekirse yüzyıllardan bu yana niteliğini koruyarak insan hakları fikrine benzer bir şekilde Avrupalı düşünce ve pratiğinde çok az dikkate alınmıştır.

Öte yandan, kolektif güvenlik sistemine yönelik en çok tartışılan eleştiriler şunlardır:

1. Kolektif güvenlik, insan ve ulusal güç çatışması olarak tanımlanan uluslararası sistemin doğasına uymamaktadır.
2. Kolektif güvenlik, gerçek mütecavizin tanımlanması sorununu çözemez.
3. Kolektif güvenlik nükleer koşullar altında çalışamaz.

Bunlara farklı cevaplar verilebilir, ancak genel olarak hiçbir problem yoktur ki yüzde yüz çözülsün. Ayrıca sistem her zaman *gerçek mütecaviz* tanımı yapacak veya nükleer şartlar altında başarısız olacak diye bir tanımlama yapmak yanlış olur. Kolektif güvenlik sisteminde yaşayan devlet merkezli dünyada sorunların minimize edilebilmesi mümkündür. Çünkü, Kolektif güvenlik sistemlerinin türlü olasılıkları mevcuttur. Eğer müeyyide mekanizmasını indirgemezseniz, kolektif güvenlik sistemleri güvenlik ve barış için uygun sistemlerdir. Kolektif güvenlik karmaşık kafaların moralizmine ya da güç politikalarına dayalı devletlerin empoze etmeye çalıştıkları taleplere karşı saflığa dayanmaktan ziyade, uluslararası politikayı yapısal realizmden çok daha fazla ince farklılıklarla anlamaya dayanmaktadır⁹⁷.

2.4.4. Kolektif Güvenlik Sisteminin Özellikleri

Kolektif güvenlik konsepti iddialı ve tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir. Taraftarları konseptin pozitif fonksiyonlarına inanmakta, güvenlik için bir garanti olarak kabul edilmektedir. Kolektif güvenlik işbirliği kadar caydırıcılıkla

⁹⁷ Charles A. Kupchan ve Clifford A. Kupchan, a.g.e. p.61

güçlendirilmelidir. Sistemin kararlar ve eylemler yeteneği için caydırıcılığı güçlendirilmeli, üye ülkeler yapıcı diyalogu arzulamalı ve uygun davranmalı, sistem işbirliğini desteklemelidir.

Sistemin kökeni ve tarihin incelenmesi neticesinde, kolektif güvenlik sisteminin temel özellikleri ise şunlardır ⁹⁸.

1. Kolektif güvenlik sistemleri küresel olmalıdır. Eğer sadece bölgesel olursa üye olmayan devletler ile çatışmadan kaçınmak için mümkün olan her şeyi yapmak zorunda olacaklar ve bölgesel kolektif güvenlik sistemi işbirliğinde başarısız olursa, muhtemelen sistemin dışındaki devletlere karşı ittifak meydana gelecektir. Böylece temel kolektif güvenlik sistemi düşüncesinin altı kazılmış olacaktır.

2. Kolektif güvenlik sistemleri karar alınabilir olmalıdır. Konsensüs ve veto hakkı kolektif güvenlik sistemi düşüncesi ile uyumlu değildir. Eğer konsensüs ve veto hakkı sınırlandırılmazsa, bir ülkenin özel menfaatleri, tüm topluluğun menfaatlerinin üzerine yerleşebilir.

3. Kolektif güvenlik sistemleri eylemsel olmalıdır. Sistemin gerekli bütün hukuki kurumlarla donatılması zorunludur. Eğer sadece zayıf kurumlara sahip olursa, üye devletlerin ayrı ayrı sadakatine bağımlı olacaktır. Sistem ne kadar zayıfsa, başarısızlık riski o kadar muhtemeldir.

4. Karar alma sistemleri bütün üye devletlerin durumuna bağlı olarak uygun olmak zorundadır. Bağlı olma başarılı uygulama için garanti değildir ama kararı eyleme dönüştürmede ahlaki baskıyı artıracaktır.

5. Kolektif güvenlik sistemleri açıkça tarif edilmiş normlara dayandırılmalıdır. Eğer yapılmazsa, üye devletler kendi lütfettikleri ihtiyari şekilde normları yorumlamaya cesaretlenmiş hissedeceklerdir.

6. Kolektif güvenlik sistemlerinin erken tanıma, erken uyarı, ilk eylem ve muhtemel kolektif güvenlik sistemleri maliyetlerinin önceden hesaplanması için ayrıntılı altyapıya ihtiyacı vardır.

Kolektif güvenlik sisteminin iki özel etkisinden bahsedilebilir: Buna göre kolektif güvenlik sistemleri işbirliğinde sistemlerinde olduğu gibi caydırıcılık ile güçlendirilmelidir. Kararların ve faaliyetlerin caydırıcılığı güçlendirmesi için sadece

98 Sabine Jaberg, a.g.m. ,s.5

sistem muktedir olmalıdır. Sadece üye devletler yapıcı diyaloga istekli ve uygun ise sistem işbirliğini destekleyecektir. Ayrıca kolektif güvenliğin iki avantajından bahsederek, bunların; mütecavize karşı dengelemeyi sağlamak ile güven ve işbirliğini ilerletmekte daha etkili olduğunu iddia etmektedirler⁹⁹.

Kolektif güvenlik sistemi, şiddeti engellemek, anlaşmazlıkları barışla sonlandırmak ve mütecavizi tanımlamak ve caydırmak için imkan dahilindeki bütün araçları kapsar. Kapsamlı kolektif güvenlik sistemleri üye devletlerin barış ve şiddet niyetlerini ölçen pek çok araç sunar ve bunlar barışçıl tutum ve davranış iradesini kolaylaştırır.

2.4.5. NATO ve Kolektif Güvenliğin Günümüzde Geldiği Nokta

Kolektif güvenlik barışın ve güvenliğin yaratılması için bu kadar eski bir geçmişe sahip iken, günümüzde neden etkili bir kolektif güvenlik sistemi kurulamamasının cevabını bulmak gerekir. Devletlerin davranışları, yirminci yüzyılın büyük bir bölümünde kendi güçlü önerileri ile kabul ifadelerine rağmen herhangi bir seviyede kolektif güvenlik yükümlülükleri ile birbirlerine bağlı olmayı kabul etme gibi bir düşünceye BM yapısı içerisinde sahip olmadıklarını göstermiştir.

Bölgesel seviyede ise, Soğuk Savaşın sonundan itibaren başka türlü değişiklikler görülmektedir. Soğuk Savaş dönemi modellerinin, caydırıcılık güvenilirliğine ihtiyacı olmasına rağmen ayrıca üyelikler içindeki ilişkilerin güçlendirilmesine hizmet etmenin de talep edildiği, ilk ve en başta akla gelen kurumu ittifaklardır. Soğuk Savaş sonrası model ise, bütün dünya toplumu için kolektif güvenliğin bölgesel vasıtası olmaktadır¹⁰⁰.

Soğuk Savaş boyunca Avrupa perspektifinden bakıldığında NATO'nun temel görevinin ilk NATO Genel Sekreteri Lord Ismay 'ın söylediği şekliyle "Rusları Avrupa'nın dışında Amerikalıları içinde ve Almanları kontrol altında tutmak" üzere ittifakın kurulduğunu söyleyebiliriz.. Fransa ve Büyük Britanya'nın liderlik ettiği büyük Batı Avrupalı uluslar, Sovyet tehdidine karşı kıtanın güvenliğini sağlamak için askeri kaynakların birleştirilmesinin ve Amerika'nın katılımının sağlanmasını gözlemliyorlardı. Amerikan perspektifinden bakıldığında ise, NATO, Avrupa'nın güvenliğini garanti altına almak ve bölgede üçüncü dünya savaşının meydana

99 Charles A. Kupchan ve Clifford A. Kupchan, a.g.e., pp.52-61

100 Lynn.H.Miller,a.g.m., p.319

gelmesini önlemek için eski savaş zamanı düşmanları ve bu sebepten yüklü ABD harcamalarının azaltılması arasında askeri işbirliğini teşvik etmek anlamında sunuluyordu. Ek olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası demokrasi ve kolektif güvenliği içeren Amerikan dış politikasının idealleri NATO'yu ilerleme aracı olarak görmekteydi.¹⁰¹

Soğuk Savaş sonrası NATO'nun gelişmesi kimileri için çok göze çarpan bir şekilde kimileri için ise belirsiz gerçekleşmiştir. 1995 yılında Dayton Antlaşmasının ardından BM Koruma Gücünün (UNPROFOR) yerini alan NATO IFOR ile barışı koruma görevine soyunmuştur. 1998'ten itibaren ise Kosovalı Arnavutlara karşı Sırp askerlerinin katliam uygulaması üzerine NATO Yugoslavya'ya hava harekati düzenlemiş ve nihayetinde yapılan anlaşmalarla Kosova'ya NATO askeri gücü (KFOR) konuşlanmıştır. Bosna'da olanların aksine NATO Kosova'da BM güvencesi dışında, izin almadan kendi kararı ile müdahale etmiş ve bölgesel de olsa kolektif güvenliğin sağlanması bakımından önemli bir açılım yapmıştır.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası yeni üyelerin kabulü ve genişlemesi isteği çeşitli tartışmalara neden olmuştur. NATO "Açık Kapı" politikası gereği eski Sovyet bloğuna çağrıda bulunmuş, fakat Rusya bu çağrıya dahil edilmemiştir. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın ittifaka katılması Rus makamları tarafından geniş olarak Anti-Rus bir tutum olarak görülmüş, ancak hemen ardından Rusya ile imzalanan işbirliği antlaşması ile karşılıklı güven ve işbirliğinin tesisi gerçekleşmiştir. NATO bu antlaşma ile Rusya'yı ne içine alarak ne de dışlamayarak Batı dünyasının içinde tutmaya ve yeni bir kutuplaşmanın önüne geçmeye çalışmıştır¹⁰². Zaman zaman Kosova Krizinde olduğu gibi Rusya ile ilişkiler gerilse de birbirlerine karşı düşmanca bir politika ve güvenliklerini sarsacak bir davranış gözlemlenmemiştir.

İttifak baştanbaşa bütün Avrupa'ya hizmet edecek Barış İçin Ortaklık (BİO), NATO-Rusya Daimi Ortak Konseyi, NATO-Ukrayna Komisyonu ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi gibi kurumlar kurmuştur. Müttefikler bu kurumlarla, silahlı kuvvetler üzerinde demokratik kontrol de dahil olmak üzere demokratikleşmede ilerlemeyi, daha çok şeffaflaşmayı ve uluslararası güvenlik işbirliğinde karşılıklı güveni "bilgi örgütü" olarak en geniş şekilde fonksiyonlar

101 Tom Lansford, *All For One: Terrorism, NATO and the United States*, Ashgate Publishing, England 2002, s.2-3

102 Haydar ÇAKMAK, a.g.e., s.248

yerine getirmeyi amaçlamıştır (kolektif savunma fonksiyonu). Hizmetinde ötesinde ittifak, üyelerinin güvenliğinin vazgeçilmez garantörü, “yeni ve daimi Avrupa barış düzenini inşa etmek için anahtar rol olmaya çalışacaktır”.

İttifaka yerleşen en ciddi şekilde birleştirmeye çalıştığı ikilem kolektif güvenlik ve kolektif savunma unsurlarıdır. İttifak dokümanlarında, genel olarak bu objektif olarak deklare edilmemiştir. Kolektif güvenlik yerine kolektif savunma (Collective Defence) ya da işbirliği güvenliği (Cooperative Security) ifadeleri ittifakın temel prensipleri arasında kullanılmıştır.¹⁰³

Birleşmiş Milletler gibi kurumların yapıları nedeniyle tasavvur ettikleri kolektif güvenliğin amaçlarını ulaşmaları başarısızlığa uğrarken, NATO, büyük güçlerce kuruluşunda amaçlarını düzenleyerek ilerlemiştir. Bunu Transatlantik bölgesinin asıl güvenlik kurumu olmak ve nüfuz sahasının güvenlik rejiminin somutlaştırılması izlemektedir. Bunun gibi, ABD ve başlıca müttefiklerine karşı yönelen Taliban, El-Kaide Ağı ve diğer devlet dışı veya devlet destekli aktörlerin dahil olduğu uluslararası terörizm, NATO’nun onayı ve desteği ile Amerikan liderliğinde yapılan operasyonlar, siyasi ve askeri kampanyalar olarak her ikisi de uluslararası terörizme karşı önemli gayretler olmuşlardır¹⁰⁴.

İşte bu noktada, transatlantik bağlarda bazı görüş ayrılıkları ortaya çıkmış, Avrupa güç yaklaşımından ayrılıp, yerine küçük bir fark koyarak, gücün ötesinde hukukun ve kuralların dünyasına ve uluslararası görüşme ve işbirliğine doğru harekete geçmiştir. Bu, tarihsel geçmişini geride bırakarak barış ve göreceli refah cennetine, Kant’ın “kalıcı barış”ının gerçekleştirilmesine giriş olarak değerlendirilebilir. Bu arada, ABD ise uluslararası hukuk ve kuralların güvenilmez olduğu, meşru güvenlik, savunma ve halen askeri güce sahip olma ve kullanmaya dayalı liberal düzenin bulunduğu anarşik Hobesyan dünyada güç denemektedir. Günümüzün başlıca stratejik ve uluslararası sorusunun “Amerikalılar Mars’dan, Avrupalılar Venüs’den mi?”¹⁰⁵ başlıca nedeni olmuştur.

Yirminci yüzyıl boyunca kolektif güvenlik hem istenmiş hem de sınanmıştır. Realizm ve liberal bir yaklaşım olarak idealizm uluslararası ilişkiler ve politikaların uygulanmasında gelişen şartlara göre dünyada hakim görüş olarak ortaya

103 David S. YOST, a.g.e.,s. 163-164

104 Tom Lansford, a.g.e.,s.3

105 Robert Kagan,a.g.e.,s.3

çıkılmışlardır. Kolektif güvenlik ise idealist vizyonun ulaşmaya çalıştığı nihai hedef olarak karşımızda durmaktadır. Sonuç olarak, kolektif güvenliğin yaşadığı sıkıntılara baktığımızda; kolektif güvenlik teorisi, değişmeyen temel siyasi meselelere meşru yanıt verme niyetidir.

Yirmibirinci yüzyılın başında olduğumuz şu günlerde gelinen durumda ise kolektif güvenlik hala bir hayal olarak mı kalacak yoksa bunu sağlayabilecek devletlerin gerçekten böyle bir amacının var mı yok mu sorgulanacaktır. Çoğu düşünür ve siyasetçinin belirttiği gibi halen bir kolektif savunma örgütü olan NATO¹⁰⁶ böyle kalmaya devam mı edecek, yoksa transformasyon örgütü, küreselleşmenin bir sonucu olarak, en nihayetinde tüm yeryüzü için kolektif güvenliği sağlayan bir organizasyon haline mi getirecek? Avrupa Hobesyan dünyanın anarşisinden Kant'ın kalıcı barış dünyasına adım atabilecek mi¹⁰⁷? Eski NATO Genel Sekreteri Lord Robertson'un dediği gibi Avrupa askeri açıdan bir "Pigme" olarak kalmaya devam mı edecek yoksa güvenliğe ayıracakları kaynak miktarını arttırabilecekler mi?

Bu ve bunun gibi pek çok sorunun cevabı büyük ihtimalle NATO'nun içerisinde yanıt bulacak, ittifakın transformasyonunun ve Avrupa güvenliğinin geleceği yaklaşık bir asırdır Atlantik ötesi işbirliği ile beraber şekillenecektir.

106 Stanley R. Sloan, *NATO, The European Union, and The Atlantic Community*, Rowman & Littlefield Publishers, USA 2003, s.10

107 Robert Kagan, a.g.e., s.57

3. NATO VE TRANSATLANTİK GÜVENLİK SİSTEMİ

3.1. Soğuk Savaşın Kökeni ve Anlamı

İkinci Dünya Savaşının ortalığı kasıp kavurduğu yıllarda, Ağustos 1941’de, ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill savaş sonrası döneme yönelik olarak ve daha sonra Atlantik Şartı olarak anılmaya başlanan bir bildiri yayınladılar. Bildiri ile uluslararası işbirliği konusundaki beklentileri özetliyor, özgürlük ve bağımsızlığın savunulmasında birleştirilmiş kaynakların ve çabaların kullanılacağı bir birlik kavramını, Birleşmiş Milletler kavramını ortaya atıyorlardı. Birleşmiş Milletler Ekim 1945’te yasasının imzalanması ile somut bir içerik ve şekil kazanıyordu¹⁰⁸.

Ancak, Batı Avrupa ülkelerinin kendi ortak savunmalarını sağlama düşüncesi ile ilgili gelişmelerin köklerini ise İkinci Dünya Savaşı’nın hemen sonrasına kadar geri götürmek mümkündür. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından uluslararası sistem önemli bir yapısal değişime uğramıştır. 1945-1949 yılları arasında ekonomik yeniden yapılanma gereği ile karşı karşıya kalan Batı Avrupa ülkeleri ve Kuzey Amerikalı müttefikler SSCB’nin genişlemeci politikalarını ve metodlarını endişe ile izlemekteydiler. Savunma tesislerini azaltmak ve kuvvetlerinin seferberliğini lağvetmek konusundaki taahhüdlerini yerine getirmiş olan Batılı devletler, SSCB liderlerinin kendi askeri kuvvetlerini olduğu gibi tutma niyetleri karşısında giderek sıkıntıya düşmüşlerdir. Üstelik Birleşmiş Milletler Şartı’nın ve savaş sonunda imzalanan diğer uzlaşmaların ihlali SSCB’nin diğer ülkelerin egemenlik ve bağımsızlığına saygı göstermediği, özgür demokratik toplumlar için kabul edilmesi imkansız bir ideolojik yola girdiğini göstermiştir¹⁰⁹.

Berlin Duvarı ile ikiye bölünmüş Almanya topraklarında, bir tarafta hür dünyayı ve liberalizmi temsil eden ABD, İngiliz ve Fransız kuvvetleri, diğer tarafta komünist düzeni ve demir perdeyi temsil eden SSCB karşı karşıya gelmişti. 1946’da Churchill’in “demir perde” konuşması ilk kıvılcımı atmış, Doğu-Batı mücadelesi ile

108 *NATO El Kitabı, 50nci Kuruluş Yıldönümü*, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998, s.11

109 Hikmet ERDOĞDU, *Avrupa’nın Geleceğinde Türkiye’nin Önemi ve NATO İttifakı*, IQ Yayınları, İstanbul 2004, s.21

tüm Avrupa'yı ikiye bölen ve dünya da iki kutuplu stratejik denge ile şekillenmeye başlayan Soğuk Savaş başlatmıştır¹¹⁰.

Soğuk Savaş terimi ise ilk defa ABD Başkanı Roosevelt'in danışmanı olan Bernard Baruch tarafından, basına verdiği bir demeçte kullanılmıştır. İki devlet etrafında kümelenmiş devletlerin aralarındaki sorun ve çatışmaları silah kullanmadan sürdürmelerine "Soğuk Savaş" denmiştir¹¹¹.

Soğuk Savaş zihniyeti bundan 700 sene önce gelişmiş bir düşünce tarzıdır. Kavram, 13. yüzyılda İspanya'da Hristiyanlık ve İslam arasındaki mücadeleyi ortaya koymak için kullanılmıştır. Soğuk Savaşın tanımına baktığımızda ise; SSCB ve müttefikleri ile ABD ve müttefikleri arasında sistem düzeyinde mücadele olarak ortaya konulabilir. Bazı yazarlar Truman ve Stalin dönemini İlk Soğuk Savaş dönemi olarak ele almışlardır (1944-1962). 1962 sonrası dönemi ise uluslararası ilişkilerde Detant (yumuşama) dönemi olarak adlandırılır. Soğuk Savaş döneminde her iki kutupta politikalarını güç dengesi ve gerginlik üzerine kurmuşlardır. En önemli güç ise nükleer silahlar olmuştur. Bu dönemde her iki kutup nükleer silahlarla donanmış ve kendisine koruma alanları belirlemiştir. İkinci Soğuk Savaş ise 1979-1987 yılları arasında yaşanmıştır. Bir anlamda Hitlerin savaşı kaybetmesiyle başlayan Soğuk Savaş, yoğun çatışma ve yumuşama evrelerinden geçtikten sonra, 1991'de Sovyetler Birliğinin çözülmesine karar verildikten sonra sona ermiştir¹¹².

3.2. NATO'nun Ortaya Çıkışı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Eski Dünya'daki güç dengesinde rakipsiz kalan SSCB'ne karşı, ABD'nin Franklin Roosevelt'in ölümüyle 33. Başkanı olan Harry S. Truman, Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılmış hataların önlenmesi ve ABD'nin dış politikasına hakim olan izolasyona yönelik bir değişim yaratma düşüncesine yönelmiş, ortaya çıkan boşluğun ABD tarafından doldurulacağını işaretini vermiştir. Böylece Amerikan yönetimi global bir bütünlük ve birlik yaratma yönündeki kararlılığının en büyük göstergelerinden birisi olan, ilk uluslararası barışı sağlama ve koruma amaçlı askeri ittifakı NATO'nun kurulmasına öncülük etmiştir.

110 Hasan KÖNİ, *Soğuk Savaş ve Sonuçları*, Avrasya Dosyası, Avrupa Birliği Özel, C.5, S.4, Kış 1999, s.76

111 Haydar ÇAKMAK, a.g.e., s.114

112 Hasan KÖNİ, a.g.e., s.77-79

Savaşın hemen sonrasında ikiye bölünmüş olan Avrupa'nın savaş sonrası imarına hız verilirken, her iki kutup liderinin bu sürece olan katkılarında karşılıklı tehdit tanımlarının büyük bir yeri olmuştur. SSCB'nin hem Akdeniz'de genişleme eğilimi ortaya çıkmış hem de Batı Avrupa yönünde etki alanlarını ilerletmeye başlamıştır. Bu çerçevede Berlin Ablukası ve Prag Darbesi Batı Avrupa Devletlerinin güvenlik arayışlarını hızlandırıcı bir etki doğurmuştur. 4 Mart 1947 tarihinde Fransa ile İngiltere arasında imzalanan Dunkirk Antlaşması Avrupa Güvenliğinin sağlanmasını belirleyecek oluşumların önünü açmıştır. Daha sonra, Batı Avrupa Birliği olarak adlandırılan girişim ise, ABD'nin Avrupa savunma hareketine çekilmesini hızlandırıcı bir etki göstermiştir¹¹³.

İkinci Dünya Savaşı sonrası üzerinde güneş batmayan imparatorluk özelliğini iyiden iyiye kaybeden İngiltere, Doğu Akdenizden yavaş yavaş çekilmeye başlamıştı. Yunanistan arkasında Sovyetlerin olduğu iç savaşta tek başına mücadele etmek zorunda kalmış, Türkiye ise yine SSCB tarafından toprak talebi ile tehdit edilmekteydi. 12 Mart 1947'de Truman Doktrini ile Türkiye ve Yunanistan'a Sovyet yayılmacılığına direnç gösterebilmeleri amacıyla yaklaşık 400 milyon dolarlık acil ekonomik ve askeri yardım yapılmıştı. ABD yalnız Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım yapmakla kalmıyor, aynı zamanda Amerikan dış politikasına yeni bir unsur getirerek "Sovyetler Birliği'ni Çevreleme Politikasını" ortaya koyuyordu¹¹⁴.

ABD Dışişleri Bakanının adıyla anılan Marshall planı kapsamında ise, Avrupa'nın yeniden yapılanması ve İkinci Dünya Savaşının yaralarının sarılması amacıyla ABD Avrupa'ya yardım öneriyordu. 1948 yılında ABD Kongresi Marshall Planını destekleyerek "Ekonomik İşbirliği Yönetimi"ni kurmuş, Avrupa ekonomisinin yeniden kurulmasını sağlamış ve böylece Sovyetler Birliği ve müttefiklerine karşı daha dirençli olacak Batı Avrupa ortak pazarının oluşumuna yardım etmiştir¹¹⁵.

Atlantik'in her iki yakasından 12 ülke 4 Nisan 1949 tarihinde, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'daki kontrolünü kıtanın diğer bölgelerine yayma riskine karşı koymak için Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütünü kurdu. 1947 ve 1952 yılları

113 Mesut Hakkı Çaşın ve Beril Dedeoğlu, *Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar: NATO-BAB-AB-AGİT İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği*, Avrasya Dosyası, Avrupa Birliği Özel Sayısı, s.159-162

114 Oral SANDER, a.g.e., s.203

115 Peter Duignan, *NATO, It's Past, Present and Future*, Hoover Institution Press, 2000 USA, s.1-2

arasında, Marshall Planı Batı Avrupa ekonomilerinin istikrarlı bir hale getirilmesi için kullanıldı. NATO'nun siyasi ve askeri bir ittifak olarak görevi, her tür saldırganlığa karşı toplu savunma temin etmek, demokrasi ve ekonomik büyüme için güvenli bir ortam sağlamaktı. O zamanki ABD Başkanı Harry S. Truman'ın ifadesiyle Marshall Planı ve NATO "bir elmanın iki yarısıydı"¹¹⁶

Truman böylece ABD'nin geleneksel izolasyonizminden geri dönüş yapmış ve 1950-51 yıllarında ABD birlikleri General Dwight Eisenhower komutasında Avrupa'ya geri dönmüştür. Artık Batı Almanya silahlanmaya başlıyordu ve böylece İkinci Dünya savaşının dost ve düşmanları uzlaşıyorlardı¹¹⁷.

NATO, ilk yıllarında, kesin askeri hesaplardan ziyade, politik kaygıları yansıtan ve Amerika, Avrupa dengesini korumayı kendine görev edinen başlıca batılı "kanat" güç rolünü İngiltere'den devralırken, ABD'nin diplomatik geleneklerinde meydana gelen tarihi değişikliğin de simgesi oluyordu¹¹⁸.

NATO, Marshall Planının ekonomik açıdan yaptığının askeri açıdan yapmıştır; NATO Avrupa'nın 1945'te iki kampa bölünmesini derinleştirmiş, yalnız geleneksel olarak tarafsız ülkeler (İsviçre, İsveç) ve birtakım özel örnekler her iki kampta da yer almamışlardır¹¹⁹.

Berlin Ablukası ile Çekoslovakya ve Kore'deki komünist saldırganlık, ABD ve BAB'ı yeni bir ittifakta, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nde güçlerini birleştirmelerine yol açmıştır. 1951'den sonra, Marshall Planı doğrultusunda yapılan ekonomik yardım NATO'yu donatmak amacıyla askeri yardıma dönüşmüş, 1954'te Batı Almanya'sız bir Avrupa güvenliği oluşturulamayacağı anlaşılmış ve bu ülke yeniden silahlandırılarak Sovyetler Birliğine karşı NATO'nun askeri kalkanı haline getirilmiştir.

BAB'ın oluşumu konusunda, o yıllara ilişkin iki önemli saptama yapmak mümkündür. Birincisi, Avrupa'nın her ne kadar savunma ve güvenlik konularında NATO bünyesinde kurulmuş olan ve ABD'nin yakın müttefiki olan İngiltere'nin de dışında kaldığı Avrupa'ya özgü bu savunma kuruluşu ortadan kaldırılmamış, buna karşılık dengelerin değişimine bağlı olarak bir süreç için uykuya yatırılmıştır. BAB

116 *21inci Yüzyılda NATO*,www.nato.int,s.6

117 Peter Duignan,a.g.e., s.2-3

118 Paul Kennedy, a.g.e., s.444

119 Paul Kennedy, a.g.e., s.445

üyelerinin aynı zamanda o günkü adıyla AET olan kuruluşa üye olmaları gerekliliği, savunma ve güvenlik sisteminin daha o dönemden itibaren “Avrupa”lılık kimliğinin ön planda tutulması olasılığı üzerine şekillendirilmiştir. Bu bağlamda günümüzde de önemli bir konu olarak karşımıza çıkan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği ya da Politikası'nın 1948 yılında temelini atıldığı göze çarpmaktadır. İkinci husus, Federal Almanya'nın stratejik hesaplara dahil edilerek işlevinin ABD ile paylaşılmış olmasıdır. BAB üyeleri ve özellikle de Fransa Almanya'nın bir tehdit olmaktan çıkarılması için kendi içlerine alma stratejisi uygulamışlar, ancak bu ülkenin yeniden silahlandırılmasının Sovyetler Birliğinin harekete geçmesini sağlayacağını da öngörmüşlerdir. Nitekim Almanya'nın NATO'ya girişinin ardından 15 Mayıs 1955'te Varşova Paktı kurulmuştur¹²⁰.

Başlangıçtan itibaren NATO'nun üyeleri içlerinden herhangi birine askeri bir saldırının olması halinde toplu savunmaya geçeceklerine dair söz verdiler. Kuzey Amerika'yı Batı Avrupa'nın savunmasına bağlama yoluyla, ittifak Batı Avrupa'ya karşı herhangi bir siyasi ya da askeri baskı girişiminin başarısızlıkla sonuçlanacağını göstermiş oldu. Bu aynı zamanda, savunmanın millileştirilmesini önlemek için bir çerçeve sağladı. Antlaşmayı 18 ŞUBAT 1952 tarihinde Türkiye ve Yunanistan, 5 MAYIS 1955 tarihinde Federal Almanya ve 30 MAYIS 1982 tarihinde de İspanya imzalamışlar ve böylece başlangıçta 12 olan ülke sayısı 16'ya yükselmiştir. Bu sayı, 1999 yılında Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın da NATO'ya üye olması ile 19'a çıkmış, 2002 yılı Kasım ayında yapılan Prag Zirvesinde aralarında Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın yer aldığı yedi ülke daha üyelik görüşmelerine davet edilmiştir. 2004 yılı Mart ayı sonunda anılan ülkeler resmi olarak İttifak'a katılmışlardır¹²¹.

3.2.1. Kuzey Atlantik Antlaşması

NATO'nun Kuzey Atlantik bölgesinde barışı ve dostane ilişkileri geliştirme hedefine yönelik olarak kurulduğu Kuzey Atlantik Antlaşması'nda belirtilmektedir. Böylelikle, ittifak üyelerinin eski Sovyetler Birliği'nin politikaları ve gelişen askeri kapasitesinden kaynaklanan potansiyel tehdiye karşı korunması Antlaşmanın imzalandığı dönemdeki asıl amacı teşkil etmiştir. Kuzey Atlantik Antlaşması ve onun oluşturduğu NATO, üye ülkelerin saldırıya uğramalarını önlemek veya bir

120 Mesut Hakkı Caşın ve Beril Dedeoğlu, a.g.m., s.163

121 21inci Yüzyılda NATO, www.nato.int, s.6

saldırıya maruz kaldıklarında bunu karşılama yeteneklerini geliştirmekle kalmayıp, üyeler arasında siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda müşterek çalışma ve dayanışmayı da öngörmektedir. Böylelikle, Kuzey Atlantik Antlaşması doğası bakımından çift hedefe yönelmiş bulunmaktadır.

Antlaşma, bir yandan ekonomik ve sosyal gelişmelerin kendisi için bir amaç olduğunu ilan ederken, diğer yandan da meşru müdafaa ilkesine dayanarak, bölgesinde güvenliğin tesisi ve korunmasını da hedef olarak kabul etmektedir. Yasal temelini BM Şartı'ndan alan Kuzey Atlantik Antlaşması'yla ittifaka üye ülkeler, savunma yeteneklerini gerek bireysel, gerek müşterek olarak geliştirmeyi ve muhafaza etmeyi taahhüt etmektedirler. Bu da kolektif savunmanın temelini teşkil etmektedir. Bu bağlamda Antlaşmanın kolektif olarak kendi kendini savunma hakkına ilişkin 5. Maddesinde, bir veya daha fazla üyeye yönelik bir silahlı saldırının tüm üyelere yönelik bir saldırı olarak kabul edileceği belirtilmektedir. İttifak'a yeni üyelerin kabulü ise 10. Maddeyle düzenlenmiştir. Buna göre, Antlaşma'nın ilkelerini ilerletmeye ve Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliğe katkıda bulunmaya muktedir olan Avrupalı ülkelerin İttifak'a davet edilebilecekleri ifade olunmaktadır¹²².

3.2.2. NATO'nun Örgütsel Yapısı ve İşleyişi

Hükümetlerarası bir kuruluş olan NATO'da üye ülkeler tam egemenlik ve bağımsızlıklarını muhafaza etmektedirler. NATO, üye ülkelerin güvenliklerini ilgilendiren siyasi ve askeri konularda bir istişare ve karar alma forumunu teşkil etmekte, siyasi, askeri, ekonomik, bilimsel ve diğer alanlarda istişare, işbirliği ve koordinasyonu kolaylaştıran yapılar sunmaktadır.

İttifakın en yüksek karar organı Kuzey Atlantik Konseyidir. Üye devletler, egemen ve eşit haklara sahip olduklarından Konsey'de bütün kararlar oybirliğiyle alınır. Konsey kural olarak haftada bir veya gerektiğinde daha sık olmak üzere Büyükelçiler düzeyinde toplanmaktadır. Konsey ayrıca, olağan olarak ilkbahar ve sonbahar döneminde, yani yılda iki kez Savunma ve Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanır. Ayrıca her yılın Eylül ayında bir üye ülkede gayriresmi nitelikli bir Savunma Bakanları toplantısı düzenlenir. Hükümet ve Devlet Başkanları düzeyinde zirve toplantıları da düzenlenebilmektedir. Bunlar, önemli konuların ele alınması

¹²² NATO El Kitabı, 50nci Kuruluş Yıldönümü,s.515-519

gerektiğinde veya ittifak güvenlik politikasının evrimi bakımından önemli gelişmelerin yaşandığı dönemlerde gerçekleştirilmektedir

Yetkisini doğrudan Kuzey Atlantik Antlaşması'ndan alan Konsey, alt komite ve yapılar oluşturma yetkisiyle donatılmıştır. Bu çerçevede, Konsey'in çalışmalarına destek sağlamak ve savunma planlaması, nükleer planlama ve askeri konular gibi spesifik alanlarda sorumluluk üstlenmek üzere bir çok komite ve gruplar oluşturulmuştur. Savunma Planlama Komitesi, Fransa'nın 1966 yılında entegre askeri yapıdan çekilmesi üzerine askeri konuları ele almak üzere oluşturulmuştur. Bu Komite halihazırda askeri yapıya dahil olmayan Fransa dışındaki müttefiklerin katılımıyla toplanmaktadır. Nükleer planlama alanında müttefikler arasında gerekli danışmaların yapılması amacıyla 1966 yılında kurulan Nükleer Planlama Grubu, ittifakın nükleer planlama çalışmalarına katılan, Fransa hariç tüm üye ülkelerin iştirakiyle toplanmaktadır.

NATO'daki ana komiteler arasında, Siyasi Komite, Ekonomik Komite, Siyasi-Askeri Yönlendirme Komitesi, Bilim Komitesi, Altyapı Komitesi, Sivil Olağanüstü Hal Planlama Komitesi, Enformasyon ve Kültürel İşler Komitesi gibi organlar yer almaktadır.

Askeri Komite, askeri konularda destek sağlamak ve tavsiyelerde bulunmak amacıyla, kıdemli ulusal askeri temsilcilerin katılımıyla teşkil edilmiştir. Askeri Komite, Konsey, Savunma Planlama Komitesi ve Nükleer Planlama Grubu'nun siyasi otoritesi altında çalışan en yüksek askeri makamı temsil etmektedir. Siyasi karar alma organlarında olduğu gibi, Askeri Komite de Genelkurmay Başkanları gibi üst düzeyde periyodik toplantılar düzenlemektedir.

NATO'nun askeri komuta yapısı, askeri sorumluluk ve görevlerin yerine getirilmesi için gerekli örgütsel yapıyı sağlamaktadır. Bu görevlerden bazıları, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. Maddesi uyarınca kollektif savunmayı, diğerleri ise 5. Madde dışındaki yeni misyonları ilgilendirmektedir. NATO çok az sayıda sürekli askeri kuvvetlere sahiptir. NATO kuvvetlerinin çoğunluğu ulusal komuta altındadır ve ancak özel durumlarda NATO askeri komutanlarının sorumluluğu altına girerler¹²³.

123 *NATO El Kitabı, 50nci Kuruluş Yıldönümü*,s.35-39

Yeni güvenlik yapısı NATO ülkelerinin kuvvetlerini yeniden düzenlemelerine olanak tanımıştır. İttifakın, kriz yönetimi, barışı koruma ve diğer barışı destekleme operasyonları gibi yeni görevlerinin tamamını daha etkin biçimde yerine getirebilmesi için yeni bir askeri komuta yapısı üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Buna göre yeni komuta yapısının biri Atlantik, diğeri Avrupa'da olmak üzere iki Stratejik Komutanlıktan oluşması ve her iki Stratejik Komutanlığın altındaki bölge ve alt bölge komutanlıkları yapısının daha basitleştirilmesi, üye ülkelerde mevcut komutanlıkların sayısının 65'ten 20'ye indirilmesi öngörülmüştür. Yeni komuta yapısıyla, NATO'nun mevcut gereksinimlerine daha iyi hizmet eden esnek bir örgütlenme oluşturulması hedeflenmiştir.

3.2.3. NATO'nun Amacı ve Transatlantik Bağ

Kuzey Amerika ile Avrupa arasındaki ilişkiler Atlantik İttifakının özünü oluşturmaktadır. Buna karşılık, yıllar geçtikçe bu ilişkinin niteliğinde değişimler meydana gelmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra, Avrupa ekonomisi savaştan epey zarar gördüğü için NATO'nun Avrupalı üyeleri büyük ölçüde ABD'ye bağımlı hale gelmiştir. NATO'nun kavramsal temelleri Başkan Truman ve Amerikalı diğer siyaset adamları tarafından sadece müreffeh ve demokratik bir Avrupa'lı ortak yaratmak değil, aynı zamanda Kuzey Amerika'nın meşru güvenlik çıkarlarına hizmet edecek bir yapı meydana getirilmesine yardımcı olmak şeklinde belirlenmişti. Dahası, Amerika'nın bu dönemdeki liderliği Avrupa'nın kendini toparlaması için ekonomik ve askeri bir katalizör görevi görmüş ve Avrupa'nın yaratıcı enerjisinin yeniden yapılanma ve uzlaşma faaliyetlerine kaydırılmasını sağlayarak şimdiki Avrupa Birliği'nin gelişimine katkıda bulunmuştur¹²⁴.

NATO'nun ana amacı, Birleşmiş Milletler Yasası Prensiplerine uygun olarak, siyasi ve askeri yollarla tüm üyelerinin güvenlik ve özgürlüklerini korumak olarak ortaya çıkmaktadır. Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi ortak değerler üzerine kurulmuş olan ittifak, başlangıcından beri Avrupa'da adil ve kalıcı bir barışın kurulması için çalışmıştır¹²⁵. İttifakın bu amacında başlangıçtan bugüne kadar bir değişiklik olmamıştır. NATO, ayrıca, Kuzey Amerika'nın güvenliğini ayrılmaz bir biçimde Avrupa'nın güvenliğine bağlayan Transatlantik bağlantıyı da

124 *21nci Yüzyılda NATO*, www.nato.int, s.19

125 *NATO El Kitabı, 50nci Kuruluş Yıldönümü*, s.23

içermektedir. Bu, İttifakın üyeleri arasında ortak çıkarlar için sarf edilen etkin ve müşterek çabanın pratik bir ifadesidir.

NATO, Batı Avrupa'daki müttefikleri için açık ve net bir ABD güvenlik garantisi sağlamakla birlikte, ABD'nin artık Sovyet Birliği'nin gerek bölgesel, gerekse küresel olarak karşısında oluşunu ve bu konudaki ısrarını göstermiştir. Sonuçta NATO tarihteki en başarılı barışı korumaya yönelik askeri organizasyonlardan biri ve aynı zamanda Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinin çoğunun güvenlik politikalarının temel taşı haline gelmiştir.

Birçok değişik askeri ittifakın aksine NATO sadece basit bir savunma ya da saldırı koalisyonu olarak değil, her türlü dış tehdide karşı savunma yapabileceği gibi, üye devletleri arasında oluşabilecek herhangi bir anlaşmazlığı da çözümlenebilecek bir organizasyon olmuştur. NATO asıl başarısını tamamen Sovyetler Birliği'ne karşı koruma sağlayabilme hizmetine ve Almanya'nın artık Avrupalı komşularına güvenlik problemleri yaratmadan yeniden silahlanabilmesini sağlamasına borçludur. Bunların ışığında NATO aynı anda hem savunmaya dönük bir askeri ittifak hem de kolektif bir güvenlik organizasyonu olacak şekilde gelişmiştir¹²⁶.

Tarih sürecindeki gelişimine baktığımızda NATO'nun hem politik hemde askeri amaçlara hizmet ettiğini görürüz. NATO askeri bir ittifakın ve kolektif bir güvenlik sisteminin güçlerini bünyesinde birleştirmiştir. Transatlantik ittifakı aynı zamanda yeni görevlere uyum ve değişen küresel şartlara göre gelişme yetisine sahip olduğunu da zaman içinde göstermiştir.

NATO'nun bu kabiliyeti Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından organizasyonun kendisine yeni düşman ülkeler belirlemesinden ve bu bağlamda kendilerine yeni görevler yarattıkları durumlarda da tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmiştir. NATO bununla beraber Avrupa'nın güvenlik yapılanmasında da önemli bir rol almıştır. Milenyumun eşiğinde NATO görev alanı ve sınırları dışında bir takım askeri operasyonların gerçekleştirilmesi için ve giderek bütün Avrupa'nın barış ve bütünlüğünün korunması adına bir nevi temel koruyucu olma rolünü üstlenmiştir.

NATO 1949 yılında resmi bir ittifak olarak daha başlangıcından itibaren çok kapsamlı ve net kuralları, normları, resmi karar verme yapıları ve prosedürleri var olan bir organizasyondur. Kuruluşunun ardında lokomotif etkisi yapan olay ise,

126 Tom Lansford, a.g.e., s.34-35

Sovyet Birliği'nin yaratmış olduğu tehdittir. İttifakın kurucu ülkelerinden birisinin ABD gibi bir temel gücün olması, NATO'nun hem ABD politikaları için yardımcı bir organizasyon hem de Sovyet Birliği'ne karşı kurulmuş dengeleyici bir güç oluşturmasını sağladı. NATO dış tehditlere karşı koruyucu bir organizasyon olarak şekillendirilmekle birlikte, üye devletlerinin birbirleriyle olan güvenlik etkileşimini dengeleyen ve genel olarak kolektif bir güvenlik sistemi yaratma amaçlı bir organizasyon olarak kurulmuştur.

Söz konusu dış tehdit ortadan kalktığında NATO'nun kuruluş amacı ortadan kalkmış ve organizasyonun bütünlüğü sorgulanmaya başlamıştır¹²⁷. Bu gibi durumlarda genel olarak sonuç kurulmuş organizasyonun sona ermesidir. Böyle hallerde üye devletler tehdit ortadan kalktığı için bu noktadan sonra bağımsız hareket etmeyi tercih ederler. Bunun yanında üye devletler içinde buldukları organizasyonun uzun vadede sırtlarına bindireceği masrafın kazançlarından fazla olacağını öngörerek organizasyondan ayrılma yoluna gidebilirlerdi. Örnek olarak Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yenilmesi Merkezi Güçler'e karşı kurulmuş ittifakı yıpratmış ve Amerika'nın Avrupa Güvenliğinden İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar çekilmesine sebep olmuştu¹²⁸.

NATO üyesi olurken her müttefikin taahhüt altına girdiği, herhangi birine yönelik bir askeri saldırı durumunda birbirlerinin savunmasını üstlenmeleri yükümlülüğünü içeren Washington Antlaşmasının 5. maddesi, başlangıçta Kuzey Amerika'yı, Batı Avrupa'nın savunmasına kenetleyen bir bağ olarak düşünülmüştür. Ancak 5. madde, NATO'nun tarihinde ilk kez, ABD'ye yönelik 11 Eylül terörist saldırıları karşısında uygulamaya konulmuş, Avrupalı müttefiklerle birlikte Kanada, imkanları ölçüsünde ABD'ye destek vermiş ve terörle mücadelede üzerlerine düşen görevleri yerine getirmişlerdir.

Bugün, NATO'nun Avrupalı ve Kuzey Amerikalı müttefikleri, siyasi, ekonomik ve güvenlik meselelerini ele alan geniş bir transatlantik topluluk halini almıştır. Farklı ulusal tutumları nedeniyle müttefikler ortak menfaatler doğrultusunda alınacak kararlar hususunda her zaman mutabık olmasalar da NATO danışma ve

127 Charles A.Kupchan, *Atlantik Ortaklığının Yenilenmesi İçin Öneriler*, ABD&NATO Bir Amaç İttifakı, ABD Dış Politika Gündemi, Haziran 2004, s.39

128 Tom Lansford, a.g.e., s.36

görüşme sürecinin kolaylaştırıcı rolüyle mümkün olan her durumda oy birliğinin sağlanmasına hizmet etmektedir¹²⁹.

3.2.4. NATO ve Batı Avrupa'nın Güvenlik Sistemi

Aslında Batı Avrupa'nın şu an kullandığı güvenlik sistemi 2. Dünya Savaşı sırasında Almanya'ya ve müttefiklerine karşı kurulmuş ittifakın devamıdır. Ardından Sovyet Birliği'ne karşı bir dengeleme yapabilmek amacıyla söz konusu ittifak görevine devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı Avrupa Güvenliği'nde üç temel mesele ortaya çıkmıştır:

1. Sovyet tehdidi nasıl karşılanacak?
2. Almanya'nın hatta bölünmüş bir Batı Almanya'nın Avrupa'daki rolü ne olacak?
3. Batı Avrupa ülkeleri kıtanın güvenliğinin muhafaza edilebilmesinde ABD'nin üstüne düşen görevi yerine getirmeye devam etmesini nasıl sağlayacak?

Bunların ışığında İngiliz, Fransız ve diğer Batı Avrupa ülkelerinin liderleri Sovyetler Birliği gibi bir dış tehditle yüz yüzediler ve dışardan gelecek bir güvenlik desteğine hatta liderliğine şiddetle ihtiyaç duyuyorlardı¹³⁰.

3.2.5. NATO ve Avrupa Savunma Topluluğu

Bölgenin güvenlik sistemini düzenleyen kurumsal iskelet, bir Anti-Almanya ittifakı olan ve Batı Avrupa ülkeleri tarafından hazırlanan 1947 Dunkirk Anlaşması'yla başladı. Dunkirk Anlaşması'nı 1948'de imzalanan ve Belçika, Fransa, İngiltere, Luxemburg ve Hollanda'yı kolektif bir savunma düzenlemesi yapmaya iten Brüksel Antlaşması izledi. Bu savunma düzenlemesi daha sonra Batı Avrupa Topluluğu (WEU) olarak adlandırıldı. Bu anlaşma ortak güvenlik adına bir nevi çatı oluşturdu ve Amerika'yı da içine alan daha geniş bir Atlantik İttifakı için ileri atılmış önemli bir adım oldu¹³¹.

On yıla yakın bir süre boyunca Avrupalılar iki yol üzerinde hareket ettiler, bu sırada üç temel konuyla ilgilenecek farklı kurumlar geliştirdiler. Öncelikle, NATO hem Sovyet Birliği'ne karşı koymak hem de ABD'nin Avrupa savunmasına sürekli

¹²⁹ *21nci Yüzyılda NATO*, s.19

¹³⁰ Stanley R Sloan, a.g.e., s. 1-3

¹³¹ Stanley R Sloan, a.g.e., s. 31-33

desteğini vermeyi sürdürmesini sağlama adına kurulmuştu. Berlin Ablukası ve Prag Darbesi 1948 pazarlıklarına dolayısıyla Transatlantik İttifak'ının kurulmasını sağlayan Washington Anlaşması'na hız verdi¹³².

4 Nisan 1949'da imzalanan Washington Anlaşması ABD'nin – her ne kadar organizasyona olan bağlılığı dönem itibariyle çok belirgin olmasa da– Avrupa güvenliğine yardımcı olacağını da kesinleşmesini sağladı¹³³. İkinci olarak, iç tehditlerle baş edebilmek amacıyla Avrupa Savunma Topluluğu (EDC) kuruldu. EDC'nin kuruluşundaki amaç Almanya yeniden silahlanırken buna karşılık bir Avrupa Ordusu kurmaktır¹³⁴. Kuruluşun bir diğer amacı da içinde bizzat Almanya'nda bulunacağı Avrupa ülkelerinin oluşturduğu büyük bir güçle Federal Almanya Cumhuriyeti'nin rehabilite edilmesiydi. Dönemin Alman Bakanı Konrad Adenauer EDC'yi, Almanya'yı yeniden Batı Avrupa devletleri arasına sokabilmek için önemli bir fırsat olarak görmüştür.

Avrupa'nın güvenlik yapılanma çabalarını hızlandıran bir diğer etken de Kore Savaşı'nın başlaması olmuştur. Bu savaş aynı zamanda Sovyet Blok'unun konvansiyonel savaşlar felsefesini de gözler önüne sermiştir. Sonuç olarak 1952 yılına gelindiğinde, Truman Hükümeti, ABD birliklerini Avrupa'ya yerleştirse bile, Sovyetlerin, Batı Avrupa'yı ele geçirecek nükleer ve konvansiyonel silahlara sahip olacağını öngörmüştür¹³⁵.

Hem Avrupa hem de ABD'nin liderleri Sovyet tehdidinin ancak yeniden silahlanmış bir Almanya ile durdurulabileceği konusunda hemfikirler. NATO'nun ilk ittifak kumandanı olan Amerikalı General Dwight D. Eisenhower'ın dediği gibi “üye devletler tüm kaynaklarını ve potansiyellerini bu uğurda ortaya koysalar dahi, Almanya'da bu topluluğun bir parçası olmadığı sürece Avrupa'da uzun vadede ekonomik gelişim ve mevcut barış ortamının korunması mümkün olamaz”¹³⁶.

Sonuçta, EDC başarısız olacaktı çünkü bu kuruluş içinde yer alan ABD, İngiltere ve Fransa gibi büyük ülkelerin değişik politik felsefeleri çakişmaktaydı. ABD, Federal Alman Cumhuriyeti'nin yeniden silahlanmasını istiyordu. Buna

132 Tom Lansford, a.g.e., s.37

133 *Kuzey Atlantik Antlaşması 5 nci Madde*

134 David.S.Yost, a.g.e., s.30

135 Stanley R Sloan, a.g.e., 19-20

136 NATO, SACEUR, *First Annual Report*, Brussels NATO, 1951, s. 22den aktaran Tom Lansford, a.g.e., s.37

karşılık İngiltere, ABD'nin kıtanın savunmasına olan desteğini sürdürmesini istiyor, giderek artan Sovyet tehdidine karşı Amerika'nın aktif rol almasını bekliyordu. Ancak kıtanın savunması ve muhafazası için kendi üzerine düşen vazifeleri asgari seviyede tutmaya da gayret ediyordu. Bu arada Fransız politikacılar da kıta savunmasına ABD ve İngiltere'nin iştirakinin devam etmesini istemekle beraber Almanya'nın yeniden çok güçlü bir konuma gelmesinin engellenmesi için uğraşıyordu¹³⁷.

EDC'nin başarısız olması bir kez daha NATO'nun önemini gözler önüne sermiş oldu. Sadece kağıt üzerinde var olan BAB, Almanya'nın yeniden yapılanıp söz konusu güvenlik sistemi içinde yerini almasını kendine amaç edindi. BAB, Federal Alman Cumhuriyeti'nin NATO'ya dönüşümünde aktif rol oynadı. 1955 Paris Anlaşması sonucu ABD, İngiltere ve Fransa Batı Almanya'dan çekildiler ve buna karşılık Federal Alman Cumhuriyetini BAB'a katılmaya çağırdılar ve bunu müteakip NATO'ya katılımı sağlandı. Bu bağlamda NATO Almanya'nın askeri gücünü kullanırken BAB'da Almanya'nın yeniden silahlanması için gerekli politik adımlarını atmasına ön ayak oldu. Almanya bu arada Fransa'ya bir daha onlar için bir tehdit unsuru olmayacağını barışçıl bir politika felsefesi benimseyeceklerini ifade ederek temin etti¹³⁸.

1955'e gelindiğinde Avrupa Güvenliği hakkındaki belli başlı soru işaretleri en azından kısa vadede çözülmüştü. NATO, Sovyet tehdidine karşı Avrupa için bir güvenlik sağlamış ve ABD'nin Avrupa güvenliğinde daimi desteğini devam ettirmesini temin etmişti. Bu arada Almanya'da Avrupa'daki gelişen ve yapılanan kurumlar arasında yerini almıştı¹³⁹.

3.3. İttifakın Stratejilerinde Meydana Gelen Değişiklikler

NATO'nun 1952 yılında savunmanın tasarlanması aşamasına yönelik olarak Lizbon'da yaptığı toplantıda, Avrupa savunmasının gerçekleştirilmesi için her üye ülkenin önemli sayıda konvansiyonel güç geliştirmesi öngörülmüştür. Avrupa

137 Tom Lansford, *Evolution and Devolution: The Dynamics of Sovereignty and Security in Post-Cold War Europe*, Aldershot 2000, Ashgate, s.48

138 Stanley R.Sloan,a.g.e.,s.33-38

139 Sean Kay, *NATO and The Future Of European Security*,Rowman And Littlefield Publishers, Maryland 1998,s. 47-48

lkelerinin kaynaklarını iktisadi kalkınmaya tahsis etme arzuları, NATO'nun Avrupalı yeleri böyle bir gücün geliştirilmesine yanaşmamasına yol açmıştır. Bu yanaşmamanın ardında, ABD'nin Avrupa savunmasını nasılsa üstlenmeye karar verdiği için kendi kaynaklarını bu işe tahsis etmeme rahatlığı vardı. Ayrıca ABD'nin Avrupa savunmasını üstlenmeye yanaşmaması halinde Avrupalıların zaten böyle bir savunmayı gerçekleştirmeye gclerinin yetmeyeceğine ilişkin yerleşmiş bir düşüncede mevcuttu.

ABD Avrupa'nın kendi savunmasını üstlenmesi konusundaki isteksizliği ve ittifakın diğer ucuna dayanmakta ısrarı karşısında, ABD Avrupa savunmasını kabul edilebilir bir maliyetle nasıl karşılayabileceği konusunda bir formül aramaya gitmiştir. Bunun sonucu olarak, "Topyekn Nükleer Karşılık Stratejisi" doktrinini geliştirmiştir. Bu doktrini özetlemek gerekirse; kitlevi mukabeleye göre Sovyet tarafı, doğu bloku ne düzeyde bir saldırı gerçekleştirirse gerekleştirsın, bunun cevabı ABD'nin nükleer gücüne dayanılarak verilecekti. Doktrin temel kaynağı ABD'nin o dönemde Sovyetlere karşı sahip olduğu nükleer üstünlüğe dayanmaktaydı. "Topyekn Nükleer Karşılık Stratejisi" doktrini Avrupa lkelerinde hem bir rahatlama, hem de bir endişeyi beraberinde getirdi. Rahatlamanın en önemli sebebi, Avrupa için bir savunma yaratılmıştı ve Avrupa bu savunmayı sağlamak için kendisinden büyük bir kaynak ayırmak mecburiyetinde değildi. Fakat, buna karşılık en ufak bir ihtilafa dahi nükleer düzeyde cevap verilmesi iki sorunu beraberinde getiriyordu. Bunlardan birincisi inandırıcılıktı, yani ufak ihtilaflarda ABD nükleer gücünü harekete geçirmeli idi. İkinci olarak ise, ABD'nin nükleer gücünü harekete geçirmesi, yani en ufak bir ihtilafta nükleer silahların kullanılması, çatışma alanının Avrupa olduğu düşünülecek olursa, Avrupa'nın kısa sürede bir nükleer harabeye dönüşmesi olasılığını da beraberinde getirirdi. Henüz kıtalararası füzeler geliştirilmemişti ve ABD toprakları nükleer hedef teşkil etmiyordu. Avrupa lkelerinin en önemli korkusu ABD'nin nükleer tetiği çekmekten fazla da korkmayacağı istikametinde idi.

Topyekn Nükleer Karşılık Stratejisi doktrininin geliştirilmesinden kısa bir süre sonra bu doktrin aslında çok da işler olmadığı anlaşılmaya başlandı. Sovyetler ya da Varşova Paktı küçük manevralarla, nükleer tepki gerektirmeyecek hareketlerle yavaş yavaş ve kolay kazanımlar sağlayabilirdi.

Sovyetler beklenenden çok daha çabuk bir gelişme kaydederek 1953 yılında ilk hidrojen bombasını patlattılar ve ABD'ye karşı denge oluşturmaya başladılar. 1957 yılında uzaya Amerikalılardan önce bir uydu yerleştirmeyi başararak ABD'de büyük bir panik havası esmesine de yol açtılar. Böylelikle ABD'ninde kıtalar arası füzelerin hedefi haline geleceği ortaya çıktı. 1957 yılında, o zamanki NATO Komutanı General Rolles Northsite “kademelendirilmiş mukabele” (graduated deterrence) diye bir kavramla Topyekün Nükleer Karşılık Stratejisi doktrininden ayrılmanın ilk sinyalini verdi¹⁴⁰.

Bu stratejide değişiklik yapılmasına ilişkin ilk tartışmalar, 1950'lerin sonunda başlamış 1967'ye kadar sürmüştür. Bu çerçevede, “Topyekün Nükleer Karşılık Stratejisi” yerini “Esnek Karşılık” stratejisine bırakmıştır. Bu yeni strateji, NATO'nun bir saldırı karşısındaki tepkisi konusunda esneklik sağlama ve potansiyel saldırganın kafasında belirsizlik yaratma temeline dayandırılmıştır¹⁴¹.

Böylece, çatışmaların başlangıçtan itibaren nükleer bir düzeye tırmanmasına önlenmesi ve mümkün olduğu ölçüde çatışmaların büyümeden durdurulması amaçlanıyordu. Esnek Karşılık, Avrupa ülkeleri için farklı bir endişenin kaynağı oldu. Artık ABD'ninde nükleer bir hedef olması ile birlikte acaba ABD, Avrupa'yı savunmak için kendisini böyle bir tehlikeye atar mıydı? Diğer bir deyişle; ABD'nin Avrupa'yı savunma taahhüdü inandırıcılığı sorgulanmakta idi. Soğuk Savaş sona ererken NATO'nun savunma doktrini “Esnek Karşılık”dır. Fakat, daha sonra NATO'nun ilgilendiği tehditler büyük ölçüde yeniden tanımlanmakta, eski tehditlerin yerini “yumuşak tehditler” dediğimiz, uyuşturucu gibi tehditler almaktadır. Aynı şekilde yerel çatışmalar, bloklar arası bir çatışma olasılığı ön plana çıkmaktadır. Evvelce, esas itibariyle ABD'nin belirlediği ve düzenlemeye çalıştığı Avrupa savunması ve NATO savunma stratejisi ve örgütlenmesi günümüzde Avrupa ülkeleri, Batı Avrupa ülkeleri tarafından sorgulanmakta, batı ittifakının ABD'nin tekelinde olması, eskisi kadar kabul görmemektedir. İttifak içinde ABD-Avrupa gerilimi hemen her dönemde mevcut olmuştur. ABD ile ilişkilerin ne olacağı Avrupalı üyeler arasında da farklı görüşlerin oluşmasına zemin teşkil etmiştir¹⁴².

140 İlder Turan, *Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'nın Güvenlik Anlayışı*, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve Nato İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri konulu sempozyum bildirisi, HAK Yayınları, İstanbul 2001, s.12-13

141 Stanley R.Sloan, a.g.e., s.52-56

142 İlder Turan, a.g.e., s.14-15

Yukarıda sözü edilen stratejiler, gizlilik dereceli belgeler çerçevesinde kaleme alınmış, detayları kamuoyuna açıklanmamıştır. Zira, Soğuk Savaşın ve Avrupa'nın siyasi bölünmüşlüğü'nün gerçeklerini yansıtan bu stratejilerin etkinliği büyük ölçüde gizli tutulmalarına dayanmıştır. Bununla birlikte, Soğuk Savaş zamanında dahi Sovyetler Birliği ve Varşova Paketi'nin diğer üyeleriyle daha olumlu bir ilişkinin temellerini atmaya ve tehlikeleri azaltmaya yönelik arayışlar sürmüştür. Soğuk Savaşın sona ermesiyle Avrupa'daki siyasi ortam ve genel askeri durum değişime uğramıştır.

NATO, Soğuk Savaşın bitimini izleyen dönemde Avrupa güvenlik mimarisinde ortaya çıkan gelişmelere kendini hızla uyduran örgütlerin başında gelmiştir. 1989 yılında başlayan bu değişim ve uyarılma süreci ilk somut meyvesini Kasım 1991 Roma Zirvesinde İttifakın yeni Stratejik Konseptinin kabulüyle vermiştir. Yeni Stratejik Konsept, eski muhasımlarla karşıtlık yerine işbirliğini vurgulamış, üye ülkelerin güvenliğini temel hedef olarak muhafaza ederken, buna Avrupa'da güvenliğin daha da geliştirilmesi amacını ilave etmiştir. 1991 Stratejik Konseptini öncekilerden ayıran diğer bir özellik ise, yeni Konseptin kamuoyuna açılması teşkil etmiştir¹⁴³.

NATO liderleri 1997'de, NATO stratejisinin yirmi birinci yüzyılın koşullarına tam olarak adapte edilebilmesini teminen Stratejik Konseptin yeniden gözden geçirilmesi kararını almışlardır. Gözden geçirme çalışması sonucunda ortaya çıkan yeni Stratejik Konsept, 1999 Washington Zirvesinde Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından kabul edilmiştir.

Yeni Stratejik Konseptin, NATO'yu 21.yüzyıla taşıyacak ve önümüzdeki dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek olan görev ve sorumlulukları belirleyecek bir belge olmasına özel önem verilmiştir. Kolektif savunma, stratejik bütünlük, güvenliğin bölünmezliği, yeterli askeri kuvvetlerin muhafazası, ihtiyaç duyulan bölgelerde barış zamanından itibaren ileri konuşlandırma ve transatlantik bağ gibi vazgeçilemez unsurlar muhafaza edilmiştir. Aynı şekilde başta kolektif savunma olmak üzere ittifakın temel görevleri de güncelleştirilmiş metne yansıtılmıştır. Bu temel esasların yeni güvenlik ihtiyaçlarına da cevap vermekte olduğu gerçeği güncelleştirme çalışmalarında gözönünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda, ittifakın

143 Stanley R.Sloan,a.g.e.,s.89-92

giderek artan ölçüde üstlendiği barışı koruma gibi Washington Antlaşmasının 5. maddesinden kaynaklanan yükümlülüklerin dışındaki yeni görevler de Stratejik Konseptte gereğince yansıtılmıştır. Ayrıca kitle imha silahlarının yayılması ve bunlara karşı konulması, terörizm gibi diğer yeni riskler de belgede ele alınmıştır¹⁴⁴.

Konsept, İttifakın hem konvansiyonel hem de nükleer kuvvetlerinin niteliği ve konuşlanmasına ilişkin olarak çerçeve oluşturmaktadır. Yeni konseptin ana unsurları;

- Transatlantik bağın korunması,
- Etkin askeri yeteneklerin sürdürülmesi,
- Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinin ittifak içinde geliştirilmesi,
- Çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi,
- Ortaklık, işbirliği ve diyalog,
- Genişleme,
- Silahların kontrolü, silahsızlanma ve KİS'lerin yayılmasının önlenmesidir.,

Stratejik konseptin son bölümünde, NATO kuvvet ve operasyon planlayıcıları için kuvvetlerin nitelikleri açısından bir çerçeve çizilmiştir. Buna göre NATO kuvvetlerinin nitelikleri;

- Düşman kuvvetleriyle etkin bir şekilde muharebeye girebilme,
- Konuşlanabilirlik ve hareketlilik,
- Kuvvetlerin ve altyapının idamesi
- Sürdürebilirlik ve birlikte hareket icra edebilmedir.

Stratejik konseptte ayrıca, ittifak kuvvetlerinin nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların ve bunların fırlatma vasıtalarının yayılmasından kaynaklanan riskleri karşılamada oynayacağı vazgeçilmez rolün önemi de vurgulanmıştır.

3.3.1. Raporların NATO Stratejilerinin Belirlenmesinde Rolü

NATO'nun ilk kurulduğu yıllarda, ABD'nin nükleer varlığının çekirdek halinde olması nedeniyle konvansiyonel kuvvetlere dayanmaktadır ve Sovyet yayılmacılığını bulunduğu sınırlarda durdurmak stratejinin esasını oluşturmuştur.

¹⁴⁴ Alfred Cahen, *The Atlantic Alliance For The 21st Century*, P.I.E.-Peter Lang, Brussels 2001, s. 47-52

1952 yılından itibaren ise ABD'nin gelişen nükleer gücü ile birlikte MC 48 dokümanında yer alan “ Kitlesel mukabele (Massive Retaliation) adı verilen stratejik konsept Aralık 1954 tarihinde onaylanmıştır¹⁴⁵. Bu belge ittifak'ın nükleer silahlarını büyük bir saldırıya karşı derhal kullanımını yani kitlesel mukabele stratejisini öngörüyordu.

3.3.2 Üç Akıllı Adam Raporu

İkinci Dünya Savaşını müteakip Sovyet liderler, Batı ülkeleri aralarında birleştikleri taktirde, bu birliğin komünizmin genişlemesini durdurabileceğini kestirmişlerdir. Böylece SSCB'nin 1946'dan itibaren yayılmacı bir politika izleyerek Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde komünist darbeler yaptırmaya çalıştığı görülmektedir. Avrupalı ülkelerin bu yayılmayı önleyecek güçleri olmadığından, SSCB'nin karşısında durabilecek tek batılı güç ABD olmuştur¹⁴⁶. Moskova'nın anladığı manadaki “barış içinde bir arada yaşama” NATO ülkelerini acilen bazı tedbirler almaya yönlendirdi. Batı ile doğu arasındaki mücadele her alanda meydana geldiğine göre, Batılılar da buna karşılık aralarındaki işbirliğini her sahaya taşımak zorunda idiler. Sovyet dünyasının topyekün meydan okumasına karşı NATO'da topyekün cevap vermek zorunda idi. Aşama aşama hissedilen bu mecburiyet, NATO'nun teşkilatlanmasında, metotların ve tutumunun oluşumunda esaslı bir rol oynamıştır.

NATO ülkeleri, Sovyet Bloku'nun tecavüz emellerine karşı savunma ve bu emelleri yıldırma olan başlıca amacına ulaşmış bulunuyorsa da bu başarı başka bir tehlike doğuruyordu. Tehlikenin azalmış olduğu kanaati, savunma gayretlerini hatta siyasi işbirliğini gevşetebileceği gibi, özellikle milli menfaatlerin ortak menfaate tercih edilmesi yolunu da açabilirdi. Diğer taraftan, Sovyet tehdidinin daha az hissedildiği Avrupa dışındaki üyelerini birbirinden ayırmak daha kolay olabilirdi. Batılılar arasındaki anlaşmazlıkları her yerde istismara hazır olan bir Sovyet Bloku'nun varlığı karşısında bu husus çok büyük bir tehdit oluşturuyordu. Bunun açık örneğini dünya 1956'da Süveyş Kriziyle yaşamıştır. Mısır'a silahlı kuvvetlerle müdahale eden Fransa ve İngiltere, batı menfaatlerini temsil ettikleri düşüncesindeydiler. Bu müdahaleyi mahkum eden Birleşmiş Milletler çoğunluğuna, Sovyet Rusya ile beraber iştirak eden içlerinde ABD'nin de bulunduğu bazı NATO

¹⁴⁵ Stanley R.Sloan,a.g.e.,s.52

¹⁴⁶ Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene 1949-1954*, Çev. Suat Bilge, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956, Ankara, s. 5-6

lkeleri de aynı amaçla hareket ettiklerine inanıyorlardı¹⁴⁷. Böylece müttefik devletler, en önemli ortak menfaatlerin konu olduğu bir olayda ayrı cephelerde yer almış durumuna düşmüşlerdi. Bu durum Batılıların Ortadoğu'daki durumunu sarsmış ve Sovyet yayılmasının bu bölgeye yayılmasını kolaylaştırmıştı. Bu olay artık menfaatin tehlikeye dştğu her yerde NATO lkelerinin tutum ve hareket tarzlarını mutlak suretle koordine etmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bunun tersi bir durumda ittifak çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirdi.

Bu bağlamda, olayın gelişimi ve sonuçları ittifak ülkelerini bazı kararları almaya yöneltmişti. Dolayısıyla da topyekn meydan okuma devrinde kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelen "işbirliği" prensibi benimsendi.

NATO lkeleri hükümetleri gittikçe artan Sovyet tehdidi karşısında endişeye düşmüşler ve buna are aramaya başlamışlardı.1956 senesi ilkbaharında Kanada, İtalya ve Norveç dışışleri bakanları Pearson, Martina ve Lange'ı NATO dahilinde "gayri askeri işbirliği" sahasında tavsiyelerde bulundurmaya grevlendirmışlerdi.

" Akıllı Adam" ismiyle anılan şahıslar raporlarını Süveyş Krizi sonrasında sundular. Raporun en önemli kısmını, açık bir şekilde eksikliği hissedilen, "siyasi işbirliği" teşkil ediyordu. Bu işbirliği, sürekli olarak danışma yolu ile yani ortak veya önceden kararlaştırılmış bir tutuma varabilmek için sorunların birlikte görülmesi sayesinde oluşacaktı. Danışmanın etkili olabilmesi için, ye ülkelerinin tutumları kesin olarak tespit edilmeden önce, güdülecek siyasetin tespiti aşamasında yapılması gerekmektedir. Danışma sonunda, fikir birliğine varılmasa dahi, hiç olmazsa bu metot sayesinde bir ülkenin, diğer ye devletlerin bu noktadaki fikirlerini bilmeden, hareket etmesi nlemış olacaktı¹⁴⁸.

 bakan "topyekn" danışmanın zorunluluğunu da belirtmekte idiler. Antlaşma bölgesi dışında meydana gelen olaylar da Atlantik Teşkilatını ilgilendiren ortak menfaatlerini ciddi bir şekilde etkileyebilirdi. Dolayısıyla NATO lkeleri dünyanın diğer bölgelerinde takip edecekleri siyasetlerini uyumlulaştırmaya gayret etmeli idiler.

NATO dahilindeki anlaşmazlıkları önlemek için ise üç vekil,arabuluculuk usul tavsiye ediyorlardı. Son olarak da müttefikler arasındaki işbirliğinin ekonomi,

147 Oral Sander, a.g.e., s. 265

148 Sean Kay, a.g.e., s.37

bilim, teknik, kültür ve iletişim sahalarına da intikal etmesi için bir takım tavsiyelerde bulunuyorlardı.

Üç bakan tarafından hazırlanan bu raporun kabulü ile, NATO ittifakı, karşı koymak zorunda olduğu topyekün meydan okuma doktrinini kavramış, yöntemlerini ve tutumunu ona göre ayarlama yoluna gitmiştir¹⁴⁹.

3.3.3. Harmel Raporu

İkinci Dünya Savaşının dünya güç dengesini bozması ve savaşın sonunda meydana gelen güç boşluğu, müttefikler arasında bu boşluğun doldurulması ve dengelenmesi için yapılan girişimler, 1950'li yıllara gelindiğinde dünyayı doğu ve batı olmak üzere iki bloklu bir yapısal değişime sokmuştur.

Savaş sonrasında, bloklaşmada en önemli rolü oynayan blokların liderleri olan ABD ve Rusya, 1962 Küba ablukasında nükleer füze krizi nedeniyle, hızla genel nükleer harbe kadar varabilecek bir krizi yaşamışlardır. Bu durum, her iki blok arasında; diyalog, işbirliği ve temasın daima korunmasının gelecek bir felaketi önlemede ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Bu tarihten itibaren NATO tarafından “yumuşama” (Detant) ve VP tarafından da “Barış için bir arada yaşama” (Coexistence) ilkeleri uygulamaya başlanmış ve askeri/politik ilişkilerde bu terimler kullanılmaya başlanmıştır.

İttifak bu nedenle duyulan ihtiyaç üzerine, 1967 yılı öncesinde zamanın Belçika Dışişleri Bakanı olan Pierre HARMEL başkanlığında bir komisyona, bu ilkeleri hayata geçirecek bir politika rehberi hazırlatmıştır. Harmel Raporu olarak NATO tarihine geçen bu belge NATO konseyi tarafından 1967 yılında kabul edilmiştir¹⁵⁰.

Harmel Raporu'nun genel olarak vurguladığı hususları özetle iki maddede toplayabiliriz.

Varşova Paktı devletleri ile karşılıklı anlayış, güveni geliştirme ve aynı zamanda diyalog yolu ile köprülerin kurulmasına çalışılacaktır.

O günden bu yana NATO'nun Doğu-Batı arasındaki diyalog ve işbirliği kurma çalışmaları; Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) süreci; Federal Alman

149 Hikmet ERDOĞDU, a.g.e., s.86-89

150 *Soğuk Savaşın Barış İçin Ortaklığı*, NATO Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, İzmir, 1994, s.3

Cumhuriyeti'nin Doğu politikası ve NATO'nun silah denetimi ve silahsızlanma politikasının tamamı hep Harmel Felsefesinden etkilenmiştir.

Aynı tarihlerde kabul edilen “ Esnek Mukabele Stratejisi” benimsenmiş ve bu strateji 1991 yılının Kasım ayına kadar yürürlükte kalmıştır. Bu stratejiye göre; düşman önce tecavüze kalkışmaktan caydırılacak, bunda muvaffak olunamadığı taktirde konvansiyonel silahlardan genel nükleer mukaveleye giden bir tırmanma içinde düşmana gerekli cevap verilecektir¹⁵¹.

3.3.4. 1990 Londra Konferansı

1980'lerde başlayan ve 1990'da yoğunlaşan Avrupa'daki bu büyük ve siyasi değişiklikler, NATO'nun 1967'den beri yürürlükte olan stratejisini gözden geçirmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 22-23 Mayıs 1990 Tarihlerinde yapılan NATO Savunma Planlama Komitesi (DPC) Toplantısında NATO Stratejisinin gözden geçirilmesine karar verilmiş, 5-6 Temmuz 1990 Londra Zirvesi sonrasında yayınlanan deklarasyon ile de yeni stratejiye yön verecek prensipler belirlenmiştir¹⁵².

Deklarasyon başlığının, “Londra Deklarasyonu” : Değişen Kuzey Atlantik İttifakı” şeklinde ifade edilmiş olması, bu değişimi belirgin olarak ortaya koymaktadır.

İnsan hakları ve demokrasinin önemini, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümünü vurgulayan deklarasyonda, NATO ile Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri arasında diplomatik ilişkilerin tesisi dahil siyasi ve askeri alanlarda işbirliğinin geliştirilmesi öngörülmüştür. Deklarasyona göre Avrupa yeni bir çağa girmiş, ideolojiler çökmüş, Avrupalılar özgürlük ve ekonomik liberalizm yolunu ve barışı tercih etmişlerdir¹⁵³.

Bildiride ayrıca Birleşmiş Milletler kuruluş yasasına, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi (AGİK) Antlaşmasına atıfta bulunulmuş en önemlisi ise, eski düşmanlar olarak Varşova Paktı ülkelerine dostluk elinin uzatılması (extend to them the hand of friendship) gereği üzerinde durulmuş ve Sovyetler Birliği, Çekoslovakya,

151 Soğuk Savastan Barış İçin Ortaklığa , .s.14

152 Bkz. *Değişen Kuzey Atlantik İttifakı konusundaki Londra Deklarasyonu*, NATO Dergisi, Sayı, 3, 1990, ss.32-33

153 Stanley R.Sloan,a.g.e.,s.88

Macaristan, Polonya, Bulgaristan ve Romanya, NATO ile diplomatik irtibat kurmak üzere davet edilmiştir¹⁵⁴.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi (AGİK) sürecini geliştirilmesiyle ilgili çeşitli önerilerin zikredildiği bildiride, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin yeni Avrupa'nın politik mimarisinin bir bölümünü oluşturacağı da özellikle belirtilmiştir¹⁵⁵.

Özetle Londra deklarasyonu ile belirlenen prensipler şunlardır:

1. Doğu – Batı arasındaki soğuk savaş artık bitmiştir.
2. Nükleer silahlarda önemli ölçüde indirim yapılacaktır.(Drastic Reduction of Nuclear Stocpile)
3. Kısa menzilli nükleer silahların karşılıklı olarak ortadan kaldırılmasına esas alınacaktır.
4. Stratejinin gözden geçirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.
5. Komuta ve kuvvet yapısının yeniden belirlenmesi çalışmalarına başlanacaktır.(Commands and Force Structure)
6. Kriz Yönetimi ve buna ilişkin tatbikatlara önem verilecektir.(Crisis Management Exercises)
7. Çok uluslu ve mobil kuvvet konseptine geçilecektir.(The Concept of Mobil and Multiational Forces)
8. Doğu – Batı arasında yüksek düzeyde askeri ve sivil temas ve ziyaretler planlanacaktır.

3.4. Güvenlik Önceliği ve Liderlik: Yükün Paylaşımı

Almanya'nın NATO'ya katılımı, NATO'nun ilk genişleme hareketi değildi. 1952'de Yunanistan ve Türkiye'de bu organizasyona dahil olmuşlardı. Bu iki ülkenin organizasyona katılımı Amerika liderliğinin ittifak içindeki önemini çok iyi bir şekilde göstermekteydi. NATO bundan sonra üç kez daha genişlemiştir. Bunlar 1982'de İspanya'nın, 1999'da Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın ve 2004

¹⁵⁴ NATO Handbook, Partnership and Corperation, NATO Office of Information and Press, 1110, Brüssels, 1995, s.43

¹⁵⁵ Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içinde yer alan 10 eski Sovyet Cumhuriyeti 30-31 Ocak 1992 tarihinde Prag'da düzenlenen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi (AGİK) dışişleri bakanları toplantısında bu kuruluşa katılmış ve Rusya Fedarasyonu tanınmıştır.Bkz.NATO Handbook, op.cit., s.331

yılında Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın yer aldığı yedi ülkenin daha organizasyona katılımıyla gerçekleşmiştir. NATO ve BAB gibi organizasyonlar temelde ABD'nin stratejik çıkarlarını yansıtsa da bir yandan da üye devletlere mevcut barış ortamının korunması sayesinde dolaylı olarak kazanç sağlamıştır. NATO'nun beğenilmesinin ardında yatan bir diğer nedende genel olarak organizasyonun operasyonlar ve benzeri masraflarında aslan payını ABD'nin ödüyor olmasıydı. ABD, NATO birliklerinin Avrupa içine kaydırılması vb. işlerin masraflarını büyük ölçüde karşılıyordu¹⁵⁶. Bu da Avrupa ülkeleri için oldukça cazipti.

Buna karşılık ABD, NATO'daki liderlik rolünü üstüne almış ve Avrupa Güvenlik Sisteminde de en büyük söz sahibi olmuştu. Ancak Fransa devamlı bir şekilde ABD'nin bu tutumunu sorgulamış ve her zaman kendi milli çıkarları doğrultusunda organizasyon içindeki gücünü arttırmak için çaba sarfetmiştir¹⁵⁷.

3.5. Fransa ve NATO

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Fransa sürekli olarak iki yanlı bir tutum sergilemiş, bir yandan ABD'nin Almanya ve Rusya'ya karşılık dengeleyici bir güç unsuru olarak Avrupa Güvenliği'nde daimi bir rol almasını ister gözükürken bir diğer yandan da kendisinin Batı Avrupa Güvenlik Sistemi'nde lider pozisyonda olması için elinden gelen çabayı göstermiştir. Bu liderlik pozisyonunda çoğunlukla ABD'nin milli ve stratejik çıkarlarına ters düşmüştür¹⁵⁸.

ABD'nin politik ve ekonomik gücünün bir muhalifi olarak Fransa Avrupa entegrasyonunun en sıkı taraftarı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa Devlet Başkanı Charles De GAULLE ve Almanya Başbakanı Conrad ADANAUER arasındaki dikkate değer yaklaşım, bir parça Fransa liderinin Washington ve Londra'daki "Anglo-Sakson" koalisyonuna Avrupa'nın verdiği bir cevap olarak hizmet edebilecek bir Fransız-Alman ittifakı yaratma arzusunun bir sonucudur.

Fransa'nın büyük güç olarak tarihi vizyonu, dünyanın en verimli ve gelişmiş ülkeleri arasında bulunan savunma sanayi ile ikiye katlanmıştır. Tüm Fransız Hükümetleri Charles De GAULLE'ün 1958'de beşinci hükümeti kurduğu ve

156 Todd Sandler and Keith Hartley, *The Political Economy Of NATO*, Cambridge University Press, UK 1999, s.41-42

157 Stanley R Sloan, a.g.e.,42-43

158 Tom Lansford, *All For One...*, s.39

müteakiben ülkesini NATO'nun birleşik askeri komutasının dışına aldığından beri ABD'yi kışkırtarak ve Washington'un Batı dünyasının liderliğini açıkça sorgulayarak, Fransa'nın eski statüsünün şeklini korumaya çalışmışlardır¹⁵⁹.

1958 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle, NATO'nun yeniden yapılanmasını ve bu yapılanma çerçevesinde Amerika, Fransa ve İngiltere'nin liderliği eşit bir şekilde aralarında bölüşerek üçlü bir liderlik yapısı benimsenmesini teklif etmiştir¹⁶⁰. Amerika bu istek karşısında bir takım tavizler versede Eisenhower Hükümeti bu isteği kabul etmek istememiştir. İsteklerinin kabul edilmemesinin ardından De Gaulle NATO'nun Amerika ve İngiltere egemenliği altında olduğunu ifade etmiş ve bunun ardından yavaşça fakat bilinçli bir şekilde Fransa'nın NATO'yla olan askeri ilişkilerini kesme yoluna gitmiştir. De Gaulle 1962'de cereyan eden Küba Füze Krizi'nde Amerika'ya tam destek vermiş ancak 1966'ya gelindiğinde NATO'dan ayrılmak istediğini duyurmuştur¹⁶¹.

Fransa'nın bu tutumu Avrupa'da da NATO içerisinde ayrıca çeşitli endişelere yol açmaktaydı. Çünkü, Fransa'nın böyle bir doktrin geliştirmesi ABD'nin Avrupa'ya nükleer ilgisini azaltabilirdi. Fakat tersi bir tehdit de söz konusuydu. Fransa nükleer tetiği çekerek bütün batı ittifakını istemediği bir nükleer çatışmaya sürükleyebilecek bir konuma da girmişti.

Almanya, Türkiye ve Norveç NATO işbirliğine ve NATO içerisinde Birleşik Devletlerle yakın işbirliğine daima hazırdılar. Çünkü bunlar Varşova Paktıyla sınırdaş ülkelerdi. İngiltere ve Hollanda da deniz yollarının açık tutulması açısından aynı tür bir yaklaşım içerisindeydiler. Buna karşılık Fransa, ABD'nin liderliğini kabul etmiyordu. Bir anlamda kendisine sıra gelinceye kadar Varşova Paktı ile girişilecek bir mücadelede, işin zaten bitmiş olacağını hesaba katıyordu. Teşkilat içerisinde olmadan, onun maliyetlerine katlanmadan, NATO'nun varlığının avantajını kullanıyordu¹⁶².

Ancak sonuçta Fransa bölgenin güvenlik sisteminin bir parçası olarak kalmakla birlikte, NATO'nun politik yapısında içinde bulunmayı kabul etmiştir. Burada

159 Robert Wilkie, *Avrupanın Korunması ve Kuzey Atlantik İttifakının Geleceği Parameters*, Winter 2002-2003, ss. 38-39

160 Georges-Henri Soutou, *France and the Cold War, Diplomacy & Statecraft*, published by Frank Cass, Vol.12, No.4, December 2001 London, ss.35-52

161 Stanley R Sloan, a.g.e.,44

162 İler Turan, a.g.e.,s.17

Fransa'nın asıl amacı tamamıyla NATO'dan ayrılmak değil, sadece organizasyonun askeri kanadından çekilerek, bu noktada üstüne düşen masrafları ödemeyip, yine de NATO'nun belli başlı avantajlarından yararlanmak olmuştur. De Gaulle bu gelişmeler sırasında Fransa'nın Transatlantik İttifakı için kritik bir oyuncu olduğunu farketmiş ve bunun ardından sistemden elde edebileceği kazançları maksimuma çıkarmak için elinden gelen her türlü çabayı sarfetmiştir. 1966 yılında Fransa resmi olarak NATO'nun askeri kanadından çekilmiş ancak güvenlik ve savunma dışı konularda organizasyon içinde rol almaya devam etmiştir. Fransa'nın askeri kanattan çekilmesinin yarattığı etki şöyle özetlenebilir:

Fransa'nın organizasyondan çekilmesi ile birlikte Atlantik İttifakı'nın Fransız politikacıları ve askeri önde gelenleriyle olan kurumsal anlaşmalarda ve ilişkilerinde sayısız değişiklik yapmasına sebep oldu. Mevcut 14 üye ülkenin amacı gerek Fransa'nın mevcudiyetini sürdürdüğü gerekse Fransa'nın çekildiği noktalarda Fransa'da dahil olmak üzere tam katılım ve azami işbirliğini muhafaza etmektir. Buna karşılık Fransa'nın amacı ise De Gaulle'ün felsefesine ters düşmeyecek şekilde İttifak'ın sağlayacağı avantajlardan maksimum düzeyde yararlanmak ve bu arada askeri alanda özgürlüğünü ve özerkliğini muhafaza etmektir.

Bu kriz süresince ABD iyi niyetli egemen devlet rolünü üstlendi ve Fransa'nın isteklerine makul bir ölçüde onay verdi ve böylece Fransa'nın NATO'dan bazı konularda çekilmesi ancak bağlarının tamamen kopmaması için ortam yaratmıştı. ABD'nin felsefesi bu noktada Fransa'yı cezalandırmak değil, sorunun kaynağı olarak görülen De Gaulle'un arenadan çekilmesini beklemek oldu¹⁶³.

ABD'nin bu tutumunu Fransa kendi çıkarına kullanmak için elinden geleni yaptı. Bu ortamı kullanarak kendine ayrıcalıklı bir pozisyon sağladı. Bu belirsizlik döneminde bile Fransa NATO'nun ortak programlarına katılmaya devam etti¹⁶⁴. Bu ve benzeri örneklerde de görebileceğimiz gibi ABD dönem dönem Fransa ve benzeri ülkelerin ikili oynamalarına – bu durumun ABD'ye zararı asgari düzeyde olduğu sürece- müsamaha göstermiştir. ABD bu iyi niyetli egemen devlet rolünü oynamasını, içinde bulunduğu organizasyonlarda bir rakipten çok, büyük ve deneyimli bir ortak gibi davranarak hareket etmesine borçludur. ABD, ittifak

163 Tom Lansford, *All For One...*, s.39-40

164 Stanley R Sloan, a.g.e.,45-46

içindeki hareketlerinde ve politikasında her zaman serbest ticaretin ve güvenliğin değerini bilerek hareket etmiştir.

3.6. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)

Savaşların izlerini silmek için Avrupa devletleri, savaşın bitmesiyle birlikte ekonomik, sosyal, siyasal ve güvenlik alanlarında yoğun bir çaba içerisine girmişlerdir. Ekonomik ve siyasal alandaki ittifaklar, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'ndan başlayarak Avrupa Birliği'ne kadar uzanan bir dizi antlaşma, teşkilat ve topluluk ile mümkün olmuştur.

Güvenlik konusunda ise Sovyet tehdidine karşı öncelikle Batı Avrupa Birliği(BAB) kurulmuş, ancak fonksiyonel hale getirilememiştir. Bunun üzerine ABD ve Kanada'nın da ortak olduğu NATO kurulmuştur. NATO İttifakı, Soğuk Savaş yıllarında caydırıcılık görevini en iyi şekilde yerine getirmiştir.

Bağımsız Avrupa savunma yeteneği konusu 20 nci yüzyılın sonlarının veya 11 Eylül olaylarının bir ürünü değildir. Kökleri 1950'lerin Avrupa Savunma Topluluğu kurma çabalarına dayanmaktadır. Hatta John F. Kennedy NATO üyelerine ittifakta bir "Avrupa destekçileri grubu" kurmalarını öneriyordu. 1960'ların başından itibaren, tartışma Başkan Kennedy'nin sözünü ettiği destekçilerin NATO'nun içinden mi yoksa dışından mı olması şeklinde olmuştur. Fakat bu çabaların hiçbiri, Avrupa'da başlayan politik bütünleşmenin devam etmesi ve ABD'nin Sovyetler Birliği ile arasındaki nükleer rekabete odaklanması nedeniyle bir sonuca ulaşamamıştır. Avrupa savunması için ABD desteği değişken bir tutum içinde olmuştur. Yükün müşterek paylaşımı, sadece Amerikan liderlerinin kongre salonlarında savunma dengeleri raporlarına baktığında veya birçok Avrupalının daha önce Mösyö VERDİNE tarafından dile getirilen görüşlerini açıkladıklarında ortada dönen bir laftı. Ama Avrupalılar ne zaman güvenlik esnekliği hakkında çok ses çıkarsalar, Washington Amerikan dış politikasının baş tacı olan NATO'nun zarar göreceği ve Amerika'nın bu kıtada nüfuzunu kaybedeceği korkusuyla geri çekilmiştir. Amerika'ya göre tarih sert bir öğretmendir. Son yüzyılda Amerika Avrupa'yı kendisinden kurtarmak için defalarca Atlantik'i geçmiştir¹⁶⁵.

ABD'nin 1945'ten sonraki politikasının temel aksiyomu, güçlü ve bağımsız bir Avrupa'nın varlığı, ABD'nin uzun vadede çıkarınaydı ve bu ülkenin savunma

¹⁶⁵ Robert Wilkie, a.g.m.,ss.35-36

yüklerini azaltabilirdi. Bu düşünce Avrupa'nın ABD'ye rakip olabileceği kabul edilse bile değişmemiştir. İşte bu yüzden, Washington Avrupa'nın bütünleşmesine yönelik tüm hareketleri desteklemiştir¹⁶⁶.

Bu gelişmelere paralel olarak Avrupa ülkelerinin 1984 yılından itibaren Avrupa'nın güvenlik mimarisinde daha fazla söz sahibi olmak istedikleri ve bu bağlamda BAB'ı işlevsel hale getirdikleri görülmektedir. NATO'nun tarihi boyunca Fransa, Avrupa Bloku ülkelerini yeni bir organizasyon kurulmasına iten devlet olmuştur. Bu akım 1980'lerde en üst düzeye varmış, daha sonra 1990'larda yeniden su yüzüne çıkmıştır. 1980'lere gelindiğinde Fransa etkinliği hayli azalmış olan BAB'ı AGSK'nın oluşturulabilmesi için bir araç olarak kullanmaya karar vermiştir. Organizasyon 27 Ekim 1984 tarihli Roma Deklarasyonu ile yeniden canlandırılmıştır. Bu olayda yer alan belli başlı ülkeler Fransa, Belçika, İtalya, Almanya ve İspanya olmuştur¹⁶⁷.

Bu durumda Avrupa ülkeleri NATO içinde kendi üye devletlerinden bazılarının oluşturduğu bir blokla karşı karşıya gelmiş oldular. Bu bloka Atlantikçi Ülkeler¹⁶⁸ adı verilmiştir. Bu ülkelerin başında İngiltere bulunuyor ve bu ülkeyi Danimarka, Hollanda, Portekiz ve Norveç izliyordu. Devam eden uzun pazarlıklardan sonra 1987 yılında BAB'ın büyük somut güçleri olmayacak fakat kurumsal varlığını sürdürebilecek şekilde yeniden kurulmasına karar verildi¹⁶⁹. Böylece BAB, NATO için bir tehdit oluşturmayacak ve Avrupa'nın temel güvenlik sistemi için bir sıkıntı yaratmayacaktı.

1991 Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği savunmasının bir parçası olan BAB'ın güçlendirilmesi gerektiği tekrarlanmıştır¹⁷⁰. Maastricht sonrası ise AB liderleri topluluğun ortak savunma politikası açısından BAB'a verilen önemin artırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

166 Paul Kennedy, a.g.e., s.474

167 Tom Lansford, All For One..., s.41

168 Alan K. Henrikson, *Why The United States And Europe See The World Differently—An Atlanticist's Rejoinder To The Kagan Thesis*, 27 Mart 2003, Cosponsored by the Austrian Fulbright Commission and the Austrian Fulbright Alumni Association in conjunction with the Public Affairs Section of the United States Embassy, Vienna

169 Mensur AKGÜN, *AGSK Stratejik Temelleri ve Hedefleri*, Avrupa Güvenlik Ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri konulu sempozyum bildirisi, s.188

170 Engin ERDEM, *BAB ve Avrupa Güvenliği*, Avrasya Dosyası, Avrupa Birliği Özel Sayısı, s.199

Ancak zaman içerisinde BAB'ın yerine Avrupa Savunma ve Güvenlik Kimliği kavramının geliştiğini görmekteyiz. Bu oluşumun ABD'nin ön almasıyla 1996 Köln Zirvesi'nde NATO içerisinde geliştirilmesine ve İttifakın Avrupa ayağını oluşturmaya karar verilmiştir. Bu durum 1999 NATO Zirvesi'nde bir kez daha teyit edilmiş, ancak konu müteakip AB zirvelerinde dikkate alınmayarak; AGSK'nın NATO dışında geliştirilmesi çabalarına yoğunlaşmıştır.

Avrupa güvenliği için toplanmış bu ülkeler, bu gelişmelerden sonra NATO'nun güvenlik sistemi üzerindeki etkisinin azalacağını ve bu gücün yeni kurulan bu ve benzeri organizasyonlar arasında paylaşılacağını da bilmek durumundaydılar. AB dünya gücü vasfını sürdürebilmek amacıyla, özellikle son on yılda, ABD'nin Avrupa güvenliğine katkısını azaltacak, kendi kendine yeterli yeni bir güvenlik politikası oluşturacak savunma yapılanma arayışları içerisine girmiştir. Bosna ve Kosova krizleri Avrupa'da bu yeni savunma anlayışının sınındığı iki önemli olay olmuş, ancak Avrupa bu sınavı çok başarılı bir şekilde veremeyerek inisiyatifi tekrar ABD'ye bırakmak zorunda kalmıştır. Avrupa'da aynı anda iki güvenlik örgütünün olması, daha da önemlisi AB'nin NATO'yu ikinci plana itme isteği bazı anlaşmazlıklara da sebep olmuştur.

Son yıllarda AB ve NATO zirvelerinde alınan kararlarla NATO-AB ilişkilerinin, dolayısıyla da NATO-AGSK oluşumunun istenen seviyede olmasa da belli bir temele oturduğu görülmektedir.

NATO'nun Soğuk Savaş'taki başarısının temel nedeni kendi sistemi için belirlediği kural ve normları üye devletlerine aşlamayı ve bu kuralları üye devletlerine kendi içlerinde de uygulatmayı başarabilmiş olmasıdır. NATO ayrıca üye ülkelere güvenilirliğini ve üye devletlerin bu organizasyonu terk etmeyeceği güvenini de kazandırmıştır. Bununla birlikte NATO'nun uzun ömürlü güvenilir kurumsal yapısı üye devletler arasında uzun vadeli stratejik ortaklıkların kurulması içinde gerekli zemini oluşturmuştur¹⁷¹. Bu noktada önemli bir konuyu atlamamak gerekir. Devletler arasındaki bağıllık ve birbirine muhtaç olma yani ortaklık ne kadar güçlü ve sarsılmaz olursa, tek bir sorun yüzünden bu ortaklığın bozulma ihtimali de o kadar düşük olur. Öyle ki eğer bu ortaklıklar sağlamsa sorunun büyüklüğü ne olursa olsun, hatta sorun ittifakın kurulmasındaki temel neden dahi olsa bu bağ kolay kolay

171 Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, Harper Collins Publishing 2nd Ed., New York 1989, s.36.

zedelenemez. Sonuç olarak NATO varlığını korudu ve korudukça daha da genişledi,güçlendi.

3.7. Soğuk Savaş'ın Sonu

Diğer savaşlarda olduğu gibi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının da bitiş tarihi hamen hemen herkes tarafından spesifik olarak bilinebilir. Ancak, Soğuk Savaşın sona mı erdiği yoksa devam mı ettiği konusunda şüpheler bulunmaktadır¹⁷².

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Sovyet Blok'unun da sona ereceğinin sinyalleri verilmiş oldu. NATO gücünün zirvesine çıktığı bir noktada kuruluş nedeni olan Sovyet Birliği'nin çökmesiyle kurum olarak büyük bir sıkıntı içine girdi. Artık NATO'nun varoluş amacı olan Sovyet tehdidi ortadan kalkmış gözüküyordu. Bu tehdidin ortadan kalkması NATO'nun varlığının ve Avrupa'nın güvenlik sistemindeki rolünün sorgulanmasına yol açmıştır¹⁷³.

Birçok yönden NATO aslında kendi başarısı altında ezilmiş gibi gözüküyordu. Sovyet Birliği'nin ortadan kaldırılması Batı Avrupa üzerindeki tehdit unsurunun da ortadan kalkması anlamına geliyordu. Bu tehdit tam anlamıyla ortadan kalkmış olmasa da en azından büyük ölçekli askeri bir taaruz tahlikesi ortadan kesin olarak kalkmıştı. Buna ek olarak, Almanya'nın yeniden birleşmiş olması bile artık Avrupa için büyük bir tehdit unsuru sayılmıyordu. Bugüne kadar gösterilmiş çabalar meyvesini vermeye başlamıştı. Avrupa'da artık bir ortak hareket felsefesi yerleşmişti. NATO bu bağlamda hem bir ittifak hemde kollektif bir güvenlik sistemi olarak başarılı olmuştu¹⁷⁴. Artık Amerika'nın bu organizasyon üzerindeki hakimiyetini azaltması hatta tamamen ayrılması bile isteniyordu.

Soğuk Savaş'ın ardından, organizasyonun savunma harcamalarının azaltılması adına bazı girişimlerde bulunuldu. Öncelikle Avrupa'ya gönderilen askeri birliklerde büyük bir azalma yaşandı. 1991 ve 1999 yılları arasında Amerika bölgeye gönderdiği asker sayısını 350.000'den 100.000'e kadar düşürdü ve NATO'nun bölgedeki toplam asker sayısı 500.000'e geriledi. Toplamda NATO'nun Avrupa'daki mal varlıkları yüzde 40 oranında azalmış, NATO'nun savaşıma hazır birlikleri ise otuz gün içinde yüzde 60 oranında azaltılmıştı. (Soğuk Savaş sırasında NATO'nun askeri

172 Thomas Blanton, *When did the Cold War End?*, Cold War International History Project Virtual Archive,s.1

173 David.S.Yost, a.g.e., s.72

174 Simon Serfaty, *Memories of Europe's Future: Farewell to Yesteryear*, Washington 1999, D.C.: CSIS

birliklerinin yaklaşık yüzde 90'ı iki gün içinde savaşa hazır hale gelebiliyorlardı.) Buna ek olarak, NATO'nun nükleer silahları da Amerika ve Rusya arasında yapılan kontrol anlaşmalarına bağlı olarak yüzde 80 oranında azaltıldı¹⁷⁵.

Ancak bütün bu gelişmelere rağmen yeni tehditler ortaya çıkmaya başlamıştı. 1990-1991 yıllarında yaşanan Körfez Savaşı Batı Avrupa sınırları dışında yaşanacak bir takım gelişmelerinde Batı Avrupa için tehdit unsuru olabileceğini gözler önüne sermişti. Bu savaş aynı zamanda Amerika'nın silah, liderlik ve kontrol konularında ne kadar üstün olduğunda kanıtı olmuştu¹⁷⁶. Bu bağlamda hiç bir devletin Amerika kadar kısa sürede bir bölgeye asker yollayamayacağı da görülmüş oldu¹⁷⁷.

Körfez Savaşı ve bunu takip eden bir takım olaylar, Batı Avrupa üzerinden büyük bir tehdit unsuru olan Sovyetlet Birliği sorununu ortadan kaldırmış olsa da yeni tehditlerin oluşmaya başladığı gözleniyordu. Bu tehditler arasında: 1) Avrupa'daki etnik ve dini çatışmalar, 2) Orta Doğu ve 3) hızla artan kitle imha silahlarıydı. Bu tehdit unsurlarının çoğu yeni ortaya çıkmış sorunlar değildi, ancak Soğuk Savaş'ın ardından Batı Avrupa'nın barış ve düzen ortamını tehdit edecek duruma gelmişlerdi.

1991 yılına gelindiğinde, bütün Batı Avrupa ülkeleri nispeten daha küçük sorunlarla meşguldüler. Bu sorunlar, Yugoslav devletleri arasındaki çatışmadan Baltık devletleri arasındaki vatandaşlık sorunlarına kadar uzanmaktaydı¹⁷⁸. Bunlar arasında en ciddi sorun Yugoslavya'da yaşanan etnik ve dini çatışmalardı. Büyüyen çatışmalar sonunda Bosna, Kosova ve Makedonya'ya barış ve huzur sağlamak amacıyla askeri müdahale yapılması kaçınılmaz bir hal aldı. Yaşanan çatışmalar Avrupa güvenliğini bazı açılardan tehdit etmekteydi. Öncelikle Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar 2. Dünya Savaşı'ndan beri en çok can kaybın yaşandığı savaş oldu ve burada en çok can kaybı da silahsız sivillerden oluşuyordu. Bunun ötesinde, bölgede yaşananlar çatışmadan çok bir soykırım halini almıştı. Çünkü değişik gruplar, bölgeleri etnik olarak temizleme adı altında toplu katliamlar yapmışlardı.

175 Celeste A. Wallander, *Institutional Assets and Adaptability: NATO After the Cold War*, International Organization, 54, no. 4 Autumn 2000, s.718.

176 Edward J. Marolda and Robert J. Schneller.Jr., *Shield and Sword: Tin United States Navy and the Persian Gulf War*, Naval Institute Pres, Washington, DC., 1998

177 Institute for National Strategic Studies (INSS), *The Revolution in Military Affairs*, Strategic Forum, no.11, November 1994

178 Stephan Iwan Griffiths, *Nationalism in Central and Sou&-Eastem Europe*, in Security and Strategy in the New Europe, ed. Colin McInnes, New York: Routledge, 1992, s. 64-65.

Bununla beraber hızla artan iltica problemi baş gösterdi. Örnek olarak şu anda Almanya Yugoslav göçmenler yüzünden bütün dünyadaki mültecilerin yüzde üçünü kendi sınırları içinde barındırmaktadır. İstatistikler Almanya’da 7.3 milyon yabancı yerleşimci ya da nüfus olarak Almanya’nın yüzde dokuzu oranında yabancı göçmen olduğunu göstermektedir¹⁷⁹. Son olarak, bölgede yaşanan çatışmalar, Rusya’nın Sırp'lara, Slovenya ve Hırvatistan’ın Almanya ve Avustralya’ya, Bosna ve Kosova’lılarında Müslüman ülkelere yaklaşmasıyla yüzyıllar öncesine dayanan bir takım sorunların yeniden canlanmasına zemin hazırlamıştır.

Aynı zamanda Akdeniz’deki istikrarsızlık da Batı Avrupa devletleri içinde problem yaratmaya başlamıştır¹⁸⁰. Cezayir’de süregelen sivil savaş Fransa için bir göçmen sorunu yaratmış ve ayrıca o bölgede terörist eylemler yapılmasına da yol açmıştır. Özellikle 1997 ve 1998 yıllarında sivil toplumlar içinde büyük huzursuzluk yaşanmıştır¹⁸¹. Fransa’nın barındırdığı 4 milyon müslümanın 800.000 kadarı Cezayir asıllıdır. Cezayir’de yaşanan sorunlar Fransa’da illegal olarak yerleşme ve yaşama çabası içine giren göçmen sayısının artmasına sebep olmuştur¹⁸². Fransa’da yaşayıp da işsiz olan göçmenlerin sayısı yüzde 33 civarında olduğundan bu rakam Fransa’nın sosyal refah seviyesinde de azalmaya neden olmuştur. Söz konusu bölgelerdeki sorunlar Avrupa içinde bir tehdit oluşturmaktaydı, çünkü Avrupa’nın belli başlı enerji kaynakları bu bölgeler içinde yer almaktadır.

Sınırlarına yönelik direk tehditlerin yanında, Batı Avrupa Devletleri giderek artan kitle imha silahlarından (WMD) da rahatsız olmuşlardır. Bu silahlar arasında kimyasal, biyolojik ve nükleer mühimmat bulunmaktadır. Sovyetler Birliği’nin çöküşünün ardından Sovyetler Birliği’ne ait nükleer silahların çalınma girişimleri olmuş ve bu girişimlerde pekde fazla bir güvenlik unsuru göze çarpmamıştır. Hatta bu çalınma girişimleri bir yerde teşvik edilmiştir. Bu konuda bir yetkili “patatesler bile nükleer silahlardan daha iyi korunuyordu” demiştir¹⁸³. Soğuk Savaş sırasında ABD, Batı Avrupa’ya düzenlenebilecek olası bir nükleer saldırıyı engelleme amacı içindeydi. Ancak özellikle İran, Irak, Suriye ve Libya gibi ülkelerin WMD

179 U.S. Committee for Refugees, *World Refugee Survey*, Washington, D.C. 1997, Immigration and Refugees Services of America, 1997, s.4-5.

180 Graham E. Fuller and Ian O. Lesser, *A Sense of Siege: The Geopolitics of Islam and the West*, Westview, Boulder 1995

181 France, Belgium: *Suburbs, Algeria*, Migration News 5,no. 2 (February 1998).

182 Andrew Jack, *French Planning Tougher Curbs on Immigration*, The Financial Times 21 April 1996, s.2;

183 Oleg Bukharin and William Potter, *Potatoes Were Guarded Better*, Bulletin of the Atomic Scientists 5 , 3 May 1995, s. 46-50

programları başlatmasıyla bu korumayı sağlamak ABD açısından zorlaştı. Bu tip silahların kullanım potansiyelleri özellikle Saddam Hüseyin'in Irak'ta Kürt'lere karşı kullandığı kimyasal silahlar ve 1995'te bir Tokyo'da bir metroda düzenlenen Aum Shinri Kyo kimyasal saldırısında açıkça gözlemlendi. Orta Doğu'da birçok ülke istediği anda Avrupa'ya saldırmak için gerekli denizaltılarına, uzun menzilli bombardıman cihazlarına ve menzili 1000 kilometreyi bulan füzelere sahipti¹⁸⁴.

3.8. NATO'nun Karşılaştığı Yeni Sorunlar

Batı Avrupa ülkeleri Sovyet Birliği'nin çökmesinin ardından su yüzüne çıkan yeni tehditleri gördükçe, bölgenin güvenliğinin bel kemiği olan NATO'da bu yeni sorunlarla karşı karşıya gelmek durumunda kaldı. Bu noktada söz konusu yeni sorunlar bölge dışında olduğundan, bu ülkeler NATO'yu bu sorunları ortadan kaldırmak istiyorsa hizmet alanının dışına çıkması gerekeceği konusunda uyardılar. Zaten bu noktada NATO ya sınırlarının dışına çıkacak ya da organizasyon tamamen dağılacaktı. NATO bu bağlamda zor bir süreçten geçiyordu. Rusya Körfez Savaşı'nda ve Yugoslavya konusunda bir takım hamlelerde bulunmuştu ve pozitif bir tablo çiziyordu. Avrupa ülkeleri de artık NATO'yu Soğuk Savaş döneminden kalma bir kalıntı olarak görmeye başlamıştı ve NATO'nun varlığının artık ülkeler arasında gereksiz yere tansiyonun yükselmesine sebep olabileceğini düşünüyorlardı. Bu durum özellikle daha önce komünist sistemle yönetilen ancak şimdi kabuk değiştirmiş ve üye devletler arasında yer almak isteyen devletler göz önüne alındığında doğru gözüküyordu. NATO bunun yanında BAB ve AGİK gibi rakip organizasyonlar tarafından da baskı altında tutuluyordu. Bu noktada BAB ciddi bir rakipti çünkü söz konusu organizasyon Yugoslavya ve Körfez Savaşı'nda rol almış ve yapabileceklerini göstermişti¹⁸⁵.

Ancak 1990 yılında George W. Bush yönetimi NATO'nun görevleri ve rolü hakkında bir takım değişiklikler yapılmasını sağladı. ABD Yönetimi, NATO'nun Avrupa'nın güvenliğinin sağlanmasında etkin rol oynamaya devam etmesine ve

184 Peter Vapflam, *Managing Non-Proliferation Regimes in the 1990s: Power, Politics and Policies*, Council on Foreign Relations, New York 1994, s. 24.

185 Diego A. Ruiz Palmer, *French Strategic Options in the 1990s*, Adelphi Papers 260, Summer 1999, s.47.

böylece ABD'nin de Avrupa üzerindeki etkisinin sürmesine karar verdi¹⁸⁶. NATO'nun Avrupa dışında operasyonlara da katılabilmesi için bir hızlı reaksiyon gücü (ARRC) kuruldu. ARRC gerektiğinde Birleşmiş Milletler ya da Avrupa Birliği adına insani operasyonlarda veya güvenlik operasyonlarında yer alabilecekti¹⁸⁷.

ARRC'nin kurulmasının ardından 1991 yılında Roma Konferansı'nda NATO kabuk değiştirdi ve 'Yeni Stratejik Konsept' adı altında aldığı karar ve değişikliklerle yeni görevler edindi. Bu sayede Soğuk Savaş döneminde karşısına aldığı devletlerle ortak operasyonlarda rol alabilmek için de zemin hazırladı. Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) hem NATO üye devletleri hemde Vaşova Paketi'nin katılımcı devletleri için ortak bir forum niteliğinde yeni güvenlik politikaları geliştirmek amacıyla kurulmuştu. KAİK üyeliği 1994 yılında Barış için Ortaklık (BİO)'in kurulmasıyla önem kazandı. BİO üyeliği NATO üyesi olmayan devletlerin NATO'nun düzenlediği askeri tatbikatlarda rol almasını sağladı. Bu durum dolaylı olarak bu devletlerin NATO'ya üye olabilmesi için onlara bir yol açmış oldu.

Aynı anda NATO, AGSK'ya katılımı azaltmak için Birleşik Müşterek Görev Gücü (BMGG) adlı bir operasyon çeşidi yarattı. BMGG sayesinde NATO üye devletleri ya da BİO üye devletleri gerektiği anda bütün NATO devletlerinin katılımı gerekmeksizin kendi başlarına hareket edebilme ve operasyon yapabilme özgürlüğünü kazandılar. Örnek vermek gerekirse, gerektiği anda Fransa, İtalya ve Almanya, Amerika ve İngiltere'nin katılımı gerekmeksizin insani bir operasyon yapabileceklerdi. BMGG bir anlamda Avrupa ülkelerine özerklik, kendi başlarına hareket etme kolaylığı ve serbestliği tanıyordu. Bu sayede bütün Avrupa devletlerinin NATO kaynaklarından yararlanması için de uygun zemin oluştu.

'Yeni Stratejik Konsept'i 1994 yılında Brüksel'de düzenlenen zirve toplantıları izledi. Bu toplantılarda amaç NATO'nun kitle imha silahlarının yok edilmesindeki çabalarının arttırılmasıydı. İttifak içinde sadece bu işle görevli yeni çalışma grupları kuruldu ve bu gruplar kitle imha silahlarının azaltılması ve bu silahlardan gelebilecek tehditlere karşı kuruacak güvenlik ağının muhafazası ve güçlendirilmesi amacıyla çalışmalara başladılar. 1999 Washington Zirvesi'nin ardından, NATO imha

186 Charles Krupnick, *Not What They Wanted: American Policy and the European Security and Defense Identity*, Alexander Moens and Christopher Anstis, eds., *Disconcerted Europe: The Search for a New Security Architecture*, Westview, Boulder 1994, s.120.

187 Colin McInnes, *The Future of NATO*, in Colin McInnes, ed., *Security and Strategy in New Europe*, Routledge, New York 1992, s.87.

silahlarına karşı faaliyet gösteren çeşitli kuruluşların aynı çatı altında toplanabilmesi amacıyla bir Kitle İmha Silahları (WMD) Merkezi açtı. 2000 yılında bu merkez ittifak içi ve dışı ülkelerin birarada çalışabilmesi için yeni programlar geliştirdi¹⁸⁸.

Kitle imha silahlarından arınma çabaları bu amaçlı programlara Rusya’nda davet edilmesiyle hız kazandı. Bu dönemde NATO, Rusya’nın politik ve savunma yetkilileriyle ilişkiler de kurmaya başladılar ve 16 + 1 toplantıları olarak da bilinen bir dizi toplantı düzenlediler. Bu toplantılar daha sonra 1997 yılında bir anlaşma ile resmiyet kazandılar. Bu anlaşma sayesinde NATO-Rusya Kalıcı Ortak Konseyi kurulmuş oldu. Bu kuruluşun amacı, güvenlik konuları üzerinde çalışmak, küresel barışın korunması ve silahlanmanın kontrol altında tutulabilmesi için ortak hareket etmektir. Bu sayede NATO, Varşova Paketi’ne katılmış devletlerin sınırları içinde nükleer silah barındırmamak koşuluyla genişleme imkanı bulmakta idi.

NATO’nun üye olmayan devletlerle ilişkisini güçlendirmesi amacıyla KAIK, 1997 yılında Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK)’nin kurulmasıyla güçlendirildi¹⁸⁹. AAOK, NATO ve BİO üyeleri arasındaki ilişkilerin kuvvetlendirilmesi ve ittifak ülkesiyle ortaklarının işbirliğinin artırılması amacıyla kurulmuştu¹⁹⁰. AAOK’nin bir diğer görevi de NATO operasyonlarını Avrupa’nın AGİT ve BAB gibi belli başlı organizasyonlarıyla birlikte koordine etmektir.

NATO üye devletleriyle ilişkilerini güçlendirdikçe Fransa’da yeniden NATO’ya sempati duymaya başladı. 1990’ların ortalarına gelindiğinde NATO’nun Avrupa güvenliğinin vazgeçilmez bir parçası olacağı belli oldu. Bu durum Fransa’yı NATO’yla yeniden yakınlaşmaya götürdü. Fransa ileride NATO tarafından alınabilecek bazı önemli kararlarda söz sahibi olmak istiyordu ve bu yüzden yeniden NATO’ya dönüş fikrine sıcak bakmaktaydı. 1994 yılında Fransa NATO’nun kitle imha silahlarının azaltılması çabalarına iştirak etti¹⁹¹. 1995 yılında ise Fransa NATO’nun askeri kanadına tam destek ve tam iştirak etme kararı aldı.

1997 Madrid Zirvesi’nde daha önceden Varşova Paketi’ne üye olmuş üç devlet NATO’ya katılmak üzere davet edildiler. Bu ülkelerin çağrılışlarında, kendi içlerinde özellikle demokrasi ve sivil askeri ilişkilerde gösterdikleri aşamalar göze alınmıştı.

188 NATO's WMD Center," NATO Review, vol 49 (Winter 2001/2002), s 22.

189 Bkz, NATO, *The Transformation of NATO's Defence Posture*, NATO Fact Sheet, July 1997, no. 22

190 Bkz. NATO, *The Euro-Atlantic Partnership Council*. NATO Fact Sheet, July 1997, no. 19

191 Robert Joseph, *Proliferation, Counter-Proliferation and NATO*, Survival, 38, no. 1, Spring 1996, s. 120.

Ayrıca bu ülkelerin BİO çalışmaları ve tatbikatlarında işbirliğine ne kadar uygun oldukları da gözlemlenmişti. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya 12 Mart 1999 yılında Washington Anlaşması'yla kabul edildiler¹⁹². NATO bu örnekle bünyesine yeni ülkeler kazandırabilme becerisini de kanıtlamış oluyordu.

1999 yılının Nisan ayında NATO'nun Washington Zirvesi'nde ittifak ülkeleri, Balkanlarda alınan dersler ışığında yeni bir stratejik konsept yarattılar. Zirvede NATO'nun Avrupa güvenliği için çok önemli olduğu, ancak gelecekte özellikle Avrupa Birliği'nin daha aktif roller oynaması gerektiği vurgulandı. Bunun içinde genel bir ODGP düzenlendi. Bu yeni düzenlemeye göre bundan sonra yapılacak her ODGP Washington Zirvesi'nde belirlenen kural ve normlara uygun olacaktı¹⁹³. AGSK'nın daha aktif bir hale getirilebilmesi ve Avrupa ülkelerinin askeri ve savunma kapasitelerini tam güçle kullanabilmeleri amacıyla Savunma Olanakları İnsiyatif'i (SOİ) kuruldu. SOİ gelecekte olabilecek operasyonlar için gerekli hazırlıkları yapmak ve gereksiz harcama ve iş gücünün minimuma indirilmesi amacıyla kurulmuştu¹⁹⁴. SOİ yaptığı düzenlemelerle NATO'ya üye devletlerin yaptıkları katkılarla, operasyon ve benzeri işlerde kullandıkları NATO kaynaklarının dengelenmesini de sağladılar¹⁹⁵.

AGSK ve ODGP gibi kuruluşların kurulmasına hız verilmesinin ardında yatan temel neden Yugoslavya'ya yapılan insani ve barış sağlama amaçlı operasyonlar olmuştur. Stratejik ve uzun vadeli amaçlar bu noktada bütün müttefik devletlerin ortak hareket etmesiyle ikinci plana itilmiştir. Yugoslavya ve benzeri olaylar, ittifakın güçlenmesini ve Avrupa güvenliğinin NATO'ya emanet edilmesini sağlamıştır.

3.8.1. NATO'nun İlk Cephe Savaşı

İlginçtir ki NATO 1949 yılında kısmen Sovyet Birliği'ne karşı durmak için kurulmuş bir organizasyon olsa da, Soğuk Savaş sona erene kadar askeri operasyon düzenlememiştir. Yugoslavya'da düzenlenen operasyonlar NATO'nun Avrupa güvenliği için ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Çünkü NATO sayesinde bölgeye Amerikan desteği gerçekleşmiştir. Aynı şekilde Bosna, Kosova ve

192 Javier Solana, *On Course for a NATO of 19 Nations in 1999*, NATO Review, 1, Spring 1998, ss. 3-5

193 NATO, *The Alliance's Strategic Concept*, NAC-S(99) 65, 24 April 1999

194 US, Department of Defense, *Background Briefing*, Defense Link, 11 December 1998

195 NAC, *Statement on the Defence Capabilities Initiative*, N-NAC-D-1(2W) 64, 8 June 2000

Makedonya örnekleride NATO'nun bir güvenlik kurumu olarak gücünü, değişik devletlerden ne kadar kısa sürede destek toplayabileceğini ve bu destekle başarılı operasyonlar düzenleyebileceğini göstermiştir.

3.8.2. Bosna

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bu şoktan sıyrılan AB ülkeleri Yugoslavya'da yaşanan krizde lider rolü almak için hızla harekete geçtiler. Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke Almanya oldu ve bunu müteakip AB ülkeleri – ABD'nin Yugoslavya'nın bölünmesini istememesine rağmen- Yugoslavya'nın dağılmasını desteklediler. Bu durum karşısında istekleri göz ardı edildiği için George Bush hükümeti oluşabilecek herhangi bir krizde Avrupa ülkelerinin duruma el koymalarını istediler. Bu noktada ABD, AB ülkelerine ve benzeri kuruluşlara Balkanlar'daki etnik çatışmaların bastırılması konusunda 'abartılı bir güven' duyuyorlardı¹⁹⁶.

1991 yılının sonuna gelindiğinde Yugoslavya, Hırvatistan, Sloveky, Bosna-Hersek ve Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle neredeyse yok olmanın eşiğine gelmişti. Bunun sonucu yaşanan kanlı etnik çatışmaların ortaya çıkış sebebi, etnik açıdan homojen toplumlar yaratılma çabasıydı. Bu çatışmalar sırasında Sırp lideri Slobodan Miloseviç milliyetçilik kavramını kullanarak politik gücünü koruma ve bunun için Sırp'ları bir dizi çatışmaya sokarak, Yugoslavya'nın bütünlüğünü korumayı değil, "etnik olarak arındırılmış" Sırp toplulukları kurma amacına yönelmişti. Hırvatlarda benzer amaçlarla Sırp'ları topraklarından atmayı ve kendi toplumlarını kurmayı hedefliyorlardı¹⁹⁷. Bu çatışmalar binlerce insanın topraklarını terk etmesine ve İkinci Dünya Savaşı'ndan beri görülmemiş bir katliam yaşanmasına yol açtı.

Avrupa Birliği ve AGİT'in Yugoslavya ve Bosna'daki etnik çatışmaları engellemekte yetersiz kalışı, bir kez daha NATO'nun Avrupa'nın güvenlik sistemindeki önemini göstermiş oldu. Yugoslavya'da bağımsızlıkların ilan edilmesinin ardından Bosna, 250.000 kişinin öldürüldüğü, 1.3 milyon kişinin topraklarını terk etmesine sebep olan etnik çatışmalara şahit oldu. Bu çatışmalar

196 Lawrence Freedman, *Why the West Failed*, Foreign Policy 97, Winter 1994, ss.53-69

197 Andrei Georgiev and Emil Tzenkov, *The Troubled Balkans* in Hugo Miall, ed., *Redefining Europe: New Patterns of Conflict and Cooperation*, Pinter, London 1994, s.54.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın yaşadığı en büyük vahşet olarak tarihte yerinin aldı. Başını Fransa ve Almanya'nın çektiği bazı Avrupa ülkeleri, bu krizi ABD'nin işbirliği ve desteği olmadan çözmek istediler. Bu isteklerinin arkasında yatan en büyük neden, kendi politik ve diplomatik güçlerini ortaya koymaktı.

1992 yılında Avrupa Birliği, Bosna Krizi'ni BM (Birleşmiş Milletler) ve AGİT'in işbirliğiyle çözüme kararı aldı ve bu noktada NATO'nun askeri desteğinin almak amacıyla NATO ile de işbirliği içine girmenin gerekliliğini farkettiler. Aynı yılda, NATO, BAB'ın da desteğiyle bazı operasyonlar gerçekleştirdi. Bunların arasında bölgenin hava sahasını kapadığı "Uçuş Engelleme Operasyonu" ve silah ambargosu uyguladığı "Keskin Koruyucu Operasyonu" da bulunuyordu. Bu aynı zamanda NATO'nun hareket sahasının dışına da çıktığı ilk olay olarak ortaya çıkıyordu. 28 Şubat 1994'te NATO, kuruluşundan bu yana ilk kez çatışmaya girmişti.

Bu dönem boyunca, NATO uçakları Birleşmiş Milletler'in Koruma Gücü'ne destek verdiler. Bu destek içinde Bosna'daki Sırp mevzilerine yapılan hava saldırıları yer almıştır. Saraybosna'nın Sırp tarafından korunması üzerine 30 Ağustos 1995'te NATO Sırp cephelerine 12 gün aralıksız devam eden bir saldırı düzenledi. Bu saldırılar Sırpların 1995 Kasım'ında Dayton Barış Planı'nı imzalamalarında etkili olmuştur. Bu planı müteakip, NATO bölgede barışı muhafaza etmek üzere görevlendirildi. Bu görevin gerçekleştirmek üzere kurulan gücün adı Uygulama Gücüydü (IFOR) ve NATO birliklerinin yanı sıra 18 devletin birliklerinden oluşuyordu¹⁹⁸. IFOR daha sonra daha küçük bir güçle değiştirildi. Bu gücün adı da İstikrar Gücüydü (SFOR)¹⁹⁹. IFOR 60.000 kişiden oluşmuşken, SFOR Şubat 2001 sonunda 21.000'e kadar düşürülmüştü. IFOR'un ana sorumluluğu Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti'nin güçlerini ayırmak ve Dayton Barış Planı çerçevesinde kural ve normların korunmasını sağlamaktı. SFOR'un ise daha değişik olarak, bölgedeki sivil kuruluşların gelişimini sağlamak gibi bir görevi vardı.

Bu amaçla gerçekleştirilen operasyonlar sonucunda 723.000 mülteci topraklarına geri döndürüldü ve açık mahalli oylamaların yapılması sağlandı. Buna ek olarak, IFOR/SFOR ortak çalışması sonucu 21 savaş suçlusu yakalandı ve

198 NATO Kuvvetleri ile beraber, IFOR'a katılan Avrupalı ülkeler şunlardır: Rusya, Ukrayna, Polonya, Romanya, İsveç, Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Estonya, Avusturya, Finlandiya ve Macaristan.

199 Bkz. NATO, *NATO's Role in Bringing Peace to the Former Yugoslavia*, NATO Basic Fact Sheet, no. 4, March 1997

Bosna'dan 120.000 mayınla 1.100 küçük çaplı silahın temizlenmesini sağladı. Bundan da önemlisi, hem IFOR hemde SFOR operasyonları Rus güçleri tarafından desteklendi. Bu katılım resmi olarak Rusya birliklerini NATO'yla ilişkilendirmese de, Rus kuvvetlerinin NATO'nun görev sahasında çalışabilmesi için gerekli ortamı sağlamıştır²⁰⁰.

Bosna'daki operasyonlar NATO'nun uluslararası barış operasyonlarında askeri kredibilite sağlaması için ne kadar önemli ve gerekli olduğunda göstermiştir. Bunun dışında IFOR ve SFOR, NATO'nun görev sahası dışındaki bölgelerde de operasyon gerçekleştirebileceğini ve Soğuk Savaşta karşı taraflarda bulunmuş devletleri aynı çatı altında toplayabileceğini de göstermiştir.

3.8.3. Kosova

Bosna'dan alınan dersler, NATO'nun Kosova'da yaşadığı tecrübelerle çok daha fazla önem kazanmıştır. Kosova'daki etnik çatışma, Sırlar ve Arnavutluklar arasında tansiyonun yükselmesi sonucu oluştu²⁰¹. Kosova, 1989 yılında Sırp lider – ve daha sonra Yugoslavya Devlet Başkanı olan- Slobodan Miloseviç bu duruma engel olana kadar özerk olmanın keyfini yaşadı. Belgrad yönetimi de Arnavut kültürünü bastırmak amacındaydı. Buna karşılık bir özgürlük hareketi olarak Kosova Özgürlük Ordusu (KLA) ya da daha çok bilinen adıyla UÇK kuruldu. Bu ordu Sırlara karşı silahlı direnişe geçti.

1998 yılına gelindiğinde yaşanan etnik çatışma, UÇK ve hükümet birlikleri arasında yaşanan çarpışmalar yüzünden 120.000 kadar insan topraklarını terk edip diğer ülkelere göç etmek durumunda kaldılar²⁰². 1998 yılının Mart ayında Sırların başlattığı geniş çaplı etnik temizleme çalışması sonucunda bir yıl içinde 2.000 ölü ve 400.000'den fazla mülteci rakamlarına ulaşıldı²⁰³.

Bu krizin aşılması için uluslararası alanda sayısız girişimde bulunuldu fakat bu girişimlerin hepsi Belgrad sistemi tarafından etkisiz hale getirildi. Bazı sivil katliamların basında da geniş yankı uyandırması Miloseviç'i zor bir duruma soktu.

200 Leontiy P. Shevtsov, *Russian-NATO Military Cooperation in Bosnia: A Basis for the Future?* NATO Review 45, no. 2, March 1997, s. 18.

201 *Amnesty International, Crisis Report: Kosovo*, EUR70/48/98 (21 July 98).

202 Fred Abrahams, *The West Winks at Serbia Atrocities in Kosovo*, International Herald Tribune, 5 August 1998

203 Mary Robinson, *Statement by the United Nations High Commissioner for Human Rights On the Situation in Kosovo* HR/98/14, 9 June 1998

Bu duruma Sırp'ların tek destekçisi olan Rusya bile tepki göstermişti. Birleşmiş Milletler, Sırp'ların uzlaşmacı bir tavır sergilememesi durumunda askeri harekatta bulunacağını belirtmesi ortamı yumuşattı. Bunun arkasından Miloseviç 1999 baharında Fransa'da Rambouillet görüşmelerine katıldı. Ancak daha sonra burada alınan kararlara Kosova'ya fazla özerklik tanındığı gerekçesiyle uymayı reddetti. Rambouillet Düzenlemeleri'nin reddedilmesinin üzerine Sırp'lar hızla etnik Arnavutların temizlenmesi amacıyla harekete geçtiler. Kısa bir sürede 1,5 milyon civarı mülteci ve 5.000'in üzerinde ölü rakamına ulaştılar. Kısaca bu zaman zarfında Arnavutl Halkı'nın %90'ı katledilmiş ya da topraklarını terk etmek durumunda bırakılmıştı. NATO bunun üzerine 77 gün süren bir hava hareketine başladı ve bu sürede Amerikan teknolojisinin gücü gözler önüne serilmiş oldu. 3 Haziran 1999'da bir Rus delegesi, dönemin Başbakanı Chernomydin, AB delegesi Ahtisaari ve Miloseviç arasında bir anlaşma sağlandı. Bir hafta sonra Sırp'lar geri çekilmeye başladı.

NATO birlikleri 50.000 üyeli Kosova Gücü'nün kalbini oluşturuyordu. KFOR'un bu aşamadan sonra görevi, göç edenlerin topraklarına dönüşünü kolaylaştırmak ve bölgede yaşanan etnik çatışmaya son vermektir. KFOR'un bu göreve getirilmesinden sonra 900.000 civarında göçmen, Kosova'daki topraklarına geri getirildi. KFOR ayrıca bölgede mahalli seçimlerin yapılmasını ve bölgenin kara mayınlarından arındırılmasını sağladı. NATO birlikleri bunun dışında ana yolların korunmasını ve yıkılan bazı bölgelerin yeniden inşasını üstlendi. NATO ayrıca Uluslararası Adalet Mahkemesi'nin insanlığa karşı yaşanan suçları belgelemesine yardımcı oldu²⁰⁴.

Her ne kadar operasyon İttifak'ın zaferiyle sonuçlanmış olsada, NATO'nun bazı beğenilmeyen tarafları da açığa çıkmıştır. İngiltere'de dahil olmak üzere birçok ülke, William J. Clinton hükümetinin bölgede yaşanan çatışmaların durdurulması için birlik göndermelerindeki isteksizliklerinden rahatsız olmuşlardır. Bunun sonrasında Avrupa ülkeleri Washington'un kasıtlı olarak güvenlik adına askeri çözüm dışında çözümler ileri sürdüklerini iddia etmişlerdir²⁰⁵. Bununla beraber

204 NATO, *Kosovo: Facts and Figures*, 5 December 2000

205 Daniel Plesch, *Kosovo: A Symptom of NATO's Strategic Failure*, Basic, 7 April 1999, s.2.

Washington'un NATO müttefikleriyle birlikte Balkanların güvenlik politikasını geliştirmekte yetersiz kaldıklarını iddia ettiler²⁰⁶.

Bu arada yaşananlardan memnun olmayan tek taraf Avrupa ülkeleri değildi. ABD'de Kosova Harekatı'nın sonuçlarından memnun kalmamıştı. ABD harekatta yaşanan hava saldırıları için harcanan 5 milyar doların 3 milyar dolarını ve bölgede bulundurduğu 7.000 askerinin bakımı için yıllık bütçesinin 3.5 milyar dolarını harcamıştı. Harcanan bu paralar ABD'nin NATO'yla olan ilişkisinin sorgulanmasına yol açmıştı. Ayrıca birçok ABD'li yetkili Kosova Krizi yüzünden Amerika ve Rusya'nın karşı karşıya gelmesinden ve iki devlet arasındaki tansiyonun yükselmesinden rahatsız olmuşlardı.

3.8.4. Makedonya

Avrupa Devletleri için NATO'nun Makedonya olayına karışması Kosova'da yaşanan askeri operasyonlara göre çok daha pratik bir güvenlik modelinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1991 yılının Eylül ayında Yugoslavya'dan ayrılıp bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Makedonya hem iç hem de dış tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Sırbistan ve Yunanistan bu ülkeyi tanımamış ve Makedonya'ya ekonomik ambargo uygulamışlardır²⁰⁷. Makedonya iç sorun olarakta tüm bunların yanında etnik çatışmalarla boğuşmak zorunda kalmıştır. Bu iç çatışmalarda halkın yarıya yakınının Arnavut oluşunda etkisi çoktu.

Makedonya'da yaşanabilecek etnik bir çatışmanın engellenmesi adına uluslararası alanda atılan ilk adım, Makedonya ve Kosova sınırına bir gözlemci taburunun gönderilmesi oldu. 1993'te bu taburun sayısı ABD birliklerinin de katılımıyla 1.000'i buldu. Göreve UNPROFOR'da dahil oldu fakat, Makedonya bu birliklerin dağılmasını talep etti. Bu istek Birleşmiş Milletler tarafından kabul edildi ve bu birlikler "Birleşmiş Milletler Engelleyici Gücü" (UNPREDEF) olarak değiştirildi. UNPREDEF 540 ABD birliği, 556 Barış Gücü Taburu ve 53 değişik ülkenin takımlarından oluşmaktaydı²⁰⁸.

206 Stefan Troebst, *Conflict in the Kosovo, Failure of Intervention The European Centre for Minority Issues Working Paper*, Number I, May 1998

207 Alice Ackerman and Antonio Pala, *From Peacekeeping to Preventative Deployment: A Study of the United Nations in the Former Yugoslav Republic of Macedonia*, European Security 5, no. 1, Spring 1996, s. 84.

208 UN, *Report of the Secretary-General of the United Nations*, S/1995/2227Corr.1, 29 March 1995

Güçlerin bölgeye erken kaydırılması, oluşabilecek gerginliklerin engellenmesinde anahtar hareket oldu. Kosova'daki çatışma gerginleştikçe NATO Makedonya'ya yapılabilecek olası bir hareket için bölgeye asker kaydırma işlemini hızlandırdı. Makedonya'da NATO birliklerinin bulunması Yunan Hükümeti üstünde baskı yaratmış ve uyguladığı ambargoyu kaldırmasına sebep olmuştu. 1995 yılında Makedonya ve Yunanistan arasında bir anlaşma hazırlanmış ve bunu müteakip Yunanistan Makedonya'nın başlıca ticaret ortağı olmuştur. Buna ek olarak, Makedonya Avrupa Konseyi'ne, AGİT'e, NATO'nun BİO'suna ve AAOK'ya dahil olmuştur. KFOR'un kuzeye kaydırılmasının ardından, NATO Makedonya'da 2.500 takımını bıraktı. Hasat Operasyonu süresince NATO, Arnavut isyancıları ve hükümeti arasında bir ateşkes yaşanmasını sağladı. NATO güçleri bu arada 3.300 küçük çaplı silah ve 70.000'den fazla mermi topladı. İttifak güçleri ayrıca sınırlarda güvenliği sağladılar ve Makedonya'ya yasal olmayan yollarla girmeye çalışan 300 civarında şüpheliyi tutukladılar. 2001 yılında bu güçler çatışmanın sona ermesi için çalışan gözlemcileri korumak amacıyla Tilki Operasyonu'nu gerçekleştirmişlerdir²⁰⁹.

3.9. Soğuk Savaş'tan Alınan Dersler ve Sonrası

Doğu-Batı ayrımının sona ermesi, özgür ve barış içinde bir Avrupa'nın ortaya çıkmasında hiç beklenmedik bir fırsat yaratmış, NATO tarafından fark edilen bu fırsat, İstanbul 2004 zirvesinde ittifakın genişlemesiyle sonuçlanmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi aynı zamanda bölgesel çatışmalar ve iç savaşlarla sonuçlanan yeni, beklenmedik ve tehlikeli meydan okumalara neden olmuştur²¹⁰.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, NATO'nun varlığını ortadan kaldırmamıştır. Bunun üç önemli sebebi bulunmaktadır. Birincisi NATO, üyelerinin güvenlik ve istikrarı için politik danışma ve askeri işbirliği sağlayan bir ittifaktır. İttifak, üye ülkeler arasında ayrımı kabul etmeyen, her üye ülkenin çıkarını dikkate alan, mutlak mutabakata dayanan bir çalışma sistemi yaratmış ve bunun uygulamasından her bir üye ülke büyük fayda sağlamıştır. İlave olarak, ittifakın, Kuzey Amerikalı müttefikleri ile sıkı bağlantısı, ülkelerin ekonomilerini de büyük çapta geliştirmiştir. Bu özelliklere sahip bir ittifakın yaşamını devam ettirmesi, Avrupa'nın entegrasyonu için en önemli faktörlerin birini oluşturmaktadır. NATO'nun varlığını devam

209 Lord Robertson, *Press Statement*, PR/CP(2001) 168,7 December 2001

210 Lord Robertson'ın 23 Ekim 2003 tarihinde Ankara'da Yapmış Olduğu Konuşma

ettirmesi için ikinci önemli sebep ise, NATO'nun BM ve AGİT gözetiminde kriz yönetimi ve barışı korumaya yönelik yapabileceği büyük katkıdır. 1991 yılından itibaren bu husus, NATO görevleri içinde yer almıştır. Bu tür karmaşık görevlerin sadece NATO gibi üyelerin ortak kararını esas alan bir organizasyon tarafından yürütülebileceğini Bosna-Hersek ve Kosova'daki gelişmeler açıkça göstermiştir. NATO'nun Afganistan'a verdiği desteğin devamı ve yürütmekte olduğu hareketin başarısı NATO'nun geleceği açısından önem taşımaktadır. Üçüncü önemli sebep ise, bundan sonra terörizmle mücadele kapsamında, NATO'nun üstleneceği öncü roldür. Bu açıdan da NATO'nun varlığını sürdürmesi zorunludur. 21'inci yüzyılın en önemli tehdidi olan küresel terörle mücadelede hazır ve kararlı olmak, NATO'nun bu yüzyıl için varlığının ve etkinliğinin göstergesi olmaktadır²¹¹.

NATO'nun Yugoslavya'da yaşadığı tecrübeler ve kazandığı deneyimler, mevcut ittifakın Avrupa'nın güvenlik sistemindeki önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bunun ötesinde, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ortaya çıkan değişik amaçlı yeni görevler, İttifakın yeni şartlara ve ortamlara uyum sağlayabilmesindeki becerisini göstermiştir. NATO, varlığına bir Anti-Sovyet ittifakı olarak başladıysa da, aynı zamanda kollektif bir güvenlik sisteminin özelliklerine sahipti. Bir anlamda NATO bir dış tehdit olan Sovyet Birliği'ne karşı koruma sağlamış ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üye Avrupa Devletler'inin askeri alan dışında ekonomik ve sosyal refah gibi alanlara yönelip konsantre olmalarına olanak sağlamıştır. Ayrıca NATO'nun güvenlik garantisi Federal Almanya Cumhuriyeti'nin yeniden yapılanıp Batı Avrupa ülkeleri arasında yer almasını sağlamıştır. Bu durum devletlerin birbirleriyle işbirliği yapma imkanlarını arttırmış ve sadece güvenlik konularında değil, diğer konularda da ortak işler yapmaları için gerekli zemini oluşturmuştur. Bunun sonucunda Batı Avrupa ülkeleri arasında bölgesel olarak politik, ekonomik ve güvenlik alanlarında gelişme ve ilerleme gözlemlenmiştir.

NATO'nun Soğuk Savaş başarısı, Soğuk Savaş Sonrası dönemde de devam etmiştir. NATO, yeni demokratikleşme süreci içine giren Merkez Doğu ülkeleri için katılmak isteyecekleri en büyük ve güvenilir organizasyon olmuştur. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın NATO'ya katılımı, NATO'nun genişleme ve yayılma kapasitesini de göstermiş olmuştur. NATO bu devletler içinde iç ve dış

211 Hasret Çomak, *2010'lu Yıllarda NATO ve Güvenlik Yaklaşımı*, Görüş, Ekim 2004, s.58

tehditlere karşı koruma sağlamış ve güvenlik garantisi vermiştir. İttifak, olası bir tehdit unsuru oluşturduğunda Rusya'ya karşı durabilecek, aynı zamanda da eski Sovyet Bloku ülkelerini rehabilite edip Batı ülkelerine entegre olmalarını sağlayabilecek konumdaydı. Zaten eski bir Sovyet Bloku ülkesi olan Rusya'da BİO , AAOK gibi organizasyonlara katılmıştı. Bunun ötesinde Rusya ittifakla direkt olarak ilişkiler kurdu.

Yugoslavya uyuşmazlığında, NATO ayrıca askeri hareket yapma becerisini Bosna ve Kosova'da somut olarak ortaya koymuş, Makedonya'nın güvenliğinin temin ve muhafazasının garantisini vererek güvenilirliğini göstermiştir. İttifak bunların dışında kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması amacıyla çalışırken, etnik çatışmaların engellenmesi ve insani yardım operasyonlarına adapte olabilme konusundaki becerisini de gözler önüne sermiştir.

Ancak Soğuk Savaş'ın bitmesiyle olduğu gibi, Yugoslavya'da yaşanan operasyonlarda AB için özerk bir AGSK ve ODGP'nin oluşturulmasını gerektirmiştir. Kosova Harekatı sırasında yaşanan Amerikan liderliğinin yetersiz bulunması, AB'nin içinde ABD desteği olmadan kullanılacak yeni bir güç yaratma isteğini doğurmuştur. Bu arada NATO, 11 Eylül 2001'de yaşanan yeni bir terörist tehdidinden, İkiz Kuleler saldırısından sonra bir kez daha görev başına çağırılmıştır.

4. SOĞUK SAVAŞ SONRASI TRANSATLANTİK İLİŞKİLERİ

4.1. Soğuk Savaş Sonrası Barışı Koruma Çabaları

Aşırı silahlanma ve ulusal ekonomik krizler, Sovyetler Birliğini seksenlerin sonunda adına Soğuk Savaş denilen ringde havlu atan taraf olarak köşesine çekilmeye zorladı. Bu süreç, ABD ve Sovyetler Birliği'nin Aralık 1987'de Orta Menzilli Nükleer Silahlar Antlaşması (INF) imzalaması ile Avrupa'daki tüm nükleer silahların imha edilmesiyle başlatılmıştır. Bir yıl sonra, Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Mikhail Gorbaçev Kızıl Ordudan 500.000 asker azaltılacağını ve Doğu Avrupa'daki en tehdit edici Sovyet güçlerinin geri çekileceğini açıkladı. Bunun ardından, 1990 Kasım'ında, tüm NATO ve Varşova Paktı ülkeleri arasında Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) imzalandı.

AKKA ile NATO ve Varşova Paktı ülkeleri arasında askeri donatımın konuşlandırılması sınırlandırmak, silah gücü seviyesini sadece savunmaya yönelik olanlar olarak belirlemek ve bununla birlikte tankların, zırhlı savaş araçlarının, topların, saldırı helikopterlerinin ve savaş uçaklarının üretimini sıkı bir denetim prosedüründen geçirilmesini sağlamak amaçlanmıştır. 1989 ile 1997 yılları arasında AKKA, asker sayısındaki kısıtlamalar ile Atlantik'ten Urallara kadar olan bölgede NATO'nun toplam gücünün 3.410.000 askerden 2.158.000'e, Doğu Avrupa ülkelerinin (Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Bulgaristan) 820.000'den 452.000'e ve eski Sovyetler Birliği'nin gücünü de 4.260.000'den 2.124.000'e düşürüyordu. Bu değerler 1997 yılında Rus silahlı kuvvetlerindeki 1.500.000 askerin azaltılmasını içeriyordu. Konvansiyonel silahların azaltılmasını, ABD ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşmaları (START) I ve II takip etmiştir. Her iki antlaşma ile birlikte, hali hazırda var olan stratejik nükleer silahların üçte ikisi imha edilmekteydi²¹².

Rusya, halihazırda güçlenmiş bir Rus milliyetçiliği altında elindeki büyük nükleer ve konvansiyonel silah stoku ile Avrupa güvenliğini tehdit edebilir durumdadır ve bu sayede komşu ülkelerdeki istikrarsızlığı arttırabilme potansiyeline de sahip bir ülkedir. Fakat, Orta Avrupa için açık bir Rus tehlikesinden bahsetmek

212 Sean Kay, a.g.e., s.59

için çok fazla kötümser olmak gerekir, zira bu Rusya'nın AKKA antlaşmasına büyük çapta karşı gelmesi anlamına gelir. Soğuk Savaş sonrası ise Rusya'dan gelebilecek en büyük tehlike konvansiyonel ve nükleer silahların Rusya'nın elinde bulunması değil aksine bunların başka güçlere dağılması ve hızlıca çoğaltılmasıdır²¹³.

1989 yılından başlayarak, Avrupa Güvenliği ve Avrupa-Atlantik Ortaklığı; Doğu-Batı ilişkilerindeki temel politik değişikliklerle yeniden şekillenmeye başladı. Avrupa'nın bölünmüşlüğü'nün sembolü olan Berlin Duvarı yıkıldı, Merkezi ve Doğu Avrupa'daki tek partili komünist devlet rejimleri ortadan kalktı. Eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerinde ise özgür ve bağımsız devletler kuruldu ve Avrupa'nın bölünmüşlüğü böylece son buldu.

Bölünmüş Avrupa'nın nihayete ermesi ile birlikte, Almanya'nın güçlenmesi, Almanya ile Rusya arasındaki potansiyel güvenlik yarışı gibi tarihsel sorunları tekrar gündeme getirmiştir. Komünist yönetimlerin yıkılmaları ile beraber Orta ve Doğu Avrupa'da demokrasi tekrar yayılmaya başladı. Fakat demokrasi istikrar demek değildi ve bu devletler stratejik planlar yaparken daha büyük devletlerin güvensizlik ortamında çıkar arayışına gireceklerini göz önüne almaları gerekiyordu.

NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner 1993 yılında yaptığı gözlemde, NATO üyesi ülkeler ve pek çok Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin NATO'dan beklentilerini şu şekilde sıraladı;

1. Kıtalararası ilişkileri düzenlemek,
2. Uluslararası sorunları kontrol etmek,
3. Doğu Avrupa ile çok yanlı bir diplomasi forumu oluşturmak,
4. Batı Avrupa ile varola gelen geleneksel sorunları hafifletmek ve Birleşik Almanya'yı oluşturmak,
5. ABD-Avrupa arasında artmakta olan ekonomik yarışta sürdürülebilir ve güvenilir ilişkileri sağlamak,

213 OlesM.Smolansky, *Can Russia Escape Its Past?*, Statecraft And Security,Ed. Ken Booth,Cambridge University Press,UK 1998, s.159

6. Ortak fikirdeki ülkeler arasında savunma kaynaklarının ortak kullanımı ile ulusal güvenlik harcamalarını azaltmak²¹⁴.

Bunlara ilaveten, 1991 Körfez Savaşında, NATO komuta ve kontrol düzenlemeleri, lojistik, haberleşme ve diğer güçlerin dolaylı olarak da olsa başarılı şekilde kullanılması, bazı üye ülkelerde NATO kaynaklarının uluslararası güç olarak NATO bölgesi dışında da kullanılması gibi ümitleri doğurmuştu. Aslında, Körfez Savaşı 5 nci maddenin ortak savunma garantisinin işletildiği ilk ve tek savaştır²¹⁵.. Ancak, “Irak ile bir savaş halinde Türkiye’nin korunması için NATO’ya ait imkan ve kabiliyetlerin kullanılması konusunda İttifak içinde ortaya çıkan tartışmalar, ortaklar arasında ki güveni zedelemiştir.²¹⁶” Güçlü yapısı, yılların verdiği danışmalar ve karşılıklı güven, üye ülkelerin ulusal güvenlikle ilgili kaygılarını G7, OECD ve AGİK’e iletmek yerine NATO’yu tercih etmeye itti.

Sovyet tehdidinin ortadan kalkması üzerine birliğin dağılacağı yönündeki birçok teorik varsayımın aksine, NATO, hızla Avrupa güvenlik altyapısının çekirdeğini oluşturmaya yöneldi. Hatta, bir süre, Orta ve Doğu Avrupa’daki bazı bölgelerin güvenliğinden de sorumluymuş gibi yanlış yorumların da merkezi oldu. Bazı üyeler Soğuk Savaş sonrası barışı sağlama girişimleri için NATO’yu kullanmayı öneriyorken, 1991-1995 yılları arasında Balkanlarda güvenlik henüz istenilen düzeyde sağlanamamıştı. Eski Yugoslavya’daki olaylar NATO’nun yeni güvenlik tehditlerine karşı adapte olabilme yeteneğini açıkça gösterdi. Diğer organizasyonlardan, özellikle AB ve BM, kurumsal zayıflıkları nedeniyle yeni güvenlik tehditlerine karşı ne kadar hazırlıksız olduklarını gördüler. Bu süre zarfında Balkan krizinin çözümünde aktif tedbirler yerine daha çok tartışmayı tercih ettiler ve daha fazla probleme neden oldular. Sonuç olarak, 1995-1998 yılları arasında Bosna’da NATO’nun da katkısıyla güvenli bir bölge kurulmuş ve önemli bazı başarılar elde edilmiştir. Ancak bu barışın sağlanmasında NATO başrolü oynamıştır²¹⁷.

214 Manfred Wörner, *European Security: Political Will Plus Military Might*, in Manfred Wörner, et al., *What Is European Security after the Cold War?*, Brussels 1993, The Philip Morris Institute for Public Policy Research, s. 12.

215 *The NATO Handbook Chronology, A Companion Volume to the 50th Anniversary Edition of the NATO Handbook 1998*, Office of Information and Pres, Belgium, 37-38

216 Volker Rüehe, *Yeni Güvenlik Sorunlarına İlişkin Avrupa Bakış ve Politikaları*, Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışları, Türkiye’nin Durumu ve İhtiyaçları, HAK Basımevi, İstanbul 2003, s.14

217 Sean Kay, a.g.e., s.60-61

4.2. Doğu Avrupa'da İstikrarı Sağlamanın Önemi

1990 Temmuz'unda Londra'da toplanan NATO Devlet Başkanları, süregelen ortak savunma görevinin önemini vurgulayıp, bu görevin tehdit unsurlarının radikal şekilde değiştiğini belirttiler. Yeni Avrupa'da, her ülkenin güvenliği diğerinden ayrılmaksızın komşularının güvenliğine bağlı bulunmaktadır. NATO, sadece ortak savunma (collective defence) için Avrupalılar, Kanadalılar ve Amerikalıların birlikte çalıştığı bir kurum değil ayrıca Avrupa'nın tüm ulusları ile yeni ortak ilişkiler inşa eden bir kurum olmalıydı. Atlantik İttifakı, Soğuk Savaş döneminde Batı'nın düşmanı olan Doğu Avrupa devletlerine ulaşmalı, dost elini bu ülkelere de uzatmalıydı²¹⁸.

Bunun üzerine NATO, Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Gorbaçov da dahil olmak üzere tüm Doğu Avrupa liderlerini, (müttefikler) ile birlikte çalışmak ve diplomatik düzenlemelerin yapılması için davet etti. NATO liderleri; "Bu tarihsel değişim zamanında NATO ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında düşünme ve konular üzerinde tartışma yöntemlerinin paylaşılması için fırsattır" şeklinde fikirlerini dile getirdiler²¹⁹.

1991 Kasımında, 16 aylık çalışmanın ve Strateji Gözden Geçirme grubunun (SRG) yayınladığı 12 farklı rapor sonucunda yeni konsept belirlendi. Bu süreç, yeni stratejik konseptin NATO üyelerinin ortak diplomasi ile temsil edileceği anlayışı ile tamamlandı. Bunun sonucunda politik yapı netleşmeye başladı ve Fransa'nın SRG'ye katılımı ise onun yokluğunda alınan, ancak Avrupa güvenliğinin geleceğini etkileyecek önemli stratejik kararların açıklığa kavuşması sonucu olmuştur²¹⁹.

NATO üyeleri güvenliklerine karşı en önemli tehdidin Doğu Avrupa'daki belirsizlik ve istikrarsızlık olduğu konusunda hem fikirdiler. Özellikle Orta ve Doğu Avrupa'daki pek çok ülkenin karşılaştığı ciddi ekonomik, sosyal ve politik zorluklar, ek olarak etnik gerginlikler ve bölgesel çatışmalar sonucunda oluşan istikrarsızlığın etkilerini güvenliklerine karşı tehdit görüyorlardı. Oluşabilecek gerginlikler sınırlı kaldığı sürece, müttefiklerin bölgesel birliğini ve güvenliğini tehdit edilemezdi. Fakat

218 *Değişen Kuzey Atlantik İttifakı Konusundaki Londra Deklarasyonu*, NATO Dergisi, Sayı, 3, 1990, ss.32-33; Alfred Cahen, a.g.e., s.35

219 Sean Kay, a.g.e., s.61

bu gerginlikler, Avrupa'nın istikrarını etkileyebilir, silahlı gerginliklere ve dışarıdan gelebilecek çeşitli güçlere hatta NATO ülkelerine dahi sıçrayabilirdi²²⁰.

NATO, Soğuk Savaş sonrası müttefikleri için dört “temel görev” belirledi:

1. Avrupa'da güvenliğin uzun süreli olarak sağlanabilmesi için, demokratik kuruluşların gelişmesi ve hiçbir Avrupa ülkesinin başka bir ülkeye gözdağı vermesinin veya baskı yapmasının, güç kullanarak veya tehdit yoluyla hegemonya kurmasının önlenmesi, çekişmelerin barışçı yollarla çözülmesi,

2. Kuzey Atlantik Antlaşması 4'ncü Madde'de belirlediği üzere, müttefiklerin güvenliğini etkileyecek olası gelişmeler, kritik kararlar kıtalararası forum olarak üyelerin ortak çıkarlarının söz konusu olduğu alanlarda uygun koordinasyonun sağlanması,

3. Herhangi bir NATO üyesi devletin sınırlarına yapılacak saldırıya karşı müdafaa ve caydırma,

4. Avrupa'daki stratejik güç dengesinin korunması²²¹

Raporun ilk uygulaması esnasında SRG içinde çeşitli fikir ayrılıkları oldu. Bazı üyeler Avrupa'daki stratejik güç dengesinin korunmasının vurgulanmasına karşı çıktılar. Bu maddenin sanki NATO'nun Varşova Paktı'nın hızlı dağılma sürecine rağmen hala statükoyu korumak istediği izlenimini verdiğini belirttiler. Ayrıca, bazı müttefik üye devletlerin yetkilileri NATO'nun bölgesi dışında da hareket düzenlemesi konusunda değişikliğe gerek olup olmadığı konusunda derin fikir ayrılıklarına girdiler. NATO'nun uzmanları arasında NATO'nun bölgesi dışında rol üstlenmesi konusunda merak olduğu, hatta NATO'nun geleceğinin buna bağlı olduğunu düşünenlerin varlığı bilinmekte idi. Fakat, Fransa başta olmak üzere “bölge dışında rol üstlenilmesi” ifadesinin raporda yer almasına karşı çıktı. NATO'nun hala yeni Sovyet tehdidine karşı çit oluşturduğu ve yeni görevler üstlenmemesi gerektiği belirtildi²²².

Yeni stratejik konsept doğrultusunda hızlı hareket eden Acil Müdahale Gücü (ARRC) kurulması yönünde fikir birliği sağlandı. Bu NATO için yeni ve daha verimli kriz yönetimi metoduydu. Fakat ARRC yeni tehditlerin daha yüksek

220 Değişen Kuzey Atlantik İttifakı Konusundaki Londra Deklarasyonu, ss.32-33

221 Stanley R. Sloan, a.g.e., s.89-90

222 Sean Kay, a.g.e., s.61-62

olasılıkla meydana gelebileceği Doğu'daki güvenliği sağlamak için değil 5'nci Madde'de belirtilen NATO bölgesi içinde meydana gelebilecek tehditlere karşı koymak için tasarlanmıştı²²³.

Üyelerce üzerinde fikir birliğine varılan bir diğer nokta, NATO'nun yeni katılımcı kolektif güvenlik çerçevesi altında “birbirine kenetlenmiş kurumlar” içine katılmasıydı. Buradaki niyet, uluslararası kurumların komünizm sonrası Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkelerin demokratik ve ekonomik geçişlerine yardımcı olması ve erken uyarı, koruyucu diplomasi, kriz yönetimi mekanizmaları kurularak toplu ve katılımcı bir güvenliğin sağlanmasıydı. ABD ve Avrupa, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'nın güvenliğine karşı gelişebilecek olan tehditlerin önlenmesi için bu kurumların kapasitelerinin geliştirilmesini istiyorlardı. Bu konuda Orta ve Doğu Avrupa'daki güvenlik tehditlerine karşı ortak hareketi destekleyen ilk çalışma NATO'dan geldi.

4.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)

Çift kutuplu dünya düzeninde Avrupa'da güvenliği ve istikrarı sağlayacak bir antlaşma çabaları 1950 ortalarına kadar uzanmaktadır. Güvenlik ve istikrarı Avrupa'da oluşturma fikri esas itibariyle Doğu Blok'undan kaynaklanan bir fikirdir. Temelinde ise Almanya'nın bölünmüşlüğü ve Berlin sorunlarının önemli yer tuttuğu Soğuk Savaş döneminde Avrupa'daki sınırları meşrulaştırma isteği yatmaktadır.

İkinci Dünya Savaşından sonra iki ayrı bloğa ayrılan Avrupa'da Sovyetler Birliğinin tehdidine karşı 1949 yılında kurulan NATO'ya karşı SSCB'de bir arayış içine girmiştir. Bu kapsamda SSCB Dışişleri bakanı Molotov, Varşova Paktının kurulmasından önce, 1954 yılında, Avrupa'daki mevcut statükoyu muhafaza etmek ve bir “Avrupa Ortak Güvenlik Antlaşması” oluşturmak amacıyla bütün Avrupa devletlerinin katılacağı bir ortak güvenlik sistemi kurulmasını önermiş ve ABD'nin bu görüşmelere sadece gözlemci olarak katılmasını istemiştir. Avrupa güvenliği konusunda ilk kez ortaya atılan böyle bir önerinin, Doğu-Batı ilişkilerinin her geçen gün tırmandığı Soğuk Savaş döneminde gerçekleşmesi mümkün olmamıştır.

Doğu'ya yönelik ilk NATO çalışmaları, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansını güçlendirmek ve “Tüm Avrupa”nın kurumu olarak Vancouver'den Vladivostok'a kadar uzanmasını sağlamak yönündeydi²²⁴.

223 David S.Yost, a.g.e., s.265

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Soğuk Savaşın hafiflemesi süreci olan yumuşama koşullarında, yani gerilimi azaltma politikası sonucu Arnavutluk hariç bütün Avrupa devletleri, ABD ve Kanada'nın katılımı ile 1973-1975 dönemi arasında AGİK olarak ilk sonuçlarını vermiştir²²⁵.

Hazırlık çalışmaları 2 yılı aşkın bir süre devam eden konferans 1 Ağustos 1975 tarihinde Helsinki Nihai Senedi'nin hükümet başkanları tarafından imzalanması ile hayata geçmiştir. AGİK, uluslararası hukuk normlarına, saldırmazlık ve çekişmelerin barışçı yollarla çözümlenmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Başlangıçta üye sayısı Avrupa ve Kuzey Amerika'dan otuz beş devlet iken, bu sayı halen elli dörde ulaşmıştır²²⁶.

Helsinki Nihai Senedi esas itibarıyla "sepet" adı verilen 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci sepet Avrupa'da güvenlik ve güvenlik artırıcı konuları, ikinci sepet ekonomi, bilim, teknoloji ve çevre ile ilgili konuları, üçüncü sepet ise İnsan hakları ve diğer konuları içermektedir²²⁷. Katılımcı devletler arasındaki ilişkilerde esas olacak kuralları Birleşmiş Milletler Yasasının maksat ve prensipleri ile uyumlu olarak ortaya konmuştur. Helsinki Nihai Senedi'nin en dikkat çekici yönü 35 imzacı devlet arasındaki ilişkilere rehberlik edecek 10 temel ilkenin ortaya konmasıdır. Senetteki bu prensip ile Avrupa'da güvenlik, ekonomi, demokrasi ve insan hakları konularını içeren yeni bir süreç başlamıştır. AGİK' in anayasası sayılan 10 ilke şunlardır.

1. Egemen eşitlik ve egemenliğe saygı
2. kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınma
3. Sınırların ihlal edilmezliği
4. Devletlerin toprak bütünlüğünün korunması
5. Antlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümü
6. İçişlerine karışmama

224 Sean Kay, *NATO and the CSCE: A Partnership for the Future*, in *Paradigms* 7, no. 2, Winter 1993, ss.59-77

225 David.S.Yost, a.g.e., s.37

226 *NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, İzmir 1994,2. Baskı, s.53

227 David.S.Yost, a.g.e., s.37-38

7. İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygı
8. Halkların eşit haklardan ve kendi kaderlerini tayin hakkından yararlanması
9. Devletler arasında işbirliği
10. Uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesidir.

Helsinki Nihai Senedinin imzalanmasını müteakip katılımcı devletler varılan sonuçların takibi maksadıyla belirlenecek bir takvim dahilinde “İzleme Toplantıları” yapılmasına karar vermişlerdir.

Helsinki zirvesi aslında 1975’den 1989’a, Berlin duvarının yıkılmasına kadar gidecek yolda bir takım önemli sinyaller yollamıştır. Hiç değilse Sovyet sistemi altında yaşayan Varşova Paktı ülkelerindeki muhalefetin eline, Sovyetler Birliğine veya kendi ülkelerindeki komünist rejimlere hukuki anlamda götürebilecekleri bir belge vermiştir. Sovyetler Birliğinin, içerisinde insan hakları vs. gibi kavramların bulunan uluslararası düzeyde imzaladığı, ilk belgedir²²⁸. Pek çok Amerikalı ve Avrupalı AGİK İnsan Hakları Taahhütlerini sadece evrensel ahlaki değerler tesis etme açısından değil aynı zamanda Sovyet Komünizmi ile siyasi mücadelenin imkan dahilinde yararlı enstrümanı olarak görüyorlardı²²⁹.

Soğuk Savaş sırasında ABD ve NATO müttefikleri Sovyet politik sistemiyle yaşanan uluslararası gerginliğin yumuşaması konusunda AGİK normlarının geliştirilmesini önermişlerdir. Fakat, AGİK’in operasyonel otoritesi konusunda daha gevşek davranmışlardır. Çünkü, AGİK kararlarının oybirliği ile alınması ve NATO’yu etkileyebilecek bir Sovyetler Birliği vetosunu önleme endişesi her zaman NATO üyesi ülkeleri telaşlandırmıştır. Sovyetler Birliği tarafında ise AGİK’in hali hazırdaki sınırların değişmezliği ilkesini vurgulaması uygun bulunmuş, böylece bölünmüş Almanya’nın ve Baltık ülkelerinin SSCB ile işbirliği düzenlenmiştir.

Başlangıçta, Orta ve Doğu Avrupa’nın komünizm sonrası reformcu liderleri AGİK’i güvenlikleriyle ilgili fikirlerini dile getirebilecekleri ve Batı’nın standartlarını ve değerlerini halklarına aktarabilecekleri bir forum olarak görmüşlerdir. NATO için ise AGİK ile ortak işbirliği içinde çalışmak Doğu’nun

228 Emre Gönen, *AB’nin Güvenlik Arayışı ve Organlarının İşlevi (BAB-NATO-AGİK)*, Avrupa Güvenlik Ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye’ye Etkileri konulu sempozyum bildirisi, ,s.24-25

229 Ronald.D.Asmus, *Opening NATO’s Door*, Columbia University Press, New York 2002,s.11

gelişmekte olan demokrasilerine resmi bir güvenlik garantisi vermeden ulaşmak demektir. Burada amaç elbette NATO'nun genişlemesi değil, "NATO'yu tamamlayıcı"²³⁰ bir örgüt oluşturmaktır. 1990 Temmuzunda Londra toplantısında alınan karara göre dostane ilişkilere devam edilecek, birlikte çalışılacak ve zamanla bu durum daha resmi boyutlara taşınabilecek, fakat bu NATO üyeliği anlamına gelmeyecektir.

1990 yılı başından itibaren Varşova Paktı'nın dağılma sürecine girmesi, komünist rejimlerin ekonomik ve ideolojik dayanaklarının, insan hakları, demokrasi, özgürlük cereyanları karşısında süratle silinmeye başlaması, 2 inci Dünya savaşından sonra ilk kez soğuk savaşın sona erdirilmesi şansını yaratmış ve husumete ve bölünmüşlüğe değil, işbirliği ve barışa dayalı bir Avrupa düzeninin kurulması realite haline gelmiştir.

1990 Ekim'inde Paris'te toplanan AGİK Devlet Başkanları, Paris Şartını onayladılar. Özellikle vurguladıkları konu ise "insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, barışın güçlendirilmesi, Avrupa'da birliğin sağlamlaştırılması yönünde attığımız ortak adımların daha iyi sonuç vermesi için yeni kaliteli bir politik diyaloga, işbirliğine, dolayısıyla AGİK'in yapısında gelişmelere ihtiyacımız var."²³¹ olmuştur. AGİK üstlendiği görevleri yerine getirebilmesi için daha etkin bir yapıya kavuşturulması amacıyla kurumsallaştırılmıştır. Bu yapı içerisinde Stockholm'de Bakanlar Konseyi, Prag'da Sekreterlik, Viyana'da Çatışmaları Önleme Merkezi ve Kıdemli Memurlar Komitesi ve Varşova'da Demokratik Kuruluşlar ve İnsan Hakları Bürosu başlıca unsurları teşkil etmektedir²³². Dışişleri Bakanları Konseyi politik konuların konuşulması, ortak uygun kararların alınması için kurulmasına ve iki yılda bir konseyin toplanmasına karar vermektedir. Kıdemli Memurlar Komitesi ise AGİK'in sabit bir organizasyonel yapıya ulaşması ve yapılan bağışların takibini üstlenmiştir²³³.

1991 Haziranında Kopenhag toplantısıyla, NATO'nun Varşova Paktı ülkeleriyle ilişkileri hızlandı. Dışişleri bakanları, NATO'nun güvenliğinin Doğu ve Orta Avrupa'ya bağlı olduğu ve AGİK'in teşvik edilmesi gerekliliği vurguladılar.

230 Ronald.D.Asmus,a.g.e.,s.11

231 *AGİK Yeni Avrupa Şartı*. Bkz AGİK (AGİT) Sekreteryası ,Prag, Çek Cumhuriyeti

232 *NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, s.55-56

233 Sean Kay, a.g.e., s.63

Avrupa'nın güvenliği ile ilgili ilk kararların, etkinin en çok hissedildiği bu kurum tarafından alınmasını talep ettiler. ABD ise Kopenhag komitesinden “NATO'nun müttefikler arasında danışma, Washington Antlaşması ile üyelerin güvenlik ve savunma politikalarının uzlaşılacağı esas forum” olduğunu dile getirmesi konusunda ısrarcı oldu²³⁴.

20 Haziran 1991'de Dışişleri Bakanları AGİK'in güçlendirilmesi konusunda Berlin'de toplandılar. Toplantıda, Avrupa'daki şiddetli çatışmalara karşı işbirliği ve danışma amaçlı acil durum mekanizmasının kurulması konusunda fikir birliğine varıldı. Bu şekildeki davranışların Helsinki Zirvesi'nin ihlali veya istikrarı, güvenliği ve barışı tehlikeye sokan bozucu eylemler olarak nitelendirileceği belirtildi. Güvenlik konusunda endişeleri olan bir devlet, eylemlerinden endişe duyduğu diğer devlete tutumu hakkında açıklama talep edebilecek ve diğer devlet de 48 saat içerisinde bu talebi yanıtlamak durumunda kalacaktı. Dışişleri Bakanları, 12 veya daha fazla üyenin Üst Düzey Yetkililer Komitesini acil toplantıya çağırmasına ve ihlal eden devletin 48 saatlik yanıt süresi beklenmeksizin toplanmasına karar verdiler.

Aralık 1991'de NATO Dışişleri Bakanları bilgi paylaşımı, doküman ve NATO'nun ortak hareket edebilme tecrübelerinin AGİK ile paylaşılması konusunda anlaştılar. AGİK Çatışmaları Önleme Merkezi'nin sponsorluğunu üstlendiği demokratik ülkelerde silahlı kuvvetlerin rolü ve değişen savunmaları konulu seminerleri NATO'yu desteklemeyi önerdi. Bakanlar, tüm AGİK devletlerinden askeri yetkililerini Roma'daki NATO Savunma Koleji ve Oberammergau'daki NATO Okulu'nda düzenlenen özel kurslara katılmaya davet etti²³⁵.

NATO'ya üye parlamenterler organizasyonu olan Kuzey Atlantik Asamblesi (KAA), Avrupa'nın güvenliği konulu AGİK parlamentolar arası konferanslarını destekledi, ayrıca AGİK'in parlamenterler toplantılarına personel desteğinde de bulundu. KAA İşbirliğini tamamlamak adına, üyeliği pekiştirmek için geniş bir program başlattı ve demokratikleşme, sivil-asker reformu, Avrupa'nın güvenliği ile ilgili daha geniş konular üzerine, üyelerin katılacağı seminerler düzenledi. KAA, Genel Sekreter Yardımcısı Simon Lunn'un rehberliğinde alınan inisiyatiflerle, Orta ve Doğu Avrupa parlamentolarının komünizm sonrası Batı demokrasisi norm ve prosedürlerine geçişinde kritik bir rol oynadı.

234 Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi 6-7 Haziran Kopenhag Zirvesi 1991, NATO Office of Information and Press

235 Sean Kay, a.g.e., s.63-64

NATO ve KAA tarafından başlatılan diplomatik hareketlilik, belirsizliğin ve hızlı değişimin süre geldiği dönemde, Batı'nın moral desteği, Doğu Avrupa'daki yeni demokratlara istikrarı sağlamak konusunda yardımcı oldu. Ayrıca bu demokratlar çok uluslu NATO'da Batılı yetkililerle çalışma imkanından da yararlandılar. Katılımcılar, NATO askeri okullarında, askeri kuvvetlerin istikrarlı bir demokrasinin ana unsurlarından olan siviller tarafından kontrol edilmesini öğrendiler. KAA'da, Orta ve Doğu Avrupa parlamenterleri demokratik prosedürler konusunda tecrübe kazandılar, artık bu tecrübelerini kendi başkentlerindeki çalışma arkadaşları ile paylaşabiliyorlardı. Üst seviyedeki ilişkiler, Doğu ve Orta Avrupa'dan NATO Merkezine gelenler ile Doğu ve Orta Avrupa'daki yeni demokrasilere gezilere giden NATO yetkilileri bu ülkelerin karşılaştıkları zorluklar hakkında fikir sahibi olunmasını sağladı. Bunun sonucunda gittikçe artan güven, Soğuk Savaş zamanından kalan sınırların hızla aşınmasını sağladı.

Ancak, 1991'de Yugoslavya'nın dağılması ile beraber savaş çıkmıştı ve Avrupa'nın sosyal aktivitenin ötesinde çok acil harekete ihtiyacı vardı. NATO ve AGİK gerçek bir krizle karşı karşıya kalmışlardı. AGİK'in karar verme mekanizmasının tüm kararların oy birliği ile açık ve net bir şekilde alınması soruna müdahale edememenin asıl nedenini oluşturuyordu. AGİK'in prosedürleri onu çekişmeleri çözmekten uzak bir kurum haline getirmiş ve saldırgan ülkenin AGİK'in prosedürlerini kullanarak onu hareketsiz hale getirmesini mümkün kılmıştır.

1992 Ocağında Prag'da toplanan AGİK Dışişleri Bakanları oybirliği kuralını değiştirdiler, böylece AGİK'in kurallara çok açık, aykırı ve yanlış ihlaller söz konusu olduğunda ilgili devletin yokluğunda, üye devletlerin çoğunluğunun alacağı kararın geçerliliği kabul edildi. Fakat oybirliği hala AGİK'in karar alma mekanizmasının temelini oluşturacaktı. Bu yeni öneri ile "bir eksik oybirliği" kavramı, organizasyonun prensiplerini ihlal eden devlete karşı yaptırım uygulanmasına olanak veriyordu. Avrupa, kolektif güvenliği için kurumsal kapasitesini kullanma yönünde ufak bir adım atmış oluyordu²³⁶.

1992 Haziran'ında Helsinki'de toplanan AGİK Dışişleri Bakanları kriz yönetimi ve çatışmaları önlemek için kuralları güçlendirmek ve diğer uluslararası kurum ve organizasyonlardan destek almayı, azınlıklar için bir üst komiser atamayı

236 Sean Kay, a.g.e., s.65.

ve Viyana’da düzenli olarak toplanacak Güvenlik İşbirliği Forum’unu oluşturmayı kararlaştırdılar. Ayrıca bakanlar kriz yönetimi ve önleyici prosedürleri belirlediler. Bunlar; insan hakları ve demokratik kurumların gelişmişliği odaklı erken uyarı mekanizmaları , gerginlikleri azaltmak için şiddet dışı yöntemlere önem verilmesine yönelik politik yönetim ,örneğin gerçekleri araştıran birimler gibi özel kurumlar ve resmi barış gücü operasyonlarıydı²³⁷ .

1992 Aralık’ında Stockholm’de toplanan AGİK Dışişleri Bakanları, Uzlaştırma Komisyonu ve Sorunları Hakem Kararı İle Çözme Kurumları kuruldu. Bakanlar, ayrıca AGİK Genel Sekreteri Ofisi’ni kurdu. Tüm bu kurumların gelişmesine karşın, AGİK’in 50’den fazla üyenin oybirliği bulunmakta iken ortak planlama, eğitim ve barışı korumaktan sorumlu yapıları bulunmamaktadır.

Avrupa Güvenlik Şartı, "Yüzyılın Son Zirvesi" olarak nitelendirilen ve 54 AGİT üyesi ülkenin Devlet veya Hükümet Başkanlarının katılımıyla 18-19 Kasım 1999 tarihlerinde İstanbul’da gerçekleştirilen "AGİT İstanbul Zirvesi"nde imzalanmıştır

AGİT İstanbul Zirvesinin ürettiği 3 önemli belge bulunmaktadır. Bunlar ;

1. İstanbul Deklarasyonu
2. Avrupa Güvenlik Şartı
3. Güncellenmiş Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA)’dır.

Bu belgeler, AGİT’ in yapısını ve misyonunu günün koşullarına uygun bir şekilde güçlendirmekte, aynı zamanda 21’ nci yüzyılda Atlantik’ten Orta Asya’ ya kadar uzanan geniş bir bölgede 55 ülkenin politikalarını etkileyecek bir yol haritası çizmektedir. Toplam 50 sayfayı aşan bu üç belge pratikte;

1. Daha güvenli bir dünya
2. Daha uyumlu bir uluslar arası işbirliği
3. Daha özgür ve huzurlu bir yaşamı ifade etmektedir.

Tarihe İstanbul deklarasyonu olarak geçen bu belge, Çeçenistan’ dan Kosova’ ya ,Bosna’ dan Gürcistan’ a kadar AGİT alanı içindeki güncel sorunları ele almakta

²³⁷ Helsinki Document 1992: *The Challenges of Change*. Bkz. AGİK Sekreteryası, Prag

ve zirvede yapılan tartışmaların ışığı altında çözüme nasıl ulaşılabileceğini açıklamaktadır.

Vladivostok'tan Vancouver'e kadar uzanan bir alanda, Avrupa, Amerika ve Asya kıtasına mensup 54 üyesi ile AGİT dünyanın en geniş katılımlı uluslar arası örgütlerinden biridir. Üye sayısı NATO, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi kuruluşlardan daha fazla olan AGİT, buna rağmen sözü geçen kuruluşlar kadar kurumsallaşamamıştır. AGİT'in organ ve mekanizmaları ile ilgili kurallar henüz tam olarak yerleşmediğinden, bu organ ve mekanizmaların yetkileri, ne şekilde işleyecekleri ve birbirleri ile ilişkileri bakımından bazı boşluk ve çelişkiler mevcuttur.

AGİT'in daha etkin bir hale getirilmesi amacıyla BM, NATO, Avrupa Konseyi gibi diğer kuruluşlar ile işbirliğini geliştirecek mekanizmaların kurulması istenmektedir. AGİT'in karar alma ve uygulama yönteminin daha kolay ve bağlayıcı niteliğe dönüştürülmesi için bazı devletlerce ileri sürülen öneriler ise AGİT ülkelerinin büyük çoğunluğunca egemenliklerini ciddi biçimde kısıtlandırabileceği gerekçesi ile şimdiye kadar kabul görmemiştir.

Bütün bu eksikliklerine rağmen, bir konferans diplomasisi (AGİK) iken dahi soğuk savaşın bitmesine olumlu katkılarda bulunan AGİT'in örgüt haline geldikten sonra oluşturduğu mekanizmalar ile bir yandan insan hakları ihlallerinin izlenmesi, ekonomik, bilimsel, teknik ve çevre alanlarında işbirliği sağlanması gibi klasik, diğer yandan çatışmaların önlenmesi, bunalım yönetimi, gibi yeni işlevleriyle uluslararası ilişkilere yaptığı etki küçümsenemez.

4.4. Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi

Soğuk savaşın bittiğinin ilan edildiği 1990 Londra Konferansı'nda yayınlanan bildiri doğrultusunda NATO ve eski Varşova Paktı üyeleri ile Harmel Raporu'nun ilkeleri doğrultusunda ilişkiler kurulmaya başlandı. Bu durum, Avrupa'da daimi bir barış düzenine doğru ilerleme vaadi sunan, yeni ve ortak bir sayfanın açılması doğrultusunda güçlü bir adımdı²³⁸. O zamandan bu yana işbirliği ve ortaklık; bir yanda NATO ve üye devletleri öte yanda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Orta

238 Manfred Wörner, *Yeni Dönemde Atlantik İttifakı*, NATO Dergisi, No:1, 1991, s.3

Asya'nın yeni ülkeleri arasında ilişkiye damgasını vurdu. Bu yeni ortaklık çabuk başladı ve hızlı genişledi²³⁹.

Haziran 1991'de İttifak dışişleri bakanlarının Kopenhag'daki görüşmesinde, bu ortaklığın gelişmesi için ileri adımlar atıldı. Üst düzey ziyaretlerin sonucu olarak, güvenlik ve diğer konular üzerindeki görüş alışverişi, askeri ilişkileri yoğunlaştırıldı ve bir çok alanda deneyim ve uzmanlık alışverişiyle yeni ilişkiler ortaya çıktı. Merkez ve Doğu Avrupa hükümetlerinin dışişleri bakanları, toplantıya katılmaları için davet edildiler. Kuzey Atlantik Konseyi (KAK), NATO Askeri Komitesi ve diğer NATO komiteleri periyodik görüşmeler ve mesajlar ile KAİK'in oluşmasını sağlamışlardır.

NATO'nun 1991 Kasım Roma toplantısında, Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri ile ilişkileri arttırmak için Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) temelleri atıldı. Bir Amerikan inisiyatifi olarak ortaya çıkan ve eski Varşova Paktı ülkelerine de açık olan bu kurumun amacı "politik güvenlik konularında danışma ve işbirliği sağlamaktır".

20 Aralık 1991 tarihinde NATO üyesi ülkeler ile içinde Bulgaristan, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya ve Rusya gibi 25 ülkenin yer aldığı bir açılış ve kuruluş toplantısı yapılmıştır. KAİK'in ilk kez yapmış olduğu bu toplantı sonucunda bir bildiri (KAİK Diyalog, Ortaklık ve İşbirliği Bildirisi) yayımlanmıştır. Bildiride adından da anlaşılacağı üzere diyalog, dostluk ve işbirliği temaları işlenmiştir²⁴⁰.

KAİK üyesi ülkeler ulusal savunma planlaması, askeri tatbikatlar, sivil-asker ilişkilerinde demokratik yaklaşımlar, hava trafiği yönetiminde sivil/asker koordinasyonu ve savunma araçlarının sivil amaçla kullanımı konularında geniş istişare mekanizmaları oluşturmuşlardır²⁴¹. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası, KAİK büyümüş ve 38 üyeye ulaşmıştır. Ayrıca bilgi teknolojileri, bilim ve çevre konularında bilgi paylaşımı ve NATO'nun sadece bir güvenlik ittifakı olmadığına dair bilgilerin KAİK üyesi ülkelerde yayılmasında yardımcı olmuştur.

KAİK'in asıl amacı NATO üyesi ülkelerin daha geniş bir güvenlik alanı oluşturmayı istemesiydi. Peşinde olunan tüm Avrupa'nın güvenliği ve Avrupa'daki

239 *Soğuk Savastan Barış İçin Ortaklığa*, s.17.

240 *Roma Barış ve İşbirliği Bildirgesi*, Kasım 1991, NATO Office of Information and Press. No.4. ss. 303

241 *NATO El Kitabı*: NATO Office of information and Press, Brüksel 1995, ss. 44-45.

herhangi bir ülkenin güvenliğinin diğer tüm ülkelerin güvenliğine bağlı olduğu düşüncesiydi. Avrupa’da yerel sorunlar, etnik çekişmelerden kaynaklanan kaos olduğunda, uzun vadede tüm Avrupa’nın güvenliğinin tehlikede olduğu anlamı çıkarılmaktaydı. Bu durum “toplamı sıfır olan” bir oyun olmamakla birlikte bir ülke için güvenliğin artırılması ya da diğeri için azaltılması demek de değildi. Güvenliğin artırılması, Avrupa’nın tümünün güvenliğinin artırılması anlamına gelmekteydi. Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) işte bu temeller üzerine kurulmuştu”²⁴².

NATO yetkilileri KAİK’in bir danışma forumu olduğunu, karar verme organı olmadığını ısrarla vurguladılar. KAİK, resmi ve gayri resmi görüş alışverişinin yapıldığı uzun vadede ulusal ve çok yanlı güvenlik konularının konuşulduğu bir forum olarak kurulmuştu. Başlarda NATO yetkilileri, KAİK üyelerine, katılımlarının NATO üyeliği anlamına gelmediğini açıklayıncaya kadar epey zorlandılar. Sonuç olarak KAİK, bazı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin güvenlik taleplerini karşılayamamıştır. 1993 yılında gelindiğinde KAİK, 1.5 milyon dolarlık bütçesi ile zayıf bir organizasyondur, hiçbir sekreteryaya, resmi doktrin ve en önemlisi güvenlik garantisi de bulunmamaktaydı.

KAİK’in en önemli fonksiyonu, barışın korunması için bilgi paylaşımı ve tartışma forumu sunmasıydı. 1993 Haziran’ında KAİK üyelerinin kurduğu Barış Koruma Komitesi, NATO/KAİK Barış Koruma Planını yayınladı. Raporda barışı koruma çabalarının BM Güvenlik Konseyi veya AGİK tarafından takip edilmesi gerektiği dile getiriliyordu. Komuta ilişkilerinin de dahil olduğu her durumda barış koruma operasyonlarını BM veya AGİK belirleyecek, açık politik amaçlar ve kesin emir yetkileri tanımlanacaktı²⁴³. Komite bir çok sayıda üst düzey seminare sponsor oldu ve bu seminerler katılımcıların bireysel barış koruma tecrübeleri ve ilgili kurumlarla işbirlikleri üzerine odaklanmıştı.

KAİK ayrıca NATO’nun yetkili askeri birimlerinden Barış Koruma Harekatları için teknik derslerde aldı. Bunlar barışı koruma için gerekli birim ve kapasite ile ilgili sunumlar, mevcut kaynakların kullanımı ile ilgili bir veritabanının geliştirilmesi, barışı koruma hareketlerinde gerekli askeri güç, prosedürler ve teknik ekipmanın belirlenmesi konularıydı. Ayrıca NATO, Barış Koruma Harekatları için KAİK’in teorik ve genel planlama yapması maksadıyla emir-komuta standartları ve

242 David S.Yost,a.g.e. s.94-97

243 KAİK Barış Koruma Komitesi Raporu, Haziran 1993, NATO Office of information and Press

prosedürleri, standart operasyonel prosedürlerle ilgili bir makale geliştirdi. KAİK ayrıca kendi bünyesinde teknik konuların gelişimi üzerine çalışan bir alt grup oluşturdu.

KAİK bünyesinde askeri tecrübelerin paylaşımı, NATO ile eski Varşova Paktı ülkelerinin asker-askere temasları, politik işbirliğinin üzerine çıkmıştır. Fransa'nın karşı çıkması nedeni ile, KAİK bünyesinde bakanlar seviyesinde bir savunma birimi oluşturulamadı. Bu nedenle, KAİK tecrübesindeki en büyük eksikliklerden birisi demokratikleşme, yani sivillerin askeri birimler üzerinde kontrol özelliğinin gelişmemesi olarak görülmüştü²⁴⁴. Fransa hariç, diğer NATO üyesi devletler Gayri-Resmi Bakanlar Savunma Grubu oluşturmuşlar ve Orta ve Doğu Avrupa'nın belirli problemlerinin çözümüne ellerinden geldiğince yardımcı oldular.

KAİK'in çok yanlı bir forum olması ve oybirliği temelinde çalışmaya devam etmesi nedeniyle katılımcı devletlerden herhangi biri ajanda da yer alan işlere kolaylıkla engel olabiliyor, potansiyelini sınırlayabiliyordu. KAİK'in 10 Haziran 1994'teki İstanbul toplantısında bu çok açık ortaya çıktı. Rus delegesi son bildiri üzerinde beş saat boyunca pazarlık ederek, KAİK'i, NATO'nun Genişlemesi ve AKKA'nın Gelişme Seviyesi ifadelerinin bildiriden çıkarılması konusunda oldukça zorladı. Rusya'nın tutumu KAİK'in son bildirisinin çıkarılmasını uzun süre geciktirdi. Bir uzman NATO diplomatı, KAİK toplantısını şu şekilde ifade etmiştir; "Epey kanlı (zorlu) bir görüşmeydi. Tam bir Sovyet eksersizi, tam bir felaket Rus anlaşmazlığı." Bir başka NATO yetkilisi ise, Rusların tutumunun gelecek için bir model teşkil ettiği düşünülürse, ileride başka bir KAİK toplantısının yapıp yapılmayacağını merak ettiğini ifade etti²⁴⁵. İstanbul toplantısından sonra KAİK resmi bildiri yayınlamayı durdurdu. Bunun yerine yönetim kurulu özetlerini çıkarmaya başladı. Bu NATO üyesi olmayan bazı KAİK üyelerinin, NATO aktivitelerine yaklaşma isteklerini, belki üyeliğe dönük yol olarak gördükleri KAİK'e karşı soğutmuştu.

Sonuç olarak KAİK kurumsal uyum sürecinde kısmi bir başarıya ulaşmıştır. Bütün bu aşamalar; NATO'nun genişlemesinde bir geçiş dönemi olarak tanımlayabileceğimiz "Barış İçin Ortaklık" sürecine zemin hazırlayan önemli

244 S. Nelson Drew, *NATO from Berlin to Bosnia: Trans-Atlantic Security in Transition*, National Defense University, Washington 1995,s. 25-26

245 Reuters. 10 Haziran 1994

gelişmelerdir. NATO üyesi olmamakla birlikte, bu konsept ile artık söz konusu ülkelerin tümü işbirliği ortakları, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ise, NATO'nun genişlemesi sürecinde, potansiyel müttefikler olarak görülmeye başlanmıştır.

4.5. Barış İçin Ortaklık (BİO)

Soğuk Savaş döneminde, ittifaka yönelik tehdidin Sovyet askeri gücünden gelmesi beklenirken, NATO'nun geleneksel ortak güvenlik işlevi “savunma” ve “caydırıcılıkla” sınırlanmıştır. Ancak, 90'lı yıllarda ise, “önleyici diplomasinin” (Preventive diplomacy) bir uygulama biçimi olan bunalım yönetimine de ağırlık verilmesi kararlaştırılmıştır²⁴⁶.

1993 yılında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri güvenlikle ilgili kalıcı sorunlarının çözümünün NATO'ya tam üyelikten geçtiğini anladılar. Tam üyelikle beraber istikrarın, dolayısı ile ekonomik yatırımların artacağı ve AB üyeliğinin söz konusu olacağı düşünülüyordu. Serbest piyasa ve demokrasi yanlısı politik liderlere de tekrar güven gelecekti. Artık Batıda yayınlanan makalelerde Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve muhtemelen Slovakya'nın muhtemel NATO üyeliği gündeme getirilmekteydi. Avrupa'daki tehdidin birleşen güçlerle dağılan güçler arasında olduğunu belirten yazarlar, müttefiklerin NATO antlaşmasının 4. maddesine odaklanarak birbirlerini cesaretlendirebileceklerini ve barışı koruma gücü, arama - kurtarma ve doğal afetlerde yardım unsurlarının ön plana çıkarabileceğini belirtiyorlardı²⁴⁷.

Her ne kadar Washington, o dönemde NATO'nun genişlemesini Birleşik Almanya'dan daha ileri gitmesinin önünü kapamışsa da, 1993'ün ortalarında artan ihtiyaçlar ABD'nin bu fikrini gözden geçirmesine neden olmuştur. Almanya ısrarla ve sessizce NATO'nun genişlemesini istemekte böylece doğu sınırlarını güvence altına alacak, ekonomik istikrarla birlikte bölgedeki serbest piyasanın da büyüyeceğini düşünmekteydi. Almanya bazı Visegrad ülkeleri için yardımcı NATO üyeliği önerdi. Savunma Bakanı Volker Rühe bu ülkeler için yardımcı üyeliğin NATO'ya tam üyeliği hızlandıracağını söyledi. Her ne kadar Almanya hiç öneride bulunmasa da, teoride eğer NATO doğu ile işbirliği yapmaz ise Almanya tek yanlı

246 Gareth Window, “*NATO and Out of Area: A Post Cold War Challenge*, European Security, Vol.3, No.4, Winter 1994, ss.624 – 625.

247 Ronald D. Asmus, Richard L. Kugler, and F. Stephen Larrabee, *Building a New NATO*, Foreign Affairs 4 , September / October 1993, pp. 28-40.

olarak Doğu komşularına güvenlik garantileri verebilirdi. Bu hem Rusya hem de Batı tarafından provakatif olarak görülürdü.

ABD yetkilileri, NATO'nun genişlemesinin istikrarı, çekişmelerin barışçı yollarla çözümü, demokratik reformların Doğu'da da gelişebileceğini kabul ettiler. Özellikle bazı görevliler, NATO'nun saydam çok yanlı planlama sürecine yeni üyelerin katılımı ile, komünizm sonrası reform yanlılarının kendilerine yardım amacıyla yüksek masraflı ulusal savunma harcamalarından kaçabileceklerine inanıyorlardı. Bu şekilde Orta ve Doğu Avrupa'daki savunmaların ülkeler arasında organizasyonu bölgede yeni istikrarsızlıklara neden olabileceğini düşünenlerde vardı. Bazıları NATO üyeliğinin AB kapılarını yeni üyelere açacağını düşünüyorlardı, NATO üyeliği olmadan bunun mümkün olmayabileceğini düşünüyorlardı. Genişleme süreci oldukça yoğun münazaralara neden oldu. Bazı destekleyiciler, adım adım genişlemenin ABD'nin Avrupa'nın güvenliğine önem verdiğini göstereceğini, Almanya'nın müttefikleri doğuya sürüklediğini, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası hala geçerli olduğunu gösterme istediğini düşünüyordu²⁴⁸.

Politik olarak, genişleme Amerika'da yaşayan Orta ve Doğu Avrupa kökenli bazı etnik grupları da memnun edecekti ve bu gruplar ülkelerinin NATO'ya katılması için çok yoğun lobi faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Bu yeni yerel propaganda, ABD'nin Avrupa'da rol bulmasını isteyen kongre üyelerine NATO'nun genişlemesini desteklemek için önemli bir güç veriyordu. Uzun süren NATO'nun genişlemesi tartışmaları, zamanla Soğuk Savaş sonrası NATO'ya gerek var mı sorularına kaydı. Son olarak, NATO konusunda alınacak büyük bir inisiyatif Başkan Clinton'un dış politikadaki kredisini de olumlu etkileyecekti.

Helsinki'de düzenlenen AGİK konferansında kritik devlet adamları, genişlemenin kurumsal değerini vurguluyorlardı. Komünizm sonrası reformları desteklemek ve Alman baskısını azaltmak için genişlemeyi savunuyorlardı. Adım adım genişleme fikri, Lake ve ekibi tarafından hazırlanan yeni ABD politikası "genişleme ve yakın ilişkiler" ile de örtüşüyordu. Yeni yaklaşım ABD'nin direkt politikasını etkilediği NATO gibi ulusların kurumların, önemini vurguluyordu. Yeni amaç dünyadaki demokratik devletlerin sayısını arttırmak ve sorunlu bölgeleri işbirliği ile gerekirse güç kullanarak çözmekti.

248 Sean Kay, a.g.e., s.68

Clinton yönetiminde NATO'nun genişlemesi fikri gelişirken, savunma bakanlığından uzmanlar, yeni askeri sözler vermenin bilhassa ABD ordusunun kapasitesini küçültürken, bunun sakıncaları konusunda da şüphelerini dile getirdiler.

NATO içinde Doğu Avrupa ülkeleri ile KAİK' ten daha ileri ilişkilere girilmesi konusunda fikir birliği olsa da NATO'ya üyelik söz konusu değildi. KAİK içinde NATO'nun genişlemesi konusunda ise fikir birliği oluşmamıştı. Geçerli olan fikir, Polonya veya herhangi bir başka Avrupa ülkesinin birliğe kabulü riskli, müttefiklerin ise kendi kendini imtihan etmesi olarak ifade edilmiştir²⁴⁹.

Bu dönemden sonra NATO ve ABD'nin yeni amacı muhtemel bir NATO üyeliğini kullanarak Orta ve Doğu Avrupa'daki reform hareketinin devamını sağlamak ve müttefiklere zaman kazandırmaktı. NATO işbirliği tüm KAİK/AGİK ülkelerine açık olacaktı ve bunlar NATO'nun tüm kurumsal haklarından faydalanacaklardı, sadece güvenlik garantisi verilmeyecekti. Pratik güvenlik işbirliği zamanla eğitim ve ortak düzenlenen barışı koruma operasyonları ile dinilecekti.

20-21 Ekim 1993 Travemünde Almanya'da, NATO savunma bakanları toplantısında, grup gayri-resmi olarak yeni üyelerin uzun bir sürede kabul edilebileceğini, BİO'nun desteklenmesi gereken bir alternatif olduğunu kabul etti. ABD'nin bu önerisi, NATO'nun güvenlik şemsiyesi altına girmek isteyen Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bu gereksinimlerini karşılamayı amaçlıyordu²⁵⁰.

Aslında, NATO'nun genişlememesi, en azından konunun detaylı tartışmaya açılmaması konusunda fikir birliği vardı. NATO'nun genişlemesiyle ilgili görüşler arasında, gereksiz olarak Rusya'nın dışlanması ve oradaki demokratik reformların zarar görmesi de vardı. Wörner bu görüşü "Batı müttefikleri Rusya'nın hassas çekincelerine dikkat etmeli" ve "Moskova'yı dışlama istemiyoruz."²⁵¹ şeklinde onaylamaktaydı. Bu yorumlar aynı zamanda Rusya Başkanı Boris Yeltsin'in 15 Eylül tarihinde NATO genel merkezi ve başlıca NATO üyesi ülkelere gönderdiği gizli mektuba gayri-resmi yanıtı oluşturuyordu. Yeltsin mektupta Almanya'nın birleşmesi ve Soğuk Savaşın sona ermesindeki ruha zarar vereceğini iddia etmişti.

249 William Drozdiak, *NATO Balks at Opening Pact to E. Europe*, Washington Post, 1 September 1993, 25(A).

250 General George A.Joulwan, *NATO'nun Barış İçin Ortaklığa Katkısı Kaydedilen İlerlemeler ve Sorunlar*, NATO Dergisi, No.1, Mart 1995, s.3.

251 NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner, 21 October 1993, NATO Office of Information and Press.

Alternatif olarak, Yeltsin NATO-Rusya birleşik güvenlik garantisinin Doğu ülkelerine verilebileceğini önermişti²⁵².

ABD savunma sekreteri Les Aspin, 3 Aralık 1993'te Atlantik Konseyine verdiği bir konuşmada BİO'nun beş temel faydasını şu şekilde dile getirmişti:

“İlk olarak, BİO Avrupa'nın yeniden bölünmesi demek değildir. BİO tüm ülkelere katılım için aynı şansı veriyor, fakat katılımın sonuçları her ülkenin gösterdiği çabaya bağlıdır. BİO doğru güdüleri harekete geçiriyor. Soğuk Savaş dünyasında, NATO dış tehditlere karşı kurulmuş bir ittifaktır. Soğuk savaş sonrası dünyada NATO demokrasi ve serbest piyasa ortak değerleri temelli bir ittifak olabilir. BİO, bu yönde hareket edenleri ödüllendirir. Üçüncüsü, BİO üyelerinden gerçek bir katılım göstermelerini bekler. Sadece NATO'nun yeni üyeler için ne yapabileceğini değil, yeni üyelerin de NATO için neler yapabileceğini sorgular. Dördüncüsü, Avrupa'nın güvenlik çekincelerinin ortasında NATO'yu koyar, böylece Amerika'yı Avrupa'nın göbeğine yerleştirir. Son olarak, NATO, üyeliği sorusunu ortaklara, sürecin başında sormaktansa sonunda sorar.”²⁵³

Aspin'e göre, BİO ortaklara “NATO'nun standart çalışma prensiplerini, ortak çalışma alışkanlıklarını ve danışma rutinleri gibi alışkanlıkları kazanma fırsatı verecekti”²⁵⁴.

“Barış İçin Ortaklık”, resmi olarak “NATO'nun eski düşmanları ile, gelişen bir süreç içinde, yeni ilişkiler kurması”²⁵⁵ anlamına gelmektedir. Ancak, gerek yapısı, gerekse işleyişi açısından bu program, çok daha kapsamlı bir ilişki ifade etmekteydi. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin güvenlik arayışlarına, ortamın belirsizliği yüzünden acil cevap vermekten kaçınan ittifak üyeleri, bu program ile onlara, kendi askeri yapılarını NATO'nun standartları ile uyumlu hale getirmek ve bunun da ötesinde NATO ile düzenli, iyi ilişkiler geliştirmek imkanını tanımışlardır.

Barış İçin Ortaklık sadece eski komünist, yeni demokratikleşmekte olan ülkelerle NATO'nun iyi ilişkiler kurmasına yönelik değildir. Barış İçin Ortaklık, bu amacın da ötesinde, bu ülkelerdeki demokratikleşmek ve serbest Pazar ekonomisinin

252 Sean Kay, a.g.e., s.70

253 Les Aspin, *Partnership for Peace*, Washington, D.C., 3 December 1993.

254 Joseph Kruzal, *Partnership for Peace and the Transformation of North Atlantic Security*, in Papacosma and Heiss, NATO in the Post-Cold War, 339-346

255 Bkz. , *Barış İçin Ortaklık Çerçeve Dökümanı*, 10 – 11 Ocak 1994.

kurulması sürecini kolaylaştırmak için de çeşitli hükümler taşımaktadır. Aspin'e göre Barış İçin Ortaklık G.C. Marshall'ın hayallerini kurduğu Atlantik'ten Urallar'a kadar uzanan, özgürlük içinde bütünleşmemiş, güvenli ve barış dolu bir Avrupa'nın gerçekleşmesi yolunu açmıştır²⁵⁶.

NATO ülkeleri "16 artı 1" daimi danışma ofisini NATO genel merkezinde ve SHAPE planlama birimini de Manş, Belçika'da kurmuşlardır. "16 artı 1" 16 NATO ülkesiyle her bir katılımcı ülkenin ortak işbirliği çalışmalarını nitelendirir. Eğer katılımcı ülke bölgenin istikrarına, politik bağımsızlığına veya güvenliğine direkt bir tehdit söz konusu olduğunu düşünüyorsa "16 artı 1" BİO toplantısı çağrısında bulunabilirdi. Devlet başkanları ayrıca "Her katılımcı ülkenin kapasitesi ve arzusuna göre, savunma harcamalarında şeffaflık, savunma bakanlıklarının demokratik kontrolünü destekleme, ortak planlama, ortak askeri tatbikat ve barış gücü alanlarında NATO güçleri ile işbirliği içinde çalışma yeteneği, arama-kurtarma ve insani yardım operasyonları, ve diğer benzeri operasyonlar ortak düzenlenebilir."²⁵⁷ şeklinde madde ilave etmişlerdir.

NATO'nun bu tip kurumsal bir uyumun başarılı olacağı konusunda herhangi bir tarihsel nedeni yoktur. Burada Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin tutumuna göre ortak işbirliği ve danışma çabalarının oluşabileceği yönünde pozitif bir tutum söz konusudur. Bu nedenle, Brüksel toplantısında, NATO, programına katılacak her ülkenin standart bir dokümanı imzalamasını kabul etmiştir. İşbirliği katılımcı ülkenin "Temel özgürlüklerin korunması, adalet (hukuk) ve barışın demokrasi aracılığı ile (yani) üyeliğin temel değerleri olan bu unsurların, korunması yerleştirilmesi konusundaki tutumuna bağlı olacaktır."²⁵⁸

BİO, NATO partnerlerinden (katılımcı ülkeler) ittifak ile çalışabilmek için aşağıdaki amaçları hedeflemelerini istemiştir.

1. Ulusal Savunma plan ve bütçelerinde şeffaflık,
2. Savunma güçlerinin demokratik kontrolünün sağlanması,

256 Les Aspin, *Yeni Bir Avrupa, Yeni Bir NATO*, NATO Dergisi, No.1, Mart 1994, s.12

257 Bkz. , Barış İçin Ortaklık Çerçeve Dökümanı, 10 – 11 Ocak 1994

258 Bkz. , Barış İçin Ortaklık Çerçeve Dökümanı, 10 – 11 Ocak 1994

3. BM otoritesinde ve / veya AGİK sorumluluğunda operasyonlara katılmak için hazır bulunma ve yeteneği muhafaza etmek için yapısal uyumların hedeflenmesi,

4. Barış gücü, arama-kurtarma, insani yardım operasyonları ve diğer karşılıklı anlaşmanın sağlandığı alanlarda ortak planlama, eğitim ve tatbikatların daha iyi alınabilmesi için NATO ile olan askeri ilişkilerin geliştirilmesi,

5. Uzun vadede, Kuzey Atlantik İttifakı ile daha iyi anlaşabilecek güçlerin geliştirilmesi²⁵⁹.

Her katılımcı, ittifak ile ortak çalışabilme yollarını ve karşı gücü ve diğer “16 + 1” (çok taraflı) aktivitelerin ortak planlamasına nasıl katkıda bulunabileceğini belirttiği Bireysel Ortak Katılım Programı (IPP) sunarak katılımcı ülkeler, ulusal savunma plan ve bütçe görevlerinde, silahlı güçler üstünde demokratik kontrolün hangi adımlarla nasıl sağlanacağını listeleyecekler. İşlevsel olarak program uzun vadeli planları, askeri güçlerin geliştirilme hedefleri ve katılımcı ülkenin gelecekte ortaklığa kazandıracak katkıyı etkileyebilecek diğer planların (örneğin silahlı güçlerin yapısal değişimi veya ayrı özel barış gücü ünitelerinin kurulması) listelenmesini talep etmekteydi. Katılımcıların kendi BİO harcamalarını kendileri karşılamaları ve katıldıkları tüm tatbikatlarda üzerlerine düşen vazifeleri yerine getirmelilerdi.

BİO’yu tanımlarken, şikayetçi olan Polonya Başkanı Lech Walesa’ye bir uzman danışman Britanya’nın Hitler’i çağrıştıran anılarına atıfta bulunarak “Chamberlain’in şemsiyesinden Clinton’un Saksofon’unun altına sığındık”²⁶⁰ şeklinde ifade etmiştir. Sonuç olarak BİO büyüyerek 27 katılımcının yer aldığı bir kurum haline gelmiş hiçbiride KAIK ve AGİK’in büyüme sınırlamasında zorluk çıkartmamıştır. BİO nihayetinde büyük barış gücü tatbikatları gerçekleştirmiş, çoğunluğu teorik Balkan senaryolarından oluşmuş ve NATO ve katılımcı ülkelerin sahasında yer almıştır.

NATO planlaması ile yakından çalışmayı seçen ülkeler, BİO Planlama Ve Gözden Geçirme Sürecinde (PARP) işbirliği için davet edilmiştir. Her iki yılda bir savunma planları ve bütçeleri ile ilgili bilgileri paylaşarak karşı koruma gücü, arama ve

259 a.g.e.

260 United Press International, 12 January 1994

kurtarma ve insani yardım operasyonları alanında NATO ile askeri güçlerin birlikte daha iyi çalışabilmesi için hangi konularda çalışmalar yapacaklarını belirleyeceklerdi. 1996 yılında 15 ülke Planlama Ve Gözden Geçirme Sürecine katılmış müttefiklerin bu şartlı açılışını işlemsel hale getirmek için NATO komiteleri KAIK ve BİO'yu doğrudan destekleme kararı almışlardır.

BİO, Rusya'nın teminatı ve Doğu ve Orta Avrupa'daki demokrasiler arasında hassas bir dengeyi kurmuştur. NATO'nun çok yanlı planlama standartlarına ulaşmak isteyen ülkeleri buna hazırlamıştır. Böylece askeri organizasyonların yeniden yapılandırılması maliyetini düşürmüş, olası güçlerinin NATO ile operasyonunu kolaylaştırmıştır.

Rusya veya eski Sovyet ülkelerinde politik ve askeri durum değişirse yada Orta ve Doğu Avrupa'nın istikrarını tehdit eder beklenmedik bir olay olursa, NATO çok daha kolay yardım uzatabilir duruma gelmiştir. BİO'nun duyurulmasından birkaç ay sonra, Doğu ve Rusya'daki durumda herhangi bir kötüleşme olursa ve Doğu ile Batı arasında bir hat çizmek gerekirse, BİO'nun bunu yapabilmesi kolaylaşacaktı. Tüm bu kötü senaryolar bir yana BİO direkt ve çok yanlı ilişkilerin potansiyel üyelerle -Rusya'da dahil olmak üzere- gelişmesini sağlamıştır.

Elbette BİO'nun da sorunları ve çelişkileri vardır. Birçok Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri tarafından NATO'ya üyelik için direkt bir yol olarak görüldüğünden bu birçok üyenin NATO'nun belirtmediği kriterleri karşılıklı ve çok uluslu işbirliklerini ve uyumsuzluk antlaşmalarına rağmen karşılama yarışlarına girmelerine neden olmuştur. KAIK'te olduğu gibi asker-sivil reformlarını da desteklemiştir. İlaveten NATO'nun program için direkt bir kaynak (ödenek) ayırmayacağını belirtmesi üzerine, bazı potansiyel işbirlikçiler katılmaktan vazgeçmişlerdir.

ABD, BİO'ya katılımın güzel görülebilir yararları olacağını göstermek ümidi ile 1996 yılında BİO destek programına 100 milyon dolar yatırmıştır. Bu konuda BİO üyeleri programlarında nicelikten çok niteliğe (sayıya) önem verdiler. Örneğin Macaristan tarafından 1995 yılında düzenlenen 232 BİO programından sadece 4'ü silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolü ile ilgiliydi. Ayrıca sadece üç defa uzmanlarla bilgi paylaşımı ve iki defa da konferans düzenlendi²⁶¹. BİO süreci ayrıca

261 Jeffrey Simon, *Partnership for Peace: Guaranteeing Success*, Strategic Forum 44 (September 1995): 3.

şeffaflığı geliştirme konusunda da başarısız oldu. Bunda üyelerin bireysel ortak katılım programlarını yayınlamada gevşek tutumları da etkili olmuştur. Sadece Macaristan bu konuda gönüllü oldu. Kötü senaryoda; BİO üye ülkelerin alıkoyma kapasitelerini artırmadan güvenliklerini geliştirmek gibi algılandı. Örneğin bir katılımcı NATO'nun karşı koruma planlamasına katılabilir fakat karşı koruma planlarına hazırlıkların ülkenin kapasitesine göre nasıl olacağı açık değildi. Örneğin Baltık Denizi ülkeleri sınırlarını bir saldırıya karşı nasıl savunacaklardı?

4.6. NATO ve Balkanlar

1994 yılı itibari ile Avrupa'nın güvenlik yapısındaki elemanlar NATO, KAİK, BİO, AGİK ve kısmen AB ve BAB'dan oluşmaktaydı. Buna karşın eski Yugoslavya'da eksik olan kurum ise barıştı. Balkan krizinin çözümünde uluslararası kurumlara yardım için NATO, 1992 yılında barışı koruma yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik bir sürecin başlatılması gerektiğini vurguladı. Fakat uygulamada, nasıl ve ne zaman barışı koruma operasyonlarının yapılacağı hakkında bir fikir birliği yoktu ve bunun hangi uluslararası kurumun çatısı altında yapılacağı da belli değildi. 1991-1995 yılları arasında asıl sorun, Bosna-Hersek'te barışın ve güvenliğin sağlanması için barışı koruma gücünün hangi kurumlar tarafında organize edileceğinin net olmamasıydı. Tüm bu süreç boyunca NATO ilgisiz kalmıştı ve Balkan krizi nedeni ile çökmeye yakın görünüyordu.

4.7. Kurumsal Kültür ve Barış Koruma

ABD, 1992 Haziran'ında Oslo'da düzenlenen NATO Dışişleri Bakanları toplantısında, NATO ve AGİK'in eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinde düzenleyeceği barışı koruma operasyonuna insan gücü ile destekçi olacağını ifade etmiştir.

ABD'nin politikasındaki bu ani değişikliğin neticesinde, Avrupalılar, ABD'nin Balkanlara el uzatmasının NATO'nun kredibilitesini sarsacağını düşünmekteydiler. 1992 Ocak ayında Prag'da düzenlenen AGİK Bakanlar toplantısında, Almanya delegasyonu (İtalya, Çek, Slovakya ve Polonya'nın da yer aldığı) sürekli bir AGİK Barışı Koruma Gücü kurulmasını önerdi, fakat ABD, İngiltere ve Fransa'dan gelen itirazlar, önerinin masada kalmasına neden oldu. Fakat, bu fikir Hollanda Dışişleri Bakanı Hans Van Den Broek tarafından canlı tutulmaya çalışılmış ve NATO'nun AGİK destek birliklerinin himayesinde barışı koruma rolü alabileceğini önermiştir. Sonuçta bu görüş Washington'un birçok çekincesine karşın kabul edilmiştir.

ABD Genel Sekreter Yardımcısı Lawrence Eagleburger, KAK'a atıfta bulunarak, ABD'nin barışı koruma operasyonları için yapabileceği pek çok katkının, örneğin ulaştırma (taşıma) ve lojistiğin mümkün olduğunu ifade etmiş, diğer ülkeler kadar aynı sayıda kara birliğinin de temin edilebileceğini belirtmiştir²⁶². Almanya delegasyonu bu durumdan memnun iken İngiltere ve Fransa buna karşı çıkmıştır. İngiltere özellikle NATO'nun Avrupa'nın polis gücü olmasından kaygı duymaktaydı. İngiltere Dışişleri Sekreteri Douglas Hurd, toplantıdan önce yaptığı bir konuşmada hiçbir askeri birliğin bu koşullar altında savaşmayacağını söylüyor ve "Uluslararası kamuoyu hareketin yapılması gerektiğine karar verdiğinde NATO kaynaklarını hazır etmelidir."²⁶³ diyordu.

Fransa tarafında ise, NATO'nun AGİK üzerinde alacağı bir sorumluluk ABD'nin Avrupa'daki rolünü (etkinliğini) arttıracak yönünde süregelen bir endişe vardı. Bu nedenle Fransa (Belçika ve İspanya ile birlikte), barışı koruma isteğinin her hükümete ayrı ayrı yapılması gerektiğini NATO'nun genel merkezine yapılmaması gerektiğini belirterek ısrarcı tutum takınmışlardır.

NATO üyeleri arasında barışı koruma gücü yönünde farklı perspektiflerin, fikirlerin olması, Oslo toplantısını sembolik bir hale getirmiştir. Dışişleri bakanları bu konuda yaptıkları açıklamalarda şöyle ifade etmişlerdir:

"Kriz yönetimi ve çatışmaların barışçı yollarla çözümü konusunda müttefiklerin, AGİK ile birlikte yeni ve artmış sorumlulukları ile etkili harekatlara katılacak kapasiteleri vardır. Bu bakımdan her duruma göre kendi işlevlerimizi, barışı koruma aktivitelerimizle, AGİK'nin sorumluluğunda müttefik kaynak ve tecrübelerini de kullanarak desteklemeye hazırız."²⁶⁴

NATO üyeleri, her durum için ayrı ayrı özellikleri belirtilmiş NATO Barışı Koruma Gücünün otomatik mekanizmasının oluşturulması yönünde karar verdiler. AGİK, NATO'dan ve tüm üyelere resmi bir talebine karşılık cevap alabilmesi için bir NATO gücünün hazır bulundurulmasını istemiştir, ancak cevap için oybirliği gerekliydi. Bu prosedür mekanizması kurumları "içten kilitli, çalışamaz" bir yapıya dönüştürmüştü. AGİK'in barışı koruyabilmesi için NATO'da oy birliğine ihtiyaç vardı ve bir NATO üyesi ki birçoğu aynı zamanda AGİK üyesi idi, Barışı

262 US NATO Wireless File: Security Issues Digest 1088:5 (June 1992).

263 Michael Evans, *UK Reluctant to Use Troops in Bosnia*, The Times (London), 3 June 1992, 11.

264 *Oslo Zirvesi, Sonuç Bildirgesi*, NATO Office of Information and Press, 10 Haziran 1992.

Koruma Gücüne karşı ise, AGİK talebini daha baştan engelleyebilir yada veto edebilir ve üstelik suçu da bu kuruma atabilirdi. Sonuç olarak Genel Sekreter Wörner Barışı Koruma Gücünün “sadece taşıma, yapısal faaliyetler ve asker ekipmanının ikmalini değil, gerektiği takdirde askeri kuvvetleri” de kapsayabileceğini önermiştir²⁶⁵.

Antlaşmayı tarihsel olarak nitelendirmekle beraber NATO hala Balkan sorununun çözümü için bir söz vermediğinin altını çizmiştir. Oslo toplantısı iki sembolik rolü dile getirmiştir. İlki NATO ve AGİK'nin eski Yugoslavya'da savaştan taraflara karşı aksi güç kullanımı için işbirliği mekanizmaları üzerine çalıştığı tehdidi, ikincisi ise AGİK'in planlanmış Helsinki toplantısı önemli etkiler bırakmıştır.

Helsinki'de, AGİK Dışişleri Bakanları NATO inisiyatifini çok iyi karşılamış fakat harekete geçmekte başarısız olmuşlardır. NATO/AGİK'in Balkan krizinde başarısız olan barışı koruma sözü NATO'yu BM'nin bölge dışı güç kullanmaya izin vermesine yöneltmiştir. Her ne kadar AGİK'in harekete geçmesini engelleyemeyenlerin pek çoğu kendi üyesi olmasına rağmen AGİK Helsinki'de kendisine BM Şartı 8'nci maddesine göre bölgesel bir organı ziyan olarak nitelendirdiğinden BM çok gecikmeden AGİK'i Bosna-Hersek'te barışı koruma da yardımcı olması için göreve çağırdı. BM'nin AGİK'e olan çağrısının bir kopyası da NATO genel merkezine gönderildi. Bu durum müttefikler arasında tartışmaya neden oldu. Bazı NATO üyeleri AGİK'den resmi bir yazı geldikten sonra ancak bölge dışı bir görev için planlama yapılabileceğini söylerken, bazıları da AGİK'in BM'nin altında bölgesel bir organizasyon olduğunu ve AGİK'e yapılan bir çağrının NATO'nun planlaması için yeterli olduğunu dile getirdi²⁶⁶. Sonunda, kurumlar içinde ve kurumlar arası süren tartışmalar Balkanlar'a barışın gelmesini geciktirdi. İkinci Dünya Savaşından beri Avrupa'daki en kanlı çatışmaları anlayıp, barışı sağlamayı NATO uzun süre beceremedi.

4.8. Birleşmiş Milletlerin Yükseliş ve Çöküşü

Balkanlar'da görev almayla ilgili NATO'da belirgin bir fikir birliği sağlanamaması BM'nin barışı getirme yönündeki uluslararası çabalarının sonucu

²⁶⁵ Robert Mauthner, *NATO Agrees to Peacekeeping Role in Europe*, FinancialTimes, 5 June 1992, 4

²⁶⁶ Drew, *a.g.m.*, 9-10

olarak tek alternatif olduğunu gösterdi. 1992’de KAK Başkanlığı, BM güvenlik konseyinin otoritesi altında NATO’nun barışı koruma operasyonlarında görev almaya hazırlandığını ve “BM güvenlik konseyinin müttefiklerin yardımını istemesi durumunda olumlu yanıt vereceğini belirtmiştir.”²⁶⁷ Fakat, NATO içinde Balkanlardaki barışı sağlamak adına ortaya atılan politikalar konusunda süregelen tartışmalar devam etmekteydi.

1993 başlarında, birbirlerini engelleyen kurumlar, uluslararası kamuoyu tepkisizliği için bahane, daha da kötüsü çatışmaları sonlandırmak için engel oluşturmaya başladı. Özellikle BM tarafından 1991 yılında uygulamaya konulan ve NATO’nun (ve BAB’ın) da zorunlu kıldığı eski Yugoslavya’ya karşı uygulanan silah ambargosu, Yugoslav ordusunun büyük çoğunluğu olan Sırp güçleri lehine dengesizliğe neden olmuştur. Bu da Sırpların bölgesel kazanımlar elde etmesine ve soykırım yapmalarına neden oldu. 1992 yılında BM’nin barış kuryelerini bölgeye göndermesiyle ambargoyu kaldırmak mümkün olmadı. Çünkü katılımcı ülkeler bölgeye daha çok silah gönderilmesi durumunda artacak olan savaşta kendi birliklerinin kayıp vermesinden çekinmişlerdir.

AGİK tarafındansa BM tarafına yönelen NATO, artık BM’nin insani yardım çabalarına destek olmakta ve Bosna-Hersek üzerinde uçuşa yasak bölge uygulamasının takibini yapmaktaydı. 1994 yılı itibari ile NATO’nun Balkanlar’daki görevi ağır silahlardan arındırılmış bölgeler tahsis edip sivil halk için güvenli alanlar oluşturulmasını da kapsamaktaydı.

Operasyonel açıdan NATO ve AB kurumsal kültürleri birbirleri ile çatışıyordu. BM’nin Bosna-Hersek’te yardım talebine, NATO bölgede askeri operasyonlar planlamaya başlayarak cevap verdi. NATO askeri planlayıcıları Saraybosna’daki Sırp kuşatmasını kaldırıp insani yardımı ulaştırmak için ne kadar kuvvete ihtiyaç olduğunu hesapladılar. Barışçıl bir ortamın olmaması nedeni ile güvenli bir çevrenin sağlanması ve BM yardımının dağıtılabilesinin ancak 100.000 kişilik bir asker sayısı ile gerçekleşebileceği düşündüler. Diğer taraftan BM planlarına göre, barışçıl bir ortamda kuvvetler yerleştirilirse sadece 2000 ile 4000 arasında askerin yeterli olacağını düşünülüyordu²⁶⁸.

²⁶⁷ Kuzey Atlantik Konseyi Bakanlar Toplantısı Bildirgesi, 17 Aralık 1992. NATO Office of Information and Press.

²⁶⁸ Drew, a.g.m, 12

ABD askeri kuvvetlerini Bosna-Hersek topraklarına konuşlandırmakta oldukça gönülsüz davranmıştır. 1993 yılında KAK tarafından oluşturulan NATO askeri yetkilileri 50.000 civarında askerin barışı koruma gücü olarak oluşturulmasını planladılar. Bunların 25.000'i Amerikan askeri olacaktı ve barış ortamı sağlandığında Bosna-Hersek'te görev alabileceklerdi.

NATO planlaması ateşkesi ve kuvvetlerin geri çekilmesini izlemek, silahsızlanmayı kontrol etmek, silahsızların kontrolü, konvoylara eşlik edip kontrol ve korumayı sağlamak, güvenlik koridorları oluşturmak, tampon bölgeler oluşturup bunları gözetlemek, lojistik yardım ulaştırmak, tehlikeli mühimmatları kaldırmak gibi çeşitli barışı koruma faaliyetlerini de kapsıyordu.²⁶⁹ BM ve NATO politik örgütlerinin her ikisinde de yer alan Fransız askeri komutanlarının bölgede görev almasıyla beraber NATO'nun komuta ve kontrol planlarını başarı ile bloke etmiştir. Paris ısrarla askeri planlamanın BM'de olmasını istiyordu, bu nedenle NATO'nun acil bir rol almasını engelliyordu²⁷⁰. BM ve AB ateşkes üzerine pazarlık ederken ve üstelik 24 bin BM barışı koruma görevlisini bölgeye konuşlandırılmışken, bu noktada 141 bin insan öldürülmüş olup 3.5 milyon mülteci çatışmalardan kaçmak zorunda kalmıştır.

4.9. Rusya'nın Avrupa Güvenliğinde Yeni Kimlik Arayışları

ABD ve AB Bosna-Hersek'i ıskalarken, AGİK – 1993 sonbaharında yeni bir kurumsal tartışmaya girmiştir. NATO'nun artan rolüne karşı Rusya, AGİK'i alternatif olarak ileri sürmüş, eski Sovyetler Birliğinden Rusya'yı barış koruyucu veya barış yapıcı olarak meşrulaştırmanın yolu olarak görmüştür. 30 Kasım'da Rus Dışişleri Bakanı Andrei Kozyrev AGİK'te eski Sovyetler Birliği'nde barışı koruyucu görevler için Rusya'nın desteklenmesini (özellikle finansal açıdan) sordu ve AGİK'in Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), KAIK ve BAB tarafından düzenlenen barışı koruma görevlerinin politik koordinasyonunu üstlenmesini önerdi²⁷¹. Rusya'nın önerisi karşısında, Üç Baltık ülkesinin ve Ukrayna'nın güçlü itirazları, NATO üyelerini, NATO'nun genişleyen rolünden Rusya'yı tedirgin

269 John Kriendler, *NATO's Changing Role: Opportunities and Constraints for Peacekeeping*, NATO Review 41, no. 3 (June 1993): 15-22

270 Michael R. Gordon, *U.S. Is Urging NATO to Prepare Force for Duty in Bosnia*, New York Times, 11 March 1993

271 Sean Kay, a.g.e.,s.77

etmemek arasındaki hassas dengeyi korumak bakımından zor bir duruma düşürmüştü.

Baltık ülkeleri özellikle Rusya'nın BDT içinde daha güçlü bir rolünün uluslararası kamuoyu tarafından tanınmasından kaygılanmaktaydılar. Fakat aynı zamanda gerçekçiydiler. Örneğin Estonya, Rusya'nın bazı durumlarda eski Sovyetler Birliği topraklarında AGİK adına barış koruma organizasyonlarına katılabileceğini kabul etmiştir. Estonya Dışişleri Bakanı Trivomi Veliste ancak ısrarla Rusların bunu yapmak için çok sıkı kurallarla sınırlandırılmasını ve duruma göre bu hakkın verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Özellikle AGİK kuvvetleri içinde Rusya'ya hiçbir zaman geniş bir temsil yetkisinin verilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir²⁷².

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde Kozyrev'in önerileri geleneksel Rus milliyetçiliğinin hatta yeni imparatorluğun dönüşümünün parçası olarak endişe yaratmıştır. 1993 Aralık'ından Rusya parlamentosu seçimlerinde halkın aşırı milliyetçilere olan desteği bu endişeyi alevlendirmiştir. AGİK Dışişleri Bakanları, Rus önerisini desteklememekle beraber, AGİK'in tüm Avrupa forumu olarak ortak işbirliği ve politik danışmanlığının eşit temellere dayalı olarak kuvvetlendirilmesi konusunda görüş birliğine varmışlardır²⁷³. Rusya'ya olan saygılarından ötürü ise, "AGİK'in kriz yönetimi düzenlemesinde, eğer düzenlemeler AGİK amaçları ile örtüşüyorsa duruma göre imkanları geliştirmek maksadı ile üçüncü şahıs kuvvetleri ile de işbirliği yapılabilir." şeklinde anlaşmışlardır²⁷⁴. Fakat pek çok NATO ve Orta ve Doğu Avrupa ülkesi AGİK'e olan ilgisini kaybetmişti. Zor kısım Rusya'nın yüzünü Batı'ya dönük tutup, AGİK'de çok fazla söz sahibi olmasını engellemekten geçiyordu. Çözüm BİO'da bulundu.

Her ne kadar Başkan Yeltsin BİO'yu onaylamış olsa da, Rusya, NATO'nun genişlemesini engelleme yönünde çabalarını göstermişti. 25 Mayıs 1994'te Rusya Savunma Bakanı Pavel Grachev NATO Savunma Bakanları'na "İşbirliği için Rusya'nın bazı özel şartlar ileri sürdüğü veya söylenmeye çalışılan bizim daha iyi bir pozisyon istediğimiz, ya da halk arasında dendiği gibi "güneşin altında daha sıcak bir pozisyon" almaya çalıştığımız doğru olmayacaktır" şeklinde ifade etmiştir. Buna

272 Sean Kay, a.g.e.,s.78

273 Sean Kay, *The Political Victory of the Russian Armed Forces: Assessing the Impact in the New Military Doctrine*, NATO Office of Information and Press, NATODATA, Brussels 1994

274 *AGİK ve Yeni Avrupa: Güvenliğimiz Bölünemez*, AGİK Bakanlar Sonuç Bildirgesi, Kasım 1993, AGİK Sekreteryası, Prag.

karşılık Pavel Grachev, Rusya'nın tanımlanmayan "Aktif Mekanizma" ifadesi ile Batı ile birlikte barış gücü operasyonlarında istişare, stratejik planlama ve BİO dışında da müşterek hareketler için "özel ayrıcalıklar" talep ettiğini açıklamıştır²⁷⁵.

NATO üyeleri Rusya ile "özel statü" için pazarlık etme konusunda antlaştılar. Fakat bunun Rusya'ya Doğu'da bir etki alanı bırakılması anlamına gelmediği yada NATO politikaları üzerinde veto hakkının olmadığı vurgulanması gerektiği belirttiler. 10 Haziran KAIK toplantısında, Rus hassasiyetini NATO *de facto* veto hakkı vererek aştı. Kozyrev Rusya'nın BİO'ya katılması yönündeki niyetini duyurdu. Fakat Kozyrev öncelikle detaylı ve imzalı bir işbirliği programının hazırlanması gerekliliğini "karşılıklı vetolar veya sürprizlerin olmaması" şeklinde ifade etti. Kozyrev, NATO'dan Moskova'nın kalın çizgilerine ve NATO'nun Rus isteklerine boyun eğdiğini ispatlamaya çalışan imzalı bir kağıt bekledi. Başkan Yeltsin Rusya'nın özel statüsü ile ilgili olarak "Böyle bir protokolün imzalanması gerekliliğini bazı bürokratlar reddetse dahi, biz bu dokümanı her halükarda imzalayacağız."²⁷⁶ şeklinde açıklama yapmıştır.

Brüksel'de KAIK, Rusya ile artan diyalogu devam ettirdi ve NATO Genel Sekreter Yardımcısı Gerhard von Moltke ve Rusya Dışişleri Bakanı Yardımcısı Vitali Chuckin'in yaptıkları toplantılar sonrası Rusya ile NATO arasında özel ilişkilerin geliştirilmesi kararı alındı. Kozyrev 22 Haziran'da NATO Genel Merkezini ziyaret edip BİO çerçevesini içeren dokümanı ve NATO / Rusya ortak deklarasyonunu imzaladı. Deklarasyon NATO ve Rusya'nın Avrupa'nın güvenliğinde önemli bir rolü olduğunu ve ortak işbirliğinin karşılıklı saygı ve dostluk üzerine kurulan Avrupa'nın güvenliğinin temel anahtarları olduğunu vurgulamaktaydı.

NATO-Rusya ilişkilerinde ki bu erken adımlar diyalogun gelişmesini ve Rusya'nın tecrübesinin olduğu, nükleer güç olarak rolü ve büyüklüğü gibi konulardaki işbirliği ve bu işbirliğinin gelişmesi için bilgi paylaşımı, özellikle politik ve güvenlik, barışı koruma gücü gibi konular ile NATO gelişmiş bir Özgün Ortaklık Programı olabilirdi.²⁷⁷. NATO yetkilileri, Rusya ile birlikte çalışma için güvence

275 Reuters, 25 Mayıs 1994

276 Reuters, 10 Haziran 1994

277 NATO-Rusya Müşterek Deklarasyonu, 22 Haziran 1994, NATO Office of Information and Press.

verdiler ve yakın askeri işbirliğinin çeşitli konularda ortak ilginin olduğu -özellikle barış koruma gücü gibi- faydalı olabileceğini ifade etmişlerdir.

4.10. Balkanlar'da Bölünmenin Gerçekleşmesi

1995 yılında çeşitli NATO operasyonları BM'nin Balkanlar'daki barışı koruma gücüne destek oluyordu. "Sözü Yerine Getirme" operasyonu Bosna'ya olan insani yardımı ulaştırmaktaydı (1995 yılında birkaç bin sorti uçuş yapılmıştı). "Keskin Savunma" operasyonu ise BAB ile birlikte düzenlenmiş ve BM'nin savaşlar arasındaki silahsızlandırma faaliyetini temin etmeye çalışmıştır. "Uçuşu Önleme". Operasyonu ile NATO hava gücü tarafından savaşan taraflar arasında bölgedeki uçuşlar engellemiştir. "Yetenekli Nöbetçi" operasyonu tamamlayıcı bir BM göreviydi ve birkaç yüz ABD askeri Makedonya'ya yerleşerek, savaşın sızmasını önlemişlerdir.

NATO kendisine en uygun düşen bu görevlerde epey başarılı olmuş ve Balkanlardaki sorunun daha büyük boyularda bir uluslararası savaşa dönüşmesini engellemiştir. Fakat çeşitli kurumsal aktivitelerin savaşı sonlandıracağı fikrinin aksine, yaklaşık 250 bin kişi 1995 yılının ortasından sonra hayatını kaybetmiştir. 1993 sonbaharında ABD; NATO müttefikleri arasında ulaştırma ünitelerinin hedef alınması, komuta ve kontrol birimleri, silah depoları ve diğer sivil olmayan tesisleri hedef alan daha somut bir hava gücü kullanımının gerekliliği konusunda fikir birliği sağlanmasını istemiştir. Bölgede piyade kuvveti olan Avrupa ülkeleri kamuoyunda eleştirilse de bu yaklaşıma karşı çıkmışlardır. Bu konuda resmi eleştiri Hırvatistan'da bulunan BM siyasi sözcüsü Yasuchi Akashi tarafından dile getirilmiştir. BM güvenlik alanlarına yapılan Sırp saldırılarına cevabın NATO'nun hava gücünü sevk ederek verilemeyeceğini ifade etmiş, ABD siyasetini suskun, korkak, çekingen ve ürkek diye nitelendirerek, Washington'un Bosna'ya Kara Kuvvetleri göndermesini istemiştir. Bu yorumlar Akashi'nin ABD hükümeti nezdinde kredisini iyice azaltmıştır. ABD'nin BM elçisi Madeleine Albright, BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali'ye Akashi'nin sınırı aştığını ve uluslararası çalışanların maaşlarının nereden ödendiğini hatırlamaları gerekir demiştir²⁷⁸.

Kayıp bir yılın ardından, Eski ABD Başkanı Jimmy Carter tarafından ateşkes anlaşması pazarlığının yürütüldüğü 1995 baharında NATO daha güçlü bir hava gücü

278 Associated Press, 2 Mayıs 1994

desteğinin kullanılması konusunda anlaşmıştı. NATO aynı zamanda BM Barış Gücü kuvvetlerinin gerektiğinde tahliyesi için kuvvetlerini hazırlamaya başladı. Mayıs ayında Sırp'ların BM kararlarını ihlal etmesi üzerine Sırp mühimmat depolarını bombalayan NATO kuvvetleri, o gece BM barış görevlilerine en kötü gecesini yaşatmıştır. Sırp kuvvetleri yüzlerce barış görevlisini esir almış; bazı esirler NATO hedeflerine zincirlenip insan kalkanı olarak kullanılmıştır²⁷⁹.

BM askerlerinin pazarlıkla serbest bırakılması sonrası, Hırvatlar 1991'de kaybettikleri Sırp bölgelerine başarılı akınlar düzenliyorlar ve Bosna hükümeti kuvvetleri Saraybosna civarına konuşlanmış olan kuvvetli Sırp kuşatmasını kırmaya hazırlanıyorlardı. NATO ise bu konuda tam olarak ne yapacağı konusunda bölünmüştü.

ABD, Müslüman Boşnakları desteklerken; diğer yandan da Avrupalıların tarafsız kalması için uğraşıyordu. 30 Haziran 1995'te uzman bir Fransız yetkili tarafından krizin temeli şöyle özetleniyordu: "Eğer Avrupalılar bir tarafta, Amerikalılar diğer tarafta yer alsaydı, bu müttefiklik içinde bir deprem gibi olacaktı"²⁸⁰. ABD Savunma Bakanı William Perry 1993 yazında NATO ile ilgili yorumunda daha da sertçe "Hareketsizce donup kalan NATO, Bosna krizi ile ilgilenmiyormuş gibi görünüyor. Bana öyle geliyor ki NATO çözülme sürecine başladı" ifadelerini kullanmıştır²⁸¹.

Temmuz ayında Bosnalı Sırp'lar Doğu Bosna'da Gorazde ve Zepa'da yer alan BM Güvenlik Bölgelerine saldırdılar. NATO bu şehirleri korumak için hava bombardımanı gerçekleştirmek istedi. Fakat bu talebi BM tarafından geri çevrildi. NATO'nun hava desteğinin olmamasına rağmen Sırp güçleri yara almaya başlamıştı. Doğu Bosna'ya bu saldırıları yapabilmek için Batı Bosna'dan askerlerini çekip Doğu'ya takviye eden Sırp güçleri, Bosnalı Müslümanlar ve Hırvatların Batı Bosna ve Güney Hırvatistan'da çeşitli kazanımlar elde etmesine neden oldular²⁸².

1994 ve 1995 yıllarında Boşnaklar ateşkes altındayken sessizce, aniden toplanmış ve BM silah ambargosunu delerek dışarıdan gelen yardımlarla birlikte kuvvetlerini yeniden inşaa etmişlerdi. Bu Clinton yönetiminin gayri resmi olarak

279 NATO El Kitabı, 50nci Yıldönümü Sayısı,s.131

280 Reuters, 30 Haziran 1995

281 Reuters, 20 Kasım 1996

282 NATO El Kitabı, 50nci Yıldönümü Sayısı,s.131

İran'ın Müslümanlara silah göndermesine izin vermesi ile mümkün olmuştur. Sırpların güç kaydırmasının farkına varan ABD Temmuz ve Ağustos 1995'te büyük bir diplomatik inisiyatif başlatıp Bosna-Hersek'e barış getirmeye ve NATO'nun kredibilitelerini tekrar kurmak için yeni bir inisiyatif başlattı.

25 Temmuz'da ABD, NATO'nun daha ağır hava gücü kullanması yönünde KAK'ta konsensüs yarattı²⁸³. BM güvenlik bölgelerinin korunması için KAK tarafından böyle bir politik kararın alınması gerekiyordu. NATO müttefiklerine ABD'nin pozisyonunu anlatan ABD görevlilerine göre, süreç şaşırtıcı şekilde kolay olmuştur. Müttefikler ABD'nin rehberliğine ihtiyaç duyuyorlardı, işin aslı birçok müttefik 1993'ten beri ABD'nin liderliğini bekliyorlardı.

ABD'nin kararlılığı Büyükelçi Rober Frasure, Avrupa Savunma Sekreteri Yardımcı Asistanı Joseph Kruzel, Albay S. Nelson Drew'in Saraybosna dışındaki Igman Dağı'nda, yolda kaza sonucu ölümleri üzerine arttı. Savaşı durdurmak ve ateşkesi sağlamak için diplomatik girişimlerde bulunurken, zırhlı araçları tehlikeli dağ geçişinde yoldan çıkmıştı. Üç memurda ABD'nin NATO'ya yönelik politikalarında en önemli fikir adamlarındandı ve her biri ABD hükümetinde saygıdeğer kişilerdi. Onların kaybı ABD ve NATO'nun bu çatışmanın bir sona geldiğini görmelerini güçlendirdi²⁸⁴.

Eylül'de NATO temkinli güç operasyonu ile cevap verdi. Bu en az kapsamlı politik amaçlı NATO hava saldırısı idi. Operasyon, Saraybosna'nın kuşatmasını kaldırmak, hava alanını tekrar açmak, Saraybosna etrafındaki yolları güvenli hale getirmek, Saraybosna'da 12,5 mil yarıçaplı bir daire içindeki Sırp ağır silahlarını imha etmek ve diğer güvenli bölgelere yapılan saldırıları durdurmak için yapıldı. Hava saldırısı, Müslümanlar ve Hırvatların bölgesel kazanımları ile birleşince Bosna Sırplarını ateşkesine itti ve pazarlık sonrası Bosna-Hersek'te üniter bir devletin olacağı ve yerleşimin %51'i ABD ile pazarlık eden Müslümanlar ve %49 Hırvat federasyonunun olacaktır.

Yerel politik hesaplar Başkan Clinton'un Bosna'ya müdahale etme kararında etkili olmuştur. Özellikle Kongre'nin hükümete olan yoğun baskısı çoğalmış, her iki partinin de desteklediği Bosnalı Müslümanlar lehine silah ambargosunun tek yanlı

283 a.g.e.

284 Sean Kay,a.g.e.,s.79-81

kaldırılması isteği, Avrupalı NATO müttefiklerinin karşı çıkmasına rağmen gittikçe artmıştı. Kongrenin üyelerinin bu kararı almaları ile birlikte daha fazla kan akmasının NATO'nun bölünmesine ve bölgeye konuşlandırılacak olan ABD asker sayısının sadece BM barış güçlerini korumak için değil ayrıca Bosnalı Müslümanları eğitmek ve desteklemek içinde gerekeceği, bu nedenle sayılarının artacağı anlamına geliyordu. Cumhuriyetçi kongre üyeleri ABD'nin Bosna politikasına yön verir olmuştu. Başkan Clinton'un politik geleceği dış politikada tekrar otoritesini sağlamaktan geçiyordu.

Avrupa ve Kanada'dan sorumlu Devlet Bakanı Yardımcısının himayesinde savaşıyan taraflar Ekim'de Ohio Dayton'da toplandı ve 15 Aralık 1995 tarihinde Bosna-Hersek'e barışı getirdiler²⁸⁵. Politik ön hazırlıklar NATO bombaları nedeni ile hazır değildi ve savaş alanlarında güç dengelerinde büyük dengesizlikler yaşanmaktaydı. Bosnalı Sırp'ların Belgrad'taki Yugoslav patronları Batı'nın gönlünü kazanmalı, yoksa BM'nin ağır ekonomik yaptırımlarına dayanamayacaklarını bilmeleri gerekirdi. NATO barış için kurumsal planlamalara 1993'te başlamıştı. Acil bir şekilde güçlü ve etkili barışı koruma güçleri bölgede konuşlandırılmazsa antlaşmanın geçerliliğinin olmayacağını biliyorlardı. Geçerliliği olan bir barışı koruma gücünün yokluğu savaşıyan taraflarda güvensizliğe neden oluyordu.

NATO'nun hızlı konuşlanması Müslümanlar ve Hırvatların güvenliği için gerekli idi. Müslümanlar ve Hırvatlar, Bosnalı Sırp'ların ateşkes için pazarlık yapmalarını vakit kazanma, Sırp-Yugoslavya'sı ile yeniden birleşme ümidi, Doğu Bosna'yı da ilhak ederek "Büyük Sırbistan" hayallerini gerçekleştirmek istediklerinden çekiniyorlardı. Bu tip Sırp hareketleri, Hırvatları da Batı Bosna'yı ilhak etmeye teşvik ediyordu. 1995'in başlarında Londra'da bir yemekte Hırvatistan Başkanı Franjo Tudjman ile beraber yemek yiyen İngiliz Liberal Partisi Lideri Paddy Ashdown, Hırvat Liderden 10 sene sonra Bosna'nın geleceğini nasıl gördüğünü sorunda Tudjman peçetesini çıkartıp bölgenin bir haritasını çizer. Ortada hiç Bosna diye bir yer yoktur. Hırvatistan ve Sırbistan yayılmış ve bölgeyi kaplamıştır. İşte sadece NATO bu olasılığı önleyebilirdi. 1993'ten beri süregelen KAIK, BİO ve NATO'da kararlaştırılan planlar Bosna Barış Uygulama Kuvveti (IFOR) ve devamı Bosna İstikrar Kuvveti (SFOR) hemen devreye sokuldu.

285 NATO El Kitabı, 50nci Yıldönümü Sayısı, s.133

NATO olmadan savaşan taraflar güvenliklerini yeterince teminat altına alamazlardı. Uluslararası geçici bir koalisyon kuvvetinin barışı koruma gücü olarak kurulması gerekmektedir. Fakat böyle bir koalisyonun kurulması demek çok uluslu bir kuvvetin yapısal, lojistik, bilgi ağı ve komuta-kontrol yapılarının da oturmuş olması gerekli idi. Çok acil barış koruma gücünün konuşlanması gerektiğinden sadece NATO bu kapasitede hareket edebiliyordu. “Müşterek Çaba” operasyonu çerçevesinde NATO 60 bin askerini Bosna-Hersek’e konuşlandırdı. Bunların 1/3’ü Amerikalı idi.

NATO kuvvetlerine, BM güvenlik konseyinden “Tüm gerekli kuvveti” kullanma talimatı verilmişti. KAK tarafında onaylanan IFOR’un görevleri şu şekilde idi: Kendi güvenliğini sağlamak, hareket serbestliği ve sınırların işaretlenmesi ve taraflar arasında ayrım bölgesi (Z05), gözetleme ve gerekirse silahların ilgili bölgelere geri çekilmesini sağlamak, Z05 bölgelerinin kurulmasını sağlamak, Bosna-Hersek üzerinde hava sahasını kontrol etmek ve kritik yollarda ki askeri trafiği kontrol etmek, birleşik askeri komisyonlar kurup tüm taraflar için merkezi organlar olarak hizmet etmelerini sağlamak, IFOR’a transfer edilmemiş BM güçlerinin geri çekilmesini sağlamak²⁸⁶.

1995 sonlarında, NATO’nun Kriz Yönetim Organizasyonu (CMO) “Müşterek Çaba”yı koordine etmek için görevlendirildi. Bu organizasyonun görevi, operasyon, haberleşme, lojistik, sistemlerin bölünmesi, irtibat elemanlarının bir araya gelerek çok yanlı askeri hareketin masraflarını azaltmaktı²⁸⁷. NATO, 4 yıl boş kurumsal hareketlilikten sonra, teoriden pratiğe geçiş yapıp, Soğuk Savaş sonrası rolünü sergilemiş oldu. NATO daha esnek, yeni ve yapıcı komuta yapıları geliştirip, gerektiğinde sade bir güç olarak görev alabileceğini kanıtladı. Öte yandan ABD’nin liderliği olmadan NATO’nun çalışamayacağını da göstermiş oldu.

4.11. Barış İçin İşbirliği ve Barışı Koruma

NATO Barışı Koruma Gücü, 33 ülkenin askeri kuvvetlerinin bir araya gelmesinden oluşan, BİO ile birlikte daha da gelişen bir organizasyondur. NATO operasyonuna katılmaya istekleri olan ve bazıları için NATO üyeliğinde yerini sağlamlaştırmak isteyen kimi ülkelerle beraber, 33 BİO ülkesinin 27’si NATO

²⁸⁶ IFOR Fact Sheet, June 1996, NATO Office of Information and Press

²⁸⁷ George Joulwan, *SHAPE and IFOR: Adapting to the Needs of Tomorrow*, NATO Review 2, March 1996, ss. 6-9.

kuvvetlerine katılmıştı²⁸⁸. BİO ülkeleri ile yapılan egzersizler, bu ülkelerle olan birlikteliğin entegrasyonunu kolaylaştırmış, IFOR bünyesinde 10 bin personelin etkin şekilde rol almasını sağlamıştır. 1995 Ekiminde (IFOR'un konuşlandırılmasından önce) 9 NATO BİO ülkesinin katılımı ile "ortak aydınlık" operasyonu düzenlemiş iki savaşı taraf arasına bir tampon bölge kurulması tatbik edilmişti.

Bu katkının önemi NATO Dışişleri Bakanları tarafından, 1996 Haziran'ı Berlin toplantısında şu şekilde ifade edilmiştir:

"BİO Avrupa'nın güvenlik işbirliğinden daimi bir rol aldı ve IFOR operasyonunda değerini çok iyi sergilemiştir. 12 ülkenin bu çabada bize katılmalarından memnunuz. Ortak BİO hareketleri ve diğer aktivitelere son iki yılda katılım gösteren ülkeler bu tecrübe ve birlikte çalışabilmeden çok iyi faydalandılar. Bu ilk ortak tecrübe gelecek güvenlik operasyonları hakkında da fikir verdi. IFOR operasyonu sırasında gelişen müttefikler ve katılımcılar arasındaki ilişkiler gelecekte daha da artacak."²⁸⁹

IFOR ve SFOR ile BİO ülkeleri operasyonel tecrübeler kazandılar. NATO komuta yapısı hakkında bu tip tecrübeler sadece hareket ve seminerlerle sağlanamazdı. Macaristan, operasyon güvenliğini arttırmak için ABD güçlerinin Bosna-Hersek'e girip çıkmasında kendi bölgesini kullandırmıştı. Eski Varşova Pakti ülkesinin topraklarında artık bir NATO üssü yer alıyordu.

IFOR'a BİO katılımı NATO'ya üyeliği arayan ülkelere yardımcı olmuştur. BİO ayrıca Rusya'yı Bosna'da NATO emrinde görev yapmaya yöneltmiştir. Rusya'nın, NATO'nun "Tedbirli Operasyon" kuvvetinde kritik bir rolü vardı. Başkan Yeltsin Sırp'lara düzenlenen saldırıların soykırım olduğunu iddia etmiş ve eğer hava saldırıları durmazsa BİO'dan çekilebileceğini söylemiştir. Sonunda ABD inisiyatifinin Bosnalılara barış getirdiğini görünce, Rusya Dayton konuşmalarına ortak-destekleyici olmuş ve Bosna-Hersek'e 2 bin asker göndermiş, bir Rus Generali de NATO komutası altında NATO operasyon planlama merkezinde (SHAPE) hizmet etmiştir. NATO komutası altında çalışmak ve Posevino koridorunda (operasyonun en tehlikeli görev yerlerinden biri) ABD askerleri ile birlikte görev almaları

288 Bu onüç ülke Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, İsveç ve Ukrayna'dır.

289 *Kuzey Atlantik Konseyi Bakanlar Toplantısı Sonuç Bildirgesi*, Berlin Almanya, 3 Haziran 1996, NATO Office of Information and Press

Moskova'ya NATO'nun Rusya'ya karşı çalışmadığını göstermiştir. IFOR ve SFOR NATO-Rusya işbirliği için güzel bir modeldir.

Bosna operasyonları BİO sürecini hızlandırmıştır. Askeri komuta ve kontrol problemleri katılımcı sayısı arttıkça orantılı olarak artmıştı, fakat NATO ortak prosedürlerinin BİO içinde de paylaşılması riskleri azaltmıştı. Daha da fazlası, operasyonel zorluklar ulusal problemleri de göz önüne sermişti. Böylece BİO programlarından bazılarında gerekli düzenlemeler yapılabilirdi. Katılımcıların askeri planlamadaki zayıflıkları IPP ve PARP kaynak ayırımı ve gelecek bütçe planlaması ile giderebileceklerini ifade edilmiştir. Macaristan, Polonya- Çek Cumhuriyeti ve Romanya her biri savunma harcamalarında gerginlikler ve zorlamalar yaşadıklarından dolayı gelecek barışı destek operasyonları için yeni birlikler kurmaları sonucuna vardılar. Ayrıca askeri yetkililerin dillerinin geliştirilmesi, haberleşme cihaz ve eğitiminin yenilenmesi gerektiğini gördüler. Macaristan veya başka ülkelerin geçiş ve ağırlama imkanı sunmak için hazırlıksız olduğu görüldü. Macaristan'da aynı zamanda neyi ne zaman yapacağı konusunda bilgi eksikliği olduğu ortaya çıktı. Ya da kimlerle (birçok müttefik ve ulusal askeri komutanlar ve sivil organizasyonlar) koordineli çalışması gerektiğini bilmiyordu²⁹⁰. Bu ülkeler için IFOR ve SFOR, NATO ile ortak hareket düzenlemek için geniş bir laboratuvar fırsatı oldu.

4.12. Bosna-Hersek'te Barışı Sağlama Çabaları

1996 yazı itibari ile NATO kendisine Dayton'da tebliğ edilen görevlerin çoğunu tamamlamıştı. Savaşan taraflar başarı ile ayrılmış, böylece askeri olmayan kurumlar için insanların yeniden başlayabileceği bir ortam hazırlanmıştır.

Dayton Antlaşması ile uzun süren barış görüşmeleri sonrası etnik bir Bosna-Hersek'in tekrar entegre olacağını ve taraflar arasında bir uzlaşmanın yerleşebileceğini düşünülüyordu. Hareket ve ifade özgürlüğü, adil ve özgür seçim kurumunun sağlanması gerekli idi. Bu sorumluluk Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatına²⁹¹ ve BM mülteciler yüksek komitesine düşmekte idi . Bunlara ek olarak

²⁹⁰ Jeffrey Simon, *The IFOR/SFOR Experience: Lessons Learned by BİO Partners*, Strategic Forum No:120, July 1997

²⁹¹ AGİK, Aralık 1994'te AGİT şeklinde isim değiştirdi

AGİT Bosna-Hersek'te silahların kontrolü insan haklarının garantisinden de sorumluydu²⁹².

Adaletli barış hissini yerleştirme sorumluluğu, 1993 Şubatında kurulan savaş suçları mahkemesine verilmişti. Mahkeme, savaş suçluları hakkında kovuşturma açtı. Diğer uluslararası örgütler, AB ve Dünya Bankası gibi ekonominin yeniden inşası, ekonomik yardım ve bazı şehirlerde yönetime destek olma işini üstlendiler. Yeniden inşa maliyeti Dünya Bankası tarafından 6 milyar dolar olarak belirlendi. Yardım programları AB tarafından organize edilecekti. 1996 yazında sadece 1.8 milyar dolar temin edilmişti.

Dünya Bankası'ndan görevliler yeniden inşa etmenin uluslararası kurumlar için başlıca zorluk olduğunu gördüklerini söylüyorlardı. 1996 yazında 6 milyon civarı kara mayını %80 oranında enerji jeneratörleri tahrip edilmiş yada kullanım dışı durumdaydı ve köprülerin %40'ı yıkılmıştı. Telekomünikasyon ülkenin genelinde çalışmıyordu. Ek olarak Bosna-Hersek'teki sağlık hizmetlerinin %30'u, okulların %50'si, evlerin %60'ı zarar görmüştü. Kişi başı gelir 500 dolar civarında, endüstri üretimi savaş öncesi dönemin %5'i seviyelerindeydi, savaş yüklüce dış borç bırakmış, 250 bin ölü veya kayıp, 200 bin yaralı bunların ¼'ü çocuk, 2 milyon Bosna-Hersek civarına 1 milyon da bölge dışında göç etmiş insan ve Bosna nüfusunun %80'i insani yardımlarla hayatlarını idame ettiriyorlardı. Merkezi ve federal bakanlıklar zayıftı ve sadece alt seviye politik kurumlar birleşmişti²⁹³.

Dayton antlaşmasının sivil tarafları başarı ile uygulanmalı bu dönemde süre gelen güvenlik sağlanmalı. KAIK tarafından NATO kuvvetleri bu konuda sınırlı fakat önemli görevler üstlendiler. Kapasiteleri ve kaynakları ile sınırlı olması ve öncelikle askeri görevlerini IFOR ayrıca şunlarla da görevlendirilmişti:

1. Barış antlaşmasında belirtildiği gibi askeri olmayan görevlerin yerine getirilmesinde güvenliği sağlamak, özgür ve adil seçimler de buna dahil.

2. Mülteciler için BM yüksek komitesine yardımcı olmak ve diğer uluslararası organizasyonlarının insani yardım görevlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olmak. Bu organizasyonların ulaşım sivil halkın mültecilerin ve evsiz insanların ulaşımını.

292 Carl Bildt, *Implementing the Civilian Tasks of the Bosnian Peace Agreement*, NATO Review 5, 1996, ss. 3-6.

293 Christine Wallich, *Policy Forum: Bosnia—After the Troops Leave*, Washington Quarterly 19, no.3 (Summer 1996), ss82 -83.

3. Mayın tarlalarının ve engellerin temizlenmesine yardımcı olmak²⁹⁴.

Temel görevlerini yerine getirmek dışında, NATO dolaylı olarak pek çok askeri olmayan operasyonlara da katkıda bulundu. 400 civarı sivil faaliyetler için personel IFOR'a katıldı. Bunlar, ortak sivil-askeri işbirliği (CJICIMIC) programı kapsamında dünyanın dört bir yanından gelen aktif ve yedek sivil organizasyon memurları idi. Görevleri; ihtiyaçların tespiti ve sivil altyapının ve kurumların yeniden inşası projeleri ve uluslararası organizasyonlar sivil toplum kuruluşlar ve insani yardım organizasyonları arasında koordinasyonu sağlamak ve gerekli materyal para ve insan gücünü temin etmekte²⁹⁵.

NATO askeri ve sivil temsilcileri Dünya Bankası ile birlikte ve diğer devlet dışı organizasyonlar ile birlikte çalışıp, altyapının yeniden inşası için 200'den fazla proje belirledi. NATO ayrıca kendi kaynakları ile de altyapı programları uyguladı. Enerji, doğalgaz, su ve telekomünikasyon projelerinin kurulması görevlerin yanında köprüler inşa etti, yolları tamir etti ve benzeri projeler için personel görevlendirdi. Ayrıca NATO stratejik tipteki elektrik transformatörü, hidroelektrik tribünleri ve tribün şaftları gibi kargoların taşınması esnasında güvenliği artırıp çatışma bölgelerinden bu tip kargonun taşınmasına yardımcı olmuştur.

1996 Martında Bosna'nın yollarının %80'i tekrar kullanım için açıldı ve bu NATO'nun hareket serbestliğine en büyük katkısı olmuştur. Büyük çapta NATO projeleri Saraybosna hava alanının ana ulaşım yolu ve Saraybosna dışındaki gaz tesisine giden yolların yapımı oluştururken. Daha küçük fakat sembolik projeler ise, 87 öğrencinin Tuzla'dan Zagreb'e eğitim için gönderilmesi ve ulaşımının sağlanması, yerel okullar için özel gönüllü organizasyonlardan bilgisayar bağışlarının toplanması, AGİT'ten bilgisayar ve kamu yönetimi uzmanlarının tesisi olmuştur²⁹⁶.

Savaş suçlularının yakalanması ve mahkemeye gönderilmesi konusunda NATO kuvvetleri tam olarak görev yapma niyetinde değillerdi. NATO yetkilileri bu tip figürlerle karşılaştıklarında bir olay üzerine tutuklar fakat peşlerinden takip işi yapmamaktaydı. NATO komutanları bu emri iki yıl boyunca çok sıkı uyguladılar. Savaşan tarafları ayırmak için NATO çok hızlı bir şekilde barışı koruma güçlerini konuşlandırmıştı. Fakat NATO polis gibi uzun süreli güvenlik hususlarını yerine

294 IFOR Fact Sheet: Sivil-Asker İşbirliği, Haziran 1996, NATO Office of Information and Press,

295 IFOR Fact Sheet, 20 Ağustos 1996

296 Sean Kay, a.g.e., s.86

getiremezdi çünkü sorumluluk alanına bu tür faaliyetler girmiyordu. Bu kurumsal zayıflık Bosna Başkanı Aliya İzzetbegoviç tarafından 1996 Ağustosunda şu şekilde ifade edilmiştir: “Savaşığımız değerleri kimse gelip bizden yasalaştırmamızı bekleyemez ve savaşın sonucunda yıkım ve soykırımı kabullenmemizi beklemeyin. Günler geçtikçe şüphelerimiz ve soru işaretlerimiz çarpılarak katlanıyor”²⁹⁷.

NATO dışında diğer sivil kurumlar uzun soluklu barışın Bosna-Hersek’te yerleşmesi konusunda zayıf kaldılar. 1996 Ekiminde Başka Clinton aylarca sürecek işleri duyurarak ABD ve NATO kuvvetlerinin Bosna-Hersek’te daha az sayıda da olsa 18 ay daha istikrar kuvveti olarak kalacağını açıklıyordu. 1997’de SFOR statükoyu başarı ile korudu. Fakat Dayton antlaşmasının sivil uygulamaları konusunda çok az bir gelişme sergiledi. NATO’nun güvenliğe olan katkısı bu nedenle kısmi oldu. İki yıl sonra Başkan Clinton ABD ve NATO’nun Bosna-Hersek’te sadece 12 ay daha kalacağını, Aralık 1997’de de Amerikan güçlerinin bir süre daha kalacağını duyurdu. Fakat bu sefer süre sınırı konmamıştı. Soğuk Savaşın sonra NATO önceliği eski Doğu Blok’u ülkelerinde istikrar ve kurumsal yapıların KAIK ve BİO ile oluşmasına ve bu kurumların adaptasyonuna verdi. NATO ve Avrupa, Doğu’ya kurumsal olarak odaklanırken, Balkanlarda ki gerçek savaşta etkisiz kaldılar.

1995’te transatlantik ortaklık öyle gerildi ki NATO nerede ise çöküyordu. Aslında ABD’nin Bosna-Hersek’te işin içine girmesinde ilk nedenlerinden biri müttefiklerin kredibilitesini kurtarmaktır. Bir kere harekete geçirildikten sonra NATO potansiyelini gösterdi. Kriz yönetimi, birlikte çalışma ile Dayton Barış Antlaşmasının görevlerini yerine getirdi. Fakat bu ancak ABD’nin liderliğinde gerçekleşti. 27 Kasım 1995’te Başkan Clinton’un söylediği gibi “Bu işi yapabilecek tek kurum NATO’ydu. Güçlü demokratik ülkelerin askeri müttefikleri yarım yüzyıldır güvenliği ve NATO’nun lideri ve barış antlaşmasının ana sağlayıcısı olarak ABD bu görevin temel unsurlarındandır. Eğer biz orada değilsek NATO’da orada olmayacaktır.”²⁹⁸

Avrupa ve Bosna’da “olmak” için, NATO iki yeni ve gelişme potansiyeli olan kurumsal süreci başlattı. Bunlar dışarı doğru genişleme ve içeriden kurumun yeniden organizasyonu bir başka deyişle transformasyon çalışmalarıydı.

²⁹⁷ Reuters, 14 Ağustos 1996.

²⁹⁸ Bill Clinton, Ulusa Sesleniş, 27 Eylül 1995, The White House, Office of the Press Secretary.

5. NATO’NUN GENİŞLEMESİ

5.1. Genişlemenin Tarihi

1949 yılında NATO’nun kurulmasıyla beraber ittifak yeni üyelerini 1952, 1955, 1982, 1999 ve 2004.yıllarında beş ayrı zamanda içinde kabul etmiştir. Böylece 12 kurucu üyeden -Belçika, Kanada, Danimarka,Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksembourg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İngiltere, ve ABD- oluşan örgüte üye ülke sayısı 26’ya çıkmıştır. 1952 yılında gerçekleşen ilk genişleme safhasında Türkiye ve Yunanistan güneydoğu Avrupa’da güvenliği yaymak ve istikrarın sağlanması, bundan üç yıl sonra Federal Almanya “güvenlik bölünemez” yaklaşımı ile NATO’nun 15 nci üyesi oldu. İspanya ise 1982 yılında İttifakın 16ncı üyesi olarak yerini aldı. 1990 yılında Almanya’nın birleşmesi ile Almanya’nın tümü eski Demokratik Almanya bölgesi de dahil olmak üzere NATO’nun koruyucu şemsiyesi altına girmiştir. 1990’ların başından bu yana bazı Doğu Avrupa ülkeleri gelecekteki güvenlik çıkarlarının en iyi şekilde NATO’ya katılmakla korunabileceği sonucuna vardılar ve üye olma isteklerini dile getirdiler.

Ocak 1994 Brüksel Zirvesi’nde, Soğuk Savaş sonrası NATO’nun genişlemesi NATO üyeleri tarafından prensipte onaylanıyor, böylece genişleme, Temmuz 1997’deki Madrid devlet başkanları zirvesine Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti’nin üyelik görüşmeleri için davet edilmesi ile resmileşmiş oluyordu.

Katılım müzakerelerine davet edilen üç eski ortak ülkenin -Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya- 12 Mart 1999’da üyeliğe kabul edilmelerinin ardından üye ülke sayısı 19’a yükseldi. 2002 yılı Kasım ayında yapılan Prag Zirvesinde aralarında Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya’nın yer aldığı yedi ülke daha üyelik görüşmelerine davet edildi. 2004 yılı Mart ayı sonunda anılan ülkeler resmi olarak İttifak’a katıldılar ve Haziran 2004 İstanbul zirvesinde masadaki yerlerini aldılar²⁹⁹.

299 *Enhancing security and extending stability through NATO enlargement*, NATO Public Diplomacy Division, 1110 Brussels, Belgium, 2004

5.2. Genişlemenin Nedenleri

1990'lı yılların uzun bir süresi Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için güzel geçen yıllar olarak anılacaktır. Bu dönemde; komünizm çökmüş, Soğuk Savaş sona ermiş, Sovyetler Birliği dağılmış ve Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar olan ülkeler bağımsızlıklarını kazanarak demokratik ve piyasa ekonomisine dayanan politik ve ekonomik sistemlerini kurmayı başarmışlardır. Eski Yugoslavya dışında bu bölgedeki tüm ülkeler, birçok yorumcunun komünizmin çöküşünden sonra ortaya çıkacağını düşündükleri otoriter milliyetçiliğin geri dönüşünü engellemişlerdir³⁰⁰.

Meydana gelen gelişmelerle birlikte Avrupa güvenlik yapısının değişmesi yeni bir anlaşma yapma gerekliliğini ortaya koyarken, diğer yandan düşmanın ortadan kalkmasıyla; NATO, ABD'nin de varlığını devam ettireceği bir Avrupa'da istikrarın devamını sağlayacak yeni bir amaç belirlemek zorunda kalmıştır³⁰¹. Böylece NATO'nun genişlemesi kaçınılmaz ve geri dönülmez hale gelmiştir.

1949 yılında Rusları Avrupa'nın dışında, ABD'yi içerde ve Almanya'yı da denetim altında bulundurmak için oluşturulan ittifakın varlığı, Soğuk Savaşın sona ermesi sonucu Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve Almanya'nın bütünleşmesi sonucu sorgulanır olmuştur. Ancak Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da güç dengesini ve bölgesel istikrarı korumak, Avrupa'da ortaya çıkan bunalımları ve çatışmaları çözmek ve ABD'nin bölgedeki askeri varlığını devam ettirmesini sağlamak, NATO'nun önemli görevleri olarak karşımıza çıkmaya devam etmiştir. NATO'nun genişlemesi fikri Almanya ve Rusya arasındaki bölgede istikrarın sağlanması için Batılı ve özellikle Amerikalı yetkililer tarafından ortaya konulmuştur. NATO, ittifakın bu yeni yaklaşımıyla Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) ve Barış İçin Ortaklık (BİO) aracılığıyla 11 aday devlet ile genişleme öncesi süreci başlatmıştır. Bu döneme kadar NATO 48 yıllık ömrü içinde sadece 4 yeni üye almıştır. NATO'nun bu kadar çok devleti kendi esas misyonunu kaybetmeden bünyesine alması zor bir süreci yaşatmıştır. Ayrıca, üye devletlerin NATO standartlarına ulaşmak için yapacakları masraflar ve üyeliğin getireceği ek yükümlülükler nedeniyle yeni üye alımı, üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken bir konu olmuştur.

300 Roland ASMUS, *Büyük Umutlar*, NATO Review, Yaz 2003

301 John Hillen and Michael P. Noonan, *The Geopolitics of NATO Enlargement*, Parameters, Autumn 1998, pp. 21-34.

5.3. Genişleme Yaklaşımları

Şüphesiz NATO Stratejik Konseptinde en önemli konulardan birisi genişleme süreçleridir. Genişlemenin ne anlama geldiğini açık olarak ifade etmek gerekir ise; genişleme, karşılıklı hak ve yükümlülükler çerçevesinde ittifaka tam üye statüsünde yeni üyeler kaydedilmesi, kısaca, NATO'nun sınırlarının genişletilmesidir.

Genişleme ile ilgili birinci yaklaşım NATO üyeliklerinin en kısa zamanda Orta Avrupa'da yayılması olan "NATO Maximalist" yaklaşımı, ikincisi ise "WEU-First" yaklaşımı ki NATO'nun Avrupa Birliği'ne ya da Batı Avrupa Birliği'ne giren ülkelere güvenlik garantisi sağlaması anlamına gelmektedir. Ancak bu anlam NATO'ya tam üyelik olarak düşünülmemelidir. Genel olarak bu yaklaşım "Sadece Avrupalılar"³⁰² diyen kesimleri teşvik etmek isteyen bir yaklaşımdır. Bugün gelinen nokta "genişleme nerede durmalıdır?" sorusuna cevap aramaktan ibarettir. ABD Eski Dış İşleri Bakanı Albright, Slovenya, Bulgaristan ve Romanya'yı dışarıda bırakamayacaklarını söylemişti ve bu gerçekleşmiştir. Bu ülkeler de birliğe katılma arzularını gösterdiler ve mutlu sona eriştiler. Avusturya, Finlandiya, İsveç, Ukrayna, Makedonya, Arnavutluk ve Bosna'ya ise bir sonraki genişleme trenini beklemeleri söylendi. Fakat şu çok açık ki değişen Avrupa'da NATO yaşayacaksa, kendini yeni güvenlik görevine adapte etmesi gerekecektir³⁰³.

Bu göreve hazırlanırken, NATO'nun genişlemesi kapsamında 4 adet stratejik senaryo düşünülmüştür³⁰⁴.

5.3.1. Birinci İhtimal, Sıfır Genişleme (Zero Option)

İlk dalga genişleme sonucunda yeni katılan ülkelerin ittifakın askeri imkan ve kabiliyetlerine fazla bir artı değer katmadığı gerekçesi ile yeni üye alınmayacağı ve genişlemenin 2004 - 2005 yıllarına ertelenmesidir. Ancak, bu hareket tarzının politik olarak uygulanması zor olarak görülmüştür.

NATO'nun genişlemesi sorusunun karar verilmesine değil, tartışılmasına söz vermiştir. Üstelik, bu seçenek NATO içi tartışmaların bir uyum sonucuna ermesi ve

302 Hall, GARDNER: *Dangerous Crossroads –Europe, Russia and the Future of NATO*, Praeger Publishers Westport, 1997, s.2-10

303 Michael E. Brown, *Minimalist NATO: A Wise Alliance Knows When to Retrench*, Foreign Affairs; New York, May/June 1999

304 Jeffrey Simon, *The Next Round of NATO Enlargement*, Strategic Forum, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, No. 176, October 2000,ss.3-4

Rusya'daki muhtemel gelişmelerin beklenmesi bakımından zaman kazandırmaktadır. Diğer yönden, NATO çözemediği konuyu yine ertelemiş olacaktı. Zira, Washington Zirvesinde, bu ülkelerin taleplerinin ertelenmiş olması, ikinci bir ertelemeye gidilmesi, NATO'nun Açık Kapı Politikası (Open Door Policy) prensibini zayıflatacaktı. Erteleme, aday ülkeleri kızdıracak, küstürecek ve reform çalışmalarını sekteye uğratabilecek veya muhtemel üye adaylarının cesaretlerini kırabilecek ve yeni bölünme çizgilerinin oluşması gibi gelişmelere sebep olabilecekti.

5.3.2. İkinci İhtimal, Big - Bang Genişleme

Dokuz aday ülkenin tamamının davet edilmesi ancak üyelik müzakerelerinin farklı tarihlerde başlamasıdır. Sorunu bir hamlede ve aynı zamanda tüm üyeler için çözecek bu cesur adım senaryosunun hem olmasının pek muhtemel olmadığı hem de istenir olmadığı yönündeydi. Çünkü, ilk genişlemeden alınan dersleri ve/veya ilk dalganın yararsız olduğunu değerlendiren bazı NATO ülkeleri bu hareket tarzını desteklemeyebilecekti. Bir başka ifade ile, NATO'nun böyle büyük bir lokmayı bir hamlede yutarak yaşamını tehlikeye atacağına, onu ısırarak ve sindirerek öğütmesinin daha uygun olacağı düşünülmekteydi. Nitekim, bazı üyelerin NATO'ya henüz hazır olmadıkları görünmekteydi ve üstelik bu seçenek ülkelerin hazırlanması ve NATO standartlarına ulaşması için oluşturulan konseptin faydasız ve boşuna olmasını mümkün kılmaktaydı.

5.3.3. Üçüncü İhtimal, Mini Genişleme

Adaptasyon ve entegrasyon açısından NATO imkan ve kabiliyetlerine aşırı yük getirmeyecek 1 - 2 gibi çok az sayıda adayın davet edilerek kapıların hala açık olduğunu ispat eden bu senaryo en muhtemel seçenek olarak görülmekteydi. Mevcut durum itibarıyla, politik ve ekonomik reformlarını tamamlayabilen Slovenya'nın tek başına veya NATO içi tartışmalar bağlı olarak başka bir ülke (muhtemelen Slovakya) ile birlikte sınırlı bir genişleme olabileceği değerlendirilmekteydi. Bu ihtimal NATO içinde en fazla desteklenebilecek olanı olarak göze çarpmaktaydı. Her halükarda, bu seçim stratejik yapılan bir değerlendirme yerine ticari zihniyetle yapılan bir seçim olarak görünmekteydi.

5.3.4. Dördüncü İhtimal, Baltık Ülkelerinden En Az Birinin Alınması ile Genişleme

NATO'nun alınacak üye sayısını asgaride tutması ancak davetliler içinde en azından bir Baltık ülkesinin (birimiz hepimiz için mantığı ile) bulunmasıdır. Bu senaryoya, Rusya karşıtı veya Baltık ülkelerini memnun etmek için hazırlanmış bir görüş olarak bakılmamalıdır. Çünkü, Baltık ülkelerinden birinin alınması, Rusya'nın kırmızı hat konseptini sonlandırabilecek ve üyelikle ilgili olarak, Moskova konusunun NATO gündeminden çıkarılmasına neden olacaktı. Ayrıca, NATO'da bir Baltık ülkesinin olması; ne Baltık ülkelerinin Rusya'ya tehdit oluşturacağından, ne de NATO'nun askeri gücünü artırmayacağından cihetle Rusya'nın güvenliğini hemen hemen hiç ihlal etmeyecekti.

5.4. Genişlemenin Misyonu

İttifakın yayılmacı yeni gündemi iki yeni misyonu ortaya çıkarmıştır: Birincisi NATO üyesi olmayan Avrupa'da ve ikincisi ise bölgedeki ülkelerle yeni köprüler kurarak Orta ve Doğu Avrupa'da istikrarı sağlamak. Küreselleşme taraftarları ise ittifakın hayatiyetinin yeni bir transatlantik müzakereye bağlı olduğunu iddia etmekteydiler³⁰⁵.

İkinci olarak hatırlamamız gereken şey NATO'nun üye ülkelere çok yönlü yansıtılmış güçlü prensipler yoluyla güvenlik sağlamasıdır. NATO içerisinde güvenlik bölünmezdir. Bu kurumsal yapı Batı'da da sadece teorik bir alternatiften ibaret değildir. ABD'nin seçilmiş bazı Avrupa devletlerine güvenlik garantisi sağlayan iki taraflı önerileri 1947 Martı'nda Washington'da Senatör Robert TAFT tarafından desteklenmiştir. 1947 Martı'nda Fransa ve İngiltere Dunkirk Antlaşması olarak anılan , iki taraflı "İttifak ve Ortak Yardımlaşma" anlaşmasını imzaladılar. Bu anlaşma olası bir Alman saldırısına karşı onları bir araya getiriyordu.

1948 Ocak ayında İngiltere Dışişleri Sekreteri Ernest BRUIN, batının Dunkirk modelini genişleterek iki taraflı anlaşmalar ağı yapıp, ABD'yi de içine alarak bir "Savunma Topluluğu" meydana getirmesini önerdi. Ancak bilinmesi gereken NATO'yu üreten yapı bu değildi. ABD, iki kutupluluğu ve Sovyet tehdidini kullanıp Batı Avrupa devletlerinin zorunlu olarak kabul edecekleri zorlayıcı bir alt güvenlik

305 B. Sandwell, *North Atlantic-Community or Treaty*, International Journal, Toronto, summer 1952 (VII), p.169-172.

sistemi kurabilirdi. Sonuçta, planlanan başlıca NATO stratejisi olarak, 1950’de NSC-68 ve 1953’te NSC-162 alternatif büyük stratejilerin iyi yönlerini araştırdı: Bunlar “İyi ve kötü adamlar” fenomeni altında izolasyonizm, çok taraflılık, birleştiricilik, önleyici savaş, kapsamlılık ve küreselleşmeydi. NATO antlaşması ve onun yarattığı organizasyon II. Dünya Savaşı’ndan beri Rus Kızıl Ordusu’nun yayılmacılığına en net meydan okumaydı, bunu sağlayan ise Amerikan hava gücüne ve nükleer donanımının yanında Marshall planı ve Truman Doktrinine dayanarak Batı Avrupa’nın savunmasından ibaretti³⁰⁶.

1990 yılından itibaren Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı’nın dağılması ve iki Almanya’nın birleşmesi ile şekillenen Soğuk Savaş döneminin sona ermesi olarak tanımlanabilen dünyadaki siyasi, ekonomik ve askeri gelişmeler, uluslararası yapıda ve ilişkilerde bir belirsizlik ortamı yaratmış, ülke ve teşkilleri yeni arayış ve düzenlemelere sevk etmiştir. Bu kapsamda NATO’nun izleyeceği yeni stratejinin esasları ilk olarak Londra Bildirisi ile açıklanmıştır. Bu bildiri ile, Soğuk Savaş döneminin çatışmalarından çıkılarak işbirliği ve ortaklık dönemine geçişi kolaylaştıracak temel konular belirlenmişti. İttifakın daha sonra Roma, Brüksel, Paris ve Madrid’de birbiri ardına yapılmış olan zirve toplantılarında ise Londra Bildirisi ile tesis edilen çerçeve geliştirilmiştir.

NATO’ya yönelen geleneksel tehdidin değişmesi ile yeni risk bölgeleri ve tehditler ortaya çıkmış, özellikle güney bölge kanat konumundan çıkarak cephe durumuna geçmiştir. Bu bağlamda, klasik 5 nci madde görevlerinin yanı sıra,

- Büyük çaplı mülteci hareketleri,
- Ekonomik güçlükler,
- Kökten dincilik,
- Etnik ayrımcılık ve temizlik gibi NATO görevleri olarak ele almaya alışık olmadığımız yeni durumlarla karşı karşıya kalınmıştır.

Güvenlik kavramı içerisinde, askeri boyutun yanı sıra siyasi, ekonomik ve sosyal boyutların da eklenmesi ile NATO’nun da stratejisinin değiştirilmesi ihtiyacı ve bölge dışı kullanımlar, barışı koruma, insani yardım gibi görevlerle uğraşması

306 Lawrence, S. Kaplan ,*NATO and Its Commentators: The First Five Years*, International Organizations, Vol. 8, p.447-467, Issue 4, Nov. 1954.

gereği ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak, NATO'nun 1967'den beri yürürlükte olan stratejisinin oluşmakta olan yeni güvenlik ortamı ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemelere gidilmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu kapsamda hazırlanan Yeni Stratejik Konsept, 7-8 Kasım 1991 tarihlerinde Roma Zirvesi'nde Devlet ve Hükümet Başkanlıklarınca onaylanmıştır. NATO bugünkü şeklini, 1991 Roma Zirvesi ile almaya başlamış ve bu süreç, 1999 Washington Zirvesi ile bugünkü halini almıştır. NATO yeni stratejisini geliştirirken çevresindeki güvenlik kuşağını da geliştirmeyi esas almış ve bu maksatla yeni üyelere kapısını açmıştır.

NATO, genişlemesine aday ülkeleri, şu kriterlere göre değerlendirmektedir:

- İstikrarlı ve demokratik bir yapıya sahip olmaları,
- Etnik ve bölgesel problemlerini çözmüş olmaları,
- Silahlı kuvvetlerinin demokratik ve sivil otoritelerin kontrolü altında olması,
- Serbest piyasa ekonomilerine sahip olmaları,
- NATO kuvvetleri ile uyumlu çalışabilir olma özelliği,
- NATO'nun askeri gücüne katkı sağlamalarıdır.

En son 2002 Kasım ayında Prag'da yapılan Zirve ile ittifaka yedi yeni üyenin daha dahil edilmesi kararıyla genişleme ileri bir boyuta taşınmıştır. Genişleme süreci, zirve kararlarının ortaya konmasıyla irdelenecektir.

5.4.1. Londra Bildirisi(Temmuz 1990)

S.S.C.B.'nin dağılması ve Varşova Paketi'nin çökmesinden sonra eski Doğu Bloku ülkelerinden NATO'ya karşı oluşabilecek güvensizliği ortadan kaldırmak ve gerginliği azaltmak amacıyla Londra Bildirisi yayımlanmıştır. Bildiride NATO üyelerinin, Avrupa ve Balkan ülkeleri ile ilişkileri geliştirmeye hazır oldukları görüşüne yer verilmiştir.

5.4.2. Roma Zirvesi(Kasım 1991)

NATO devlet ve hükümet başkanlarının Kasım 1991'de Roma'da onayladığı Stratejik Kavram, toplu savunma yeteneğinin korunması, diyalog ve işbirliğine dayalı geniş kapsamlı bir güvenlik yaklaşımı getirmiştir. Stratejik Kavram, NATO politik ve askeri unsurlarını uyumlu ve bir bütün haline getirmiş ve İttifak stratejisinin bir parçası olarak Orta ve Doğu Avrupalı yeni ortaklarla işbirliğini

başlatmıştır. NATO'nun askeri komuta yapısının yeniden şekillendirilmesi ve ittifakın savunma planlaması ve yöntemlerinin (özellikle gelecekteki kriz yönetimi ve barışı koruma misyonlarının gereksinimlerini göz önünde tutarak) uyarlanması için önlemler alınmıştır. Ayrıca, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle, reformların ve ortaklığın gelişmesine yardımcı olacak olan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) tesis edilmiştir.

5.4.3. Oslo Bildirisi(Haziran 1992)

Oslo Bildirisi ile Avrupa'da güvenliğin tesis edilebilmesi için bölgenin bütün olarak ele alınması gerektiği ve bunun için Doğu Avrupa ülkeleriyle kapsamlı bir diyalog, ortaklık ve işbirliğine dayanan yeni ve uzun vadeli bir barışın tesisinin şart olduğu belirtilmiştir.

5.4.4. Brüksel Zirvesi(Ocak 1994)

NATO, Ocak 1994'de Brüksel'de yapılan Kuzey Atlantik Konseyi Zirve toplantısında KAİK ve diğer devletleri, NATO ile Barış İçin Ortaklık (BİO) programına katılmaları için davet etti. Bu zirvede NATO'nun genişlemesi prensip olarak kabul edilmiş ve hazırlık süreci başlamıştır.

5.4.5. 1996 Yılı Gelişmeleri

1996 yılı içerisinde,genişleme ile ilgili çalışmalar üç safha halinde sürdürülmüştür.Birinci safhada, genel nitelikli konular; ikinci safhada, savunma ve askeri yapılanma; üçüncü safhada, nükleer konuların görüşülmesi esas alınmıştır³⁰⁷.

Birinci safha görüşmelerine 15 ülke katılmıştır.Bu ülkeler; Arnavutluk, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Makedonya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Bulgaristan, Finlandiya, Ukrayna ve Azerbaycan'dır.

5.4.6. Rusya-NATO Güvenlik Antlaşması (Mayıs 1997)

27 Mayıs 1997 tarihinde Paris'te 16 NATO üyesinin liderleri ile Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin arasında NATO'nun genişlemesine izin veren Güvenlik Antlaşması imzalanmıştır. Güvenlik Antlaşmasına göre; NATO, yeni üye olacak ülkelerin toprakları üzerinde askeri altyapı oluşturamayacak ve nükleer silah konuşlandıramayacak;nükleer silah bulundurmamanın dışında, nükleer silah depoları

307 Fahir ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,Cilt.1,İş Bankası Kültür Yayınları,Ankara,1991.,s.447-449

kuramayacak ve Sovyet artığı silah depolarını da kullanmayacaktı; NATO ve Rusya arasında Ortak Daimi Konsey kurulacak, Konsey vasıtasıyla barışı koruma, silahsızlanma, terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi konularda işbirliği sağlanacaktı.

5.4.7. Madrid Zirvesi (Temmuz 1997)

Brüksel Antlaşmasından üç yıl sonra NATO ülkeleri liderleri 8-9 Temmuz 1997'de Madrid Zirvesi'nde bir araya gelerek NATO İttifakı'nın genişlemesi kararını aldılar. İlk etapta Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın adaylıkları kabul edildi. İttifakın üyelik koşullarına sahip ülkelere de kapıların açık olduğu belirtildi. Bunun üzerine, başta Azerbaycan olmak üzere kardeş yeni Türk Cumhuriyetleri NATO üyeliği için müracaat ettiler. Fakat bu ülkelere şartların oluşmasına kadar beklemeleri tavsiye edildi. Aynı toplantıda, daha önce 27 Mayıs 1997'de Yeltsin ile Clinton'un Paris'te buluşmaları ile kurulan "NATO ve Rusya Federasyonu Arasında Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik Ana Kuruluşu Sözleşmesi" tasdik edildi. Ayrıca, "NATO ve Ukrayna Arasında Özel Ortaklık Şartı" antlaşması imzalandı. Avrupa'nın güvenliği için önemli olan Akdeniz ülkelerinin güvenlik ve istikrarını sağlamak amacıyla NATO içinde "Akdeniz Diyalogu Grubu" adlı ayrı bir komite oluşturuldu. Bu kararlara ilaveten daha önce 1991'de kararlaştırılan NATO içinde "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği" ve "Birleşik Müşterek Görev Kuvvetleri Konsepti"nin geliştirilmesi kararlaştırıldı³⁰⁸.

5.4.8. Washington Zirvesi (Nisan 1999)

NATO bugünkü son şeklini 23-24 Nisan 1999 tarihleri arasında Washington'da icra edilen zirve ile belirlemiş bulunmaktadır. Burada alınan kararlara göre;

- NATO Avrupa'da güvenlik ve istikrarın temel unsuru olan "kolektif savunma" örgütü olarak kalacak,
- Transatlantik bağ muhafaza edilecek,
- 5 nci madde görevleri önem ve önceliğini koruyacak, ancak 5 nci madde dışı görevler de ittifakın görev ve sorumluluklarına dahil edilecek,

³⁰⁸ Mehmet SARAY, *NATO'nun Yeniden Yapılanması ve Türkiye*, Konulu Harp Akademileri Komutanlığı AGSK Sempozyumu Bildirisi, 11-12 Ocak 2001.

- Faaliyet alanı daha geniş, komuta ve kuvvet yapısı daha esnek ve reaksiyon süresi daha kısa olacak,
- Kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve terörizme karşı mücadelede daha aktif rol alacak,
- NATO diğer uluslar arası örgütlerle koordineli olarak çalışacak ve üye olmayan ülkelerle de güvenlik alanında işbirliğini amaçlayan BİO gibi uluslararası mekanizmaları destekleyip geliştirecektir.

Bu yeni strateji, İttifakın kurulma nedenini oluşturan ortak savunma prensibi gereği, bir taraftan güvenlik ile ilgili konularda klasik uygulamalarını devam ettirmeğe çalışırken diğer taraftan NATO kuvvetlerinde geniş çapta indirimlerin yapılmasını ve kuvvetlerin yeniden yapılanmasını öngörmekteydi. Bu yapılanma sırasında miktar olarak azalma sağlanırken, çok ulusluluk, krizlere süratle müdahale edebilecek ve daha esnek bir yapı esas alınmış ve NATO'nun kuvvet ve komuta yapısında bazı değişiklikler yapılmıştır³⁰⁹.

5.4.9. Prag Zirvesi (Kasım 2002)

Programı, "Yeni üyeler, yeni yetenekler, yeni ortaklıklar" olarak açıklanan 21-22 Kasım 2002 tarihli Prag Zirvesi'nde NATO, İttifak tarihinde bir anda gerçekleştirilen en büyük genişleme ile Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'yı üyeliğe davet etmiştir. Bu ülkeler, 2004 yılının ilkbaharında NATO üyesi olmuşlardır. Üyelik için başvuran ülkelere Arnavutluk, Hırvatistan ve Makedonya ise şimdilik kaydıyla üyeliğe kabul edilmemişlerdir.

Bu genişlemenin İttifak açısından önemi şöyle sıralanmaktadır³¹⁰:

- Daha hareketli ve daha seri bir şekilde mevzilenebilme olanağının sağlanması,
- Daha fazla özel birlik desteği ve daha fazla tatbikat şansı,
- Daha modern ortak yapıya sahip olması.

Yeni katılımların ittifakı güçlendireceğini kaydeden üye ülke liderleri, NATO'nun kapılarının diğer Doğu Avrupa ülkelerine de açık olduğunu ifade

309 *What is NATO*, NATO İnternet, Brüksel, 2000,

310 Hürriyet Gazetesi, *NATO'da Tarihi Genişleme*, Konulu Yorum, 23 Kasım 2002.

etmişlerdir. Ortak bildiride, NATO'nun genişlemesi ve güçlenmesinin hiçbir ittifak dışı ülke tarafından tehdit olarak algılanmaması gereği üzerinde durulmuş ve bu çalışmaların, ittifak üyesi ülkelerin, terörizm dahil her türlü tehdit karşısında savunma kararlılıklarını yansıttığı vurgulanmıştır.

Zirve kararlarıyla, terörizmle mücadele çerçevesinde yeni önlemler paketini onayladıklarını ve bu alanda işbirliğini sürdüreceklerini bildiren Müttefikler, en geç 2004 yılı Ekim ayında operasyonel hale getirilecek, "Acil Mukabele Kuvveti"(NATO Response Force-NRF) kurulmasına da karar vermişlerdir. Bu güç, dünyanın ihtiyaç duyulan yerlerinde muharebe ve hızlı hareket etme yeteneğine sahip olacak şekilde oluşturulacak en az üç tugaydan meydana gelecek ve 21 bin askeri personel görev alacaktır. NATO üyesi ülkelerin askeri yeteneklerini geliştirme konusunda kararlılıkları da vurgulanan ve bu alanda müttefiklerin yeni yükümlülükler üstlenmeyi kabul ettikleri anlatılan Zirve bildirisinde, terörizme karşı mücadele alanında da yetenek geliştirileceği, kimyasal, biyolojik ve radyolojik silah tehditleri konusunda sivil sektörün de hazırlıklı olmasının sağlanması için çaba harcanacağı vurgulanmıştır.

Prag Genişlemesi olarak adlandırabileceğimiz, NATO Zirvesi'nde yedi Doğu Avrupa ülkesinin birliğe kabul edilmesi Rusya'yı pek de memnun etmemiştir. NATO sınırlarının, Rusya'nın ikinci büyük ve eski başkenti St. Petersburg'a çok yaklaşması, Rusya'nın bu duruma, hiçbir şey olmamış gibi bakamayacağı şeklinde değerlendirilmiş; iki taraf arasında Roma'da kurulan "Rusya-NATO Ortaklık Konseyi"nin etkili biçimde işlemesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak, NATO'nun Estonya, Letonya ve Litvanya ile genişlemesinin Rusya'da endişe uyandırdığı da bir gerçektir. Ancak Rusya'nın bu rahatsızlık ifadelerine rağmen 1997 Madrid Zirvesi sonrası Yeltsin döneminde ortaya konan tepkinin oluşmadığı görülmektedir.

5.4.10. İstanbul Zirvesi (Haziran 2004)

Soğuk Savaş'ın 1990 Londra Zirvesi ile sona erdiğinin ilanı ile Doğu'ya doğru dostluk elini uzattı. NATO'nun yeni şekli ise 1991 Roma Zirvesi ile belirlenmiştir. 1994 Brüksel Zirvesi ile genişleme potansiyeli ve tüm Avrupa-Atlantik sahası çapında yeni güvenlik işbirliği mekanizmaları dahil, yeni NATO'nun daha net bir gündeme sahip olmasını geliştirdi. NATO-Rusya ilişkilerinin daha sağlam bir temele oturması ile birlikte 1997 Madrid Zirvesi'nde üç ülke üyeliğe davet edilmiştir.

1999 Washington Zirvesi ile NATO'nun toplu savunma görevinin yanı sıra kriz yönetimi ve ortaklıkları da içine alan daha geniş kapsamlı bir Stratejik Kavram geliştirilmiştir. Sonuçta 2002 Prag Zirvesi ile yedi ülke daha İttifak'a katılmaya davet edildi ve NATO'yu 21. yüzyılın tehditleri ile daha da etkili bir şekilde başa çıkabilecek bir örgüte dönüştürecek yapıya erişilme yolunda bir köşe taşı dönülmüştür. Bütün bu zirve toplantılarının en önemli ortak yönü ise yapılanların konuşmadan çok iş üretmesiydi. Daha da önemlisi, bu toplantılar ile birlikte NATO statik bir ittifak olmaktan çıkıp dinamik bir ittifaka dönüşmekteydi. İstanbul Zirvesi ise işte bütün bu işlerin meyvesinin alınacağı en önemli zirvelerden birisi olmuştur. Yedi yeni üyenin de katıldığı ilk zirve olan İstanbul Zirvesi, İttifakın yeni güvenlik ortamına daha da kolay mukabele edebilmesi için güvenliği şekillendiren mevcut mekanizmaların temelleri üzerinde yükselecek yeni politikalar ve araçlar getirecektir.

İstanbul zirvesi dönüşüm geçirmiş olan yeni İttifak'ın ileriye doğru koşmaya başlamış olduğunu göstermiştir. Bugünkü NATO istikrarı geliştirmek ve 21. yüzyılın getirdiği sorunlar ve tehditlerle başa çıkabilmek için ortaklıklar ve operasyonlar vasıtasıyla dışarıya açılmış ve ortak güvenliği güçlendirmiştir.³¹¹

5.5. NATO İttifakının Doğu'ya Doğru Genişleyen Yeni Sınırları ve Yeni Tanımı

Bugün'ün NATO'su iki şekilde tanımlanmaktadır. Birincisi, Avrupa Birliği ile, demokratik ülkeler arasındaki ittifak, daha net bir ifade ile söylemek gerekir ise demokratik olmayan ülkeleri, demokratik olma yönünde motive eden bir organizasyon olarak tarif edilmektedir. Bir varsayıma göre, NATO ve AB üyeliği o kadar çekici ki Sovyet kontrolünden çıkmış olan eski sosyalist ülkeler, politik, sosyal ve ekonomik sistemlerini yeniden düzenleyerek bu birliğe girmeye hak kazanma hususunda motive edilmiş olacaktırlar. NATO'nun kendine biçtiği ikinci rol ise birincisinden çıkarılmakta; eğer NATO demokratik ve kapitalist ülkeler kulübü ise ve NATO'nun amacı ülkeleri demokratik ve kapitalist olma yolunda motive etmek ise NATO'nun demokratik ve kapitalist olmayan ülkeleri cezalandırması gerekmektedir³¹².

311 Jaap de Hoop Scheffer, *İstanbul Yolunda*, NATO Review, Yaz 2004, <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue2/turkish/art1.html>

312 Mesut Hakkı CAŞIN, *Transforming NATO Security Strategies And The New Roles Of The Alliance*, s.12

Başkan Clinton II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın batısı için yaptıklarını (özgürlüğü savunmak, demokrasiyi güçlendirmek, eski rekabeti düzenlemek, bütünleşmeyi hızlandırmak ve refahın büyüyebileceği istikrarlı bir ortam sağlamak) Avrupa'nın doğusu için de yapacaklarını beyan etmiştir³¹³. Esas itibariyle, Avrupa bugün dünyanın en güvenli bölgesi olduğu zamandan çok daha güvenli bir bölgedir. NATO'nun yeni üyeleri, ortak değerlerin kurumsallaşması ve işleyiş konusunda güç dengelerini pekiştirmişler, ayrıca NATO'nun 5. maddesi olan savunma görevlerine, bölgesel savunmayı güçlendirerek ve ani müdahale güçlerine katkıda bulunarak yardımcı olmuşlardır.

Yeni üyeler artı olarak NATO'nun kendi bölgesi dışında yapacağı operasyonlar için de destek olmaktadır. Slovakya, Slovenya ve Avusturya NATO'nun iç sınırlarının savunma kapasitesini güçlendirecek adaylardır. Ayrıca 1990'da Birleşik Almanya'nın bir parçası olan Doğu Almanya, NATO'nun doğu sınırlarına eklenmesinden itibaren savunma yapısını güçlü bir şekilde desteklemiştir. Başka bir model ise tarafsız ülkeler için geliştirilmiştir. İsveç, İsviçre ve Finlandiya coğrafi konumları ve düşük koruma maliyeti sayesinde umulmadık bir şekilde aday olabilmişlerdir. İki Baltık ülkesi olan Estonya ve Litvanya, Rusya'nın üzerinde direkt sınır komşusu ve üçüncü olarak Litvanya, Rusların Baltık Denizi'ne önemli bir çıkış olan Kaliningrad'a komşudur. Bulgaristan, Romanya ve Ukrayna stratejik olarak Avrupa-Balkanlar ve Karadeniz arasında yer almaktadır. Diğer NATO adayları Arnavutluk, Makedonya ve Slovenya Rusya'ya uzaktırlar ama Balkan Havzası'nda yer almaktadırlar.

Ama üç önemli seçeneği de hesaba katmak zorundayız. İlk olarak Rusya Avrupa'nın güvenliğinde çok önemli bir rol oynar. Daha da önemlisi, ne NATO ne de bölgesel devletler Rusya'nın işbirliği olmadan güvenliğe ve istikrara etkili bir biçimde katkıda bulunamaz. İkinci olarak eğer istikrar hedefse o zaman NATO'nun genişletilmesi için Arnavutluk, Makedonya, Bosna³¹⁴, Bulgaristan, Romanya ve Ukrayna'yı hesaba katmazlık edemez. Üçüncü olarak Rusya bugün politik, ekonomik ve sosyal bir krizin ortasındadır. Rusya, Batı ile uluslararası işbirliğine aslında çok fazla sıkıntı yapmadan yaklaşmıştır. Çünkü her ne kadar farklı görüşler olsa da,

313 *Clinton's NATO Effort Risky: President's Vision Rests on Historic Rationale*, Washington Post, July 8, 1997.

314 Ali Karaosmanoğlu, *NATO Enlargement and South – A Turkish Perspective*, Security Dialogue, Vol.30, p.213-224, June 1999.

Ruslar için demokrasi, insan hakları ve güvenlik dengeleri bakımından NATO, Vancouver'den Vladivostok'a kadar olan jeopolitik boyutta en önemli enstrümandır³¹⁵.

Günümüzde Avrupa'da yeni bir bölümlenme meydana gelmiştir. Yeni oluşan Doğu Avrupa demokrasileri ve Baltık Devletleri Batı'ya kayarken, Moskova eski Sovyet Cumhuriyetlerini etrafında birleştirme çabaları göstermekte, buna karşılık Ukrayna ve Gürcistan da benzeri kadife devrimler gerçekleşmektedir. Böylece yeni bir Batı ve Doğu oluşumu ortaya çıkmaktadır. Bu gerçeklik üzerine Avrupa kıtasında yeni bir güvenlik sistemi oluşturulma çabaları devam etmektedir. Sosyal güvenlik, göç, yüksek oranda işsizlik, transnasyonal suç örgütleri, konvansiyonel silahların yayılma tehlikesi gibi sorunların hepsini NATO'nun tek başına çözmesi mümkün değildir. NATO'nun genişlemesi, Soğuk Savaş sonrası Rus hükümetlerinin, Batı'nın yeni bir çevreleme politikası güttüğüne dair zaman zaman endişelenmesine yol açmıştır. Ayrıca, hangi devletlerin üyeliğe alınacağı hakkındaki tartışmalar örgüt içerisinde güçlükler yaratmıştır. Kabul edilecek devletlerin, NATO'ya ne kazandıracağı hususlarının da iyi irdelenmesi gerekmektedir. Eski Doğu Blok'u ülkesi adayların komuta yapısı, eğitimi, teçhizatı, dil unsurları vb. hususlar NATO üyeleri arasında ortak operasyonların koordinasyonunda çeşitli güçlükler yaratabileceği bu tartışmalarda ortaya konmuştur. Ayrıca genişlemenin mevcut üye ülkelere getireceği mali yük, üyelerin kabulü konusunda etkin bir muhalefetin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

NATO genişlemesinin sebepleri çok açık olmamakla birlikte karar zamanlamasında Amerikan seçim politikasının yönlendirmesinin etkili olduğu görüldü. Ayrıca, bu politika NATO müttefikleri arasında pek kabul edilmiş gözükmemekteydi. NATO genişlemesi resmi olarak, Orta ve Doğu Avrupa'da demokrasiyi ve kararlılığı güçlendirerek bir güvenlik birliği oluşturmak amaçlanıyordu³¹⁶. Gayri resmi amaç ise; genişleme politikası ile birlikte, Amerika'nın Almanya üzerindeki etkisini genişletmek ve Rusya'nın Doğu Avrupa'daki gücünü azaltmaktı. Görünüşte bu politika, Rusya'yı yeni Avrupa güvenlik ağına dahil etme amacı ile çelişki oluşturmaktaydı. Sonuç olarak, NATO

315 Mesut Hakkı CAŞIN, *Transforming NATO Security Strategies And The New Roles Of The Alliance*, s.13

316 *Enhancing security and extending stability through NATO enlargement*, NATO Public Diplomacy Division, 1110 Brussels, Belgium, 2004

genişlemesi Avrupa güvenliğinin geleceği hakkında çözüme ulaştırdıklarından daha fazla sorunu ortaya çıkarmıştı. Aslında, NATO genişlemesinin Avrupa'nın güvenliğine olumlu mu yoksa olumsuz mu etki göstereceği yıllarca tartışılacak, anlaşılması zor bir konu olarak karşımızda duracak gibidir³¹⁷.

5.6. NATO'nun Genişlemesi ve Rusya'nın Etkileri

Aslında NATO genişleme kararı alırken, üye ülke hükümetlerinin başlangıçta Doğu Avrupa'da kararlılık oluşturacak bu mekanizmanın geri tepmesi ile ilgili endişeleri bulunmaktaydı. Aynı zamanda, müttefikler genişlemenin Rusya'nın iç ve dış politikasında olumsuz etkilere yol açabileceğini düşünmekteydi³¹⁸.

Beklenildiği gibi en liberal reformculardan, en radikal milliyetçilere kadar tüm Rus yetkilileri NATO genişlemesine karşı birlik oluşturdular. Başkan Boris Yeltsin bir savaş kıvılcımının Avrupa'ya yayılabileceği konusunda uyarı bulundu ve NATO'nun genişleme denemesinin 3. Dünya Savaşı'na neden olacağı hakkında yorumlar ortaya çıkmaya başlamıştı. Rusya Savunma Bakanlığı yetkilileri olaya yeni bir Varşova Paktı benzeri savunma örgütünün oluşturulmasının ve nükleer silahların yeni NATO üyelerine doğrultulmasını önerecek kadar ciddi yaklaşıyorlardı. Batı yanlısı Rus reformcuların genişleme politikasına karşı tutum almalarının sebebinin ise bu politikanın Rus milliyetçiliğini körüklemesini ve batının yanında yer alan demokratik Rusya oluşturma çabalarının kösteklemesi olduğunu öne sürerek açıkladılar³¹⁹.

NATO, Rusya'nın endişelerini, genişlemenin belli kriterlere uyan her ülkeye açık olacağını ve buna Rusya'nın da dahil olduğunu beyan ederek gidereceğini umuyordu. Rusya'ya NATO üyeliği yolunu açık bırakma fikrini ABD ve Kanada kuvvetle desteklemesine rağmen, yine de Rusya'nın tam üyeliğini bir seçenek olarak gören NATO üye devletlerinin sayısı oldukça azdı. Bu devletler; Rus üyeliğinin NATO kurumlarını radikal bir değişimle ittifaktan, kolektif güvenliğe dönüştüreceği fikrindeydiler.

Aşılması gereken en önemli engel olan Rusya'yı hem ittifaka dahil etmenin hem de NATO'nun iç işlerini etkilemesini önlemenin yolunu bulmaktı. NATO'nun

317 Ryan C. Hendrickson, *NATO's Open Door Policy and the Next Round of Enlargement*, Parameters, Winter 2000-01, ss. 53-66

318 Stephen J. Blank, *Russia and the Baltics in the Age of NATO Enlargement*, Parameters, Autumn 1998, pp. 50-68

319 David.S.Yost, *a.g.e.*,s.85

sulandırılmasına neden olacak bir genişleme politikası, eski ve yeni üyeler için NATO'nun kendisini yenmesi anlamına gelecekti. Bu nedenle kabul edilme şartları oldukça yüksek standartlar gerektiriyordu, böylece şartlar kabul edildiği takdirde ittifaka katılan ülkelerin gerçek bir batı tarzı demokratik ülke olduğu anlamı çıkacaktı³²⁰.

Bu seviyede yüksek standartların belirlenmesi ABD Savunma Bakanlığında genişleme yerine BİO'yu tercih eden çoğu yetkili için, birçok Orta ve Doğu Avrupa devletinin ittifak üyeliğine kabul edilmeyeceği anlamına geliyordu. Ayrıca genişlemeyi kuvvetle destekleyen bazı Amerikan hükümet görevlileri; kriter kavramını genişleme sürecini erteleyebileceği düşüncesiyle endişe verici buluyordu. ABD hükümetindeki genişleme karşıtları hala Polonya ordusu üzerinde sivil kontrol ile ilgili ciddi problemlerin olduğunu ve bunun düşünülmesi gereken bir konu olarak görüyorlardı. Ayrıca Çek ve Macar ordularının üyelik için hazır olmadığını ve bu ülkelerde NATO üyeliği için halk desteğinin yetersiz olduğunu dile getiriyorlardı.

NATO müttefikleri arasında da Rusya'ya karşı alınacak tutum konusunda ciddi görüş ayrılıkları meydana gelmişti. Örneğin, Rusya'ya yaklaşım konusunda ABD ve Almanya arasındaki fikir çatışmaları Eylül 1994'te su yüzüne çıkıyordu. Berlin'deki bir konferansta, Alman Savunma Bakanı Volker Rühe Rus üyeliğini reddediyor ve "Rusya'nın NATO'yu böleceğini, NATO'yu Avrupa'nın Birleşmiş Milletleri haline getireceğini ve NATO'nun bu şekilde yürüyemeyeceğini" söylüyordu³²¹. Aynı toplantıda ABD Savunma Bakanı William Perry Rusya'nın üyeliğinin yakın gelecekte gerçekleşmeyeceğini düşünmesine rağmen Rusya'nın dışarıda bırakılmaması gerektiğini açıklıyordu.

NATO'da tek seslilik isteyen Clinton Yönetimi ise 1994'te genişleme ile ilgili görüşmeleri hızlandırmak için iki taraflı bir formül geliştirdi. Bu formüle göre Avrupa'daki Güvenlik ve İşbirliği Konferansını güçlendirerek endişeleri gidermek amaçlanıyordu. Son olarak ABD, NATO'nun adaylarda aranacak kriterleri belirleyecek bir çalışma grubunun kurulmasına karar verdi. NATO çalışmasının kurallarını ABD Savunma Bakan Yardımcısı Walter Slocombe tarafından Kasım 1994'teki Kuzey Atlantik Topluluğu'nun Washington'daki Yıllık Toplantısında yapmış olduğu konuşmada açıklanıyordu. Slocombe'a göre, NATO'nun sadece

320 Stephen J. Blank, *a.g.m.*, ss. 50-68

321 Reuters, 9 Eylül 1994

komşularının üzerinde güç elde etme hırslarından arınmış, azınlıklarının haklarını kabul etmiş ve gerçek ve işler bir demokratik sisteme sahip yeni üyelerin kabul edilmesi gerekliydi³²². Genişleme kriterleri ile ittifaka giden yolda engel yaratmaktan çok yeni bir süreci başlatma amacı tasarlanmıştı. Ancak bu süreç, genişlemeyi destekliyor görünürken aslında pratikte zorlaştırıyordu. ABD ve NATO yetkilileri ise çalışmaların, NATO'nun iki yıl içinde genişlemeye yönelik alması gereken bu zor kararları, yapılacak olan Amerikan ve Rus başkanlık seçimlerinin sonrasına planlamasına izin vereceğini umuyordu³²³.

ABD, organizasyon yetenekleri arttırılmış bir AGİK'in oluşturulmasıyla, Rusya'ya NATO dışında uluslararası güvenlik ve işbirliği için farklı seçeneklerin de olabileceğini göstermeyi umuyordu. ABD, aynı zamanda AGİK hakkındaki geleneksel görüşünün de değişeceğini sinyallerini vermeye başlamıştı. ABD, NATO'nun büyüyeceğini net bir ifade haline getiriyor, ancak Avrupa Birliği ve AGİK gibi farklı kurumları kapsayan daha geniş bir Avrupa güvenlik yapısının bir parçası haline dönüşmesini istiyordu. Böylece ABD, NATO'yu hala bir numaralı organizasyon olarak ele almakta fakat AGİK'in rolünün de büyümesini çalışmaktaydı. Bu NATO ve bütün Barış Ortakları arasında özel bir ilişki olması isteğini gösteren bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. NATO genişlemesi gerçekleştiğinde, bu Rusya'ya karşı değil, daha geniş bir bütünleşme politikasının parçası olacaktı. Böylece AGİK, Rusya'nın üye olduğu bir kurum olarak daha geniş bir politik alanda faaliyet göstermekteydi.

NATO Genel Sekreteri Willy Claes Kasım 1994'te ABD üst düzey yetkilileriyle buluştuğunda, Amerikalı katılımcılar sürpriz bir şekilde AGİK bağlantısı ile ilgili fikirlerini söylediler. NATO yetkilileri, ABD'nin genişleme stratejisi ve Rusya'ya karşı yürütülen politika konusunda kararsız olmasından şikayetçiydi. ABD, AGİK'in isminin AGİT'e -Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı- dönüştürülmesine destek veriyordu³²⁴. Yine de Washington'ın görünüşte kuvvetlendirilmiş fakat fazla yetki verilmemiş bir AGİT yaratma çabasında olduğu görünmekteydi.

322 Walter Slocomb, *Presentation to the Defense and Security Committee of the North Atlantic Assembly*, North Atlantic Assembly Annual Session Meeting, in Washington, D.C., November 1994.

323 Sean Kay, a.g.e., s.90-91

324 Stanley R.Sloan, a.g.e., s.134-135

5.7. İttifakın Akdeniz Diyalogu

Avrupa güvenliği Akdeniz'deki güvenlik ve istikrar ile yakından bağlantılıdır. Akdeniz boyutu Avrupa güvenlik mimarisinin güvenlik unsurlarından biridir. Bu nedenle, NATO'nun 1994 yılında altı Akdeniz ülkesi ile (Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Fas ve Tunus) bir diyalog başlatması son derece doğaldır. Akdeniz Diyalogunun doğuşu, 1994 yılında yapılan Brüksel Zirvesi'ne uzanır. Devlet ve Hükümet Başkanları Orta Doğu Barış Sürecindeki olumlu gelişmelere değinerek, bu gelişmelerin "bölgedeki ülkeler arasında diyalog, anlayış, ve güven tesisini geliştirecek adımlar için ortam yarattığım" ve "bölgede istikrarı güçlendirmeye yönelik" her tür çabayı desteklediklerini belirttiler. Aralık 1994'te yapılan toplantılarında NATO Dışişleri Bakanları, "bölgesel istikrarı geliştirme amacıyla İttifak ve Akdeniz ülkeleri arasında her bir özel durumu ayrı ayrı değerlendirmek suretiyle temaslar kurmaya" hazır olduklarını açıkladılar. Bu doğrultuda Daimi Konseyi "durumu değerlendirmeye devam etmek, Önerilen diyalogun ayrıntılarını geliştirmek ve ilk temasları başlatmakla" görevlendirdiler. Bu çalışmalar sonucunda 1995 Şubatında Mısır, İsrail, Moritanya, Fas ve Tunus, 1995 Aralık ayında da Ürdün, NATO ile diyaloglara katılmaya davet edildiler³²⁵.

5.7.1. Diyalogun Amaçları

NATO'nun Akdeniz Diyalogu'nun amacı, bölgesel güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak ve NATO ve Akdeniz Diyalogu Ortakları arasında daha iyi bir anlayış ortamının kurulmasıdır. İttifak'ın diğer bir amacı ise NATO faaliyetleri ile ilgili algılama yanlışlıklarını ortadan kaldırmak, İttifak'ın Kuzey-Güney ayrımı oluşturarak yapay düşmanlar yaratma arayışında olduğu yönündeki inanışları düzeltmek ve doğmakta olan Avrupa güvenlik mimarisinin İttifak'ın Güneydeki komşularını dışarıda bırakacağı yönündeki endişeleri gidermektir. Kısaca, NATO'nun, Akdeniz'de bir bölünme oluşturacağı şeklindeki algılamaları ortadan kaldırmak ve Akdeniz ülkelerinin korkularını ortadan kaldırmak ve güvenlik konusundaki kaygıları gidermek istemektedir.

Başka bir açıdan, NATO'nun Akdeniz diyalogu İttifak'ın genel ortaklık, diyalog ve işbirliği stratejisini destekleyen önemli bir araç olarak tanımlanabilir. Bu

³²⁵ NATO El Kitabı, 50'nci Kuruluş Yıldönümü, 1999, s.116

ise güvenlik ortamı ve NATO'nun üye devletlerinin karşı karşıya olduğu tehditleri nasıl algıladığını göstermiş ve ortaklığın İttifak'ın temel güvenlik görevlerinden biri olduğunu 1999 Stratejik Kavram'ında açıkça belirlemiştir. 11 Eylül'de meydana gelen olaylar 1999 Stratejik Kavramı'nda belirlenen kavramsal çerçevede veya Diyalogun amaçlarında herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır. Ancak NATO ve Akdeniz Diyalogu ortaklarının birbirlerine daha yakın olmalarını ve terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması gibi ortak tehditler karşısında beraber hareket etme gereğinin altını çizmiştir.

Aslında İttifak üyeleri ve Akdeniz Diyalogu ortaklarının aralarındaki işbirliğini daha da geliştirmeleri konusu 11 Eylül'den sonra ortaya atılmamıştır. Diyalog ile ilgili ilkeler, araçlar, programlar ve mekanizmalar daha önceki yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda hazır hale getirilmiştir. Akdeniz Diyalogu daha başından itibaren bir evrim geçireceği düşünülerek tasarlanmıştır. Geçtiğimiz yıllar boyunca daha genişlemiş ve anlam kazanmıştır. İlk başlarda parmakla sayılabilecek kadar az olan işbirliğine dayalı faaliyetlerin sayısı bugün birkaç yüze ulaşmıştır. Enformasyon; olağanüstü hal planlaması; bilim ve çevre; kriz yönetimi; savunma politikası ve strateji; hafif ateşli silahlar; mayına karşı dünya çapında eylemler; nükleer silahların yayılmasına karşı faaliyetler ve kapsamlı bir askeri işbirliği gibi faaliyetler yıllık Çalışma Planı'nda belirlenmiştir³²⁶.

5.7.2. Diyalog'da Yaşanan Sorunlar

Akdeniz Diyalogu, NATO'nun Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) ve Barış İçin Ortaklık gibi dışa dönük girişimlerinin bir adım gerisinde kalmıştır; gerçek bir ortaklıktan ziyade hala güven oluşturma aşamasındadır.

Diyalogun tam potansiyeline erişememiş olmasının bazı nedenleri vardır. Bu nedenlerden biri de Diyalogun nasıl geliştirileceği konusunda Müttefikler arasında görüş farklılıklarının olmasıdır. Akdeniz Diyalogu ülkeleri henüz Diyalog'dan tam olarak ne istedikleri ve NATO ile işbirliğinin nereye kadar uzanması gerektiği konusunda anlaşamamaktadırlar. Bugün NATO ve Akdeniz Diyalogu ülkeleri arasındaki ilişkilerin ilerletilmesi, İttifak'ın temel önceliklerinden birisidir. NATO'nun Akdeniz Diyalogu ortakları da çeşitli alanlarda İttifak ile işbirliğini

326 Alberto Binn, *NATO'nun Akdeniz Diyalogu'nu Güçlendirmek*, NATO Review, İlkbahar 2003

geliştirme isteği göstermişler, hatta somut öneriler içeren bir tablo da hazırlamışlardır.

NATO liderleri tarafından Prag Zirvesi'nde onaylanmış olan Akdeniz Diyalogu'nun politik ve pratik boyutunu güçlendirmeyi amaçlayan önlemler paketi işte bu gelişmelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Önlemler paketi içinde şu konular da bulunmaktadır:

- Daha düzenli ve etkili bir danışma süreci belirleyebilmek amacıyla mevcut ikili ve çok taraflı Diyalogun sunduğu olanaklardan daha iyi yararlanılması,
- Üst düzeyli temaslar ve karar mekanizmalarının da katılımı ile politik ilişkilerin daha yoğunlaştırılması,
- Akdeniz Ortakları ile belirli AAOK faaliyetleri arasında bir bağ kurarak AAOK çerçevesinden yararlanılması,
- Daha belirli konulara odaklanan faaliyetler, işbirliğinde ihtiyaca göre düzenlenmiş bir yaklaşım, ve uzmanlar düzeyinde sınırlı danışmalar vasıtasıyla ortak endişe konusu olan güvenlik konularındaki pratik işbirliğinin daha da geliştirilmesi,
- NATO'nun daha fazla avantaja sahip olduğu ve değerli katkıda bulunabileceği ve Diyalog Ortaklarının da ilgi gösterdiği konulardır³²⁷.

Başlatıldığı 1994 yılından itibaren Akdeniz Diyalogu düzenli bir şekilde ilerleme kaydetmiştir. 1997 Madrid Zirvesinde başlatılan Akdeniz İşbirliği Grubu bu diyaloga yeni ve daha dinamik bir yön kazandırmıştır. Diyalog ülkeleri ile yapılan politik tartışmalara Müttefik ülkelerin doğrudan katılımı ile ortaya Akdeniz bölgesindeki güvenlik ile ilgili çeşitli konuların yanı sıra Diyalogun geleceğinin de görüşüldüğü yeni bir forum çıkmıştır³²⁸.

5.8. Genişleme Çalışmalarının İttifak İçindeki Etkileri

Rusya Dışişleri Bakanı Andrei Kozyrev 1994 Aralık'ında Rusya'nın Ayrı Ortaklık Programının, tam BİO üyeliğine dönüşmesini resmileştirmek için Brüksel'e gittiğinde, son anda kararını değiştiriyordu. Kozyrev, daha önce ABD'nin NATO'nun geleceğine dair planlarını Rusya'ya anlatmasına rağmen, Brüksel'de ve diğer yerlerde NATO genişlemesi adına yürütülen faaliyetleri hızlandırılmış bir

³²⁷ a.g.e.

³²⁸ NATO El Kitabı, 50'nci Kuruluş Yıldönümü, 1999, s.117

tartışma olarak görmüşler ve bu durum karşısında şaşkınlıklarını dile getirmişlerdir. ABD'nin NATO içindeki müttefikleri de Amerika'nın bu yaklaşımı karşısında rahatsız olmuşlardır. Amerika genişleme kriterlerinin yorumunun gelecek ilkbaharda bitirilmesi için öneri veriyordu, fakat Avrupa'nın önde gelen üyeleri tarafından bu öneri çok hızlı ilerleme olması dolayısıyla reddedilmiştir³²⁹.

Almanya, ABD'nin bu hızlı genişleme çabalarından rahatsızlık duyuyor ve Amerikan Yönetiminin, ittifak için sonuçlarının ne olacağını yeterince değerlendirmesini yapmadan hızlıca ilerlediğini düşünüyordu. Genişleme alanı hakkında özellikle NATO içerisinde bir bölünme yaşandığı dikkati çekiyordu. Yunanistan ve İtalya, genişleme alanı olarak Romanya, Bulgaristan ve Malta'yı gösterirken, kuzey ülkeleri ise Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'ni hedef olarak görüyorlardı.³³⁰

İttifak içi ayrılıklar 1 Aralık'ta NATO Dışişleri bakanlarının şu açıklamasıyla ihmal edildi:

“NATO'nun gelişme sürecinin bir parçası olarak demokratikleşmeyi Doğumuza götürecektir şekilde genişlemesini umuyor ve istiyoruz. Bunun Avrupa'daki politik ve güvenlikli gelişmeler dahilinde olmasını istiyoruz. Genişleme, olduğu zaman, tüm Avrupa genelindeki gerçek bir işbirliğini baz almış geniş bir Avrupa Güvenlik Mimarisinin parçası olacak. Kimseye bir tehdit oluşturmayacak ve tüm Avrupa için kararlılığı ve güvenliği artıracaktır.”³³¹

Bakanlar, ABD'nin genişlemenin “neden” ve “nasıl”ları üzerinde çalışan NATO grubunun planını onayladı ve sene sonunda KAK'a rapor olarak sundu. Başkan Clinton 5 Aralık'ta ABD'nin hedeflerinin Doğu'nun kararlılığını destekleyen planlarının çok kurumlu bakış açısına sahip olduğunu tekrar dile getirmek için Budapeşte'deki AGİK devlet başkanları zirvesine katıldı ve yaptığı konuşmada “Demir Perde'nin farksızlığın örtüsüne dönüşmesine izin vermemeliyiz. Yeni demokrasileri gri bölge olarak değerlendirmemeliyiz ... Herkesin güvenliğini artırmak, yeni sınırlar çizmeden eskilerini silmek, yeni doğan demokrasileri

329 John Borawski, *Partnership for Peace and Beyond*, International Affairs 71,no. 2 (1995): 245

330 David.S.Yost, a.g.e.,s.104-110

331 NATO Office of Information and Press, 1 Aralık 1995

desteklemek ve Avrupa milletlerini demokrasinin ve serbest pazarın sınır bilmediği ama sınırların da güvenli olduğu bir kıtada birleştirmek çabamızdayız.” demişti³³².

Aynı toplantıya katılan Başkan Yeltsin : “ Geride bıraktığımız, bloklar sistemi şimdi geri geliyor. NATO bloğu ve Rusya bloğu, NATO ve Rusya arasındaki bu konuda uzlaşma olmadan bir ortaklığı sürdürmenin hiçbir anlamı yoktur... Aksi taktirde, kendi yolumuza gideceksek, bir ortaklığa ne gerek var? ”³³³ diyerek NATO’nun genişlemesi durumunda bunun Avrupa’ya bir “Soğuk Barış” getireceğini ekledi. Gürcistan lideri, eski Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Eduard Shevardnadze ise dikkatleri çekti : “ Soğuk Savaş sona erdi... Barış’ a Dikkat.”³³⁴ Amerikan Başkan Yardımcısı Richard Holbrooke, Rusya’nın hassasiyetine ve iç kritiklerine karşılık olarak genişleme yanlılarının Avrupa’nın geleceğini net göremediğini açıkladı. Holbrooke’a göre;

1. Hedef İttifak Temel Çıkarlarını savunmak ve Avrupa’nın kararlılığını yükseltmektir. Genişleme, üye olmaya milletler de dahil olmak üzere, tüm bölgedeki güvenliği güçlendirmelidir. Hedef Orta Avrupa’daki güvenliği, NATO’nun kararlılık ağına uygun ülkeleri entegre ederek bir kademe yükseltmektir.

2. NATO’ya alınmak genişlemesinin nedenlerini ve süreci gizli değil şeffaf olacaktır. Hem Varşova hem de Moskova birliğin tüm düşüncelerine giriş izni olacak ve NATO artık bir Anti – Rus birliği olarak değerlendirilmeyecektir.

3. NATO’ya alınmak üzere davet edilecek ülkelerin bir zaman çizelgesi veya listesi yoktur.

4. Her millet tek olarak değerlendirilecek, herhangi bir grubun parçası olarak görülmecektir.

5. NATO’ya kimin ne zaman katılacağına kararı ittifak tarafından alınacaktır.

6. Üyelik için kriterler belirlenmediği halde, 1949 Washington Antlaşmasında belirlenmiş bazı şartlar geçerli olacaktır. Bunlar ; yeni üyenin demokratik olması, Pazar ekonomisine sahip olması, güvenlik anlaşmalarındaki sorumluluklarına sadık kalması ve İttifak’ a uyum sağlamasıdır.

332 White House Information Service, 5 Aralık 1994

333 Reuters, 5 Aralık 1994

334 Reuters, 6 Aralık 1994

7. Her yeni NATO üyesi ABD'ye karşı tüm anlaşmaların en önemlisi olan bir anlaşmayı imzalayacak : ABD güvenlik şemsiyesine yeni bir milleti ekleyecek iki taraflı savunma anlaşması. Bu karar, ABD senatosunda 2/3'lük bir oy çokluğu gerektirir.

Holbrooke ABD'nin AGİT'in karar ve karışıklık önleyici mekanizmasının daha verimli kullanacağını iddia etmiştir ve "Eğer Batı Avrupa'da kalıcı ve kararlı bir güvenlik ağı yaratacaksa, bu Avrupa'daki en stratejik problemi çözmeli ve eski Sovyetler Birliği Devletlerini, özellikle Rusya'yı kararlı olarak Avrupa Güvenlik Sistemi'ne dahil etmelidir" ³³⁵ görüşünü deklare etmiştir.

ABD ayrıca Rusya ile NATO arasında resmi bir güvenlik anlaşması yapılması konusunda bir uzlaşmaya varılmasını istedi ³³⁶. Gerçekten, 1995'in başında, Rusya Washington'daki yetkililere yaklaşarak Moskova'nın NATO'nun belli şartlar altında yavaş ve sınırlı genişlemesini uygun bulabileceğini gösterdi. Moskova; yeni üyelerin topraklarında nükleer silahların olmaması, gerekirse Rusya'nın bir NATO üyesi olabilmesi Doğu – Batı arasında güvenlik işbirliği forumu oluşturulması ve NATO – Rusya arasında saldırılmazlık paktı imzalaması durumlarında genişleme sürecine zorluk yaratmayacağına dair garanti vermiştir ³³⁷.

ABD ve NATO yetkilileri Rusya'nın aldığı pozisyonun diplomatik belagatta önemli bir değişim olarak ele aldı ve Rusya'nın NATO genişlemesini sindirebilecek duruma geldiğine karar verdi. Aslında, Rusya'nın NATO genişlemesine bakışında ciddi bir değişiklik içinde mi olduğu, yoksa Doğu Avrupa ülkelerinin tarihsel korkularını azaltmak için yumuşak bir tutum mu sergilediği pek net değildi. ABD NATO genişlemesi hakkında ki ayrılıkları NATO – Rusya diyalogu dahilinde çözmeyi umuyordu. NATO'nun genişleme süreci ile NATO – Rusya ilişkisinin derinleştirilmesi ve netleştirilmesi sürecinin aynı anda gerçekleşmesinin önemli bir süreç olduğunun altı çiziliyor. Her iki sürecin aynı zamanda gerçekleşmesi, açık ve sürprizlere ya da ani kararlara yer vermemesi gerekiyordu.

Fransa'daki AB Dışişleri Bakanları toplantısında alınan sonuç; NATO'nun Rusya'yı ihmal etmeyeceğini ve bunu göstermek için de Atlantik İşbirliği ile Rusya

335 Richard Holbrooke, *America, A European Power*, Foreign Affairs 74, no. 2 ,March/April 1995,ss: 45-46.

336 Zbigniew Brzezinski, *A Plan for Europe*, Foreign Affairs 74, no. 1 ,January/February 1995 ,ss. 26-42

337 R. Jeffrey Smith and Daniel Williams, *Russia Intends to Pursue Guarantees from NATO*, Washington Post, 11 March 1995, s.21

arasında bir uzlaşma ve anlaşma zemini aranması olmuştur. AB'nin temel düşüncesi Rusya'ya bir garanti mekanizması oluşturmaktı. Buna karşılık, İngiltere, Rusya'nın, NATO kararlarını veto edemediği gibi böyle bir prensibin vetosuz ve sürprizsiz olması gerektiği konusunda ısrar etmiştir. Batılı müttefikler Rusya'nın genişlemedeki pozisyonunu yanlış değerlendirmişlerdi. Buna karşılıklı Rusya'nın cevabı sert olmuş ve Rusya ile NATO arasındaki balayının artık bittiğini söylemişlerdir.

5.9. Genişlemeye Rusya'yı Dahil Etme Çabaları

Bu dönemde Rusya, ABD ile yapmış olduğu antlaşmalarını NATO'nun genişleme politikasına endekslemiş ve NATO'nun genişlemesi durumunda parlamentonun START II anlaşmasını onaylamayabileceğini deklare etmiştir. Rusya, NATO genişlemesinin zorunlu ve kaçınılmaz olduğu gibi bir düşüncenin yanlış olduğu ve terk edilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Rusya'nın NATO'dan gelecek tehdit düşüncesi Visegrad ve NATO ülkelerinin genişleme sürecinin hızlanması önerileri sayesinde daha da arttı. NATO'ya üyeliği en muhtemel olan Çek Cumhuriyeti ve Polonya hem endişe içine giriyorlar hem de NATO'ya alınmaları yolunda baskılarını iyice artırıyorlardı

Prag'da NATO'nun genişlemesinin kararı bir kere verilmişti, şimdi bu konunun doğru halledilmesi gerekiyordu. Hızlanan ikna çabalarına rağmen, NATO'nun zaman çizelgesi değişmedi. Bu nedenle Amerikalı yetkililer öncelikle, Rus endişelerini giderme yolu aradılar. Genişleme konusundaki her karar büyük incelik ve hassasiyetle alınıyordu. Ancak Avrupa güvenlik mimarisinin Rusyasız mümkün olmadığı konusunda üyeler hemfikirken ve genişlemenin zamanlaması konusunda bir cevap vermenin pek mümkün olmadığı görünmekteydi. Rusya'da ise hükümetin temel endişesi, NATO'nun genişlemesi durumunda, milliyetçilerin ve eski komünistlerin Yeltsin yönetimini oldukça hırpalayacağı yönündeydi.

Mayıs 1995'te Moskova'da Clinton ve Yeltsin'in katıldığı 2. Dünya Savaşının bitmesinin 50. yılı anma toplantısında ABD Rusya'nın NATO'nun bir üyesi olabileceğinin ve Washington'un bu konuda ve yeni üyelerin topraklarına nükleer silah konuşlandırmaması konusunda yazılı garanti vereceği sinyallerini vermişti³³⁸.

ABD, Yeltsin'i BİO'yu kabul etmek zorunda bırakmak için yorulmaksızın çalıştı. Neticede, Yeltsin BİO'ya katılmaya ve özel bir NATO – Rusya diyalogu

338 Michael Dobbs and R. Jeffrey Smith, *US Offers Assurances on NATO*, Washington Post, 7 May 1995

oluşturmak için görüşmeler yapmaya söz verdi. NATO genişlemesi konusunda ABD'nin temel görüşü, NATO ile ilgili her şeyin iki kriterine uygun olmasıydı. Bu kriterlerin birincisi, Rusya dahil bütün Barış Ortaklarının (BİO) çıkarlarına uygun olması, ikincisinin ise, Amerika'nın uzun dönem hedefi olan bütünleşik Avrupa'yı oluşturmaya uygun olmasıydı. Müteakiben, Kuzey Atlantik Konseyi bakanlar toplantısında, NATO hedeflerini ve genişleme isteğini yineledi. Bakanlar ayrıca Rusya'nın BİO'ya katılımını ve özel bir NATO-Rusya ilişkisinin kurulmasını desteklediler. Ancak, bütün bu gelişmeler, Rusya'nın NATO genişlemesine bakışı değişmemiştir. Bu durumun Rusya'nın milli güvenlik çıkarlarına ve Avrupa güvenliğine bir katkısı olmadığına inanmaya devam etmekteydiler. Ayrıca, meseleyi hızlı çözüme ulaştırma çabasının, gerçekten faydalı ve yapıcı olabilecek bir Rusya-NATO ilişkisini ve Rusya'nın BİO' de yer alma planını da tehlikeye attığını düşünmekteydiler”³³⁹

Bazı Amerikalı yetkililer, yine de genişleme için bir itici kuvvet arıyordu NATO adayları demokratik kurumlarının gücüne ve üyeliğe uyma koşullarına göre değerlendirilmeliydi. Süreç şeffaf, açık ve sürekli olmalıydı. NATO genişlemesi post komünist Avrupa'da reformu hızlandıracaktı ve NATO Avrupa'nın yeni demokrasilerinde kanunun işlenmesi için bir kuvvet oluşturacaktı.

Genişlemenin ülkelerin iç işlerine pozitif etkisi olması ve post – komünist Avrupa'da demokrasinin gelişmesine yardım etmesi sağlanacaktı. Her yeni üye, parlamentonun ordu üzerinde etkili olması ile tam sivil kontrole sahip olacaktı. Bu tutum, kararlılığı güçlendirip, NATO'nun asıl görevi olan güvenlik üretmeyi sağlayacaktı³⁴⁰.

5.10. NATO'nun Genişleme Çalışmaları

Eylül 1995'te NATO genişlemenin “nasıl” ve “neden”lerini açıklayan çalışmayı bitirdi ancak “kim” ve “ne zaman” sorularının cevaplarını negatif sonuçlar doğurmaması için vermedi. Gerçekten, NATO genişlemesinin stratejik sebepleri ve askeri kriterleri hiçbir zaman halka açıklanmadı.

NATO politikasını genel olarak şu şekilde yansıttı :

339 NATO Office of Information and Press, 31 May 1995

340 Talbot, *Why NATO Should Grow*, New York Review of Books XLII, no.13, 10 August 1995, s.28

1. Ordu üzerinde sivil ve demokratik kontrol dahil, demokratik yenilikleri desteklemek ve cesaretlendirmek.

2. İttifak'ın yeni üyelerine işbirliğinin alışkanlıklarını ve yolunu öğretmek, müttefikler arasındaki ilişkileri oluşturacak danışmanlık hizmeti vermek.

3. Avrupa - Atlantik bölgesindeki tüm ülkelere faydalı olacak, iyi komşuluk ilişkilerini güçlendirmek.

4. Birlikte savunmayı vurgulamak, yararlarını çoğaltmak ve savunma planlamasındaki ve ordu bütçelerindeki şeffaflaşmayı artırmak, böylece milliyetçi yaklaşımların getirebileceği kararsızlık riskini azaltmak.

5. Avrupa'daki demokratik değerlere bağlı işbirliğine ve bütünleşmeye olan eğilimi kuvvetlendirmek, etnik ayrılmaklılık eğilimini yok etmek.

6. İttifak'ın AGİT'in sorumluluğundaki barış koruma faaliyetleri ve BM Güvenlik Konseyinin sorumluluğundaki barışı koruma operasyonları dahil Avrupa'daki ve uluslararası güvenliğe katılma yeteneğini güçlendirmek.

7. Transatlantik ilişkileri güçlendirmek ve yaygınlaştırmak.

Ayrıca yeni üyeler, “Birleşmiş Milletler Tüzüğü'nün amaçlarını ve prensiplerini, özgürlük haklarını korumayı, ittifak üyelerinin ve toplumlarının medeniyet ve müşterek mirasını, kişisel özgürlükleri ve hukukun üstünlüğünü tanımaları”³⁴¹ olarak belirlenmiştir.

NATO'ya göre genişleme, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da yeni bölünmelerin oluşumunu engelleme çabasıdır. Bu koşulda, genişleme çalışması şunu vurgular: “Daha güçlü bir NATO- Rusya ilişkisi yeni bir etraflı ve kapsamlı Avrupa Güvenlik Yapısının oluşmasında yapıtaş olacaktır...” NATO-Rusya ilişkisindeki bu gelişme ve sonuçları NATO'nun genişlemesiyle aynı paralellikte olmalıdır.

“NATO-Rusya ilişkileri Rusya'nın Avrupa güvenliğindeki varlığını yansıtacak ve temeli karşılıklı saygı ve güvene dayanacak ve diğer tarafın çıkarlarını zedeleyecek sürpriz kararlar alınmayacaktır.”³⁴²

Müttefik güçler, yeni üyenin topraklarına konuşlanmanın yararlarını kabul ederken, çalışma müttefik kuvvetlerin ve araç gerecinin yer değişiminin pahalı ve

³⁴¹ *Study on NATO Enlargement*, NATO Office of Information and Press, September 1995, s..3

³⁴² *Study on NATO Enlargement*,s. 9-10

tahrik edici olacağıının altını çizmekteydi. Bu nedenle, müttefik kuvvetlerinin yeni üyenin topraklarındaki varlığı tatbikat, hava varlığı veya araç gerecin konuşlanması gibi çeşitli şekillerde olabilirdi. Yine de, yeni üyeler için, barış zamanında müttefik kuvvetlerin topraklarında konuşlanması ne bir üyelik şartı ne de mahrum edilecek bir seçenek olmalıydı. Yeni üyeler prensipte böyle bir olay için hazır olmalı ama yeni üyenin topraklarına müttefik kuvvetlerin girmesi için acil gereksinim bulunmamaktaydı.

Kuzey Atlantik Paktının 5. maddesindeki toplu savunma prensibi yeni üyelere de uygulanacaktı. Buna nükleer savunma planlaması ve engellemesi de dahildi. Ama, çalışma sonuç olarak “ yeni üyenin topraklarına nükleer silahların konuşlanması gibi bir ön şart olmayacağını belirtti ve o anki koşullarda NATO’nun duruşunu değiştirmeye lüzum görülmemiştir. NATO yeni devletleri sadece güvenlik müşterisi olmayacağına inandırarak ve aynı zamanda Rusya’nın endişelerini gidererek iyi bir çizgi yakalamıştı. Son karar güvenilir koruma kuvvetlerinin konuşlanmasına bağlı bir tam güvence olmadan yeni üyelerin alınması politikasını gütmek oldu. NATO genişlemesinin ardındaki koruyucu değer, güçlenmeyi ve müdahale etmeyi düşünme sözüdür, acil güvenlik güvencesi değildir.

5.10.1. Genişlemeye Doğru

Bazı BİO ülkeleri, NATO’nun genişleme modeli tartışmasını olumlu karşıladı ve 1997’nin başında on bir ülke resmi başvuruda bulundu. Polonyalı yetkililer şüpheciydi ve NATO’nun Rus karşıtlığı ve Amerikan kararsızlığı nedeniyle geciktirme taktikleri uyguladığı kanısına varmışlardı. Bu endişeler, Aralık 1995’te NATO’nun genişleme çalışmasını resmen kabulüyle çoğalmıştır.

Ekim 1995’in ilk haftası boyunca, NATO yetkilileri ittifakın genişlemeyi, Rusya başkanlık seçimlerinin sonrasına yani Haziran–Temmuz 1996’ya erteleyeceğini onayladı. NATO müttefiklerinin, işi ağırdan almaya çalıştıkları iddia edilmekteydi³⁴³.

Sonuç olarak , ABD geniş katılımlı bir anlaşmayla NATO’nun genişlemeye doğru gitmesine onay vermişti. Gelişmeler, 1997 NATO başkanlar toplantısında 2 veya 3 devletin müzakerelere başlayacağını göstermekteydi. Artık, Moskova’ya verilen mesaj netleşmişti, NATO genişleyecekti, bu kendi şartlarına göre olacak ve

343 *NATO Seen Slowing Down Enlargement Process*, Der Spiegel, 21 August 1995.

Rusya'nın özel bir NATO–Rusya ilişkisi fırsatını değerlendirmesi gerekiyordu. Bu görüş Warren Christopher tarafından, aday olan Doğu ve Orta Avrupa devletlerine 1996 Mart'ında iletildi. Rusya'nın böyle bir fırsatı kaçırmaması, 1940 sonlarındaki Marshall planını reddetmesine benzer ve Rusya sadece kendini izole ederdi³⁴⁴.

5.10.2. Rusya'nın Genişleme Karşısı Yaklaşımları

Mart 1996'da, yeni Rus Dışişleri Bakanı Yevgeni Primakov Rusya'nın NATO genişlemesi stratejisinde tam kontrol yetkisi aldı. Primakov Rus dış istihbaratının başı ve Sovyet dış politika stratejileri konusunda eğitimliydi. Bu göreve asıl olarak, milliyetçileri ve komünistleri cezbetmek için getirilmişti ve sonra da Rus parlamentosuna katıldı. Primakov'un göreve gelmesinin diğer bir nedeni de batıcı Kozyrev'in NATO genişlemesine karşı politikada başarısız olmasıydı.

Primakov, Rusya'nın NATO genişlemesine karşılığını sürdürdü fakat farklı bir taktik geliştirdi. Primakov'un önerisi, Rusya'nın genişlemeye sadece yeni üye topraklarının nükleer silahlarla donatılmadan ve bu üyelerin NATO'nun politik yapısına dahil olmaları koşulunda açık olacağıydı. Daha önce, Primakov ve ekibi Moskova'nın NATO genişlemesine karşı düşmanca tavrının Orta Avrupalıları NATO'ya çektiğini belirlemişti. Primakov genişlemeyi yavaşlatacak en iyi yolun Batıya dostça yaklaşmak ve NATO konsensüsünü ABD ve Avrupalı müttefikleri arasında görüş ayrılığı yaratarak etkilemekte bulmuştu.

Batı devletleri genişleme sürecinin sonuçları ve giderleri üzerine daha ciddi tartışmalara girdikçe, Rusya bundan faydalanmayı umuyordu. Rusya ve NATO Dışişleri ve Savunma Politikası Konseyinin Tezi, Rus hükümetinin genişlemeyi kaçınılmaz olarak görmemesini ve mantıklı politikalarla NATO'nun genişleme planlarının sona ermesinin sağlanabileceğini tavsiye ediyordu. Rapor, NATO genişlemesinden fayda yada bedel beklemenin, rıza göstermekle eş anlamlı olduğunu söylüyordu³⁴⁵.

Rus çalışması, genişlemenin Rus ekonomik reformunu da kötü yönde etkileyebileceğini söylüyordu. Ayrıca, batıda genişleme taraftarlarının az olduğunu ancak bunların Clinton yönetiminde karar verici pozisyonda olduklarını belirtiyordu.

344 Warren Christopher, *A Democratic and Undivided Europe in Our Time*, speech presented at Cernin Palace, Prague, 20 March 1996, US Department of State, Office of the Spokesman

345 *Thesis of the Council for Foreign and Defense Policy*, May 1995'den aktaran Sean Kay, a.g.e., s.100

Rapor sonuç olarak, genişleme yakın bir gerçek oldukça; ekonomik, askeri ve politik giderlerinin daha açık olacağını ve bunun genişleme karşıtlarının sayısını çoğaltacağını belirtiyordu. Grup, Rusya'nın bu perspektifi başta ABD olmak üzere NATO ülkelerine yaymanın politik ve akademik ortamlarda münakaşaya sebep olacağını tavsiye ediyordu³⁴⁶.

Raporun sonucu şuydu : “ Batıya karşı olmamalıyız, aksine onları herkes için tehlikeli olacak bir yanlış yapmaktan koruyalım.” Sonunda, grubun öğüt niteliği taşıyan açıklaması ile Rusya'nın iknacı olması ve işbirliğini zorlayıcı tutumunda yumuşama sağlanmasıydı. Böylece Batıyı ittifakı genişletmenin tehlikeli bir karar olacağına ikna edeceklerdi.

Rusya'nın stratejisindeki taktik değişiklik Yeltsin hükümeti tarafından kabul edildi. Yeltsin NATO üyelerine karşı lobi çalışmalarına başladı. Politikanın en azından 1996 Rus başkanlık seçiminden sonrasına kalmasını umuyordu. Genişleme çalışmasının durdurulmasını ya da Haziran başkanlık seçimlerinin sonrasına ertelemesini ve NATO'dan Rus güvenlik endişelerine karşı daha hassas olmasını istedi. Buna karşılık NATO'nun genişleme çabalarında herhangi bir bocalama yaşanmadı. Ancak özellikle Avrupalı müttefiklerin, NATO'nun Rusya üzerindeki etkisi üzerine endişeleri artmıştır. Buna karşılık ABD, NATO genişlemesinin kaçınılmaz olduğunu ve eğer genişleme bir havuçsa, bu havucu sürekli uzak tutmaları gerektiğini düşünmüştür.

5.10.3. ABD İç Politikasının Genişlemeye Etkileri

Başkan Clinton bu yaklaşımı Doğu Avrupa kökenli seçmenlerin oylarını almayı umarak onaylamış ve 1996 genel seçim konuşmasında 4 yıllık sürüncemeden sonra NATO genişlemesi için bir zaman belirlemiştir. NATO genişlemesi NATO'nun kuruluşunun 50. yıldönümünde Nisan 1999'da bitmiş olacaktı. Başkan Clinton NATO genişlemesine dikkat çekerek, politikasının şartlarını açıklamış ve böylece NATO'yu genişlemede geri dönülmez bir yola sokmuştur. Clinton ve Senatör Robert Dole arasındaki tek fark, Dole'un NATO'yu bir sene önce genişletme sözüdür. İç politik hesaplar ABD'nin NATO genişlemesini gerçekleştirmek zorunda bırakacak kritik bir faktör olmuştu. 23 milyon Amerikalı Doğu Avrupa'daki miraslarını araştırıyordu ve bunların 9 milyonu Polonyalıydı. Seçmenlerin yüzde

346 Sean Kay a.g.e. s100

5'ini oluşturan bir grubu içeren pek çok eyalet olması nedeniyle, NATO genişlemesi konusunda doğru karar vermek iki partili seçim için kaybedilmemesi gereken bir durumdu³⁴⁷. Bu politikayla ilgili potansiyel sorunlar başkan tarafından açıklanmadı ve başkan giderler konusunda da kararlı değildi.

5.10.4. Genişlemenin Yarattığı Büyük Tartışma

1993'de NATO genişlemesiyle ilgili her sebep kötü bir fikir olarak anlaşılırken, 1996'da durum tam tersine dönmüştü. Stratejik ve askeri içerik daha sonraki bir zamana bırakılıyordu. Temmuz 1997 Madrid Zirvesi'nde mikrofonun açık olduğunun farkında olmayan Kanada Başbakanı Jean Chretien, ABD'nin Avrupa için hiçbir stratejik bakışı olmadığından şikayet etti ve Amerika'nın iki yıllık kampanyasının sadece seçimleri kazanmak için olduğunu söyledi³⁴⁸. Gerçekten, genişleme sebepleri üzerine uzlaşma eksikliği, NATO'nun sadece birkaç ülkeyi pazarlığa davet etmesiyle görülmüş oldu. ABD sadece üç ülkeyi onaylamaya karar verince, NATO içinde ciddi ayrılıklar ortaya çıktı. Müttefiklerinin çoğunluğu Romanya ve Slovenya'nın da davet edilmesini istedi. Türkiye ise, eğer AB üyeliği adına kendisine açık bir gelecek verilmezse, NATO genişlemesini veto etmekle tehdit etti.

NATO, 1997'de ilk adayların üyeliklerini açıklamayı hızlandırırken, Rus karşıtlığını azaltmak için resmi bir NATO-Rusya ilişkisi önerisinde bulundu. Sonuçlar, NATO – Rusya Karşılıklı İlişki, İşbirliği ve Güvenlik Kurumu Hareketi olarak düzenlendi. Bu anlaşma çabaları NATO-Rusya ilişkisi kurmada ve Rusya'yı “bir ses ama veto değil” olarak nitelendirecek mekanizmayı yaratmada gelinen son noktaydı³⁴⁹. Rusya'yla anlaşmaya çalışırken, NATO Moskova'nın genişleme ile ilgili endişelerini gidermek adına birçok taviz verdi. Buna yeni üyeleri kalıcı askerden arındırma, nükleer silah veya fabrikası kurmama ve NATO - Rusya Sürekli Bağlılık Konseyi (PJC)'ni yaratma dahildi. NATO – ABD yetkilileri bunların konsensüs sürecini zedelemeyeceğini iddia etti.

Yine de, müttefikler, 16 ya da 19 tane, PJC ajandasındaki her hususta uzlaşma sağlamak zorundaydı. Konsensüs sürecinde olduğu için, Rusya ittifakın kararlarına de facto vetosu verebilirdi. Kriz anında, bütün konsensüs süreci durabilir ve

347 Michael Dobbs, *Enthusiasm for Wider Alliance Is Marked by Contradictions*, Washington Post, 7 July 1995

348 J. F. O. McAllister, *If you buy that, we know a bridge in Brooklyn*, Time 150, 21 July 1997

349 Sean Kay, a.g.e., s102

Rusya'nın çıkarlarına ters olması durumunda kurum geçerliliğini kaybedebilirdi. Ek olarak NATO gelecek genişleme planları için açık kapı bıraktığını ve ileride bu sürecin ilgili ve uygun ülkeler için devam edeceğini açıkladı. Eğer dikkatli idare edilmezse, bu gelişmeler NATO'nun temelini geleneksel ittifaktan, yeni bir genel Avrupa toplu güvenlik mimarisine çevirebilirdi. Böyle bir durumda, örneğin Fransa ve Rusya arasında ortak ulusal çıkarlara göre bir NATO ağı oluşabilirdi³⁵⁰. NATO genişlemesinin ilk destekçilerinden Henry Kissinger bu yeni kurumsal ayarlamayı şu şekilde yorumladı : “Eğer NATO genişlemesinin bedelinin NATO'nun gevşemesi olacağını bilseydim, bu amaca varmak için başka yöntemler bulabilirdim.”³⁵¹ NATO genişlemesi, bilim adamları ve politikacılar arasında ciddi bölünmeler yarattı. Bunun nedeni realist veya uluslararası ilişkilerde sistemci geleneklerdi. Genişleme yanlıları azınlıktaydı ve bilim adamları genel olarak genişlemeye karşıt görüş bildirmekteydiler³⁵².

John Lewis Gaddis gibi bazı bilim adamları, NATO genişlemesi için, Soğuk Savaş sonrası dünyanın gerçekleri için plansız, zamanlamasız ve en kötüsü yararsız olarak görüyorlar ve bundan başka hiçbir zaman, topluluğun böyle bir politikaya karşı oybirliği sağlamadığını ifade ediyorlardı³⁵³.

Sonuç olarak, NATO genişlemesinin başarısı da iki şeye bağlı olacaktır; Senato ve parlamentoda oy çokluğu ve Avrupa güvenliğini büyütmek. NATO genişlemesinin başarılı olup olmadığının gerçek ölçüsü ise transatlantik ilişkileri güçlendireceği mi yoksa bozacağı mı sorusunun cevabında saklı olacaktır.

5.11. Teorisyenlerin NATO Genişlemesine Yönelik Görüşleri

5.11.1. Realistlerin NATO Genişlemesine Destek için Nedenleri

NATO genişlemesi taraftarı realistler genel olarak güç dengesi analizini savunurlar. Buna göre Soğuk Savaş'ın sınırları ne kadar uzağa götürülürse Avrupa güvenliği o kadar artacaktır çünkü Rusya hala bir tehdit olarak

350 Stephen J. Blank, *Russia and the Baltics in the Age of NATO Enlargement*, Parameters, Autumn 1998, pp. 50-68

351 Henry Kissinger, *The Dilution of NATO*, Washington Post, 8 June 1997

352 Michael Rühle, *NATO after Prague: Learning the Lessons of 9/11*, Parameters, Summer 2003, pp. 89-97.

353 John Lewis Gaddis, *What History Teaches about Grand Strategy*, National Defense University, Washington, D.C., 7 October 1997.

değerlendirilmektedir. Ayrıca böyle bir dengeleme, birleşmiş bir Almanya'nın da kendisini Rusya ile bir güvenlik yarışında bulması şansını da azaltacaktır. Bazı realistler, Rusya'nın Süper Güç konumuna geri dönebileceğini ve geleneksel emperyalist tavrını yeniden takınabileceğini düşünmekteydiler. Bu nedenle, NATO'nun Rusya güçlü bir karşılık vermeden önce genişlemeyi hızlı bir şekilde gerçekleştirmesi ittifak için en iyi yol olacaktı. Ancak bu durum, NATO'nun gelecekte bir anti-Rus savunma ittifakına dönüşmesine yol açabileceği de ihtimaller dahilindeydi. Ayrıca, NATO'yu istekli ülkeleri ittifaka dahil ederek büyötmek, Batının kaynaklarını artıracak, savunma giderlerini kısmasını sağlayacak ve mevcut NATO üyelerine yeni silah pazarları yaratacaktı. Belki de en önemlisi, NATO'nun genişlemesi ABD'nin Avrupa üzerindeki etkisini devam ettirecek ve bölgede Amerikan gücüne meydan okuyacak başka bir ülkenin doğmayacağını garantileyecekti.

NATO genişlemesini jeostratejik açıdan açıklayan Peter Rodman; "Orta Avrupa'daki potansiyel tek güvenlik sorunu Rus gücünün genişleyen gölgesidir ve NATO'nun görevi buna bir karşı denge olmaktır"³⁵⁴ demiştir. Henry Kissinger "NATO genişlemesi olmazsa, Orta ve Doğu Avrupa yine Almanya ve Rusya'nın güvenlik yarışı yapacağı birer vakum bölgesi olacaktır"³⁵⁵ şeklinde NATO'nun genişlemesi yolunda fikir üretmişlerdir. Benzer şekilde Zbigniew Brzezinski NATO genişlemesinin Rusya'ya karşı düşmanca bir tavır olarak görülmemesi ve bunun Orta ve Doğu Avrupa'daki stratejik vakumun yerini alması gerektiğini belirtmiştir³⁵⁶. Yazar William Safire'e göre NATO genişlemeliydi, çünkü Rusya ezelden beri otoriteci ve yayılmacıydı. Koruyucu sınırı doğuya itme zamanı gelmişti ve bu Rusya'nın zayıf olduğu, kendi iç işleriyle uğraştığı bir dönemde gerçekleştirilmeliydi³⁵⁷. Aynı doğrultuda, Jonathan Eyal, genişlemeyi Moskova bir şey yapana kadar ertelemenin kriz yaratabileceğini ve bu nedenle barış zamanında yapılmasının tercih edilmesi gerektiğini söylemiştir³⁵⁸.

Bazı realistlerin düşüncesi NATO genişlemesinin yeni sınırlar çizeceğini ama bunun genel güvenliği artıracığı yönündeydi. NATO'yu Polonya'yı dahil edecek

354 Peter Rodman, *4 More for NATO*, Washington Post, 31 December 1994.

355 Kissinger, *Diplomacy*, Touchstone, New York 1993, s. 823-825.

356 Zbigniew Brzezinski, "A Plan for Europe."

357 William Safire, "Strategic Dilemma," New York Times, 1 December 1994

358 Jonathan Eyal, *Beware of Russians Bearing NATO Gifts*, Wall Street Journal Europe, 19-20 April 1996

şekilde genişletmek, Almanya'nın doğu sınırı sorununu giderecek ve Doğu'daki Alman etkisinin önemli bir tarihsel sebebinin ortadan kaldıracağı. Conor Cruise O'Brien'a göre ise "NATO içinde Almanya'nın Avrupa'daki hakim pozisyonunu Amerika, Fransa ve İngiltere'ye kaptırması durumunda, ulusal gurur Almanya'nın NATO'dan çekilmesine neden olabilirdi ve Orta Avrupa'da kendi ittifak sistemlerini kurmasına yol açabilirdi."³⁵⁹ Kissinger'e göre ise, eğer Visegrad devletlerinin NATO'ya katılma istekleri ve Alman sınırındaki ülkelerin korunması reddedilirse, Almanya er ya da geç güvenliğini ulusal çabalarla sağlama yolları arayacaktı³⁶⁰.

Visegrad ülkelerinin NATO'ya katılımının Alman doğu sınırını sorununun kalıcı olarak çözecek ve Almanya'yı batıya bağlı tutacak, hem Batıya hemde Rusya'ya güvence verecekti. Böylece Batı ve Doğu arasında açık ve savunulabilir bir çizgi oluşturulacaktı. Finlandiya, Belarus, Baltık ve Ukrayna' dan oluşan yeni bir tampon bölge kurulacak ve güvenliğine Rusya ve Batı tarafından saygı gösterilecekti³⁶¹. Bu yaklaşım özellikle Doğu ile Batı arasında hudutları çizecek ve etki odaklarını net olarak belirleyecekti. "Yalta II" benzeri böyle bir durum Avrupa güvenliğine açıklık ve kararlılık getirecekti³⁶².

Benzer başka bir düşünce ise, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bölgeyi daha önceden etkilemiş olan rekabet ve gerilime kurban gidebileceği ve sadece bütünleşerek etki odaklarının geri dönmeyeceğinden emin olunabileceği yönündeydi³⁶³. Geline durumdan memnun olan komşuları gibi Almanya da Amerika'nın varlığının güven verici bir etken ve kararlılık sağlayıcı olduğunu düşünmekteydi. Bu durum Avrupa güvenlik yapısında iç dengeleri sağlayacak önemli bir etkendi³⁶⁴.

Realist desteği aynı zamanda ittifak teorisiyle birleşiyordu. Bazı Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri doğal olarak Soğuk Savaş kazanılan tarafın yanında olmak istiyorlardı. NATO'ya katılarak, Batı'nın izafi gelirlerinden yararlanmayı

359 Conor Cruise O'Brien, *The Future of the West*, The National Interest 30 ,Winter 1992/1993,s.9

360 Henry Kissinger, *Expand NATO Now*," Washington Post, 19 December 1994

361 Stephen Pelz, *The Case for Limiting NATO Enlargement*, National Security Studies Quarterly 3, no. 3 ,Summer 1997, s.59-72

362 Sean Kay, a.g.e.,s.104

363 Karsten Voigt, *NATO Enlargement: Sustaining the Momentum*, NATO Review 2 ,1996,s. 15-19

364 Sean Kay,a.g.e.,s.104

umuyorlardı³⁶⁵. Eğer NATO bu ülkelerin üyeliğini reddederse, bu ülkeler kendi aralarında ittifaklar oluşturacak ve NATO ülkeleriyle ikili anlaşmalar yapıp kendi askeri oluşumlarına gideceklerdi³⁶⁶.

5.11.2. Realistlerin NATO Genişlemesi Karşıt Argümanları

Bazı realistler Visegrad veya Baltık ülkelerinde dengeleyici ittifakların olmadığını, bunun o ülkelerin tehdit altında olduklarını hissetmediklerine kanıt olduğunu belirttiler. Gücün ve yeteneklerin dağılmasına bakan bazı karşıt görüşlüler Rus Silahlı Kuvvetlerinin çözülmesini, Rusya'nın Çeçenistan' da sergilediği kötü askeri performansını ve bunun sonucunda Orta ve Doğu Avrupa'da yeni bir Rus tehdidinin oluşacağını anlattılar. Tehdit yokken NATO'yu genişletmek NATO'ya dahil olmayan ülkeler arasında güvenlik yarışına sebep olabilecek ve bu durum Rusya'yı Sovyetler Birliği'nin eski parçalarıyla tekrar bütünleşmeye provoke edecekti. Genişleme, istikrar oluşturacağına, şu an olmayan istikrarsızlığa neden olacaktı. Süper güçlerin yükseliş ve gerilemesi şartlarında, Batı ancak hegemonya savaşı verebilirdi. Bazı realistler NATO'nun demokrasinin yayılmasını sağlamak için yanlış kurum olduğunu söylemişlerdir. ABD'nin yurtdışındaki etkinliğini azaltmasıyla yeni üyeler için güvenlik garantisi zayıf olacaktı. Alternatif olarak ise AB yeni güvenlik sorunlarını karşılamakta daha uygun bir organizasyon olacaktı³⁶⁷.

Karşıt görüşteki realistlerden bazıları Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya değil AB'ye üye olmaları gerektiğini ve bu ülkelerin tehdit hissettiklerinde, savunma yeteneklerini arttıracaklarını söylüyorlardı. Gerçekte, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan asker alımlarını, mekanize ve piyade kuvvetlerini azaltmış, sadece Polonya, on beş yıllık modernizasyon programında silahlı kuvvetlerinin yeteneklerini arttırmaya çalışmaktaydı. Dahası, Orta ve Doğu Avrupa'da güvenlik vakumu oluşturma önerisine rağmen, Alman hükümeti NATO'nun yavaşça genişlemesini istemekteydi³⁶⁸. Almanya'nın NATO şartları dışındaki bir tutumla güvenlik çıkarlarını Doğu'ya çevirdiğine dair ise bir kanıt yoktu

365 Randall L.Schweller, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In*, International Security, vol 19, Summer 1994

366 Joshua B. Spero and Frank Umbach, *NATO's Security Challenge to the East and the American-German Geo-Strategic Partnership in Europe*, Bericht des BLOst NR 39, 1994, s.16-17

367 Sean Kay, a.g.e., s.105

368 Michael Brown, *NATO Expansion: Wait and See*, Washington Post, 26 December 1994

ve bu yüzden ciddi Rus tehdidi karşısında NATO'nun genişlemesi gerekliliğini savunuyordu.

NATO genişlemesi Avrupa'daki güç dengesinde belirgin bir değişim göstermiştir. Bu durum, Batı'nın Rusya ile ilişkisine zarar verici olabilir ve varolan güvenlik rejimini etkisiz kılabilirdi. Ayrıca Avrupa'nın AKKA ve START anlaşmalarıyla çoktan fonksiyonel bir güvenlik mimarisine sahip olmakta ve bununda genişlemeyi baltalama ihtimali bulunmaktaydı. Buna karşın Visegrad ülkeleri NATO üyeliği olmadan demokrasiye ve serbest pazara başarılı bir geçiş yapabileceği görüşü genişlemeye muhalif realistler tarafından dile getirilmekteydi.

Teoride, eğer Rusya'nın tutumuna gerçekten NATO'nun yeni korumacı bir cevabı gerekiyorsa, NATO'yu Visegrad ülkeleriyle genişletmek pek anlamlı olmayacak ve Rus müdahalelerine açık bir tampon bölge yaratacaktı. Eğer NATO bir yeni bir koruma mekanizması ise, Ukrayna'yı da dahil etmeli ve Rusya sınırlarına kadar genişlemelidir³⁶⁹.

Yine de böyle bir durumda, bazı realist yaklaşımlar NATO genişlemesinin kendi kendini yıkım anlamına geldiği şeklindedir. Realist normlara göre, Batı Ukrayna'yı kendi kaderine bırakmalıdır. Bu Ukrayna için trajik ama geri kalanlar için daha güvenli bir seçenektir.”³⁷⁰

Realistlerin genişleme için tutumu kurumların güvenliğini güçlendireceğine şüpheyle yaklaşması temeline bağlıydı. Bu bakışla, genişleme NATO'nun varlığı ile ilgili daha önemli bir münakaşayı gölgede bırakıyordu. Bu tip realistler NATO'ya yeni bir Rus tehdidine karşı garanti poliçesi olarak ihtiyaç olduğunu ama genişlemenin kendisi böyle bir tehdidin oluşmasına sebep olabileceğini söylüyorlardı. Bu nedenle, kurumlar sadece barışı yok etmekle kalmayıp, iyi anlamda kurumsalcılar ise güvenliğini azaltacak politikalar yapıyorlardı. Bu doğrultuda, George Kennan'a göre “Şu anki zayıflıktan veya başka bir süper gücün dikkatsizliğinden istifade edecek tek süper gücün normal şartlarda verilmeyecek ödünleri almak için zorlaması hiç bir zaman avantaj sağlamaz. Uzun vadede,

369 Michael Mandelbaum, *Preserving the Peace: The Case against NATO Expansion*, Foreign Affairs 1A, no. 3 ,May 1995, ss..9-13

370 Richard K. Betts, *In Coping with Complexity in the International System*, ed.Jack Snyder and Robert Jarvis, Boulder CO: Lynne Rienner Publishers, 1995 ,s.278

neredeysi her zaman geri dönüş olur.” Kennan’a göre NATO genişlemesi en yüksek derecede içler acısıdır³⁷¹.

Eski Ulusal Güvenlik Konseyi yetkilisi Philip Zelikow’a göre ise NATO genişlemesi reform yaratmakta veya devletlerarası tartışmaları çözmede çok az iş yapabiliirdi, çünkü NATO devlet temelli bir kurumdu ve üyelerin nadir olarak kullandığı bir araçtır. Zelikow’ un bakışına göre “ Polonya’nın NATO üyeliği Polonya’ya (veya BİO’ dan gelmemiş diğer NATO üyelerine) elle tutulur çok az yarar sunmaktaydı”. Ayrıca diğer karşılaştırmalara dayanarak, NATO üyeliğinin Portekiz, İspanya, Yunanistan ve Türkiye’ye demokrasiyi kararlılaştırmaya yardım etmesi gibi Polonya’ya ve Macaristan’a da aynı mantıkla yarayacağını düşünmemek gerekmektedir³⁷². Benzer şekilde, Owen Harries bir batı toplumunun genişletilebileceği fikri yanlış bir inanışa dayanır. Batı kimliğinin Doğu’ dan gelen tehdide bağlı olduğunu ve Batının sıkı bütünlüğünün Soğuk Savaştan sonra çözüleceğini belirtmiştir³⁷³.

Eski Reagan yönetiminin Savunma Bakan Yardımcısı Fred Iklé, NATO’ya katılmadan önceki 5 sene boyunca, Yunanistan ve Türkiye’nin Amerika’dan ciddi ekonomik yardım aldıklarını, bunun demokrasiye geçişlerine yardım ettiğini ve böyle bir yardımın aynı şekilde Doğu’ya verilmeyeceğini “ Eğer Slovakya bir vakumsa, neden Slovenya değil, Slovenya öyleyse, neden Makedonya değil, Moldavya veya Belarus?” belirtti³⁷⁴. Iklé’nin söyledikleri, Amerika ve Rusya’nın benzer güvenlik çıkarlarının olduğu ve savunma politikalarının uyumlulaştırılmasıydı ve NATO’nun Rusya’yı hariç bırakarak doğuya doğru herhangi bir genişlemesinin Amerikan ve Rus politik çıkarlarının uyumuna zararlı olacağı anlamına gelmekteydi³⁷⁵.

Genel olarak NATO’nun Avrupa’nın geleceğinde önemli rol oynayacağı ve NATO’nun güncel Avrupa Güvenliğindeki başlıca üç zorluğun üstesinden gelecek en iyi mekanizma olduğu düşünölmekteydi. Bunlar ; Rusya, Doğu’daki savaş ve Batı toplumunda olası olmayan anlaşmazlıklardır. NATO’yu düşük maliyetli güvenlik

371 George Kennan, *At Century's Ending: Reflections, 1982-1995* ;W. W. Norton & Co., New York 1996, s. 330

372 Philip Zelikow, *The Masque of Institutions*, Survival 38, no. 1 ,Spring 1996, ss. 14-15.

373 Owen Harries, *The Collapse of the West*, Foreign Affairs 72, no. 4 ,September/October 1993, ss. 41-53.

374 Fred Ikle, *How to Ruin NATO*, New York Times, 11 January 1995

375 Fred C. Ikle and Sergei A. Karagonov, *Harmonizing the Evolution of US and Russian Defense Policies* , Center for Strategic and International Studies, Washington, DC: 1993

poliçesi olarak tekrar ayarlamak önemli bir husus olarak görülmekteydi³⁷⁶. Almanya'daki Amerikan ordusu varlığı Almanya'nın milliyetçi dış politik hedeflerini yürütme isteğini azaltacaktı, fakat bu durumun Ukrayna için geçerli olması gerekemeyebilirdi.

1995 yazında Senatör Sam Nunn NATO genişlemesine karşı olduğunu açıklayınca, bu tür teorik konular Amerikan iç siyasetinde tartışmalara yol açtı. Nunn'ın diğer bir iddiası da kimsenin genişlemenin “neden”lerini veya en azından “neden şimdi” sini açıklayamadığıydı. Ayrıca genişlemenin Rusya'nın geleneksel zayıflığı nedeniyle Moskova'daki reformcuların önünü keseceğini söylemekteydi. Rusya bu nedenlerle, nükleer silahlarını konuşlandırmaya zorlanmış olacak ve bu Avrupalıların güvenliğini baltalayacaktı. Nunn ; genişlemenin, ABD'nin askeri yeteneklerini azaltıp politik faaliyetini çoğaltacağı şeklindeki en kötü olası senaryoyu yarattığı şeklindeki şüphelerini dile getirdi. Senatör, bu politikanın yanlış bir güvenlik tarzını dile getiriyordu. Oluşan bu durum İkinci Dünya Savaşı öncesindeki Milletler Cemiyeti'nin önerdiğine benziyordu. Nunn'a göre , “ NATO, temel olarak bir askeri ittifaktır. Eğer askeri kısmını çıkarırsanız, o zaman politik ve psikolojik bir ittifak haline gelir ki bu çok farklı bir şeydir. En son ihtiyacımız olan şey İkinci Dünya Savaşı öncesi olanların tekrarlanmasıdır.”³⁷⁷ Nunn'ın diğer bir önerisi de genişlemenin AB üyeliğine kabul edilen ilk ülkeye bağlı olması ve bunun Rusya'nın tutumuyla bağının kurulmasıydı. Eğer Rusya diğer devletlere karşı agresif bir tutum takınırsa ve demokrasi sallantıya girerse, NATO genişlemesi geçerli olacaktı.

5.11.3. Kurumsalcıların NATO Genişlemesine Destek Argümanları

NATO genişlemesini destekleyen kurumsalcılar politik karar alma sürecinde egemen görüş oldular. Açıkça realist argümanları reddettiler ve hedefin birleşik Avrupa'yı güçlendirmek ve demokrasi ve kararlılığı yaymak olduğunu söylediler. NATO Genel Sekreteri Javier Solana'nın söylediğine göre :

“Genişlettiğimiz Avrupa'dır, hatta Atlantik'tir, medeni alandır. Askeri düzenlemeleri de bu “medeni alan” tanımının içinde tutuyorum. Batı Avrupa'daki

376 Charles L. Glaser, *Why NATO is Still Best: Future Security Arrangements for Europe*, International Security 18, no. 1 , Summer 1993, s.18.

377 Sam Nunn, *The Future of NATO in an Uncertain World*, SACLANT Seminar 95, 22 June 1995, Norfolk, VA

savaş sonrası tecrübeye göre politik ve ekonomik gelişme ve güvenlik bütünlüğü birbirine bağlıdır. Bunların güvenliği sağlandığında, ülkeler kendilerini uzun dönem gelişimlerine daha rahat adayabilirler. Ve Demokratik toplumlarımızla uygun şekilde bütünlüşmüş ve sivil kontrol altında olan sorumlu bir ordu, şeffaf, savunmaya yönelik ve çok uluslu askeri yapılar medeni alanın bir parçası ve bütünlüyicisidir.”³⁷⁸

Bazı gözlemciler NATO’da, yeni üyelerin çıkarları adına savunma politikalarını ulusallaştırmayacaklarını çünkü önemli bir psikolojik teminata erişeceklerini düşünmekteydiler ve NATO genişlemesi için en iyi argüman içeriğinde bulunuyordu. Almanya erken bağımsızlığı yada Fransa yeni Alman askeri tehdidine karşı koruma ararken, liderleri Atlantik ittifak yapısında bir Amerikan askeri varlığının olmasının ekonomik düzelme ve yeni uluslararası ilişkiler konusunda önemli olduğunu fark ettiler. Amerika Rolünü oynamak için, sadece askeri hegemonyasını değil, aynı zamanda politik ideolojisini de Avrupa’ya getirmişti. Tamamen gerçekçi bir Amerikan yaklaşımı NATO’da başarısız olacaktı³⁷⁹.

“ Doğu-Orta Avrupalı demokratlar çok iyi anlıyorlar ki demokrasi sadece devletleri, güvenli bir Avrupalı ve Batılı politik, ekonomik ve askeri topluluğa ait olduklarında başarılı olacaktır. Batı da önceden bu bağı, Batı Almanya örneğindeki gibi gayet iyi anlamıştı. Almanya eğer NATO’ya kabul edilmeseydi asla kararlı bir batı demokrasisi olamayabilirdi. Benzer şekilde, NATO üyeliği Portekiz, İspanya, Yunanistan ve Türkiye’nin de demokrasilerini kurulmasına yardım etmiştir.”³⁸⁰

NATO Sözcüsü, Jamie P. Shea, Visegrad ülkelerinin, AB’den önce NATO üyesi olmaları gerektiğini öneriyordu. Bunun, NATO’nun temel prensiplerinin yarattığı hükümetlerin silah harcamalarını azaltacak güvenlik ve istikrar havasına bağlı olduğunu söylemekteydi³⁸¹. NATO’nun istikrarsızlığı genişleyerek düzeltebilmesine rağmen, Shea’ya göre bu o ülkeleri kabul etmek veya dışardan ilişki sürdürmek arasında bir ikilem yaratmaktaydı. Öyle ya da böyle, bu krizler NATO’yu etkileyecekti ve bu durum kurum içinde daha kolay idare edilebilirdi. Bu yüzden Shea “ Eğer birisi aktif olarak güvenlik yaymazsa başkası onun güvensizlik

378 Javier Solana, Speech by the Secretary General at the North Atlantic Assembly Meeting, Athens, 20 May 1996, NATO Office of Information and Press

379 William E. Odom, *NATO's Expansion: Why the Critics Are Wrong*, National Interest 39 ,Spring 1995, 45

380 Asmus, Kugler, and Larrabee, a.g.m., s. 30

381 Jamie P. Shea, *Enlarging NATO Eastward?* in *European Security and International Institutions after the Cold War*, ed. Marco Carnovale (New York: St. Martin's Press, 1995), 86

zafiyetini artırıyor. Durum sayılabilir kuvvetlerin zamansız dengesi içinde dondurulamaz.”³⁸² şeklinde savunuyordu.

Shea’ye göre NATO’nun verdiği en önemli garanti NATO’nun politik teminat ve eğer gerekirse Amerika’nın hava desteği ve lojistik sağlamasıydı. Batı Avrupa’daki ABD kara birliklerini oluşturan Washington Antlaşması değil Kore Savaşıydı. NATO’nun güvenlik garantisi, her zaman işbirliğinin, birleşik hareketlerin ve askeri bütünleşmenin bağlayıcı yükümlülüğünden çok sorgulandığı bir kavram olmuştur. İnanılabilirlik garantisi resmi belgeler değil, güvenliği beraber yürütme çalışması olmuştur³⁸³. Rusya ve Ukrayna’yı göstererek, BİO’nin öneminden bahsediyor. Güvenlik vakumu gibi yüzeysel özelliklerin halihazırda devam eden geniş çaplı askeri işbirliğini gizleyecek ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine BİO’ya nazaran özel çözümleyici haklar verecekti. Bağlayıcı güvenlik garantisi değilse de, bu özel bir sorumluluk getirecekti ve bu hiç de küçümsenecek bir ayrıcalık değildi³⁸⁴.

Bazı analistlerin vardığı sonuç “bir kurum (NATO) tarafından yaratılan potansiyel güvenlik rekabeti başka bir kurum (AGİT veya AB) tarafından telafi edilir” şeklindeydi. AGİT’i kuvvetlendirmek ve NATO ve Rusya arasında kurumsal bir ilişki geliştirmenin ikili yolu garip görünse de doğru bir husustur. Üst düzey Baltık’lı yetkililer Ocak 1996’da, Ronald Asmus, NATO’dan ayrı kalmamaları için çok kurumlu bir çözüm üreten üç Baltık ülkesinde bir doküman yayımladı. Bu meseleyi çözmek genişleme için çok önemliydi. Asmus’un yazdığına göre “ Eğer yanlış ele alınırsa, Baltık meselesi enkaza dönüşebilecek bir potansiyele sahiptir ve bu NATO genişlemesini raydan çıkarabileceği gibi Batı’nın Rusya’yla olan ilişkisini baltalayabilir.”³⁸⁵

Asmus, çoğu Batılının, Baltık devletlerini hayati stratejik bir bölge olarak görmediğini söylüyordu. NATO’yu Baltık’ a iletmek birkaç sebeple imkansızdı. Bunlar; Moskova tarafından kabul edilemez olması, bazı Baltık ülkelerindeki Rus azınlıkların problemlerinin olması, Baltıklar’ın yeterli bir önleyici olmadan savunmasız olması ve Rus yerleşim bölgesi Kaliningrad’ın çevrelenmesinin

382 Shea, "Enlarging," 87

383 Shea, a.g.m. 88.

384 Shea, a.g.m. 94-95

385 Ronald Asmus, *NATO Enlargement: An Alliance Strategy for the Baltic States*, January 1996, ss. 1-12

Rusya'nın endişelerini arttırmasıydı. Aslında, Danimarka dışında, Baltıklar'ın NATO üyeliğini güçlü savunan ülke de yoktu. Bu nedenle Asmus, Baltık güvenlik ikilemini çözmek için çok kurumlu yaratıcı bir strateji hazırlamıştı.

Öncelikle, üç Baltık ülkesi aralarında kurumsal bir güvenlik işbirliği oluşturacaklardı. İkinci olarak, Kuzey ülkelerinin yardımı ve Baltık ülkelerinin destekçi çabalarıyla güvenliklerinin artışı ve işbirliği programları hızlanacaktı. Üçüncü olarak, stratejinin en önemli noktası NATO ve AB genişleme politikalarının öyle koordineli olması gerekiyordu ki Estonya da AB bayrağı yükselirken, aynı anda Varşova'da NATO bayrağı dalgalanmalıydı³⁸⁶. Dördüncü olarak, NATO genişleme sürecinin ucu tamamen açık olmalıydı. Ve son olarak Moskova'nın genişlemeye karşı endişelerini değiştirmek amacıyla Rusya'yı mümkün olan her yerde kurumsal güvenlik işbirliği ağına dahil etmek gerekiyordu. Batı, Rus-Baltık güvenlik ilişkisini desteklemenin yollarını aramalıydı.

Asmus planının "Estonya öncelikli" olması nedeniyle Litvanya ve Letonya'nın dışarıda kalmasına bağlı olarak Baltık işbirliğinde istenmeyen bir kısa dönemli durma etkisi yaratabilirdi. Bazı Baltık'lı yetkililer bu planın, Baltık problemiyle ilgilenme çabasının, onların NATO'ya katılma ihtimali nedeniyle yapıldığı görüşündeydiler. Sonuç olarak, üç Baltık ülkesi de beraberce ve özellikle gayri resmi olarak bu kurumsallaşma planını reddettiler.

Bazı NATO genişleme savunucuları aday ülkelerde politik reform yaratmak için üyeliği kullanma sürecinin bölgedeki kararlılık üzerine olumlu etkisi olduğunu söylediler. Yine de, çok katı olan hedef kriterleri ilerleme kaydeden bu devletleri ödüllendirme de başarısız kılacaktı. Sivil-asker ilişkileri için gerekli kriterleri yüksek tutmanın aşılması imkansız bir engel olabilecekti. Silahlı kuvvetlerin üzerinde verimli sivil kontrol kurmak için orduyu barışta ve savaşta yürütecek otoritenin başkanı ve hükümeti arasında iyi belirlenmiş ayrımını içeren anayasal izin gerekiyordu. Sivil kontrol, savunma bütçesi üzerinde kontrol yoluyla ordunun parlamenter yetki altında olmasını, sivil bir savunma bakanlığının komutanlar üzerinde kontrolü olmasını ve komünizm sonrası orduların prestijinin yenilenmesini gerektirmekteydi. Eğer NATO bütün bunları üyelik için ön şart olarak sunsaydı, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti yetersiz kalırdı. Bunun sonucunda,

386 R.Asmus, "NATO Enlargement," s.13.

1989'dan itibaren attıkları hatırı sayılır adımlar ödüksüz kalacaktı Sonuç olarak, NATO'nun açılım sürecinin gerçekçi görünmesi için bazı ülkelerin ittifaka kabul edilmesi gerekiyordu.

Bazı gözlemciler genişleme sürecinin; Batı yönelimli ve daha olumlu bir Rus dış politikası oluşturduğunu gördüler. NATO genişleme diplomasisinin; Moskova'yı Batı'yla ilişkilerine odaklayarak ve yakın çevresinde zarar yaratma kapasitesini zorlayarak Rus tutumunda olumlu etkisi olduğu düşünölmeye başlandı. Ayrıca, NATO'nun 1994'te genişlemeyi ertelemesinden sonra "Rusya'nın komşu cumhuriyetleriyle agresif tutum içine girdiğini, Ukrayna'yı ekonomik tehditle korkuttuğunu, uluslararası forumlarda sorun yaratıcı şekilde davrandığını, İran'ı ve Irak'ı yanına çektiğini, Azerbaycan'da darbe yaptırdığını ve Çeçenistan da savaş çıkardığını" göröldü³⁸⁷. Buna karşılık, Rus toplumunu inandıracak düzenli ve dikkatli bir yol izlendiği takdirde, NATO'nun doğu yönelimli genişleme süreci, Rusya'nın dış işleri ve savunma politikalarındaki temel çatışmaları üzerinde ders verici bir etkisi olabilirdi.

NATO genişlemesini; demokrasilerin birbirleriyle savaşa girmeyeceği ve bu nedenle NATO'nun bir demokrat devletler kulübü olması gerektiği savıyla destekleyenler de vardı³⁸⁸. Örneğin; Harlan Cleveland NATO'nun "Demokrasiler Kulübü" haline gelmesini öneriyordu³⁸⁹. Batının kendine has değerlerinin tehlikede olduğu ve genişlemenin Batı'nın prensiplerine bağlılığının gücünü gösteren bir kanıt olacağı, NATO üyeliğini başvuran barışçı ve demokrat ülkelere yaymayı reddetmenin, özellikle ittifak liderleri tarafından böyle bir üyelik açıkça önerilmişken, bu prensipler için bir hakaret olacaktır görüşü ortaya çıkıyordu³⁹⁰. Kolektif güvenlik savunucuları için, NATO genişlemesi Milletler Cemiyeti gibi bir kolektif güvenlik kurumuna benzetilebilirdi. Bu bağlamda, NATO çabukça genişlemeli ve Rusya'yı içine almalıydı. Kolektif güvenliğin doğruluğu adına NATO'nun Rusya'yı da dahil ederek hızlıca genişlemesi üzerine çalışmalar da yapılmalıydı.

387 Adrian Karatnycky, "Open Up the Club," Washington Post, 7 July 1995

388 Bruce Russett, *Can a Democratic Peace Be Built?* International Interactions 18, no. 3 ,Spring 1993,ss. 277-282

389 Harlan Cleveland, *Birth of a New World: An Open Moment for International Leadership* , Jossey-Bass Publishers, San Francisco 1993, ss.204-220

390 Allen G. Sens, *Saying Yes to Expansion: The Future of NATO and Canadian Interests in a Changing Alliance*, International Journal ,Autumn 1995, s. 684

Diğer gözlemciler NATO genişlemesini savaş riskini azaltıcı bir etken olarak ve güvenliği topluluğa yayacağı için destekliyorlardı. Örneğin, Ağustos 1996’ da Macaristan ve Romanya, Transilvanya üzerindeki ikili gerginliği azaltacak başarılı bir antlaşmayı 15 Eylül 1996’ da tamamladılar. Bu bölge, önemli Macar azınlığı nedeniyle iki ülke arasında güvensizlik yaratıcı bir sebep olmuştur. NATO ittifaka katılım için bu tip bölgesel tartışmaların bastırılmasını bir kriter olarak belirlemişti. Bu nedenle, Macar-Romen antlaşmasının dört sene gecikmesi iki ülkenin de NATO üyelik arayışlarını engellemiştir. Amerikan ve NATO temsilcilerinin baskıları iki ülkenin anlaşma ve işbirliğine gitmeleri yolunda olumlu etki yaratmıştır.

Nihayet, bazı taraftarlar NATO’nun genişlemesinin gerekli olduğuna karar verdi³⁹¹. NATO’nun genişlemedeki başarısızlığı, genişlemenin inanılabilirliğini ciddi şekilde azalttı ve ABD’nin prestijine dünya çapında zarar verdi. Diğerleri ise NATO’nun askeri değil de sadece politik olarak genişlemesini önerdi. Örnek olarak Danimarka ve Norveç’i, ya da İspanya ve Fransa’yı kullanarak, NATO tahrik edici askeri konuşlandırmalar ve NATO askeri komuta yapısında birleştirme yapmadan yeni üyeler alabilirdi³⁹². NATO yeni üyelere resmen “ikinci sınıf” statüsü verdiğinde, onlar aslında ittifaka geniş bir politik çerçevede girebileceklerdi.

5.11.4. Kurumsalcıların NATO Genişlemesine Karşı Argümanları

Kurumsalcıların NATO genişlemesine karşı yürüttüğü dava, ilginç bir şekilde realistlerin endişeleriyle uyuşuyordu. Ama, bazı kurumsalcılar NATO’daki konsensüs kararının etkisiyle ilgileniyordu. Kurumsalcılara göre, NATO genişlemesi “kötü bir evlilik yaşayan bir çiftin evlilik terapisine başvurmak yerine yeni bir bebek yapmaya yönelmesi” düşüncesiyle aynı mantığa sahipti ve genişlemenin hükümetler meseleleri kötüleştirceğini söylüyordu. Bu bakış açısıyla, genişleme NATO’nun verimliliğini ve kriz yönetimi için etkili organizasyonlar yapma kapasitesini düşürecekti. Genişleme; güvenlik tedbirlerinin geçiş masrafını düşürmek yerine, koalisyon kurmaya harcanan diplomatik zaman ve enerji nedeniyle arttıracaktı.

Bu görüş, genişlemenin konsensüse zarar vereceğini ve NATO’yu etkisiz bir sorun tartışma grubuna çevireceğini söyleyen Charles A. Kupchan tarafından da

391 Hans Binnendijk and Sean Kay, *Measuring NATO's Outreach*, Washington Times, 21 August 1997

392 Condoleezza Rice, *Now, NATO Should Grow*, New York Times, 8 July 1996

destekleniyordu³⁹³. Kupchan, NATO'nun Soğuk Savaş sırasında üyeleri arasındaki kararlı ilişkileri güçlendiren önemli bir kurum olduğunu ama bunun yeni üyeler için geçerli olabileceğinde şüpheli olduğunu açıklıyordu. Aynı düşüncelerin NATO üyeleri arasında çatışma yaratacağını düşünüyor ve farklı bir seçenek olarak NATO'yu ve AB'yi kapsayan "Atlantik Birliği"nin yaratılması fikrini ortaya koyuyordu. Atlantik Birliği NATO'nun toprak savunma amacını geniş bir yetkiyle devam ettirecek ve barışı kolektif güvenlik yoluyla koruyacaktı. Böyle bir hareket, anti-Rus öncelikli veya Batı'da yeni seçimler gerektirecek şekilde olmayacaktı. Kupchan'a göre;

"NATO'nun 5nci Madde garantisinin yok olması, ittifakın caydırıcı gücünü zayıflatacak, ama Rusya Batı ve Orta Avrupa'ya tehlike yaratmadıkça dengenin anlamı olacaktı. Batı Avrupa, Amerika'nın rahat tutumuyla sallanmayacak kararlı ve sürekli barış istiyordu, özellikle eğer ABD birlikleri kıtada olduğu yerde durduğu sürece. Aslında, Atlantik'in iki tarafında yetkililer kabul etmeye isteksiz olsalar da, ortak bir tehdidin olmayışı 5nci Madde'nin inandırıcılığını azalttı. Bu değişimi algılayarak ve Rusya'yı yeni Avrupa'ya katma yolu arayarak, Atlantik Birliği Avrupa demokrasilerinin topluluğunu yaratacaktı. Son olarak; Atlantik Birliği derinliği, genişlik için feda ederek yüzyılımızın en önemli değişimini sunuyor; Kuzey Atlantik demokrasileri arasında savaşın unutulduğu bir topluluk yaratmıştır"³⁹⁴.

Kurumsalcı bakış açısıyla, NATO genişlemesi, katılma çabasındaki devletler dışarıdayken en etkili halindeydi. NATO'ya girdiklerinde kurumsal norm ve prosedürleri devam ettireceklerine dair hiçbir garanti yoktu. Bu nedenle NATO'nun toplumsallaşma sürecinin gücü politikanın uygunluğu yerine genişleme fikrinde yatıyordu. Bu bakışla, BİO Doğu'daki güvenlik ortamını şekillendirecek en kritik mekanizmaydı. Üç ana BİO ülkesini sürecin dışında bırakmak, NATO'ya katılmak için davet edilmeyen ülkelerde programın zarar görmesine ve meşruiyetini kaybetmesine yol açardı. Bu nedenle NATO'yu genişletme kararı kabul edilebilir fakat vaktinden önceydi. Eski AB şefi Jacques Delors'un şikayeti, ABD'nin NATO

393 Charles A. Kupchan, *Expand NATO—and Split Europe*, New York Times, 27 November 1994

394 Charles A. Kupchan, *A More Perfect Atlantic Union*, Washington Post, 18 April 1996, 25

genişlemesini zorlamakta aşırı ısrarcı olduğu ve bunun kötü zamanlamalı ve vaktinden önce bir girişim olduğuydu³⁹⁵.

5.12. Genişlemenin Getirileri

Reformun askeri yönlerini vurgulayarak, komünizm sonrası geçişlerin hatalı yönleri bazı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde önem sırasına konulabilirdi. Döviz reformu üzerinde çalışmak yerine, örneğin, bir devlet pahalı F-16 uçakları almaya yönlendirilirse, NATO'ya olan bağlılıklarını göstermiş olabilirdi. 1996'da Çek Cumhuriyeti ABD'den NATO üyeliği isteğini geliştirme amacıyla altı F-16 uçağı satın alma çabasına girdi. Tanesi 25 milyon \$ dan altı F-16 uçağı Çek Cumhuriyeti'nin savunma bütçesinin beşte biri ediyordu. Ayrıca, eğer Çek Cumhuriyeti, eskimiş her Sovyet yapımı MİG-21'ini değiştirmek istese bu sayı altı değil yirmi dört olacaktı.

Clinton yönetimi derhal Çek ve Macar yetkililerle görüşüp savunma harcamalarını arttırmalarını ve böylece sürece sürekli katkıda bulunmalarını, sadece güvenlik müşterisi olmamalarını istediler. Örneğin, 1997' de Macar savunma bütçesi GSMH'nin %1,3'ü iken, en temel NATO askeri standardı %2,2'ye yükselmesini gerektiriyordu. Haziran 1997' de Uluslararası Para Fonu (IMF) idari direktörü ABD Hazine Bakanı Robert E. Rubin kişisel olarak yeni NATO üyelerinin savunma giderlerindeki yükselmenin IMF'nin onlarla olan anlaşmalarına olumsuz etki yapabileceği konusunda uyarıda bulundu. Ama Çek Cumhuriyeti ve Macaristan F-16 ve F-18 savaş uçakları için 8 milyar \$ ı bulan pahalı alımlara zorlanmaya devam edildiler. Bu harcamalar, davet edilen üç ülkenin yıllık savunma bütçelerinin toplamını geçiyordu³⁹⁶.

Nihayet, genişleme yeni üyenin politik ve ekonomik reformlarını geliştirebilir ancak geri kalmış olan ülkeyi refahtan yoksun bırakabilirdi. Romanya ve Estonya gibi genişleme kriterlerini yakalamak için gereken her şeyi yapan ülkeler, tarihsel ve coğrafi nedenlerden dolayı NATO dışında kaldılar³⁹⁷. Macaristan dahil edilip Romanya'nın edilmemesi, Romanya'yı Macaristan'a karşı olan tarihsel korku ve Transilvanya'daki Macar azınlığı nedeniyle savunma silahlarına yöneltebilirdi.

395 Rick Atkinson and John Pomfret, *East Looks to NATO to Forge Links to West*, Washington Post, 27 November 1994

396 Jeff Gerth and Tim Weiner, *Annals Makers See a Bonanza in Selling NATO Expansion*, New York Times, 29 June 1997

397 Jeffrey Simon and Hans Binnendijk, *Romania and NATO: Membership Reassessment at the July 1997 Summit*, Strategic Forum Vol 101, February 1997

Rusya'da en liberal ve batıcı politik liderler bu politika karşısında hayrete düşmüşlerdi.

NATO genişlemesi Doğu'da kararlılığı sağlamak için iyi niyetli fakat riskli bir stratejiydi. Riskliydi çünkü NATO'yu bozup, Avrupa'nın genel kolektif güvenlik mimarisi haline dönüştürebilirdi. Bu bağlamda, Rus karşıtlığı kritik bir mesele değildi. Asıl olarak, daha önemli olan mesele NATO konsensüs sürecinde gayri resmi Rus vetosuna karşı politika üzerinde yapılacak olan pazarlıkların sonucu olabilirdi. NATO'yu genişletme kararı bir kez verildikten sonra, Rusya ile bir çeşit anlaşma yapılması gerekliydi, aksi taktirde Avrupa'nın tekrar bölünmesi ve yeni bir Soğuk Savaş'ın başlaması riski vardı. Bazı kilit ABD-NATO müttefikleri Rusya'yla anlaşmadan genişlemeye izin vermeyeceklerdi. Ama, Rusya'ya NATO işlerinde söz hakkı verildi ve NATO'nun konsensüs sürecini olumsuz etkileyecek bir mekanizma yoktu. Rusya ile ne zaman ortaklığı bitireceğini bilmek ne zaman beraber çalışacağını bilmek kadar önemliydi. Rusya ile ilişkileri bitirecek herhangi bir karar ittifak içi bağlılığa ciddi hasar verebilirdi.

Rusya'nın, Baltık ülkelerini kapsayan ek bir genişleme üzerine endişeleri ciddiye alınmalıydı. Her halükarda, NATO genişlemesi Moskova'nın iki yirminci yüzyıl düşmanını, ABD ve Almanya'nın askeri sorumluluğunu Rus hududuna yaklaştıracaktı. Niyet o olmasa da, genişleme Rusya'nın onuruna dokunuyordu. Rusya'ya Soğuk Savaş'ın kaybeden tarafı olduğunu hatırlatıyor ve ılımlı Ruslara bile Sovyet atalarının hatalarının cezasını çektikleri hissini veriyordu. Eğer genişleme üç Baltık ülkesini kapsarsa, Moskova'nın nükleer silahlarını yeni NATO üyelerini hedef alacak şekilde konuşlandırması beklenebilirdi. Ayrıca, Rusya, Ukrayna ve Belarus dahil olmak üzere batısındaki devletleri güçsüzleştirerek kendi idaresinde yeni bir ittifak kurma çabasına girebilirdi. Özetle, eğer kötü yönetilirse, NATO genişlemesi, dahil olan herkesin güvenliğini azaltma riski taşıyordu.

En önemlisi, Avrupa güvenliğinin ABD'yi de etkileyecek şekilde büyüyen yerel ve uluslararası paradoks nedeniyle bağımlı olduğu transatlantik ilişkiyi zedeleyebilir olmasıydı. Avrupa içinde, Amerika'nın NATO'nun karar alma yetkisini ele geçirip dünyadaki pozisyonunu geliştirme çabasına karşı giderek artan bir endişe vardı. Aslında, NATO genişlemesinin Avrupa'daki alternatiflerine karşı NATO'yu öne çıkararak ABD'nin Avrupa'da üstünlüğünü koruması niyetiyle yapıldığı görüşünde olanlar da bulunmaktaydı. ABD Dış İşleri Bakanı Madeleine K.

Albright'ın ABD'yi "vazgeçilmez güç" olarak tanımlaması bazı Avrupalı liderleri hiddetlendirerek Amerikan politik üstünlüğünü azaltma arayışına yöneltti.

5.13. Genişlemenin Maliyeti

Tek kutuplu güç olarak davranmanın getirdiği ikilem çoğunlukla dengelemeyi ön plana çıkarır. İronik olarak, Rusya, NATO genişlemesini dengeleyecek yeni bir savunma paktı yerine NATO içinden ülkelerle ortaklık arayışındaydı. Rusya, NATO'daki ülkelerle ve kısmen Fransa ve Almanya ile ikili ilişkilerini güçlendirerek, NATO'daki ABD etkisine karşı içerden koalisyon kurma politikası gütmektedir. Bu nedenle kurumsal normları ve kuralları NATO belirlerken, devletler ulusal çıkarlarını gerçekleştirme yolunda devam ediyorlardı.

Aynı zamanda, iç politikalar ABD'nin Avrupa'daki yeni genişlemiş güvenlik bağlarını koruma kabiliyetini daha da azaltabilirdi. Kısmen, ABD Kongresi süregelen genişleme sürecinin bedelini ödemekten çekinebilir ve asıl yükü hali hazırdaki müttefiklerin paylaşmasında ısrar edebilirdi. Tahmini olarak NATO genişlemesinin başlangıç bedeli 20-110 milyar \$ arasındaydı ve ABD Kongresi Bütçe Dairesi tahmini maliyeti 61-125 milyar \$ olarak beklemekteydi. Resmi olarak, ABD, on ile yirmi yıllık bir zaman diliminde maliyetin 27-35 milyar \$ olacağını ve şu anki Avrupalı üyeler tarafından güç modernizasyon programının bir parçası olarak ödenecekti. Amerika %7 ile %10 arasındaki ödemeyi karşılayacaktı.

Tahminlerdeki geniş fark NATO'nun Avrupa'daki kurumsal rolünün çeşitli seçenekleri olduğunu yansıtıyordu. Örneğin, tahminler Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'ni dahil edecek üç askeri senaryo ortaya koydu. Yeni üyelerde var olan savunmaya bağlı limitli bir askeri genişleme 20 milyar \$ tutacaktı. Bunun %55'ini yeni üyeler, % 33'ünü tüm NATO, %12' sini ABD, Almanya, İngiltere ve Fransa tarafından paylaşılacaktı. Yeni üyeleri birleştirici bir güç için hazırlama amaçlı bir strateji (IFOR ve SFOR gibi) 42 milyar \$ a mal olacaktı. Bunun %25'ini yeni üyeler, % 25 ini tüm NATO, %50 sini ABD, Almanya, İngiltere ve Fransa karşılayacaktı. Son olarak, tam üyelik 110 milyar \$ a mal olacaktı ve bunun %20'sini yeni üyeler, % 25'ini tüm NATO, %55'ini de ABD, Almanya, İngiltere ve Fransa tarafından paylaşılacaktı³⁹⁸.

398 Carla Anne Robbins, *Devil Is in Details of NATO Expansion: Cost Questions Cloud Plans to Add Three New Members*, Wall Street Journal, 9 August 1996

NATO, gelecek genişlemelere açık olduğundan, genişlemenin gerçek bedelinin tam olarak ne olabileceğini bilmek imkansızdı. ABD ve Batı Avrupa'daki maddi zorlamalar maliyetlerin büyük kısmının yeni üyelere karşılanacağı ve bu nedenle ya ekonomik reformlarını bozacak ya da ikinci sınıf NATO üyeliği sonucunu getireceği anlamına geliyordu³⁹⁹. Genişleme taraftarı pek çok kişi bütçesel getirilerin ne olacağı hakkında hiçbir fikre sahip değildi. Tahminlerin ilk genişleme turunda yanlış çıkması, gelecek genişleme fikrinin inanırlılığına büyük zarar verecekti. Yine de, ABD ve NATO tarafından kısa süreli bir çaba genişlemenin maliyetini düşürerek parlamenter oylamayı güvence altına aldı.

Maliyet dinamiği, Fransa Başkanı Jacques Chirac'ın Madrid zirvesinde, NATO genişlemesine herhangi ekstra bedel ödeme niyetinde olmadıklarını açıklamasıyla daha da problemlili hale gelmiştir. 1997 süresince Avrupalı müttefikler ABD'nin genişlemeye yüksek maliyet takdir etmesini yeni üyelere silah satışının haklı gösterilmesi çabası olarak gördüler. Bunu Amerika'nın maliyetleri NATO'nun 5nci Madde antlaşmasını güvenilir kılma ihtiyacı çerçevesinde değerlendiriyorlardı. Avrupalılar NATO genişlemesi için ödeme yapmaya niyetleri olmadığını açıkladılar. Buna kendi güçlerini modernleştirme de dahildi. Birçok Avrupa ülkesi için, kısmen genişlemeye pek yatkın olmayan güney bölgesi için, NATO'nun genişliyor olması yeterince kötüydü.

Ekim 1997' de, ABD Savunma Bakanı William Cohen, Senato Uyumluluk Komitesi'ne genişleme maliyetlerinin beklenenden düşük olacağını söyledi. İlk Amerikan maliyet çalışması dört ülkeyi ele aldığından ve yeni üyelerin kaynaklarının umulandan iyi olması nedeniyle, genişlemenin direkt maliyetinin on yıl için 1,3 milyar \$ olacağı düşünülüyordu. Bu 1997 ilkbaharındaki çalışmada bulunan 5 milyar \$'dan düşürülmüştü. İlk çalışmada direkt genişlemenin maliyetinin 9-12 milyar \$ arasında olacağı düşünülümüştü.

Direkt genişleme maliyetleri hava savunması ve karargah faaliyetleri gibi ortak NATO programlarına katılma maliyetleriydi. Buna orduların batı standardına gelmesinin bedeli dahil değildi. Yeni üyelerin ordularının umulduğundan iyi durumda olması düşünülmeliydi. NATO onların topraklarında 1994'ten beri çalışıyordu. ABD'nin ilk maliyet tahmini olan 27-35 milyar \$ buna bağlıydı. Şubat

399 Sean Kay, "Budapest Needs to Get Serious about NATO," Wall Street Journal Europe, 6 October 1997

1997 ABD çalışması ile resmi NATO raporu arasında yeni üyelerde köklü değişiklik olmadığına göre, ABD ve NATO'nun bu ülkelerin kaynak durumundan haberdar olmamaları çelişki yaratıyordu. Aslında, bu ABD'nin resmi NATO maliyet çalışması sonucu ödün vereceğinin sinyallerini vermişti.

Avrupalıların teklifinin kabulü, Amerikan diplomatları için dramatik bir değişimdi. Mayıs 1997'de, bir ABD yetkilisi Brüksel'de yaptığı açıklamada "Müttefiklerimize maliyetleri anlattık. Onlar maliyeti düşürüyorlar ve bu kabul edilmezdir." diyordu⁴⁰⁰. Geri kalan yeni üyelerin yeteneklerini artırma maliyeti hala ekstra fon gerektiriyordu. Örneğin, Polonyalı yetkililer çok amaçlı uçak satın almak için 2 milyar \$ kredi gerektiğini belirttiler. Bu daha önce düşünülmüş bir maliyet olmayıp yükü yeni üye ülkeden yardım eden ülkeye atıyordu. Tahminlere göre NATO'da bulunan beş filo ve on hava kolunu donatmak ve yeni ülkelerin malzeme ve mühimmatının yedeklenmesi 22 milyar \$'a mal olacaktı.

NATO genişlemesinin direkt maliyetleri ise oldukça düşük gerçekleşecekti. Ancak, yeni üyelerin NATO ordularıyla çalışma yeteneği kazandıracak dolaylı maliyetleri ABD'nin beklediğinden yüksek olacaktı. Bu nedenle, ABD yetkilileri NATO genişlemesi maliyetleri denetiminde ABD tahminlerinin "oldukça spekülatif" olduğu kararına vardı⁴⁰¹. Bu Washington'ı şüpheli seçeneklerle bıraktı. Bunlar; ana maliyetleri yeni üyelerin kırılgan bütçelerine zorlamak, genişleme için hiçbir şey ödemeyerek NATO'nun çökmesine neden olmak veya hepsi için ödeme yapmak ama bu sefer de ABD Kongresi'ni dışarıda tutmaktı. ABD Senatosu ve Beyaz Saray çalışanları arasındaki NATO genişlemesine iki partiden politik destek alıyordu ama destek yumuşak ve çelişkiliydi. Örneğin, NATO'yu genişletmek için bağımsız yasalaştırma onaylarken, Kongre resmi yasamayı yapmak için NATO kaynaklarına ödemeyi 229 milyon \$'dan 86 milyon \$'a düşürdü. Genişletilmiş ABD güvenlik sözleşmelerine destek beklerken, ABD Kongresi NATO'nun kabiliyetlerini düşürüyordu⁴⁰².

400 Brooks Tigner, *New NATO Cost Rift Threatens to Erode Support*, DefenseNews, June 1997.

401 United Press International, 23 October 1997

402 Sean Kay, a.g.e., s.118

5.14. Genişleme İkilemi

ABD gittikçe kurumsal kimliğini kaybeden ve yurtdışı ilişkilerde verilmiş sözlerini yerine getirme isteği düşen Kongresi'nde liderlik ve eğitimlilik ihtiyacı duyuyordu. Vandenberg Çözüm ruhunun en çok işe yarayacağı sırada, Vandenberg'in Senato Dış İlişkiler Komitesindeki koltuğunda Senatonun en tutucu ismi olan Jesse Helms vardı⁴⁰³. Helms, NATO genişlemesini sadece bazı ciddi şartlar altında destekleyeceğini belirtti. Bunlar; yeni üyelere gidecek birliklerin ve konuşlandırılacak silah çeşidinde sınır olmaması, Orta Avrupa'da nükleer açıdan serbest bölge oluşturmak için Rus çabalarını reddetme, NATO'nun kilit meseleleri olan silah kontrolü, stratejik doktrin ve gelecekteki genişlemenin Rusya'ya kapalı olması, Avrupa'yı savunmak için NATO anti balistik füze sisteminin geliştirilmesi ve NATO kararlarını BM Güvenlik Konseyi'nin onayına bağlamak için bütün çabaların reddedilmesiydi⁴⁰⁴.

Bilgilenmiş ve karşıt Amerikan halkının görüşü NATO genişlemesinde diğer bir engeldi. Chicago Dış İlişkiler Konseyi'nin detaylı bir çalışmasına göre, ABD halkı, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın 1995'te üye olmasını sadece %24 oranında destekliyordu. Polonya'nın Rus işgaline girmesi durumunda birlik yollama hususu gündeme geldiğinde, %50 ret ve %32 kabul vardı⁴⁰⁵. Eğer Amerikalılar Varşova'yı Wichita ile, Prag'ı Pittsburgh ile, Budapeşte'yi de Boston'la eş görmeye niyetli değillerse, NATO Polonya'ya veya başka bir yeni üyeye yapılacak saldırı durumunda oluşacak güvenilirlik kaybını kaldıramayacaktı.

1997'de, başka bir anket Amerikan halkının %60'ının Orta Avrupa milletlerinin NATO üyeliğini desteklediğini gösterdi. Ama, sadece %10 u katılacak ülkelerden birinin ismini biliyordu⁴⁰⁶. ABD'de Clinton yönetimi NATO genişlemesinin getirileri hakkında halkı aydınlatmak için çok az çaba göstermişti. Bunun yerine, yönetim Senato oylamasında desteği almak için lobi çalışması yapacak çıkar gruplarını kullanarak oylama için bir hareketlenme yarattı. Örneğin, Amerikalı silah üreticileri, lobiciler ve kampanya yürütücüleri 51 milyon \$

403 Jesse Helms, *Saving the U.N.*, Foreign Affairs 75, no. 5, September/October 1996, ss.2-7

404 Roland Asmus, *Opening NATO's Door*, ss.267-275

405 John E. Reilly, *The Public Mood at Mid-Decade*, Foreign Policy 98, Spring 1995, s. 89.

406 Sean Kay, a.g.e., s.119

harcamıştı⁴⁰⁷. O zamanlarda, yönetim genişlemenin getirileri üzerine çıkacak sorunlardan kaçınmak için Senato'daki tartışmayı düşük tutmanın yollarını aradı. ABD liderlerinin NATO genişlemesi için güçlü ve kalıcı kamuoyu yaratmaması transatlantik ilişkilerde yenilenmiş bir halk desteği oluşturma fırsatını yok etmişti.

Almanya'da bile halk desteği çok olumluydu. Amerika Birleşik Devletleri Enformasyon Ajansı'na göre Alman halkının % 61 i genişlemeyi destekliyordu. 1997'de bu oran % 38'e düştü. Eğer Polonya'nın üyeliğini onaylamak için bir referandum yapılırsa, Almanlar %51 oranında karşıt fikirde olacaktı⁴⁰⁸.

Genişleme politikasındaki diğer bir ikilem de, resmi hedefin kararlılığını arttırmak için, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan çekici adaylardı çünkü tehdit edilmiyorlardı⁴⁰⁹. Ama Baltık ülkeleri tehdit altındaydı. NATO genişlemesi için yapılan eleştirilerden bazıları, Baltık ülkelerinin genişlemeye dahil olmaması durumunda onları Rus etkisindeki bir gri bölgeye yönelteceğini, ama katılmaları durumunda tüm Avrupa'yı kötü etkileyeceğini dile getiriyordu. Bu olasılık Finlandiya ve İsveç'te ciddi endişe yarattı. Bu ülkelerin liderleri genişlemenin Baltık ülkelerindeki güvenliği nasıl arttıracığını sorguladılar. Ukrayna ve Kaliningrad jeostratejik oluşuma eklenince, NATO bölgede her an patlayabilir bir durumla yüz yüze gelebilirdi. Bu bağlamda, Polonya sınırındaki böyle bir potansiyel kararsızlığını sorgulamak mantıklıydı.

14 Mayıs 1996'da Rus Savunma Bakanı Grachev, Polonya ve Litvanya'nın erken katılımının Rusya için Kaliningrad bölgesi konusunda önemli problemler yaratacağını söyledi ve NATO devletleri tarafından "Kaliningrad'ın özel savunma bölgesinden ayrılmak istemediklerini" ekledi. Grachev, Baltık devletlerinin üyeliklerinin Rusya'yı eski Sovyet müttefikleriyle ittifaka yönelttiğini ve NATO'ya gireceği belirlenen devletlere karşı askeri tedbir alma konusunda karar veremediğini belirtti⁴¹⁰. Grachev'in konuşmasını yaptığı gün, Polonya'da yapılan bir ankette halkın %47 sinin bir Rus-Belarus ittifakının ülke çıkarları için tehlike yaratacağına inandığı ortaya çıktı. Rus-Belarus stratejik işbirliğini hızlandıran etkenlerden biri de

407 United Press International, 30 March 1998

408 Sean Kay,a.g.e.,s. 119

409 Sean Kay,a.g.e.,s.119

410 Reuters, 14 May 1996

Polonya'nın NATO üyeliği arayışında olmasıydı, Polonya'nın NATO'dan istedikleri ile aldığını sandığı güvenlik ve kararlılık arasında ciddi çelişki olduğu görüldü.

Belki de en tehlikelisi NATO genişlemesinin yeni üyelere güçlü güvenlik garantisi vermeden sürdürülmesiydi. NATO, Polonya gibi yeni üyesini savunmak için kuvvetlenme stratejisine güveniyordu. Ama bu strateji ciddi tartışmalarla değerlendiriliyordu. Birincisi, Polonya'yı güçlendirmek için alınacak her karar Rusya'da NATO'nun genişleme şeklini kabul ettiği koşulların çığnendiği konusunda endişe yaratacaktı. İkincisi, böyle bir karar NATO'yu birleştirmek yerine bölebilirdi, ittifak içinde dağılma ve sürtüşmeye sebep olabilirdi. Üçüncüsü, Almanya'nın güvenliğinin Polonya'daki olaylara göre belirlenecek olmasıydı. Polonya'yı güçlendirmek için NATO'da konsensüs oluşmaması, Almanya'yı çıkarlarına genişleme olmadan ulaşma çabasına itecekti. Bu nedenle NATO genişlemesinin Avrupa'daki izafi Alman gücü problemini çözme gerekliliği yoktu. Dördüncüsü, Almanya'nın güvenliğini Polonya'ya bağlı görmesi nedeniyle Varşova'nın güvenliğinin Litvanya, Belarus ve Ukrayna'dan etkileneceğini düşünmesiydi. NATO dışında, Polonya, ABD'yi engelleyici hududunu eski Sovyetler Birliği'ne dayandırmasına gerek bırakmayan bir tampondu. NATO içinde, Polonya, ABD'yi askeri anlaşmalarla eski Sovyetler Birliği'nin yerine geçirecekti⁴¹¹.

NATO genişlemesinin yaratacağı potansiyellerle ilgili endişe doğuracak birçok meşru sebep vardı. Belki de en rahatsız edicisi, genişlemeye, stratejik sebepleri ve askeri getirilerinin ele alınmasından önce karar verilmesiydi. Örneğin, 1994' teki Clinton yönetiminin üst düzey bir toplantısında, General Wesley Clark'ın "tartışılması gereken meseleler var" deyişine karşı Holbrooke "Bu, bana, itaatsizlik gibi geliyor. Ya başkanın programındasındır ya da yoksundur" diye cevap veriyordu⁴¹².

Avrupa devletlerinin, Almanya ve Rusya'nın Polonya toprakları üzerinde olası bir güvenlik rekabeti nedeniyle endişe etmelerine gerek yoktu. NATO genişlemesinin, NATO'nun geleneksel Amerikalıları destekleyen, Rusya'yı karşıya alan ve Almanya'yı zorlayan görevini değiştireceği umuluyordu. Almanya ve doğu

411 Chris Laync, *Why Die for Gdansk? The Case Against NATO Enlargement*. Paper Presented to a CATO Institute Conference, NATO Enlargement; Illusions and Reality, June 25, 1997

412 Michael Dobbs, "Wider Alliance Would Increase U.S. Commitments," Washington Post, 8 July 1995

komşuları arasındaki sınırı kalıcı hale getirerek, genişleme, önceden kararsızlığın yıkıcı bir savaşa neden olan bölgeyi garanti altına alacaktı. NATO genişlemesinin başarısı veya başarısızlığı üyelerin, NATO'nun kurumsal yapısını Soğuk Savaş sonrası ortama uydurabilme yeteneğine bağlıydı. Çek Cumhuriyeti Başkanı Havel'in 1995'te önerdiği gibi: "Genişlemeden daha önemli olan; bunun kendi anlamı, görevi ve kimliği olan yeni bir çözüm olmasıdır." Bu, NATO'nun, Avrupalıların kendi güvenlik sorumluluklarını göz önüne alarak yükü paylaşması esasıyla sağlanacak büyük çaplı tekrar yapılması anlamına geliyordu. Ama o anki ve yeni üyeleri için eğilim başka bir yöneydi. NATO genişlemesi Avrupa'daki kritik bir güvenlik problemi olan Doğu'yu kararlı hale getirmede başarısız olabilirdi. Esas olarak, NATO'nun genişlemenin ötesinde yararlılık sağlayabilmesi için, kuruluş amacı olan daha dengeli bir güvenlik kurumu olmasını öncelikli hale getirmesiydi.

5.15. Genişlemenin Gerçekleşmesi

1997 Madrid Zirvesi'nde Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın NATO'ya katılmaları için resmi olarak davet edilmelerinden sonra, Aralık 1997'de İttifak Dışişleri Bakanları Çek, Polonyalı ve Macar meslektaşları ile her bir ülke için bireysel olarak bir 'Katılım Protokolü' imzalamışlar ve 1999 Washington Zirvesi'nde bu üç ülke ittifakın yeni üyeleri olarak zirvede yer almışlardır. Ayrıca, İttifaka katılmak isteyen ve bu yeteneğe sahip ülkelere İttifakın kapılarının sonuna kadar açık olduğu yine teyit edilmiştir. Bunun da ötesinde 9 ülkenin (Romanya, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Slovakya, Makedonya, Arnavutluk) ismi bizzat zikredilerek 'üyelik için özlem duyan ülkelerin', bu yöndeki çalışmalarının takdir edildiği belirtilmiş; ancak, hiç bir ülkeye üyelik takvimi ve önceliği verilmemiştir. Bu çalışmaların daha da ileriye götürülebilmesi için, 19+1 şeklindeki toplantıların başlatılması ve gelecekteki üyelik için uyumlulaştırma sürecinin hızlandırılması öngörülmüştür.

NATO'ya üye olmaya istekli ülkelere, konuya ilişkin hazırlıklarını yönlendirmek için "Üyelik Eylem Planı (Membership Action Plan)" önerilmiştir. Söz konusu plan, üyelik için aşağıda belirtilen beş alanda, belirlenen standartlara ulaşmak için yapılması gereken faaliyetleri içermektedir.

- Siyasi ve ekonomik konular,
- Savunma konuları ve askeri konular,

- Kaynak konuları,
- Güvenlik konuları,
- Yasal konular.

İttifaka katılmaya istekli olan ülkeler, üyelik eylem planına göre, yıllık milli hazırlık programlarını düzenlemektedirler. Üyelik eylem planı ve ülkelerin milli hazırlık planları dikkate alınarak tespit edilen beş faaliyet alanında müşterek faaliyetler icra edilmekte ve 19+1 formatında toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılar :

NATO makamlarınca, toplantılarda görüşülmek üzere, istekli ülkelerin milli programlarında sağladıkları gelişmeler hakkında bir rapor hazırladıkları yıllık 19+1 konsey toplantıları, NATO'nun sivil ve askeri kanat temsilcileri toplantıları, ayrıca, NATO'nun ve NATO üyelerinin, savunma / askeri alanda ilgili ülkeye yapmış oldukları ikili ve çok taraflı yardımların koordinasyonu için 19+1 düzeninde yıllık "Clearing House (Görüş Alış Verişi)" toplantılarıdır.

5.15.1. İttifaka Katılım Şartları

Ayrıca, siyasi, ekonomik, savunma ve askeri alanlarda müşterek faaliyetler icra edilmektedir. Bu kapsamda; Barış İçin Ortaklık (BİO) ülkeleri, kendi tespit ettikleri alanlarda BİO faaliyetlerine iştirak edebilmektedirler. NATO yetkililerince, istekli ülkelerin iştirak edeceği BİO faaliyet alanları seçilmekte ve anılan ülkeler bunlara katılmak için gayret göstermektedirler. Bu kapsamda yapılan çalışmalar, NATO'nun 2002 yılında yapacağı müteakip NATO zirvesinde, istekli ülkelerin NATO'ya üyelik konusunda ulaştıkları seviyenin gözden geçirilmesine ışık tutmuştur.

Bundan sonraki pakete, hangi ülkelerin üye olarak kabul edilecekleri 2002'e kadar belli olmamış ve yeni üye kabulü öngörülmemiştir. Üyelik için BİO (Barış İçin Ortaklık) üyesi olmak ön şart olarak kabul edilmiştir. Bu şart; NATO'ya üyelik için gerek şart olup yeter şart değildir. Ayrıca NATO'ya üye olan ülkelere yol gösterme amacıyla yukarıda açıklanan "Üyelik Eylem Planı" önerilmiştir. NATO'ya üye olacak ülkeler, bu plana dahil ülkeler arasından seçilecektir⁴¹³. İttifakın yeni üyelere

413 *Enhancing security and extending stability through NATO enlargement*, NATO Public Diplomacy Division, 1110 Brussels, Belgium, 2004

açılmasının altında yatan temel amaç NATO'nun askeri etkisini ve yeteneklerini genişletmek veya temel toplu savunma özelliğini değiştirmek değil, Avrupa'nın bütününde istikrarı artırmaktır.

NATO'nun kolektif güvenlik garantisi ve çokuluslu kuvvet yapılarına dayanmakta olması riskleri, sorumlulukları ve harcamaları paylaşarak yukarıdaki hedefe ulaşmanın en iyi yoludur. İttifakın dışı açılması, üç yeni üyenin katılımı ve BİO programı çerçevesindeki ortaklık ve işbirliğinin etkileri askeri açıdan dikkatlerin mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlara yönelmesini mümkün kılmıştır. Bu da kriz yönetiminin mukabele, takviye ve diğer ihtiyaçlarını hızlandırmak amacıyla tasarlanmış daha hareketli ve daha esnek yetenekler anlamına gelmektedir. Yeni üye olan ülkeler NATO'nun tüm misyon ve görevlerine katılacaklar, entegre askeri yapıya katılan diğer ülkelerle beraber NATO kuvvet yapılarının planlama, geliştirme ve personel sağlama faaliyetlerine dahil edileceklerdir⁴¹⁴.

5.15.2. Genişlemenin Fayda ve Mahzurları

1999 yılında Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin resmen NATO'nun bünyesine katılmasıyla, Orta ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkan jeopolitik boşluk alanı doldurulmuştur. Böylelikle, NATO ve ABD, Polonya'dan Adriyatik'e inen kuşak üzerinde yeni bir dengeleyici stratejik rol üstlenmiştir.

Üyelik sorumluluk ve yükümlülüklerini üstlenebilecek durumda ve buna gönüllü olan ülkelerin İttifak'a katılması, İttifak'ın genel siyasi ve stratejik çıkarlarına hizmet edecek ve Avrupa çapında güvenlik ve istikrarı pekiştirecektir.

Genişleme süreci, Merkezi ve Doğu Avrupa bölgelerinde barış ve istikrarın gelişmesine önemli katkı sağlayacaktır. Genişlemenin artarak devam etmesi, NATO'nun bölgedeki ağırlığını giderek artırarak, anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesine ve dolayısıyla bölgesel istikrarın daha da gelişmesine yardım edecektir.

NATO'ya katılacak ülkelerin, mevcut harp silah ve teçhizatlarını NATO standartlarıyla uyumlu hale getirme çabaları, Batı Dünyasının harp sanayisine olumlu girdiler sağlayacaktır. Genişleme sürecinde yeni birçok ülkenin müttefik ülke konumuna gelmesi; NATO topraklarının genişlemesine neden olacak, bu da ortaya çıkabilecek krizlere müdahalede NATO'nun coğrafi gücünü artıracaktır.

414 NATO *El Kitabı*,1999, s.15.

Genişlemenin, NATO için olumsuz tarafları da söz konusudur. Genişlemeye karşı olanların ileri sürdüğü en önemli nedenlerden biri, genişlemenin ortaya çıkaracağı askeri nitelikli sorunların karmaşık olmasıdır. Özellikle, kurumsal ve operasyonel temelli olan komuta kontrol yapılarındaki sorunların halli için, uzun bir dönem ve yoğun çalışmalar gerekmektedir. İttifakın, askeri krizlere tepki ve müdahale için yıllarca uğraşarak geliştirdiği bir kurumsal yapısı vardır. Aynı ekipmanlarla donatılmış, aynı eğitimi almış, benzer ünitelerde organize olmuş benzer düşüncelerdeki insanların oluşturduğu komuta kontrol yapısı, Soğuk Savaş boyunca ortak bir NATO doktrini çerçevesinde uyumlu bir davranış sergilemiştir.

Ancak, yeni kabul edilen ülkelerin her birinin silahlı kuvvetleri ise, önceden ait oldukları Varşova Paketi'nin doktrinlerine ve anlayışına uygun olarak yapılanmıştır ve özellikle de demokratik bir sistemde ve demokratik bir sistem için, silahlı kuvvetlerin rolü hakkında farklı görüşlere sahiptirler.

Her ne kadar ciddi bir reform dönemine girmiş olsalar da, bu kadar kısa bir süre içinde gerekenlerin hepsini yapmaları ve bir de buna ilaveten NATO komuta kontrol yapılarına uyum sağlamalarını beklemenin aşırı iyimserlik olacağı bariz bir gerçektir. Çünkü, hem maddi alanda (ekipman, lojistik, askerlerin eğitimi, iletişimi sağlayacak iyi derecede bir dil eğitimi, vb) hem de psikolojik (işbirliği ruhu oluşturulması, Batı'nın dost olarak kabul edilmesi, çıkarların ortaklığına inanılması, vb.) alanda yapılması gerekenler bir hayli fazladır ve hepsi de para, zaman ve psikolojik kabullenme gerektirmektedir .

5.15.3. NATO'nun Doğu'ya Doğru Genişlemelerinin Karşılaştırması

Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın, NATO'ya katılmaları ve birinci tur genişleme ile ilgili görüşmelerde ABD Senatosu özellikle, genişlemenin mevcut üyelere getireceği mali yük, Rusya'nın tepkisi ve daha geniş bir İttifak'ın hantal hale gelmesi olasılığı üzerinde duruyordu. Senatörlerin NATO'nun bütçe sürecini tam olarak anlamaları zor olduğundan, potansiyel maliyetlerin belirsiz, ancak üç üye aday ülkenin ekonomisinin ittifaka katılımın getireceği yükü karşılayacak yeterlilikte olduğuna inanılıyordu. Rusya konusundaki endişeler ise Yeltsin'in Kurucu Senedi imzalamakta gösterdiği isteklilikten dolayı memnuniyetle karşılanmıştır. Daha

genişlemiş bir NATO'nun tutarlılığı konusunda ise 19 üyeli bir NATO ile 16 üyeli bir NATO'nun birbirinden pek de farklı olmadığı düşünülmekteydi.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası ikinci tur genişlemesi, birinci tur kadar belirsizlikler göstermemiş olduğu inancıyla beraber, 1999 Washington 50. yıl zirvesinde NATO'nun yeni üyelik çağrısı yapmaması “açık kapı” politikasının inanılabilirliğinin sorgulanmasına yol açmıştır. Ancak Üyelik Eylem Planı'nın yaratılması ve bundan daha da önemlisi, NATO'nun resmen üyelik arzusundaki dokuz ülkenin kaydettikleri ilerlemeleri 2002 zirvesinde gözden geçireceğinin açıklanması genişlemeye taraftar olanların istediği etkiyi yaratmıştır. Buna karşın 2002 yılında ittifaka katılmaya istekli ülkeleri reddetmek, İttifak'ın inanılabilirliğini ciddi ölçüde sarsacaktı. 2001 yazında NATO Genel Sekreteri Lord Robertson'un ikinci genişleme konusunun 2002 Prag Zirvesi'nde görüşülecek konulardan biri olmaktan çıktığını açıklamasıyla artık soru “ne zaman” sorusundan ziyade “kim” sorusuna dönüşmüştü.

İkinci tur, Avrupa-Rusya-ABD ilişkilerinde yaşanan gelişmelerden sonra daha kolaylaşmıştır. ABD yönetimi, Soğuk Savaş ertesini ilk yıllarda, Rusya'nın nükleer cephaneliklerinde büyük ölçüde indirim yapma çabalarından vazgeçeceği veya halkın tepkisi sonucunda 1996 seçimlerinde Komünistlerin tekrar başa geçebileceğinden korkmaktaydı. Bush yönetimi ise 2001 yılının ilk yarısında Rusya'nın tepkisi konusuna 1996 yılındaki Clinton yönetimine oranla daha az önem veriyordu, çünkü Rusya artık yeni Amerikan dış politikasının odak noktalarından biri olmaktan çıkıyordu. Ayrıca, 1990'ların sonlarına doğru, ABD-Rusya ilişkilerindeki anlaşmazlığın aslında genişleme konusundan değil de Rusların özel bir bağı olan Sırbistan'a karşı gerçekleştirilen Kosova hareketinden kaynaklandığı yönünde yaygın bir kanı bulunmaktaydı. Soğuk Savaşın bitiminden itibaren o güne dek ABD-Rusya ilişkilerini en düşük düzeye getiren olay Kosova'da ortaya çıkan anlaşmazlıktı. Ancak, 11 Eylül'den sonra Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in terörizme karşı yürütülen harekatta özellikle Çeçenistan sorunu ile bağlantılı olarak işbirliği yapmaya istekli olduğunu açıklamasıyla ABD-Rusya ilişkileri hızla düzeldi ve kurumsallaşmış, güçlü bir NATO-Rusya işbirliğinin temelleri atılmaya başlandı. Sonuçta, Rusya'nın tepkisi ile ilgili olarak 1994-1997 yılları arasında hakim olan korkular büyük ölçüde azaldı.

Baltık Cumhuriyetleri ile ilgili olarak da hemen hemen aynı şeyler yaşandı. Rusya üç Baltık devletinin -Letonya, Litvanya ve Estonya- hiçbir zaman NATO üyesi olamayacağına dair bir “centilmenlik anlaşması” yapmak için oldukça uğraşmasına rağmen muhataplarından bu konuda yeterince destek bulamadı. O günden itibaren Rusya, bu ülkelerin İttifak üyesi olmalarını engelleyemeyeceğini kabul etmek zorunda kaldı.

İkinci tur genişlemenin gerçekleşmesi ile ilgili en önemli husus, artık Rusya'nın tepkisi konusunda bir endişe kalmamış olması değil, genişlemenin İttifak'ın işleyişi açısından ne anlama geleceği konusunda herhangi bir tartışma olmamasıydı. Belki 16'dan 19'a çıkmak o kadar büyük bir adım olarak görülmemiş olabilirdi. Ancak 19'dan 26'ya çıkmak konusunda ne düşünüldüğü konusunda açık bir görüş bulunmamaktaydı Rusya ile düzelmiş ilişkiler ve üye sayısında oluşan büyük artış ile İttifak'ın gelecekteki rolünün önemli ölçüde değişeceğini söylemek mümkün olacaktır.

Genişleme ile beraber asıl sorun olarak katılımcı ülkelerin, özellikle de Baltık ülkelerinin, İttifak'ı ve özellikle 11 Eylül'den sonra ABD'yi desteklemek arzusunda olmalarına rağmen kaynakları, nüfusları ve yetenekleri sınırlıdır. Bu genişlemenin askeri açıdan anlamlı olabilmesi için yeni üyeler arasında ya yüzölçümü açısından büyük ya da jeostratejik önemi olan bir ülkenin bulunması gerekmiştir. Bu durumda Bulgaristan ve Romanya'ya kapılar açılmıştır.

NATO, yeni bir NATO-Rusya oluşumu yaratmanın olasılıklarını araştırmaya, ve 2002 yılında yeni üyeler kabul etmeye karar vermiştir. Ancak, bir ittifak olarak mevcut ve gelecek tehditlere nasıl tepki vermesini bekledikleri konusunda üyeleri arasında derinlemesine bir araştırmaya girmemiştir. 1990'lı yıllarda NATO'nun Balkanlar için ne kadar önemli olduğunu sık sık hatırlıyoruz ama Balkanlar'ın NATO için ne kadar önemli olduğunu unutuyoruz. Bosna-Hersek ve Kosova'daki misyonlar, Sovyetlerin çökmesinden sonra NATO'ya yeni bir varoluş nedeni olmuşlardır. Ancak 11 Eylül'ü göz önüne aldığımızda, bu tür misyonlar önümüzdeki on yılda NATO'nun varlığı için yeterli olmayabilecektir. Avrupa ve Kuzey Amerika'ya (ve Rusya'ya) yönelik tehditler kıta Avrupa'sından değil, Avrupa'nın dışından kaynaklanmaktadır. NATO bugünün 5.Madde tehditlerine karşı üyelerini koruyacak bir örgüt haline gelebilecek uyarlamaları yapmalıdır. Genişlemekte olan

ve Rusya ile daha yakın işbirliği kurmaya çalışan NATO'yu bekleyen temel sorun budur⁴¹⁵.

Önümüzdeki aylar veya yıllarda İttifak üyeleri zor konular karşısında bir fikir birliğine ulaşmak için yine uğraş verecektir. Nitekim Soğuk Savaş yıllarında dahi Müttefiklerin anlaşamadıkları konular olmuştur. Ancak müttefikler sonuçta ittifak ahengini yakalamışlardır. NATO'nun iyi ve kötü günlerde birlikte çalışabilmesi bünyesindeki demokratik değişkenliklerden kaynaklanmaktadır. Nitekim 11 Eylül'den beri birçok önemli alanda geniş tabanlı fikir birliği sağlanmıştır.

NATO'nun büyüyen üye sayısı ile güvenlik işlerliğini yitirip yitirmeyeceğini sorgulaması yapıldığında ise: Daha geniş bir Kuzey Atlantik Konseyi ile ilgili daha birçok görüşün öne sürüleceği aşikardır. Ancak daha önceki genişleme turlarında da görüldüğü gibi, daha çok görüş daha fazla görüş ayrılığı anlamına gelmemektedir. Yeni aday olan yedi ülkeden hiçbirinin dikkat çekecek bir askeri yeteneği bulunmamaktadır ancak her birinin NATO için çok değerli olabilecek özel yetenekleri vardır. Böylesine güçlü bir politik taahhüde dayanan NATO, kaç üyesi olursa olsun, canlılığını daima koruyacaktır.

11 Eylül öncesinde Prag Zirvesi'nin daha ziyade NATO'nun genişlemesi konusunda odaklanacağı düşünülüyordu. Oysa zirvede yedi yeni ülkeye çıkarılan üyelik davetiyeleri geniş kapsamlı bir dönüşüm programının sadece bir parçasını oluşturdu. Ancak İttifak'ın genişlemesinin bu yedi ülke kabul edildikten sonra da stratejik bir şart olarak kalacağı konusunda güçlü bir fikir birliği vardır. Bunun nedeni de Avrupa Birliği'nin genişlemesi ile bir araya geldiğinde NATO'nun genişlemesinin Avrupa'nın ortak bir güvenlik sahası haline gelmesine yardımcı olacağıdır. Bu, Avrupa'yı artık savaşların çıkış noktası olmayan bir kıta haline getirmek doğrultusunda atılmış önemli bir adımdır⁴¹⁶.

11 Eylül'den sonra genişlemenin bir öncelik olarak kalmasının gerekip gerekmediğini soranlar olmuştur. 11 Eylül olayları ABD ile Avrupa'nın tüm demokrasileri arasında daha yakın işbirliği ve entegrasyonun önemini vurgulamışlardır. Eğer güvenlikle ilgili yeni tehditlerle başa çıkmak isteniyorsa anı değerleri paylaşan ve birlikte etkili biçimde hareket edebilecek ülkelerle mümkün

415 James M. Goldgeier, *Ne Zaman Değil, Kim?*, NATO Review, İlkbahar 2002

416 Lord Robertson, *NATO'nun Dönüşümü*, NATO Review, Sonbahar 2004

olan en geniş ve en kuvvetli ittifakın kurulması gerekmektedir. Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın 24 Nisan günü Senato Tahsisat Komitesi'ne hitaben söylediği gibi, "NATO'ya neden ihtiyacımız var? Neden ortadan kalkmıyor? Bunun cevabı gayet açık: herkes bu kulübe üye olmak istiyor. Demek ki NATO bir şeyleri doğru yapıyor...Kuzey Amerika ile sağlam bağları olan bir siyasi ve güvenlik örgütünün bir parçası olmak istiyorlar." Berlin duvarının yıkılmasından on yıl sonra ülkeler hala NATO'dan ayrılmaya değil, NATO'ya katılmaya çalışmaktalar. Bu nedenle NATO'nun açık kapı politikasının devamı ve bu kapının şartları sağlayan her devlete açık olması gerekliliği sürmektedir⁴¹⁷. Bugün Soğuk Savaş'tan sonraki ikinci genişleme turu tamamlanmış bulunuyor. Kuzey Atlantik Konseyi'nde artık 26 müttefik ülke bulunmaktadır. NATO'nun ve yeni üyelerin tarihlerinde ve de geniş Avrupa-Atlantik bölgesinde yeni bir dönem başlamıştır. Üyelik evliliğe benzetilebilir; bu evliliğin yürümesi artık eski ve yeni üyelere kalmıştır

417 Marc Grossman, Yeni Yetenekler, Yeni Üyeler, Yeni İlişkiler, NATO Review, İlkbahar 2002

6. NATO’NUN TRANSFORMASYONU

6.1. Transformasyonun Tanımı

Transformasyon, kısaca değişime ayak uydurma olarak tanımlanabilen bir terimdir. Değişim bir yaşam gerçeğidir. “Değişmeyen tek şey değişimdir” ya da “Aynı nehirde iki defa yıkanılmaz” felsefesi değişimle ilgili gerçeği en güzel şekilde ifade etmektedir. NATO’nun transformasyonunu çeşitli yönlerden ele almak mümkündür; bunların başında düşünce sistemi, daha sonra ise yetenek taahhütlerini yerine getirmede yer alan usul ve yöntemler gelmektedir.

Transformasyonu esas itibariyle; küresel güvenlik ortamındaki gelişmeler ve özellikle 11 Eylül sonrasında ortaya çıkan yeni durum çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin savunma politikaları ve Silahlı Kuvvetleri’nin yeniden yapılandırılması sonucu NATO’da başlatılan revizyon faaliyetleri olarak özetleyebiliriz. Bu konudaki düşünceler ABD’de 1990’lı yılların başından itibaren gündeme gelmeye başlamıştır. Ancak, Rusya’nın ABD ve NATO ile ilişkilerindeki gelişmeler NATO’daki transformasyon faaliyetlerine hız kazandırmıştır.

Bugün NATO çevrelerinde Transformasyona, büyük önem verilmektedir. “NATO etkili olmak istiyorsa radikal bir biçimde değişmek ve modernleşmek zorundadır aksi taktirde marjinalleşecektir” şeklinde ifade edilmektedir.

6.2. Düşüncede Dönüşüm

Soğuk Savaş sonrası dünyada tek bir süper gücün kalması sonucu ortaya çıkan “önleyici güvenlik”, “önleyici müdahale veya darbe” gibi terimlerin yanı sıra, 1’nci Körfez savaşını müteakiben egemen olan stratejist görüşlerin; Clausewitz’in güce dayalı yaklaşımı yerine, daha az kuvvetle, ağır bir çarpışmaya girmeksizin düşmana üstünlük sağlamayı öngören Sun-Tzu ya da Lidel Hart’ın görüşlerine kaydığı izlenmektedir. ABD’nin Vietnam yenilgisi sonrası dört elle sarıldığı Clausewitz’in sayısal üstünlük ve kesin sonuç yerinde azami kuvvet toplanması (önce kuvvetli ol, sonra kesin sonuç yerinden daha kuvvetli ol) ilkesi yerine⁴¹⁸; Sun-Tzu’nun “Savaşta amaç uzun seferler değil zaferdir. Bütün savaşları çarpışarak kazanmak ustalık değildir. Ustalık düşmanın direncini çarpışmadan kırmaktır,

⁴¹⁸ Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Spartaküs Yayınları, Ekim 1997 İstanbul, s.215-217

şehirleri kuşatmadan ele geçirmektir. Savaşta sür'at esastır, düşmana beklenmeyen istikametten ilerleyerek savunulmayan yere saldırmaktır”⁴¹⁹ görüşünün son Irak savaşında uygulandığını görmekteyiz.

Yeni muharebe sahasında Clausewitz'in uygulamaları artık pahalıya mal olmaktadır. Sun-Tzu'nun yaklaşımı ile; özel kuvvet harekâtı, kara, deniz ve hava harekâtı diyebileceğimiz klasik harekât nevelerine, bir dördüncü harekât nevi olarak katılmış ve ağır çarpışmaya girmeden düşmana üstünlük kazanma ilkesi müşterekliği kaçınılmaz hale getirmiştir⁴²⁰.

Kuvvetlerin muharebe sahasındaki ilişkilerinde dört aşama ön plana çıkmaktadır:

1. İlk aşama; kuvvetlerin birbirine olabilecek olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik tedbirlerin önem kazandığı dönemdir.
2. İkinci aşama; kuvvetler arası koordinasyon sağlanması dönemidir.
3. Üçüncü aşama; koordinasyonun ötesinde bütünleşme ihtiyacına cevap verecek entegrasyon aşamasıdır.
4. Dördüncü aşama; entegrasyonun da yeterli olmadığı; aynı bölgede bir çok harekâtın aynı anda icra edilmesi ihtiyacına cevap verebilmek amacıyla, bir komutan emrinde, müşterekliğin gerekli olduğu aşamadır. Müşterekliğin sadece kuvvetler arasında değil, gerekli olan sivil teşkillere de sağlanması önem kazanır.

Koalisyon boyutunun da eklenmesiyle, harekâtla ilgili koalisyon üyelerinin ortak bir algılama ve düşünce sistemine olan ihtiyaç, yeni bir eğitim boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşünsel transformasyonun bir diğer önemli boyutu da, kaynak plânlamasındaki önceliklendirmede ortaya çıkmaktadır. İhtiyaç duyulan yeteneklerin tespiti ve kaynak tahsislerinde, her kuvvete hizmet edebilecek yeteneklere öncelik verilmesini esas alan bir sistem, sonsuz ihtiyaçların sınırlı kaynaklarla karşılanabilmesine imkân sağlayacaktır⁴²¹.

NATO, hâlen tarihinin en büyük sistematik değişikliklerinden birini yaşamaktadır. NATO platformlarında “Eğer NATO etkili bir organizasyon olarak kalmak istiyorsa radikal bir şekilde değişmek ve modernleşmek zorundadır” anlayışı

419 Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, www.artofwarsuntzu.com,s.6

420 a.g.e.

421 NATO'nun Transformasyonu,HAK Bilgi notu, 31 Ekim 2003

hâkimdir. NATO'nun Kuvvet Hedefleri, aynı dönemde kolordu seviyesinde karada ve denizde, eşidi üç harekât yapabilecek bir yapıya sahip olmayı hedeflemektedir. Bu kuvvet hedefi ile eskiden tamamen savunmaya dayalı olan anlayış değiştirilmiştir. Aynı anda biri beşinci madde uygulaması, diğer ikisi ise barışı destekleme harekâtı olmak üzere (eğer beşinci maddenin uygulanmasına ilişkin harekât icra edilmeyecek ise, her üçü de barışı destekleme harekâtı olarak) NATO Kuvvet Hedefleri belirlenmiştir. Bu, NATO'nun artık NATO toprakları dışına yöneldiğinin ve hedef değiştirdiğinin açık bir göstergesidir.

6.3. Askeri Dönüşüm

NATO İttifakı'nın temel amacı başlangıçtan bugüne kadar ortak savunma olmuş ancak artık bu sorumluluktan kaynaklanan görevler İttifak'ın Soğuk Savaş süresince- ve hatta geride kalan on yıllık dönem boyunca-planlamış olduklarından çok daha farklı şekle bürünmüştür. Hiçbir toplumun %100 güvenli olmadığı günümüzde, terörist saldırılar, kitlesel kayıplara yol açacak saldırılarla nasıl bir tehlike yarattıklarını açıkça ortaya koymuştur. Tehlikenin boyutu, özellikle de ellerinde bulundurdukları kitle imha silahları (WMD-Weapons of Mass Destruction) göz önüne alındığında, oldukça vahimdir.

NATO Prag 2002 ve İstanbul 2004 zirveleri ile NATO çerçevesinde son iki yılda gerçekleştirilen yapıcı değişiklikler, İttifak'ın tarihindeki onar yıllık dönemlerin hiç birinde gerçekleştirilememiş ölçüdedir. Prag Zirvesi askeri dönüşüm için önemli bir kilometre taşı olmuş ve İttifak'ın faaliyetleri de oldukça hız kazanmıştır.

NATO, yedi yeni ortağı İttifaka katılmaya davet etmiştir. Nisan 2004'te; Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya yeni üyeler oldular. Yeni üyelerin her biri terörizme karşı küresel savaşa ABD yanında katkılarda bulunmuşlar, müttefik NATO askerleri ile birlikte Afganistan da ve ABD'nin oluşturduğu koalisyonla Irak'ta görev almışlardır. Bu ülkelerin NATO ile bütünleşmeleri, Avrupa'da güvenlik ve refahın oluşturulması konusundaki ortak hedef için önemli bir adım sayılmıştır.

Teröre karşı savaşta önemli adımlardan birisi olan Afganistan harekâtı ile NATO, Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik Gücü'nün (İSAF) komutasını üstlenmiştir. NATO, Prag Zirvesi'nde, Kabil'de güvenliğin sağlanması görevini

Birleşmiş Milletlerden devralmayı kabul etmiştir ve bu NATO'nun Avrupa dışındaki ilk görevi olarak tarihe geçmiştir. Bugün, 6 bini aşkın NATO askeri Afganistan'da görev yapmaktadır.

Irak'ta gerçekleştirilen harekattan sonra NATO üyesi Polonya'ya, Irak'taki çokuluslu tümenin komutasını üstlenmesinin ardından NATO; güç yaratmak, planlama ve iletişim alanlarında destek sağlamıştır. NATO'nun, Afganistan ve Irak'taki faaliyetlerinin başarısı, "bölgeden çekilmeli ya da işin dışında kalmalı" tartışmalarına son noktayı koymuştur. NATO her ikisinin de içindedir.

NATO, Prag Zirvesi'nden önce terörizme karşı koymak için attığı ilk adımlardan birisi olan Faal Operasyon Girişimini de (OAE-Operation Active Endeavour) sürdürmektedir. Bu girişim, NATO'nun 5. Madde'sinin önemli bir unsuru olarak, A.B.D.'deki 11 Eylül 2001 terörist saldırılarına karşılık vermek amacıyla müttefik gemileri ve uçaklarınca, Akdeniz'de devriye gezerek ve terörist olduklarından kuşkulanan araçları durdurarak önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bugüne kadar OAE güçleri Doğu Akdeniz'de tanımlama, izleme ve kuşku duyulan gemilere bordalama olmak üzere 48 operasyon yapmış ve 421 sivil gemiye de Cebelitarık'ı Boğazı'nı geçmeleri sırasında eşlik etmiştir.

Yine bu dönemde NATO, NATO Tepki Gücü (NRF)'yi kurmuştur. Etkili bir operasyon kapasitesi yaratması için Ekim 2004'te faaliyete geçmesi planlanan NRF (NATO Response Force), ortaya çıkacak herhangi bir tehdide karşı vurucu ve teknik üstünlüklere sahip, istenilen yerde kısa süre içinde (beş ile 30 gün arasında) konuşlanabilecek yapıda, 21 bin kişiden oluşan bir ortak güçtür.

NRF, dönüşümün başını çekecek en önemli organ olduğunu kanıtlamıştır. NATO askeri yetkilileri de NRF güçlerinin sahip olması gereken hazırlık ve kapasite standartlarını yaratmakta ve başarılarını sergileyecek süreçleri gerçekleştirmektedirler. NRF'den esinlenen dönüşüm, İttifak başkentlerinde de kendini hissettirmektedir. Müttefikler, ulusal yasaların, askerlerin çabuk ve hızla konuşlanması yolunda bir engel olduğunu görmüşlerdir ve bu konuda müttefiklerin çoğu, yasal olarak konuşlandırılacak asker sayısını çoğaltmak amacını gütmektedirler.

NATO müttefikleri, hızla büyüyen krizlerin üstesinden, harekete geçirilip konuşlandırılabilir ortak güçlerle, etkili biçimde gelebilmek için Prag Zirvesi'nde

komuta yapısını modernleştirme ve çevikleştirme kararı verdiler. Haziran 2003'le onaylanan bu yeni yapıya göre, dokuz ana karargahın dağıtılarak, NATO operasyonlarının kumanda ve denetiminin dünyanın herhangi bir yerinden gerçekleştirilmesi olanağı sağlandı.

NATO, komuta yapısındaki reformun bir parçası olarak, Müttefik Transgformasyon Komutanlığı ACT (Allied Command Transformation), Mükemmeliyet Merkezleri ve bir diploma verme sürecinin yanı sıra, yeni bir güç planlama ve oluşturma yaklaşımı geliştirdi. İttifak'ın dönüşüm sürecinin itici gücü olarak ACT, Avrupa ve Atlantik ötesi çerçevede askeri işlerlik kazandırmayı sağlamayı amaçlamaktadır.

NATO, Çek Cumhuriyeti'nin liderliğindeki çokuluslu Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer (CBRN) Savunma Taburunu, eğitim ve tatbikatlara hazır hale getirmiştir. Tam anlamıyla "ayakları üstünde durduğu" zaman, bir CBRN saldırısına tıpkı NRF gibi, tek başına ya da NATO güçleriyle birlikte, anında karşılık verecek duruma da gelmiş olacaktır. CBRN Savunma Taburu, İstanbul zirvesinden önce operasyonlara hazır duruma gelmiştir⁴²².

6.4. İttifakın Dönüşüm İhtiyacı

Güvenlik ortamı değişmeye devam ettiği müddetçe, İttifak da etkinliğini sürdürebilmek amacıyla, kendisini yenilemek, dönüşüm sürecinden geçmek zorundadır. İttifak, Avrupa merkezli geleneksel misyonuyla yeni küresel tehditler karşısında yeni bir denge oluşturmak, ayrıca yeni tehditlere karşı hızlı ve esnek karşılık yöntem veya kabiliyetleri geliştirilmesini de içeren yeni görevlerini yapabilmesini sağlayacak askeri yeteneklere sahip olmalıdır. Prag Zirvesi, bütün bu alanlarda NATO'nun 21'nci yüzyılın güvenlik tehditleriyle etkin bir biçimde mücadele edebilmesini temin amacıyla bir dönüşüm sürecini harekete geçirmiştir. Terörizme karşı askeri konseptin kabulü ve bu arada özel askeri yeteneklerini geliştirirken, terörizme karşı bir Ortaklık Eylem Planının kabulü ve uluslararası toplumun bu alandaki çabalarına destek verileceği yönünde yapılan niyet beyanlarıyla Prag Zirvesinde terörizmle mücadelede NATO'nun rolüne açıklık kazandırılmıştır. Zirvede alınan kararlar, Afganistan'da ISAF'ın komutasının

⁴²² Ian Brzezinski, *NATO: Bir Dönüşüm İttifakı*, ABD&NATO Bir Amaç İttifakı, E-Journal USA, Haziran 2004, C.9, S.2, ss. 8-9

üstlenilmesine ve Polonya'nın Irak'ta birlik kurmasına destek verilmesine kadar uzanan süreçte başlangıç niteliğini teşkil etmiştir.

Prag Zirvesinde müttefikler modern askeri hareketler için gerekli belli başlı alanlarda yeteneklerin geliştirilmesi yönünde siyasi taahhütler altına girmişlerdir. Yeni üyelerin katılımları ile 2004 yılı Mayıs ayında NATO 26 üyeli bir örgüt haline gelmiştir. Ancak, örgütün çalışma metotları İttifak'ın 12 üyeli olduğu 1950'li yıllardan bu yana pek fazla değişiklik göstermemiştir. Yeni stratejik ortamda etkinliğin sürdürülebilmesi bakımından müttefikler artık daha esnek ve kısıtlı bir bürokratik yapının oluşturulması ihtiyacını duymuştur. Bu amaçla Prag Zirvesinde güçlü bir başlangıç yapılmış, toplam 467 olan komitelerin sayısında %30 indirimle gidilmiştir. Prag'da kabul edilen reform paketleri, yeni girişimler ve programlar, ileriki yıllarda İttifak faaliyetlerinin özünü teşkil edecektir. Faaliyetlerin odak noktasını ise (tüm tehdit ve saldırılara karşı) NATO üyelerinin ülkesi ve halkıyla silahlı kuvvetlerinin güvenliğinin garanti altına alınması ihtiyacıyla uyumlu, gerçekçi ve sonuç alınabilir önlemler oluşturacaktır⁴²³.

11 Eylül günü dünya tarihinde oldukça büyük bir trajedi olarak yerini almıştır. Ancak sonuçları açısından bakıldığında NATO'nun geleceğini belirleyen önemli bir gün olarak karşımıza çıkmaktadır. NATO 5. maddeyi ilk defa uygulamaya koyarak üyelerinin bütünlüğünü ve terörizm, kitle imha silahları ve bunları fırlatma vasıtalarının yayılması ile ortaya çıkan yeni güvenlik tehditlerini karşı kararlı bir tutum içinde olduğunu göstermiştir. NATO üyelerinin 11 Eylül trajedisi karşısındaki bireysel ve toplu davranışları ile NATO tarihi boyunca her zaman yeni tehditlerle başa çıkmaya ve yeni fırsatlardan yararlanmaya hazır olduğunu açık olarak göstermiştir. İttifak'ın bugün hala önemini korumasının ve NATO'nun Avrupa-Atlantik bölgesinin istikrar ve güvenliğinin mihenk taşı olmasının en önemli sebebi de budur⁴²⁴.

6.4.1. Prag Zirvesinin Getirdikleri

11 Eylül günü dünyanın aslında hiçbir yerinin yeteri kadar güvenlikte olmadığı görülmüştür. 11 Eylül ve onu takip eden günlerdeki olaylar ittifak üyelerinin karşısına çıkan yeni tehditlerin üstesinden gelmekte birbirine yardımcı olmak

⁴²³ 21 nci Yüzyılda NATO, S.21

⁴²⁴ Marc Grossman, *Yeni Yetenekler, Yeni Üyeler, Yeni İlişkiler*, NATO Review, İlkbahar 2002

açısından ne kadar önemli olduklarını bir kez daha göstermiştir. NATO'nun güvenlik açısından önemi 11 Eylül'den sonra azalmamış; aksine daha da artmıştır⁴²⁵.

NATO Bakanları 2001 Aralık ayında tüm müttefiklerin terörizm, kitle imha silahlarının ve bunları fırlatma vasıtalarının yayılmasının ortaya çıkardığı tehditlerle başa çıkmak konusunda müşterek çabaları arttırmaya karar vermişlerdir. Daha sonra Mayıs ve Haziran aylarında Reykjavik, Roma, ve Brüksel'deki toplantılarında bu yönde daha başka taahhütlerde de bulundular. Prag'da ise Müttefik liderler NATO'nun yeni tehditlerle başa çıkma yeteneğini arttıracak bir eylem planını onaylamışlardır. Böylece “Yeni yetenekler, yeni üyeler, yeni ilişkiler” olarak özetlenebilecek olan bu gündem, kalıcı değerleri ve ortak hedefleri halkların özgürlük, ortak miras ve uygarlığını korumak, tüm halklar ve hükümetlerle barış içinde yaşamak ve Kuzey Atlantik bölgesinin istikrar ve refahını geliştirmek⁴²⁶ yansıttığı gibi, İttifak'ı yeni yönere götürecekti⁴²⁷.

Prag'da yapılan zirvede liderler Avrupa'da gerçekleşen köklü değişiklikleri ve NATO'nun bu değişiklikleri mümkün kılmadaki önemli rolü üzerinde konuşmuşlardır. NATO liderleri Atlantik İttifakı'nın kuvvetini, bütünlüğünü ve enerjisini teyit etmişler, NATO'nun temel ilkeleri ortak değerler ve toplu savunma ve Atlantik ötesi bağın varlığı yönündeki taahhütlerin her zamankinden daha önemli olduğunun üzerinde durmuşlardır.

6.4.2. Koalisyon Oluşturma İhtiyacı

11 Eylül saldırıları sonrası hesaplarda, Bush Yönetimi Birleşmiş Milletlerin 1991'deki Körfez Savaşı'nda Irak'a karşı oluşturduğu geniş tabanlı milletler koalisyonu biçimini geliştirme niyetinin işaretini vermiştir. Bu devletler koalisyonunun çekirdeğinde ise NATO İttifakı bulunmaktaydı. Atlantik'in her iki yakasındaki idareciler için Taliban ve El Kaide'ye karşı herhangi bir askeri operasyonda NATO'nun merkeziliğinin İttifakı transatlantik güvenlik rejimine bir köşe taşı olarak sunmasında anahtardı. Avrupalılar için 11 Eylül saldırıları NATO'ya büyüklüğünü ve organizasyonun yeni güvenlik açıklarına engel olma kabiliyetini ABD'ne gösterebilmesi fırsatını verdi. Amerikalılar için NATO katılımı askeri saldırılara arttırılmış bir derecede meşruiyet kattı ve transatlantik bağlantıyı ERRF

425 a.g.m.

426 *Kuzey Atlantik Antlaşması*, 1949 Washington DC

427 Marc Grossman, a.g.m.

gibi Avrupa'daki acil güvenlik yapılanmalarıyla yeni rekabet çehresinde yeniden tanımladı.

Avrupa-Amerikan ilişkileri buldukları çok katmanlı yapı nedeniyle geleneksel haliyle karmaşık olagelmıştır. Örneğin, geniş bir seviyede, Birleşik Devletler ve Avrupa devletlerinin hepsi arasında toptan yarımküresel ilişkiler görülür. Bu ilişki Birleşik Devletlerin Avrupa'nın politik, ekonomik ve güvenlik unsurlarında birleşmesine desteği ile karakterize edilmiştir ve çoğu defa İttifakın Avrupalılaştırılması veya bir AGSK kurulması eğilimi akımlarıyla da açıklanabilecek iken ABD ve AB arasındaki karşılıklı etkileşim ile ifade edilir⁴²⁸. Böylece, ABD ve İngiltere ya da ABD ve Fransa arasındaki gibi iki taraflı ilişkiler transatlantik ilişkileri tıpkı NATO'daki Fransız ayrışması durumunda veyahut ABD ve İngiltere arasında süren "özel ilişki" durumunda olduğu üzere gölgeler. Halihazırda, her bir Avrupa devleti arasındaki iki taraflı ilişkiler o milletlere ait güvenlik ve yabancı sözleşmelerini etkileyebilir.

6.4.3. Koalisyon Oluşturma Çalışmaları

Müttefiklerle olan karşılıklı güvenlik etkileşimleri, ABD'de ardı ardına gelen yönetimler Avrupa'daki çoklu ve ikili ilişkileri lehlerine çevirmeyi başarmışlardır. Soğuk Savaş sonrası çağda, ABD, gittikçe artan bir şekilde, operasyonlara güç veya nitelik katmaya istekli belli başlı devletlere itimat ederek isteklilerin koalisyonunu geliştirmeyi gerekli bulmuştur. Mesela, Körfez Savaşı esnasında ABD her bir NATO üyesinden birlik veya diğer askeri kaynaklar beklememiştir, ancak bunun yerine müttefik olsun olmasın Washington'un yararlı bulduğu kabiliyetlere haiz bu devletlere güvenmiştir. Sonuçta halen "bir nesildeki en büyük ve en yetenekli uluslararası askeri koalisyonu"⁴²⁹. Örneğin, Irak'taki deniz ablukası NATO üyelerinden Arjantin ve Avustralya'ya değişen devletlerden oluşan 60 gemiden oluşmaktaydı. Körfez Savaşı sırasındaki problemler Washington'un güçleri koordine etmek için birleşik bir komuta ve kontrol yapısı oluşturmaya çabalamasıyla ortaya çıkmıştır. Fransızlar ve İtalyanlar BAB himayesi altında görevli Avrupa deniz birimleri için ayrı bir rol oynamak istediler. Bu bağımsız role ABD'nce ve NATO'daki Atlantik devletlerince (İngiltere, Kanada, Hollanda ve Danimarka dahil)

428 Tom Lansford, a.g.e. s.83

429 Gary G. Sick and Lawrence G. Potter, "Introduction," in Gary G. Sick and Lawrence G. Potter, eds., *The Persian Gulf at the Millennium: Essays in Politics, Economy, Security, and Religion*, New York 1997, St. Martin's, s.1

karşı çıkıldı. İngilizlere göre, “kuşatmanın etkin bir biçimde gerçekleştirilmesinden önce Amerika’nın NATO’nun ve yeni şekillenmiş koalisyonun egemenliğini kazanmasını sekteye uğratmasıyla daha alakalı politik oyunlar vuku bulmaktaydı”⁴³⁰. Son olarak Amerikalıların bulduğu çözüm basitçe BAB kuvvetlerine ayrı bir bölgede savaş düzeni aldırılmaktı.

Müteakip Bosna ve Kosova’daki Amerikan odaklı askeri operasyonlar birleşik komuta sisteminden yoksun çok katmanlı koalisyonlarında kalıtsal olarak gözlenen problemlere katkıda bulundu. Her iki operasyonda da görevlerin yerine getirilmesi ve hedefler konsensüsüne varılmasında problemler vardı⁴³¹. NATO üye ülkeleri arasında Kosova’daki hava hareketinin gerçekleştirilen günlük operasyonlarında aşırı miktarda politik müdahaleler bulunuyordu⁴³². Kosova’daki saldırılar hava operasyonlarında yarar sağlayacak keskin güdümlü mühimmat ve hareket taktiği yeteneklerine sahip sadece birkaç ülke olduğundan Avrupa askeri becerisinin değişken niteliğini gözler önüne serdi⁴³³. ABD Temsilciler Meclisi’nin teyidinden önce İngiliz parlamentosunda Kosova savaşının Avrupa ve ABD kuvvetleri arasındaki hatırı sayılır derecedeki yetenek farkının olduğu belirtilmekteydi. Muhafız bir Bilim Kurulu raporu gösterdi ki “Birleşik Devletler ve müttefik ordu komutanları ve diğer resmi görevliler ABD’nin yeni nesil askeri teknolojilerine yaptığı eşsiz yatırım yetisiyle NATO’nun ve diğer müttefiklerinin gelecek muharebe alanlarında ABD kuvvetleriyle etkili bir biçimde mücadele verememesine doğru gidiş riskinin doğduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.”⁴³⁴ *The Economist*’in de belgelediği üzere:

“Avrupa hükümetlerine göre, harita üzerinde kendi köşelerindeki sınırsız Amerikan gücünün bu ender karşılaşılacak manzarası korkutucu ve caydırıcıydı. Gizli bombalar ve keskin güdümlü mermilerden oluşan Amerikan cephaneliği karşısına konulduğunda çoğu silahlarını küçük düşürücü bir şekilde modası geçmiş buldular. Bir kere başlayınca, bu Avrupalıların üzerinde çok az bir politik etkiye

430 Theodore Craig, *Call for Fire: Sea Combat in the Falklands and the Gulf War*, John Murray Press London 1995, s.168.

431 Suzanne Daley, *NATO Quickly Gives the U.S. All the Help That It Asked*, The New York Times, 5 October 2001

432 Wesley Clark, *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo, and the Future of Combat*, Public Affairs, Washington, D.C., 2001

433 Kosova Operasyonu boyunca, bazı yetenekler Fransa ve İngiltere tarafından sınırlandırılmışlardır.

434 Bryan Bender, *US Worried by Coalition 'Technology-Gap'*, Jane's Defence Weekly, 29 July 1998, s. 8.

sahip oldukları Beyaz Saray ve Pentagon'dan yürütülen bir Amerikan savaşına dönüştü.”⁴³⁵

Buna istinaden savaş koalisyonun zararları uyarınca Körfez Savaşı ve Balkan cephelerinin dersleri iki katlıydı:

1. Birleşik karar verici prosedürlerle saf bir komuta ve kontrol yapısı kurmak zordur; ve

2. İttifak üyelerinin büyüklükleri sofistike Amerikan askeri kaynaklarıyla gerektiğinde karşılıklı uğraşabilmelerini sağlayacak askeri becerilerini eksiltiyordu

İlaveten, müttefikler arasında bir hareket konsensüsü oluşturma becerisi NATO hareketleri için her zaman varolacak potansiyel güçlük çıkaran bir unsur sunuyordu. NATO merkezli bir askeri operasyonu idareye yönelik herhangi bir gayret; müttefik varlıklarını ve prosedürlerini harekete geçirmek için bilhassa Avrupa-Amerikan anlaşmasına bağlıydı. Bu durum, ABD'nin herhangi bir operasyon için birleşik katmanlı bir komuta sistemi geliştirme tercihini kuvvetlendirdi⁴³⁶.

6.4.4. “*Ya Bizimlesiniz Ya da Onlarla*” Söylemi

Milletlerarası ilişkiler teorisi ilkelerine göre, devletler hegemonik güçler karşısında ya kervana katılma ya da denge kurmaya eğilim gösterirler. Soğuk Savaşta, Avrupa devletleri, Sovyetler Birliği karşısında dengeyi bulmak için ABD ile aynı safta yerlerini almışlardır. Sovyetlerin çöküşüyle birlikte, çok kişi Avrupa devletleri Amerikan egemenliği altında ezileceğini ve Amerikan güvenlik veya ekonomik olgunluğu karşısında dengeyi sağlama çabalarına girişeceğini ummuştur⁴³⁷. Doğrusu, çoğu aydın ve siyasetçi AGSK'yı tetikleyen şeyin yenilenmiş dengeleme baskılarının oluşumu olduğunu kesinlikle vurgulamıştır⁴³⁸. Amerikan güvenlik olgunluğunun bir kanıtı olarak, NATO da ilk kurbanlardan biri olmalıydı.

Milletlerarası politikaların tarihi ve teorisi genellikle ittifakların en nihayetinde çözüldüğünü dolayısıyla, NATO çözülmeliydi, genişlememeliydi. Hiçbir ittifak ilelebet barışı yaşatma şansını bulamamıştır; sıra dışı bir gücün tek bir devletin

435 "The Ageing Alliance," The Economist, 23 October 1999, s. 6

436 Jerome Paolini, "A French Perspective," in Michael Brenner, ed, Multilateralism and Western Strategy (New York: St. Martin's, 1995) 105-106.

437 John Mearsheimer, *Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War*, International Security 19, no. 3, Summer 1990, ss 5-56.

438 Kenneth N, Waltz, *Structural Realism After the Cold War*, International Security 25, no. 1, Summer 2000, s. 5-42.

ellerinde sahiplenilmesi de tipik olarak rakipler arasında kervana katılma değil dengeye ulaşma davranışını teşvik etmektedir. Hal böyleyken, Sovyet Birliği'nin kendi kendine dağılması ışığında, ABD'nin de Avrupa'dan askeri olarak ayrılmasını veya bir kontra-hegemonik koalisyon oluşturmak için Avrupalılarca dışlanmasını beklemek mantıklı görünmekteydi⁴³⁹.

Dengeleme eğilimi özellikle İngiltere gibi asırlardır dış siyasetini hakimiyetlerini sürekli sabitlemek için koalisyonları kaydırmak veya ittifaklar geliştirmek prensipleri üzerine bina etmiş milletlerde gözlenmektedir. Avrupa tarihi boyunca İngiltere, Avrupa Kıtası üzerindeki hakimiyeti engellemek maksadıyla sürekli dengelemeye gayret etmiştir.

Başka bir süper güce istediğini yapmayı dayatmak için bir süper gücün yanında yer almakla, tek bir süper güçle beraber, tartışma olmaksızın aynı kervanda gitmek oldukça başka bir şeydi. Bu ise İngilizlerin uzun soluklu tek başına ya da bir koalisyon başarısıyla olsun, baskın olan veya olmaya yakın bir güçle aynı seviyeye gelmeye çalışma geleneğine zıt düşmekteydi. Bu, güç dengesinin klasik prensibi, son dört yüzyıldır İngiliz siyasetinin temel direği olmuştur. Mantığı İsraili devlet adamı Abba Eban tarafından özetle toparlanmıştır: "Güç dengesinde seçenек, çoğu kez savaşları provoke eden ve hiçbir zaman barışı sağlamayan güç dengesizliğidir."⁴⁴⁰

Yine de furyaya uymak Soğuk Savaşın bitişi şafağında bile devam etmiştir. Bunun için bazı sebepler vardır. İlki, daha önce de belirtildiği gibi, Soğuk Savaşın bitmesi Batı Avrupa tarafının yüzleştiği güvenlik tehditlerine bir son manasına gelmemektedir ve NATO bu risklerle mücadelede en iyi araç olmaya devam edecektir. İkincisi, ve bir önceki maddeye bağlı olarak, Amerikan askeri üstünlüğü ve ileri becerisi "gerçeği" ve NATO'nun, o güce erişilebilmesi için, Avrupalıların elinde bir vasıta olarak gerekliliğidir. Üçüncüsü, özellikle AB'nin eski Yugoslavya'da edindiği tecrübeler ışığında ODGP'yi geliştirmeleri hedeflerinde başarısızlık geçmiştir. Anlamli otonom Avrupa güvenlik kimliği potansiyeli şimdi ve yakın gelecekte kaynak eksikliği ve karşıt harcamaya mecbur kılacaktır. Dördüncüsü, özellikle ekonomik alandaki güvensiz bölgelerde oluşan mevcut bağlardır. Avrupa ve ABD uluslararası ekonomik dengeyi sağlamaya çalışan birçok kurumda ortak olarak yer almaktadırlar. Bu ilgi ortaklıkları güvenlik küresinde açığa

439 John M. Goldgeier, *Not Whether But When: Book Review*, Political Science Quarterly 115, no. 2, Summer 2000, s.315.

440 Owen Harries, "The Anglosphere Illusion," National Merest 63, Spring 2001, s.135

vurulmaya devam edecektir⁴⁴¹. Beşincisi ve son olarak, çağdaş statükodan memnun devletler birlikte hareket etmeye meyleder ve uluslararası sistemin devamlılığını korumaya çalışırlar. Transatlantik güvenlik rejimi çok nazik anlarda NATO'nun varlığını sürdürmesine olan desteklerini belli etmiş üye ülkelere birçok faydalar sağlamıştır. Avrupalılarca daha kapsamlı bir otonominin diretilmesi bile NATO'nun merkeziliğini devam ettirmesi için düzenlenmiştir. Bu kapsamda AGSK'ya olan eğilimi belirlerken; AGSK'nın iki ilkeyle yönetilmesi söylemi karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, transatlantik bağlantıyı güçlendirmek, Avrupa-Atlantik bölgesinde barışı, güvenliği ve demokrasiyi sağlama amaçlı bir siyasetin ana parçasını meydana getirecektir. Avrupa'nın eylem için daha fazla bir kabiliyete sahip olması halinde bile NATO ve Avrupa güvenliği için ABD'nin öneminin azalmayacağı açıktır. İkinci olarak ise, İttifakın Avrupa sütununu güçlendirmek ve AB'nin bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Siyaseti için politik ve yapısal önkoşullar yaratarak bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği üretmek aynı madalyonun iki yüzü olarak görülmektedir.⁴⁴²

Bir müttefikin birincil misyonu üyeleri dış tehditlerden korumak, bir kolektif güvenlik sisteminin birincil misyonu ise iç tehditlere karşı korunmak iken her iki milletlerarası düzenleme tipinin ikincil misyonu müttefiklik veya sistem yönetimidir⁴⁴³. ABD, genellikle NATO içinde dahili koalisyonlar inşa ederek müttefikler arası güvenlik ilişkilerini idare etmeyi sürdürmektedir. Yönetim çabalarında ise, ABD'ye İttifakın oldukça gelişmiş bürokrasisince yardım edilmektedir. NATO kendi istekleriyle ittifakı teşvik etmeye ve mütemadiyen varoluşunu güvence altına almaya çalışan çok sayıdaki bürokrattan oluşturulmuştur⁴⁴⁴.

Sonuç olarak, hem üye ülkelere fayda sağlayan hem de İttifakın önemini güçlendiren bir sürü ilerleme kaydedilmiştir. Bu gerek üstü kapalı gerek aşıkâr prosedürler NATO'nun idamesi lehine çalışmaktadırlar. Bu idameyi sağlarken;

Birleşik kuvvet yapıları ve planlaması her üyenin ittifak amaçlarını yansıtan askeri duruşunu saldırı endişelerini düşürerek ve güvenlik ikilemleri dinamiklerini

441 Robert J. Lieber, "No Transatlantic Divorce in the Offing," *Orbis* 44, no. 4, Fall 2000, ss. 571-85.

442 Tom.Lansford,a.g.e., s.87

443 Waltz, "Structural Realism," 22.

444 Gunther Hellmann and Reinhard Wolf, *Neorealism, Neoliberal Institutionalism, and the Future of NATO*, *Security Studies* 3, no. 1, Autumn 1993, s. 20.

açıklığa kavuşturarak yeniden şekillendirir. Kuvvet özelleştirilmesi üyenin kabiliyetlerini, kuvvetlerini özel olarak milli gayeleri için kullanmaya mecbur etmektedir. Müttefik meslektaşlarıyla düzenli olarak karşılıklı çalışan rütbeli askerler, milli menfaatlerinin ötesine geçerek daha paylaşımsal bir kültürde sosyalleşirler. Bu rütbeliler ülkelerinin tercihlerini buna göre tekrar şekillendirmek için gayret gösterebilirler⁴⁴⁵.

Bundan ötürü, 11 Eylül saldırılarının muhasebesinde bir kurum olarak NATO 5'nci Madde deklarasyonunu geçerli kılmak ve ABD'ye yardım için sert adımlar atmak üzere kendi baskısını oluşturmuştur.

ABD, aynı zamanda, İttifaktan 5'nci Madde'yi aktif olarak talep etmişti. Ne var ki, ABD bütün müttefiklerinden destek kuvvet veya malzeme istemiyordu. Bunun yerine Bush Yönetimi müttefik ülkelerden politik desteği tavana vurduracak ve sayılı bir takım NATO üyesi ülkeden gelecek seçilmiş askeri malzemeyi kullanarak bir siyaset gütmeye işine girişmiştir. ABD'ce angaje edilen düşmanın arazisi müthiş miktarda konvansiyonel kuvvetin savaşa sokulmasını gerektirmiyordu. Afganistan'daki muharebe bir kez başlayınca ABD hava saldırılarına ve yüksek eğitilmiş özel birliklere ehemmiyet veren bir strateji kullanmıştır. NATO içindeki birliklerin devam eden özelleştirilmesi yüzünden yalnız belli sayıda NATO ülkesi ABD'nin savaşta kullanabileceği kaynaklara sahipti. Hollandalı askeri analist Rob de Wijk "NATO kuvvetlerinin bu çeşit bir harp için tatbikat yapmadığını" ve sadece Fransa ve İngiltere'nin ABD'nin Afganistan'daki misyon için ihtiyacı olan kayda değer sayıda özel birliklere sahip olduğunu gözlemlemiştir⁴⁴⁶. Avrupalı devletler ABD'nin kullanmayı düşündüğü keskin güdümlü mühimmat bolluğuna da sahip değillerdir (sınırlı Fransız ve İngiltere istisnalarıyla). Balkanlar'daki geçmiş askeri mücadelelerde olduğu gibi, ABD operasyonlara katılacak dahili bir koalisyon kurarak ittifak içi bir beraberlik geliştirmeye uğraşmıştır⁴⁴⁷.

ABD 5'nci Madde deklarasyonunun gündeme getirdiği politik onayı isterken, İttifak üyelerinin düşmanlığını kazanmak arzusunda da değildi. ABD "terörizmle dövüşmek için bir araya gelen milletlerarası koalisyonun farklı ülkelere farklı

445 Ronald R. Krebs, *Perverse Institutionalism: NATO and the Greco-Turkish Conflict*, International Organization 53, no. 2, Spring 1999, s.351.

446 Suzanne Daley, *NATO, Though Supportive, Has Little to Offer Militarily*, The New York Times, 20 September 2001

447 Tom.Lansford, a.g.e., s.88

ödevler vereceğini, çoğu oyuncunun zeka toplama, polis işi ve para akışlarının kontrolü ile ilgileneceğini ama belki de çok azının doğrudan askeri safhaya katılıyor olacağını açıkça işaret etti⁴⁴⁸. Bu çerçevede, ABD İttifakı milletlerarası terörizm karşıtı mücadeledeki yer ve önemini doruğa çıkaracak bir tarzda yönetmeye çalıştı, fakat İttifakın her bir üye ülke için kullanımını sürdürerek birlikteliği sağlam tuttu. NATO üye ülkelerine göre, Afganistan'daki Amerikan kaynaklı mücadele El Kaide benzeri terörist grupların yeteneklerini sınırlayıp Avrupa'daki hedefleri üzerine yapacakları gelecekteki operasyonların sorumluluğunu alarak somut güvenlik yararları kazandırdı.

KAK 5'nci Maddeyi çıkarınca, Bush yönetimi için Afganistan'daki askeri mücadelede kullanacağı malzeme ve kuvvetleri eleyip seçmesi zahmete bindi. Amerikan askeri plancıları artan sayıda ulus NATO'nun karşılayabileceği kaynakların çoğalmasına ihtiyacı bulunmayan yüksek derecede özelleşmiş birlikler ve malzemeler temin etmeye başladıkça imrenilecek bir ikileme yüzleşti. Bu nedenle, Pentagon İttifak arası beraberlikte hizmetli NATO dahilindeki milletlerden istekli kuvvetlerin koalisyonunu tasarlamaya başladı.

6.4.5. Birleşik ve Müşterek Görev Kuvveti (BMGK) Sistemi

Soğuk Savaşın bitişiyle, KAK, İttifakın merkezi dış tehdidin bertaraf edilmesi güvenlik planlamasının ön cephesine bir değil birden fazla yeni tehdidin musallat olduğunun farkına vardı. Lakin, bu tehditler İttifak tarafından evrensel olarak takdir edilmiyordu ya da kabul görmüyordu. Misal olarak, Magrip'deki bölgesel dalgalanma Güney NATO ülkeleri, İspanya, Fransa, İtalya ve Yunanistan için; Kanada veya Birleşik Devletler için olduğundan daha fazla bir güvenlik unsuru olarak değer kazandı. Cevaben, KAK, devletlere İttifakın tüm yetilerine hizmet etmeden yalnızca belirli operasyonlarda görev üstlenmelerine izin veren bir sistem geliştirmeye gayret gösterdi. Bunun etkisiyle, KAK, ilgisiz devletler oluşumu pas geçebilecek ve katılım yapmayacakken alakalı ülkelerin spesifik tehdit veya olaylarda birlikte hareket edebilecekleri prosedürler başlatmak istedi. Bu iç koalisyonların operasyonları NATO'nun tam kurumsal kaynaklarına başvurabilecek ve misyonların faydalarını, azaltılmış tehdit veya sağlanmış kalıcılık durumlarında bile eklemelerle geriye kalan bütün İttifaka yönelik olarak arttırabilecekti.

⁴⁴⁸ Howard La Franchi, "Despite Talk of Coalition, US Mostly Goes it Alone", The ChristianScience Monitor, Q.9, October 2001

Tehditle belirlenmiş veya krizle belirli koalisyonlar organize eden kurumsal yeteneğin gelişmesine ilaveten, KAK ayrıca potansiyel koalisyon operasyonları sorunlarını da halletmek istemiştir. Ayrıntılı olarak, KAK operasyonların sadece gönüllü olan ülkelerin kuvvet ve imkanlarıyla yapılmasına müsaade eden istekliler koalisyonuna izin veren bir sistem geliştirdi. Tahayyül edilmişti ki buna girişmek operasyonların onanması prosesi ile karar verici prosedürlerin akışını ve komuta ve kontrol yapısını basitleştirecekti.

Bu teşebbüs Birleşik Müşterek Görev Kuvvetini (BMGK-Combined Joint Task Forces-CJTF) sistemi idi. “Birleşik” iki ya da daha fazla ulustan kuvvetin katıldığı bir operasyonu tanımlarken “müşterek” ordunun iki ya da daha fazla dalını (deniz ve kara kuvvetleri veya hava kuvvetleri ve denizaltılar, yani dördlünün herhangi bir kombinasyonu) içine alan bir misyonu tanımlıyordu. BMGK “çok uluslu (birleşik) ve çok hizmetli (müşterek) bir vazife kuvvetidir, ve BMGK Karargahı maharetiyle İttifakın çok uluslu ve çok hizmetli komuta ve kontrolünü gerektiren her türlü askeri Misyonu için vazife temelli organize edilmiş ve şekillendirilmiştir. NATO üyesi olmayıp Askeri Kuvvet Temin Eden Milletlerden elementler içerebilir.”⁴⁴⁹

BMGK, NATO varlıklarının saha dışı operasyonlarda da Washington Antlaşmasını değiştirmeden kullanılmasına imkan tanır⁴⁵⁰. Örnek olarak, BMGK NATO kaynaklarının BAB tarafından girilecek bir operasyonda veya BİO devletlerini alakadar eden misyonlarda kullanılmasına mahal verir. BMGK, NATO ve BAB varlıklarının ilişkisinin “ayrılabilir olmasını ama normalde ayırık olmamasını” sağlamıştır⁴⁵¹. Bunun ise bir ordudan seçilmiş personelin diğer bir çok uluslu birime atanabildiği “çift başlıklı” sistem sayesinde üstesinden gelinmişti⁴⁵². Mesela, NATO’ya bağlı ulusal kuvvetler kağıt üstünde bir birim her iki yapıya da atanabilsin diye BAB ile de “çift başlıklandırılabilir”, NATO BMGK’yı aşağıdaki gibi formüle etti:

Öncelikle ama özel olarak değil; insani rahatlık ve barışın korunması gibi İttifak topraklarının savunulmasını ilgilendirmeyen askeri operasyonlar için oluşturulmuş ve biçimlendirilmiş çok uluslu, çok hizmetli görevlendirilebilen vazife

449 NATO El Kitabı 1999, Bölüm 12.

450 "NATO's New Force Structures," NATO Basic Fact Sheet, no. 5 ,Brussels: 1996

451 NATO, *Kuzey Atlantik Konseyi Toplantısı Devlet ve Hükümet Başkanları Ortak Bildirisi*, 11 Ocak 1994

452 Charles Barry, *NATO's Combined and Joint Task Forces in Theory and Practice*, Survival 38, no. 1 ,Spring 1996,s.81.

kuvveti. İttifakın uygun komuta ve kontrol düzenlemeleriyle süratle savaşa sokabileceği kuvvetler üretebileceği esnek ve tesirli bir vasıta sağlar⁴⁵³.

BMGK teşebbüsü çeşitli vazifeleri başarmak üzere dizayn edilmişti. Birincisi, BMGK belirli misyonlara adapte edilebilecek esnek komuta ve karar verme yapıları geliştirilmesine izin verir. İkincisi, teşebbüs NATO varlıklarının diğer Avrupa güvenlik organizasyonlarınca paylaşımına izin verir. Üçüncüsü, BMGK NATO üyesi olmayan milletlerin NATO'nun dahil olduğu operasyonlara kuvvet göndermelerine izin verir. Dördüncü ve sonuncusu, BMGK "kopyalamayı" engelliyor ve böylece kaynakların verimli kullanımını artırır⁴⁵⁴. Resmi olmayan BMGK operasyonlarıysa da, Bosna ve Kosova'daki askeri eylemler BMGK'ların çoğu karakteristiğine örnek teşkil eder.

BMGK misyonları geniş yapıdan biriyle taahhüt edilebilir. Bir "NATO-sadece BMGK" NATO üye ülkelerinin bir koalisyonu manasına gelecektir. Bu tip bir operasyon NATO'nun askeri bir mücadele sorumluluğunu üzerine alabilmesini sağlar ama her bir ayrı üye ülkeye politik veya başka etkenler yüzünden katılımlarını önleyebilecekleri bir çekilme seçeneği sunar. Bir "NATO-artı BMGK" bazı veya bütün NATO Müttefikleri ile BİO veya EAPC'den ortakları içine alacaktır. Bu tip bir misyon NATO'ya kaynaklara daha geniş erişim hakkı verecek ve NATO ve ortakları arasında daha yakın bir işbirliğine sirayet edecektir. Son olarak, bir "BAB önderliğinde BMGK" olabilir. Böylesi bir BMGK operasyonu BAB'a NATO kaynak ve varlıklarına erişim izni verecekse de Avrupalılara da operasyon üzerinde resmi kontrol ve nüfuz yetkisi kazandıracaktır. Ayrıca operasyonun Eurocorps (Avrupa Kolordusu) gibi askeri kuvvetleri de kapsayan BAB kaynaklarına erişimine müsaade edecektir⁴⁵⁵.

Bir çok yolla, BMGK konsepti NATO'nun doğası geleneksel olarak evrimleşmiş bir sistemi resmiyete dökme gayretidir. Tarih geçici koalisyonlarla dolup taşar ancak BMGK sistemi, yapıyı NATO'nun gelecek devlet kombinasyonlarını ayarlayabileceği bir halde kurumsallaştıracaktır⁴⁵⁶. BMGK ayrıca Avrupalı devletlere NATO kaynak ve varlıklarına Amerika veya diğer kuvvetlerin

453 NATO, *Birleşik ve Müşterek Görev Kuvveti Konsepti*, 8 Ağustos 2000

454 Anthony Cragg, *The Combined and Joint Task Force Concept" A Key Component of the Alliance's Adaptation*, "NATO Review, 44, no. 4, July 1996, ss8-9,

455 Charles Barry, a.g.m.s.92-93

456 a.g.m.,s.82.

katılımı gerekmeksizin başvurabilmelerine izin vererek (böylece istekliler koalisyonu oluşur) AGSK'yı da resmileştirecekti. Avrupalı ülkeler Amerikan desteğiyle ama Amerikan askerleri olmadan operasyonlara dahil olabileceklerdi. Halen, sadık Avrupalı devletler, Fransa önderliğinde, herhangi bir misyonun hala KAK tarafından onaylanması gerektiği için Amerika'nın BMGK operasyonlarını "veto" edebilme hususlarını dile getirirler. Böylesi hususların çözülebilmesi için 1996 Berlin Zirvesi'nde Birleşik Devletler NATO üyesi Avrupalı ülkelere Avrupalı ülkelerin başlattığı BMGK misyonlarının "politik kontrol ve stratejik idaresini" vermeyi kabul etmiştir⁴⁵⁷.

KAK BMGK girişimini resmi olarak uygulayabilmek için İttifakın bu operasyonların çekirdeği denli hizmet etsinler diye hazır kıta karargah birimleri kurmaları gerektiğine karar vermiştir. Bu yapıların geliştirilmesine katkı maksadıyla:

Karargahların "nükleik (çekirdek)" veya merkez büro elemanları NATO askeri komuta yapısından seçilmiş "ebeveyn" karargahlardan oluşan sabit bir tabana oturtuluyor. Karargahın "çekirdeği", özel olarak söz konusu operasyonun ihtiyaçlarını karşılayacak BMGK karargahları oluşturacak hususi operasyonlara uygun "ekleni" ve "destek" modüllerine katılır⁴⁵⁸.

BMGK sistemi savunma bakanlarının 1993'te Travemünde, Almanya'da resmi olmayan bir toplantısındaki bir Amerikan teklifinden yola çıkılarak geliştirilmiştir. Konsept ertesi yıl Brüksel Zirvesi'nde KAK tarafından resmi olarak teyit edildi.

BMGK kanalıyla çıkarılmış siyasi askeri bildirimleri incelemek ve girişimin operasyonların politik kontrolünü sağlayacak şekilde geliştiğini güvence altına almak üzere bir "Siyaset Eşgüdüm Grubu" kurdu⁴⁵⁹. KAK ayrıca İttifak askeri ekibine kavramların çeşitli denemelerini araştırmalarını salık verdi. Bu içinde Kasım 1997'deki Müttefik Güç Tatbikatı ve Mart 1998'deki Kuvvet Çözüm Tatbikatı'nın da bulunduğu birkaç BMGK talim idmanına yol açtı. Bu diğer operasyonların başarısı ışığında, KAK 1999'da BMGK'nın kurulmasını emretti. Karşılığında, İttifak NATO 2004'te BMGK operasyonlarına başlayabilsin diye karargah yapıları ile komuta ve kontrol muhabere teçhizatı geliştirmeye yöneldi⁴⁶⁰.

457 Bruce Clark, *Europe Secures Greater Role in NATO Operations*, Financial Times, 4 June 1996

458 NATO, "Birleşik ve Müşterek Görev Kuvveti Konsepti."

459 Anthony Cragg, a.g.m., s.8.

460 NATO El Kitabı 1999, 12nci Bölüm.

11 Eylül saldırılarına cevaben, NATO'nun bir kontra-terörist BMGK oluşturmasını önermiştir. Bu her Amerikan karşılığına katılmak dileğindeki Avrupalı devletlere imkan sağlayacak ve diğer müttefiklerin operasyonları terk etmesine izin verecek ve ne kadar da olsa İttifak birliğini koruyacaktır. NATO'nun terörizm karşıtı BMGK çağrısında Stanley R. Sloan şöyle yazıyor:

BMGK yapısının bir avantajı NATO'lu olmayan müttefiklerin de katılmaya davet edilebilmesidir. NATO üyesi olmak isteyen tüm ülkeler ve diğer Avrupa demokrasileri benzer şekilde katılacaklar. Ve böylesi bir vazife kuvveti iyileştirilmiş bir NATO-Rusya işbirliği için zemin hazırlayacaktır. NATO, mevcut ve gelecekteki terörizmle mücadele savaşlarında gözlenecek müttefik oluşumlar için etkin bir temizlik merkezi olarak hizmet verebilecektir⁴⁶¹.

Kuramsal olarak, böyle bir BMGK ilgili tüm milletlerin çıkarlarını tatmin edecektir. Birleşik Devletler mücadelenin kontrol ve liderliğini sürdürürken İttifak içinde yeni birlikte hareket furyalarına mahal verecektir.

Bu gibi bir BMGK, Bush Yönetimine operasyonları sadece katılmak isteyen devletlerle değil İttifak dışındaki kullanışlı kabiliyetleri bulunan devletler de üzerine alabilmesine izin verecektir. Bu başta Rusya olmak üzere NATO dışı ülkeleri de kapsayacaktır. Aynı zamanda doğrudan katılım düşüncesinde olmayan ülkelerin bu fiillerine devam ederken küresel terörizme karşı gelecek askeri olmayan çabalara veya bilgi paylaşımı gibi ikmal faaliyetlerinde yerlerini alabilmelerini sağlayacaktır. Yine aynı zamanda, Avrupalılar KAK'ın BMGK işlevine katılımıyla ilgili operasyonlarda belli bir derece ilerleme kaydedecektir.

Bununla beraber, milletlerarası terörizm aleyhindeki operasyonlardaki Birleşik Devletler kontrol ve etkisini arttıracak aleni bir gayretle Bush Yönetimi tıkanmayı engelleyecek ve seçeneklerini göreceli olarak açık tutacak bir strateji buldu. Yönetim çalışanları ayrı ülkelere ve milletlerarası organizasyonlardan üstü açık ve/veya kapalı vaatler almaya uğraşsa bile, Amerikalılar bu müttefiklerin etkilerini sınırlayıp savaşı kendi terimleri üzerine ileterek niyetlerini de belli etmişlerdir.

Bush Yönetimi kendi çıkardığı çok fasetli bir sorguyla yüzleşti: stratejinin Amerikalı kontrolünün korunması kadar geniş bir destek derecesi ve anti-terörizm

⁴⁶¹ Stanley R. Sloan, *Give NATO a Combined Task Force Against Terrorism*, International Herald Tribune ,13 November 2001.

mücadelesinde muvaffak olunması ile NATO'nun Avrupa güvenliğindeki merkeziliğinden emin olunması. Avrupalı Müttefikler için hodri meydan; aynı anda milli çıkar ve kendi ülkesindeki dinleyiciler doğrultusunda karlarını en çoklarken, transatlantik güvenlikteki itimat edilebilirliklerini ve faydalarını gösterme ve mevcut güvenlik rejimine gerekli yardımda bulunma ihtiyacı etrafında konuşlanmıştır.

6.4.6. Koalisyon İsteklileri

ABD yönetimi, NATO müttefiklerinden 5'nci Madde deklarasyonunu elde edebilmek için büyük mesafe kat etti. Ayrıca AB gibi milletlerarası organizasyonlardan kurumsal destek aradı ve buldu. Henüz, NATO desteğini resmileştirme fırsatı ve BMGK sistemi gibi bir mekanizmayla içli dışlı olmasıyla beraber algılandığında Bush Yönetimi enine boyuna düşünüp ölçüp biçerek, İttifakın Taliban veya El Kaide ağı karşıtı herhangi bir askeri eylemi denetleyip gözetleyecek tümleşik komuta yapısını kullanmamayı tercih etmiştir. Bunun yerine, KAK'ı es geçmiş ve BMGK'nin hem isteklilerin olduğu hem de yeni bir dışlamanın yaratıldığı koalisyonun özel bir versiyonunu geliştirmiştir.

KAK tarafından verilmiş çoğu karar gibi, 5'nci Madde deklarasyonu da uzlaşma ve tavizi temsil etmiştir. Müttefikler askeri harekatı ve askeri birlikler oluşturma arzusundaki çoğunluğu desteklerken bazı devletler gelecek askeri harekatlara kendilerini de bağlayacak bir deklarasyonun içinde bulunma konusunda şüpheliydi. Bu mevzuları halletmek için, Wolfowitz, KAK'ı ABD'nin bütün müttefiklerden toplu bir askeri harekat beklemediğine inandırdı. Wolfowitz, aksine, KAK'a ABD'nin sadece çarpışma operasyonlarında hazır bulunmak isteyen devletlerden birlikte bir askeri çalışma bekleyeceği bilgisini verdi. Richard Armitage ise müttefiklere verilen brifingde şunları bildiriyordu:

“Söylediğim gibi buraya hiçbir şey istemek için gelmedim. Buraya iyi Müttefiklerle sahip olduğumuz bilgiyi paylaşmak için geldim. Bu koalisyon binasında bir yanda terörizmdeki bu küresel hücumu yönelik aktiviteler için retorik veya politik destekten ibaret bir süreğenlik var. Bu zekanın paylaşımı, finans bilgilerinin ortaklaşa kullanılması, muhtemelen serbest uçuş hakkı ve sairinin tüm

boyutlarını teşkil ediyor. Ve süreğenliğin uzak ufuklarında beraberce veya tek yanlı bir askeri aktivite ihtimali var.”⁴⁶²

Böylece ABD gayri resmi bir BMGK kurarak, tüm ittifakın sorunlarına kafa yormadan milletlerarası koalisyonun ahlaki otoritesini çizip mütteliklerini eleyip seçebilecekti. Bu sırada, Amerikan operasyonu nedeni ile İttifakın birlikteliğine ve dayanışmasına el sürülmezken, koalisyona katılmak isteyen ülkelere hem bunu yapabilmelerini diğer yandan ise askeri kuvvet veya belirli malzemeler taahhüt etmek istemeyenlere de muharebe dışında kalabilmelerini sağlıyor gözüktüğünden Müttelikler de memnun görünmekteydi.

Böylelikle, istekliler koalisyonunun parçası olan müttelikler etkilerini arttırmak, NATO'nun tepkisini kurumsallaştıracak somut ölçütler edinmek istediler. 5'nci Maddeyi kabul ederek 11 Eylül saldırılarının ittifakın tümüne yapılan saldırılar olduğunu müttelikler işaret etmişlerdi. Bu kabul ile üyeler, sembolik olabileceği kadar, somut yardım taşıma sorumluluğunu yüklenmişlerdir. Ayrıca 5'nci Madde'nin kabulü ile ilgili tartışma ile İttifakın kişiliğindeki derin değişimin de bir belirtisi olarak bundan sonra karşımıza çıkacaktır. Buna mukabil 5'nci Maddenin daha adam akıllı tanımlanmasının yapılması ise ihtiyaç haline gelebilecektir⁴⁶³.

6.4.7. Koalisyonlar Koalisyonu

11 Eylül saldırıları sonrasında, tüm dünyadan devletler hem milletlerarası terörizmle savaşarak karşılıklı güvenlik kazanımlarını yükseltmek hem de özellikle AB gibi milletlerarası organizasyonlar dahilinde statülerini zenginleştirmek için bir vasıta olarak ABD yanlısı tutum sergilemeyi seçtiler. 7 Ekim 2001'de Afganistan'a operasyonlar başladığında, Rusya ve Çin gibi ABD'nin 11 Eylül'e istinaden güvenlik gerilimleri yaşadığı devletler de dahil bütün büyük küresel güçler ABD'ye olan desteklerini belli ettiler.

ABD işbirlikçi bir yanıt vücuda getirmek ve İttifakın kullanılabilirliğini yüceltmek için KAK ve NATO'yla yakın temasta çalışırken, Bush Yönetimi de NATO ve İttifak içindeki dahili koalisyonun Amerikalıların yetiştirdiği koalisyonların ilki

462 NATO, Basın Toplantısı: ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Armitage and NATO Genel Sekreteri Lord Robertson," Bruksel, 20 Eylül 2001

463 NATO, *NATO Allies 'Must Face New World Order*, NATO Basın Tutanakları , 6 Ekim 2001

olduğunu açıkladı. Lord Robertson'ın deyimiyle Başkan Bush saldırıların başında ABD'ye verilen desteğin küresel seviyesini şöyle ortaya çıkarmıştır:

“Dostlarımıza hatırlatmak istiyorum, koalisyon NATO'nun çok ötesine geçiyor. Rusya bilgi paylaşıyor ve diplomatik destek teklif ediyor. Amerikan Devletleri organizasyonu Rio Antlaşmasının Kolektif Savunma Bendini onaylıyor. Japonya ve Kore lojistik ve başka destekler öneriyor.Çin'den Jiang Zemin ile terörist faaliyetlerle mücadele etme arzuları hakkında muazzam bir sohbet yaptık. Avustralya ve Yeni Zelanda'dan askeri kuvvetler gerektiğinde muharebe rollerine yardım için hazır bekliyorlar.Afrika'da Afrika Birliği Organizasyonu saldırıları durdurmak için hızla ve dirençli bir şekilde hareket etti ve serbest uçuş ve bilgi paylaşımı gibi temel servisler sunuyorlar. Orta Doğu'da aralarında Ürdün, Mısır ve Suudi Arabistan'ın da bulunduğu çoğu ülke yasal uygulamalar, bilgi ve diğer konularda işbirliği teklif ediyorlar.Kısaca, bir çok millet NATO'nun demek istediğini anlıyor, bize yapılan bir saldırı gerçekten tüm meşru hükümetlere ve özgürlüğe yapılan bir saldırıdır”⁴⁶⁴.

NATO'nun Amerika'nın 11 Eylül'e cevabının yalnızca bir bileşenini şekillendirmesinin sebebi, harbin çoğu unsurunun askeri olmamasıdır. El Kaide'yle bağlantılı bilinen terörist grupların imkanlarını etkisiz hale getirme çabaları, bilgi paylaşımını ve sınır ihlali ile yenilenen yasadışı göçmenlerin sınır dışı edilmesinin önemini kapsayan geniş yasal uygulamalarla ilgili faaliyetleri de ihtiva etmektedir.

Amerika önderliğindeki harbin bu unsurunu tanımlamak istersek; Yapılan bu hareketin geniş bir koalisyonun anahtarı olduğudur. Terörizmle olan savaşın eşdeğer ölçüde önemli bir parçası başka ülkelerdeki terörist hücrelerin bozulmasıdır. Bilgilendirme ve kanun düzenlemeleri terörizmle savaş veya başka saldırıları önlemeye çalışmak için oldukça önemlidir. Koalisyonu oluştururken de ortaya konulan en önemli şeyler, maddi imkanlar, istihbarat ve bilgi paylaşımıdır.”⁴⁶⁵

Rice'in yorumları Bush Yönetimi Amerikan hareketinin çok yönlülüğünün anlaşılabilmesini sağlamaya çalıştıkça çeşitli forumlarda yankılanmıştı. Eyalet Şerif Yardımcısı Wolfowitz hareketi aralarında iktisadi, diplomatik ve askeri olanlarının da bulunduğu devam eden ve birbirleriyle alakalı hareketlerin bir dizisi olarak tanımladı:

464 George W. Bush and Lord Robertson, Basın Brifingi, Washington, D. C. ,10 Ekim 2001

465 Condoleezza Rice, Basın Brifingi, Washington, D.C. ,8 Eylül 2001

“Öncelikle, bir harekate giriyoruz, başarıya ulaşmadan evvel uzun bir eylemler dizisi olacak manasına gelen zaman alıcı bir harekate. Ve sanırım yasal uygulamalar gibi askeri veyahut diplomatik olanlar gibi hareket şekillerini ayrıştırmak bir hatadır. Aslında kayıtlar, kaynaklarını birleştirdiğinde daha başarılı olduğunu; anlamlı kuvvet tehditleriyle arka çıkılan diplomasinin bundan mahrum olandan daha etkili olduğunu; bir biçimde dinleri adına yapıldığını iddia eden barbar davranışlarla çok geçirmiş yüz milyonlarca çağcıl Müslüman’ı yanımıza alan bir politik strateji gereğini tekrar tekrar gösteriyor”⁴⁶⁶.

Zamanla, Yönetimdeki yetkililer Taliban ve El Kaide karşısında bir tek belirli koalisyon önermekten vazgeçtiler ve bunun yerine koalisyonların koalisyonundan bahsettiler. Birçok ulus milletlerarası terörizm karşıtı hareketi her bir cepheyle mücadele edecek çoğul koalisyonlar sayesinde iki cephede ilerlemek olarak aldı. Terörizm karşıtı kavga 11 Eylül saldırılarından beri iki cepheye bölündü: hukuk, emniyet, istihbarat, ekonomi ve finans dengelerinin dünyadaki durumuna dayanan kapsamlı bir strateji...ikinci cephe de tabidir ki bin Ladin ve El Kaide şebekesi karşıtı silahlı hamle, BM’ce milletlerarası topluluğun onayını ve bazılarının katılımıyla Birleşik Devletler tarafından gerektiği biçimde milli [bir] seviyede planlanmış ve hayata geçirilmiş olduğu anlaşılmış meşru bir savunma operasyonu olarak görülmektedir.

Bir yanda Birleşik Devletler istihbarat, kanuni uygulamalar, parasal öngörüler ve Pakistan ile Taliban sonrası Afganistan’a yardım gibi konular üzerinde belirli koalisyonlar ve iki taraflı sözleşmeler geliştirmeye uğraşmıştır. Bir yandan da Amerikalılar Afganistan’daki operasyonlardan Filipinler’deki anti-terörist hareketlere değişik eylemler için askeri koalisyonlar dizisi kurmaya koyulmuştur.

Bush Yönetiminin çok fazlı stratejisinin sonuçları zorlayıcı ve dramatikti. 30 Eylül’le, askeri saldırıların başlamasından bir hafta önce, Birleşik Devletler 46 çok taraflı destek beyanına ulaştı. Buna NATO’nun şartlı 5’nci Madde deklarasyonu; Birleşik Devletler, Avustralya ve Yeni Zelanda arasında yapılan ANZUS paktının savunma işbirliği maddesi (Makale IV) ve bütün devletlerin terörizm ve finans şebekesine karşı harekete geçmesini gerektiren Güvenlik Konseyi Önergesi 1373 metni de dahildir. 100’den fazla millet Birleşik Devletler ile istihbarat işbirliği teklif

⁴⁶⁶ Paul D. Wolfowitz and Joshka Fischer, Basın Brifingi, Pentagon ,19 Eylül 2001

etti ve Yönetim dünya genelinde 200 değişik istihbarat ve güvenlik çalışmasıyla terörizm aleyhtarı operasyonları arttırdı. Bu 30 ulusun daha Birleşik Devletlere kriminal soruşturma destek ve işbirliği önermesine ilaveten gerçekleşti. Dahası, NATO müttefikleri dahil 27 ülke, terörizm karşıtı askeri harekate mahsuben hava kuvvetleri için serbest uçuş ve iniş hakkı verdi. En belirginini, Yönetim Pakistan'ın ve içlerinde Mısır'ın da olduğu ılımlı Arap devletlerinin yakın işbirliğini kazandı⁴⁶⁷.

Amerikan diplomatik başarılarının elle tutulabilir faydaları geniş ve çeşitliydi. Birleşik Devletler Hazine Müsteşarlığı yabancı ülkelerdeki bankalarda bulunan 20 El Kaide hesabını dondurmaya başardı. Taliban, Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'yle diplomatik ilişkileri olan birkaç millet Afgan rejimiyle ipleri kopardı. Birleşik Devletler de İslamabat'ın işbirliğine mükafat mukabili Pakistan'a Japonya gibi uluslardan ekonomik destek temin etti. Tüm dünyada EL Kaide'yle bağlantısı olduğu şüphesiyle 200 civarı kişi tutuklandı. Birleşik Devletler ayrıca Suudi Arabistan, Kuveyt, Umman ve Diego Garcia Adası'ndaki hava sahalarını kullanma yetkisi aldı. Amerikan kuvvetleri son olarak eski Sovyet Cumhuriyetleri Tacikistan ve Özbekistan'dan da saha hakları elde etti.

ABD, Taliban'a karşı askeri operasyonlar başlatmaya hazırlanırken, bu geniş tabanlı stratejiyi de kullanmaya devam etti. NATO müttefiklerinin destek ve arka çıkışını emniyete alma gayretleri başka koalisyonlar kurma veya bunları koruma girişimleriyle eş zamanlı olarak sürdürüyordu. NATO Afganistan'daki Amerika önderliğindeki hareket için yegane temel kaynak olmayacaktı, ancak terör için çok güçlü bir koalisyon kuruluyordu ve NATO bu koalisyonun köşe taşı durumundaydı.

6.5. Uluslararası Terörizme Karşı Birlikte Hareket

ABD önderliğindeki uluslararası terörizmle mücadelede en açık seçik belirtiler Amerika'nın en yakın güvenlik müttefikleri İngiltere'den gelmiştir. İngiliz Başbakan Blair, Kongre ortak oturumunda Başkan Bush'un hemen yanındaydı ve belli bir candan karşılama ile Bush'un demeci sonunda "sağ ol, dostum" kazandı. Blair biraz da ABD dışında şahit olunmuş en gaddar belagati taşımıştı. Örneğin, Sosyalist İşçi Partisi'nde hitap ettiği bir konuşmada Blair ağırlığını "rejim etrafına bir tuzak

⁴⁶⁷ U.S., White House, *Operation Enduring Freedom Overview: Campaign Against Terrorism Results, Period Covered 14-30 September 2001*, Fact Sheet (1 October 2001).

kuracağız....ve Taliban'a sesleniyorum ya Teröristlere teslim ol ya da güce, bu senin seçimin" diyerek koydu⁴⁶⁸.

Tüm Avrupa müttefikleri içinden, Amerika'nın 11 Eylül'e tepkisini formüle etmesine ve bunu uygulamasına en büyük etkiye Blair sahip olmuştur. İngilizler 5'nci Madde'in yürürlüğe girmesinin en erken destekçilerindendi ve müteakip askeri harekete birlik bağışlayan ilk millettir. ABD'nin hem AB'de hem de tek tek Avrupalı devletlere gayrı resmi bir sözcüsü gibi yardım etmiştir. Aynı zamanda, Blair Amerikan siyasetini de etkiledi ve mesela Bush'un anti-terörist hareketin Irak'ı da kapsamı için genişletmesini erteleme kararından sorumluydu⁴⁶⁹.

Üstelik, Blair Avrupalı müttefikler içinde bir liderlik örneği göstermiş ve genel olarak 11 Eylül sonrasındaki dönemi Atlantik'in her iki yakasındaki İngiliz güvenlik etkisini yaymak için kullanmıştır. Blair'in çabalarını ve AB politikalarının giriftliğini açıklayabilmenin bir yolu şudur; Başbakan, Başkan Jacques Chirac ve Bakan Schröder'i 4 Kasım 2001'de Amerika hareketini görüşmeye davet etmiştir. Bununla beraber, toplantı haberleri sızınca, İtalya, Hollanda, İspanya ve Belçika liderleri ve AB Yüksek Dış Siyaset Temsilcisi Solana da davet ısrarında bulundu. Toplantıları takiben bu çağrılmayan Birlik üyesi ülkeleri dışlanmaları hakkında yazılı olarak şikayetlerini bildirdiler. Fransa Dışişleri Bakanı Vedrine dört ülkenin; Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya'nın Afganistan'da olan bitende oynayacakları "özel bir rolleri" olduğunu ve "diğer Avrupa ülkelerinin buna sıcak baktığını" anlatmaya çalıştı⁴⁷⁰. The Economist dergisi olayı aşağıdaki gibi özetledi:

"Bu lüzumsuz telaşın ardında ciddi bir yapısallık yatıyor. AB'nin küçük ülkeleri kaderleri Londra, Paris ve Münih'teki dumanaltı konferans odalarında arkalarından kararlaştırılırken, Birliği her zaman iç savaş yıllarındaki politikalara dönüşten koruyucu olarak gördüler. AB kararlarını bütün toplanmış kulübün önünde onarabilecek büyük ülkelerin iradesi umuduyla ayaklandılar. Bazısı, ki en önemlisi İngiltere'dir, doğal olarak Fransa ve Almanya'nın sonraki AB değerlendirmelerinde karar verme aşamasında yönlendirmiş olduğu uzun zirve öncesi toplantılar düzenlediğini söyleyebilirdi."⁴⁷¹

468 Brian Knowlton, "Give Up Terrorists or Quit, Blair Warns Taliban," International Herald Tribune (3 October 2001).

469 Martin Walker, *The Blare of Blair*, "Europe, 411 ,November 2001), s..2

470 Tom Lansford,a.g.e., s.97

471 *Guess Who Wasn't Coming to Dinner*,The Economist, 361 ,10 November 2001,s. 48

Bir ya da bir küme ülkenin egemenliği potansiyeli özellikle Batı Avrupa'daki tarihsel emsaller yüzünden, Danimarka ve Hollanda gibi daha küçük Atlantikli ülkenin Avrupa'daki Amerikan güvenlik mevcudiyetinin sadık yanlıları olma sebeplerinden biriydi. Birleşik Devletler bu üç ana gücün herhangi bir iç koalisyonuna karşı koymak için bir hakimiyet ve dengeli bir güç timsali olmuştur.

Kurumsal olarak, NATO'nun Birleşik Devletlere desteği AB'nin muazzam desteğine dönüşmüştü (üyelikler örtüştüğü ve çoğu ülkenin hem NATO hem AB üyesi olması neticesinde). Bunun yanında, Fransa, Almanya ve BK arasındaki sıkı işbirliği ışığında Birlik Yüksek Dış Siyaset Temsilcisi Solana güç ve yargının Brüksel'deki AB içinde değil çeşitli başkentlerde yoğunlaşmış kalması görüşünü çürütmek için tüm güz gayret sarf etti⁴⁷².

Fransa, Almanya; Batı Avrupa'daki baskının güvenlik bloğunun diğer iki üyesi, Birleşik Devletler için güvenilir desteklerini belirttiler ve her anti-terörist operasyona askeri kuvvet sağlayabileceklerini açıkladılar. İki durumda da yerel siyaset dış işleri kararlarını 11 Eylül saldırıları sonucunda belirgince etkilemiştir. Fransa'da bölünen hükümet siyasi formüller geliştirdi ve "komşuları arasında yalnız kalan Fransa'nın mevcut kargaşadaki kendi menfaatini belirlemede büyük güçlük çektiği bir dinamik yarattı."⁴⁷³ Cumhurbaşkanı Chirac Sosyalist Parti üyesiyken, Başbakan Jospin muhafazakar De Gaulle'cü Parti'ye mensuptur⁴⁷⁴. Bu iki figür; ki Jospin Amerikan "macerasına" sürüklenildiği uyarısında bulunurken Chirac teröre karşı savaşta Fransa'nın daha fazla yer alması gerektiği savundu, sadakatle partilerindeki mevkilerinin canlı ve mükemmel bir simgesi oldu⁴⁷⁵. Ancak ulusun dış siyaset ihtişamını muhafaza etmek için ikisi de Fransız katılımını destekledi.

Almanya'ya göre Afganistan'daki askeri harekatta yer almak ulusun dünya savaşları öncesi mecburi dış politikası hakkındaki tarihi neticeleri besledi. Schröder Alman birliklerinin Hitler'in yıkılışından bu yana ülkenin idrak ettiği sınırlı paydan kaynaklanan azad edilme jestini teşhir edecek bir edadaki her askeri eylemde hazır

472 Javier Solana: *The EU's Voice in Foreign Affairs Talks Loudly-But Lacks a Stick*, The Economist, Vol.361, 17 November 2001, s.52

473 John Vinocur, *Europe's Leading Nations Use Afghan Conflict to Enhance World Role*, International Herald Tribune, 12 October 2001

474 Her ikisi Mayıs 2002 seçiminde karşı karşıya gelmiştir

475 Vinocur., a.g.m.

bulunacağını ikaz etti⁴⁷⁶. Schröder 565'e 40 oyla terör mücadelesini onayan Bundestag'ın da desteğini yanına aldı. Bununla beraber İttifak kuvvetlerinin Birleşik Devletler tarafından tercihli kullanımı Afganistan'daki harekatta uygulanmadı (Alman birlikleri NATO'nun Makedonya'daki görevinde taarruza katıldığı halde)⁴⁷⁷. Bu anlamda, Almanya Makedonya'ya kuvvet vererek ve böylece NATO'nun dünyanın diğer bölgelerindeki sözlerini tutarken anti-terörist harekattan varlığını çekmesini azaltarak Afganistan'daki harekatta dahil olabiliyordu.

Diğer bazı NATO üyesi ülkeler de askeri birlikler görevlendirdiler. İtalya, Norveç ve İspanya NATO'nun tek Müslüman ağırlıklı ülkesi Türkiye gibi kuvvet hibe ettiler. Kanada da kara, hava ve deniz birlikleri görevlendirdi⁴⁷⁸. Baskılar kimi milletlerin kuvvetlerinin kullanılmasını sekteye uğrattı. Mesela, ulusal bir yasa yüzünden, Belçika zaten Balkanlar'daki NATO operasyonlarına katılmış olduğundan limiti dolmuşken 1000 kişiden büyük bir bölümü ülke sınırları dışında görevlendiremiyordu⁴⁷⁹.

Diğer NATO ülkeleri hava sahası kullanımından maddi desteğe dek değişen çeşitli yardımlar önerdi. Macaristan iniş ve saha kullanımı hakkı garantisi verdi. Bu arada Polonya, Varşova'da 17 ülkenin katıldığı Orta ve Batı Avrupa ülkelerinin Birleşik Devletler ile para aklama, istihbarat ortaklığı ve şahıslar ve mal varlıklarının hareketlerini denetleme gibi mevzularda işbirliğini sağlamak üzere bir konferans düzenledi. Avustralya, Japonya gibi NATO dışındaki birkaç millet Afganistan'daki harekatta destek teklifinde bulundu.

6.5.1. Sistem boyutunda Menfaatler ve Terörle Savaş

Birleşik Devletler vakasından itibaren Avrupa hükümetleri uluslararası terörizmle mücadelenin güvenlik öneminin farkına vardı. Fransa, Almanya, İtalya, İspanya ve İngiltere'nin de içinde olduğu çeşitli Avrupalı devletler kendi içlerindeki olsun yabancı olsun terörist organizasyonlara karşı yürütülecek uzun soluklu hareketlere girişmeye mecbur kaldılar. Aslında, terörizm Soğuk Savaşın hemen ertesinde transatlantik bölgedeki istikrar ve barışa yönelik az görünür ve doğrudan tehditlerden biri olarak ortaya çıktı. Japon tarikatı Aum Shuri Kyo tarafından Mart

476 Vinocur., a.g.m.

477 Victor Homola, "Germany: Macedonia Mission is Approved," The New York Times ,29 September 2001

478 Canada and the War on Terrorism: A New Face to the Fore, The Economist, vol.361 ,13 October 2001, s.39.

479 Suzanne Daley, NATO, Though Supportive, Has Little to Offer Militarily, The New York Times, 20 September 2001

1995'te Tokyo metrosuna yapılan sinir gazı saldırısı terörist oluşumların ağır kayıplara uğratabilme kabiliyetini gözler önüne serdi. Bu daha fazla hasar verici ve külfetli terör vakalarındaki artış illa ki devam edecektir. Stuart J. Kaufmann'ın da, 11 Eylül saldırılarından dört yıl önceki yazısında belirttiği gibi “ortalama devlet ebadı (ve gücü) düştüğünden mütevellî sofistike silahlanma giderek daha az pahalı hale gelmeye başladıkça devletsiz, devletleşmemiş aktörlerin göreceli tesiri artma eğilimindedir. Dolayısıyla teknoloji teröristleri ülkelere nazaran daha çok kayırır.”⁴⁸⁰ 11 Eylül saldırıları terörist grupların büyük tahribat yapmak için çok ileri askeri teknolojiye başvurmaları gerekmediğini, ama saldırı gerçekleştirmek için askeri olmayana teknolojiyi giderek daha fazla kullanabileceğini ortaya koydu. Aslına bakılırsa, Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılar bir nebze de “süper-terörizm”, üst-terörizmin yansımalarıdır. Süperterörizm şöyle tanımlanabilir:

Topluluklara ve/veya halklara ve özel destek şebekelerine büyük çapta zayıf verdim için yüksek teknolojik araçlar kullanarak şiddetli hareketlerde bulunmak. Ufak kimyasal zehirlemeler hariç bütün nükleer, kimyasal ve biyolojik saldırıları ihtiva eder. Plastik patlayıcıların kullanımını yadsır (mikro-organizma bombaları halen konvansiyonel terörist taktiği sayılsa da). Ayrıca güvenlik, ekonomik ve acil durum sistemlerini çökertmek için kullanılan siber-suçları da içine alır⁴⁸¹.

Süper-terörizm ve ananevi formlardakileri arasındaki temel farklardan biri, başka şeyler yanında, “yeni” terörizm istismar ve modern teknolojiyle birçok kurban verme maksatlı emsalsiz şiddet potansiyeliyle karakterize edilir. Bilinen şebekeler uluslararasıdır ve yüksek derecede etnik çeşitlilik sergiler⁴⁸². Böyleyken, çağcıl terörizm daha fazla sivil olay ve askeri hedeflere odaklanan saldırıların neredeyse total bir terke edilişi gayretleriyle ayırt edilebilir.

Süper-terörizmin verimliliği göz dağı vermenin artan geçişken uluslu tabiatıyla büyümüştür. El Kaide süper-terörizmi sınırları aşan ve küresel tabiatının baş örneğidir. Afganistan'dan idare edilerek, El Kaide, 60 ülkede çalışanı ve Afganistan'da tesis edilmiş muazzam eğitim imkanları olan, milyonlarca dolarlık mal

480 Stuart J. Kaufman, *The Fragmentation and Consolidation of the International System*, International Organization 51, no. 2 Spring 1997, s.200.

481 Glen E. Schweitzer and Carole C. Dorsch, *Superterrorism: Searching for Long-Term Solutions*, Futurist 33, no. 6, June/July 1999, s.40.

482 Tom Lansford, a.g.e., s.100

varlığı ile Tanzania ve Kenya'daki Amerikan elçiliklerine ve Yemen'deki Birleşik Devletler Sekreteri Cole'a yapılan saldırılar gibi operasyonlar gerçekleştirebilme kifayetine haiz bir ağ kurdu.

El Kaide'nin doğası örgüte karşı koymayı oldukça zorlaştırır: “Gerçekte, Bin Ladin kaynakları, varlıkları ve uzmanlığı paylaşan ve bir operasyon için ivedice bir araya gelip akabinde dağılabilen radikal teröristlerden oluşan gevşek ilişkili bir grubun baş idarecisi ve genel finans müdürüydü. *El Kaide* [italik aynından alıntıdır] basitçe hidranın en izlenebilir çıkıntısıdır.”⁴⁸³ Süper-terörizmin küresel doğası ulusların tehditle mücadelesinde kökten bir değişimi gerektirmiştir. Birleşik Devletlerde geleneksel olarak, Avrupa'da daha az da olsa, terörizm öncelikli olarak bir yasal uygulama konusu olarak görülmüştür. Bush Yönetimi Anavatan Güvenliği gibi yeni Kabine düzeyindeki ilam benzeri daha iyi yerel teröristlerle ilgili çabalar oluşturmak amacıyla heyecan verici adımlar atmıştır. İstihbarat ortaklığını güçlendirmek için çok uluslu gayretlerle eşzamanlı olarak yerel Amerikan girişimleri gözlemlendi. Bu göstergeler istihbaratın terörizmle mücadeledeki önemi ışığında dönüm noktası değeri taşır. Frank J. Cillafo ve Daniel Rauhın işaret ediyorlar:

Kontra-terörizmde en önemli araç belki de istihbarattır. Doğru ve vaktinde bilgi, uygun analizle işlendiğinde terörizm karşıtı hareketin can damarıdır. Harekatın gelecek saldırıların uyarılarını veren askeri, finanssal ve politik operasyonlardan kaynaklanan olanakları bizim istihbaratımıza bakar. Daha belirli olarak, terörist tehdidin genişlik, derinlik ve belirsizliği kesinlikle yatırım, işbirliği ve saldırı öncesi(ikaz), saldırı olmadan(kurgulama) ve saldırı sonrası(“kimyaptı”) evrelerinden geçen istihbarat sürecinin tekrar donatılmasını gerektirir⁴⁸⁴.

Süper-terörizmin uluslar-ötesi tehdidi bir çok şekilde Batı Avrupa'nın yüzleştiği Soğuk Savaş tehdidinde benzerdir. Süper-terörizme, güvenlik tehdidine karşı koyabilmenin sadece bir devletin, Birleşik Devletlerin bile tek başına yapamayacağından dolayı uluslar ve Atlas Okyanusu ötesi tepkisini gerektirir. Bununla beraber Soğuk Savaş ve terörizmle olan sava arasındaki fark Avrupa'nın tehditle çarpışmak için daha geniş bir strateji geliştirme yönündeki inatçı tutumu

483 Frank J. Cilluffo and Daniel Rankin, *Fighting Terrorism*, NATO Review 49, Winter 2001/2002, s.13.

484 a.g.m.,s.14.

olmuştur. Böyle olunca fark AB'nin özerk yeteneklerini geliştirme azmidir ve Batı Avrupalı güçlerin Afganistan'daki Amerikan hareketine katılma azmidir.

Avrupa'ya dönük büyük ölçekte bildik doğrudan askeri tehdit olmadığından, Sovyet Birliği'nin çöküşüyle, İttifak; şevkini terörizm dahil diğer tehditler üzerine aksettirme ve yeniden hesaplar yapabilmek mecburiyetindeydi. Belli bir oranda, İttifak kendini yeniledi ve yeni görevler edindi. Bunun yanında, Amerika'nın 11 Eylül öncesinde uluslar arası terörizmle mücadele için yeni stratejiler belirlemede belirgin bir önderlik rolü üstlenmedeki isteksizliği NATO için bir anlamlı kontra-terörizm rolü geliştirmesini kösteklemiştir.

Yine de, 11 Eylül saldırılarının hemen ertesinde, İttifakın kontra-terörist rolünü tekrar gözden geçirme çabalarına itici yeni bir güç eklendi. Süper-terörizm tehdidi “yasal uygulamalar ve ulusal güvenlik temsilciliklerinin gelmiş geçmiş en sıkı işbirliğiyle başlayacak bir güvenliği için daha tatmin edici yöntemler geliştirilmesi baskısını arttırmıştır....Birleşik Devletlere yapılan saldırılar diplomatik, askeri ve ekonomik bileşenlerle ilgili entegre bir yaklaşım çağrısını güçlendirdi.”⁴⁸⁵ NATO bu çeşitli yaklaşımları koordine etme yetisine sahip sayısı sınırlı güvenlik operasyonlarından biridir. 11 Eylül sonrasında ortaya çıkan istihbarat ortaklığındaki dramatik yükseliş İttifakın yeni rol veya görev potansiyeli için ilk örnektir.

6.5.2. Transatlantik Çıkarların Birleşmesi

İleri gelen Avrupa ülkeleri 5'nci Madde'in yürürlüğe girmesini onaylasa da ve bu ülkeler Birleşik Devletlere değişik yardım biçimleri teklifinde bulunmasına rağmen daha önce de değinildiği gibi, bu destek bir “boş çekten” ibaret değildi⁴⁸⁶. Bunun yerine Avrupalılar Afganistan'daki Taliban karşıtı askeri stratejinin oluşturulması ve uygulanmasında büyük bir girdi beklemiştir. Çeşitli mevzuatta Avrupa devletleri ve Birleşik Devletler arasında uzlaşma Askeri hareket başladığında sağlandı.

İlk olarak, bütün Avrupa ülkeleri Amerika müttefiklerinin en yumuşak başlı olanları bile, anti-terörizm hareketinin çeşitli tutumlara yakınlık göstermesi gerektiğini söylemiştir. Diğer uluslar arası organizasyonları terörizm karşıtı harekate dahil etme gereksinimi NATO'nun kendisi tarafından da bir 11 Aralık Bakanlık

⁴⁸⁵ Robert Halt and Carl Fox, *Rethinking Security*, NATO Review 49, Winter 2001, s.9

⁴⁸⁶ Tom Lansford, a.g.e., s.102

basın açıklamasında belirtilmişti: “Terörizm savaşımı birçok uluslar arası organizasyonu bir araya getirecektir” ve “biz BM’nin, AB’nin Avrupa’daki İç Güvenlik ve İşbirliği Organizasyonu’nun da, G-8’in ve de diğer sermaye kuruluşlarının da bu alandaki merkezi rollerini destekliyoruz.”⁴⁸⁷

Bu bağlamda mali, diplomatik ve yasal düzenlemeleri de kapsayan askeri olmayan tedbirlerin de gayeleri arasında kabul edilen Bush Yönetimi’nin yapmış olduğu işler, Avrupalıların övgüsünü kazanmıştır ve desteğin süreceği güvencesi vermiştir. Fransız Savunma Bakanı Richard Avrupa’nın Amerika stratejisinin onayını özetledi:

Amerikalı dostlarımız terörizmle mücadelenin askeri kuvvetin içlerinden yalnız biri olduğu, uzun finanssal, politik, diplomatik, kanuni, emniyet ve istihbaratla alakalı araçlarla gerçekleştirilebileceğini mantıklı bir şekilde vurgulamıştır. Son haftalarda edindiğimiz tüm belirtiler yüksek etkililiği ve emniyet teşkilatı, araştırma ve yasal prosedürlerde daha yoğun bir işbirliğine gidilmesi ihtiyacını vurgulamıştır. Bu bütün Avrupa demokrasilerimizde sağlam bir politik enerji demek olacaktır⁴⁸⁸.

İkinci olarak, Avrupalı devletler özellikle Fransa ve Almanya, Taliban ve El Kaide karşıtı hiçbir NATO hareketinin “İslam karşıtı bir savaş” olarak nitelendirilmemesini temin etmenin önemini üstüne basarak ifade etti. Saldırıları kınarken ve Birleşik Devletlere askeri destek verirken, çoğu NATO müttefikleri açıkça bu meseleye dikkat çekti. Örnek olarak, Macaristan’ın Afganistan’a saldırıların başlamasına desteklerini belirten resmi notasında, savaşın İslam’a karşı değil terörizme karşı yapıldığına atıf yapılmaktaydı. NATO konu hakkında aşağıdaki bildiri yayınlamıştır:

Kavgamız İslam veya Afganistan’ın masum insanlarıyla değil. Ülkelerimiz Taliban rejiminin zulmü altında acı çeken Afgan halkına insani yardım ulaştırabilmek için uğraşiyor. Kavgamız, uluslar arası toplum kavgası, BM Güvenlik

487 NATO, "Statement on Combating Terrorism: Adapting the Alliance's Defense Capabilities," Basın Bildirisi , 2001,173 , 18 December 2001

488 Alain Richard, "The European Union: A Rising Feature on the International Stage," Welt am Sonntag Forum, Berlin ,2 October 2001

Konseyi 1368 Önergesinde belirtildiği gibi teröristlere karşı, şebekelerine ve onlara yataklık edenlere karşıdır⁴⁸⁹.

Bu fikir açık nedenlerle Washington tarafından da paylaşılıyordu ve Bush Yönetimi çabucak ılımlı Arap devletleri hareketlendirecek ve hem transatlantik hem de daha geniş kapsamdaki küresel dağılımdaki Müslümanların desteğini sürdürecektir diplomatik bir atak benimsedi. Aynı zamanda Birleşik Devletler de Avrupalı ortakları da yurt topraklarındaki Müslümanları hareketin İslam'ı hedef almadığına inandırmak için birlikte hareket etti. Mesela, Blair Britanya İslam Topluluğu'na "Amerika'daki dehşet verici saldırının İslami teröristlerin işi" olmadığını fakat "yalın ve kesin bir şekilde bir terörist işi olduğunu ve Britanyalıların dini bir hareket olarak akla yatkın kılma veya bir itikat nişanıyla ödüllendirmemeleri gerektiğini" bildiren bir açık mektup kaleme aldı⁴⁹⁰. Bu arada, Fransa hükümeti Fransız İslami gruplar ve dışişleri bakanlıkları arasında düzenli bir toplantılar serisi başlattı.

Üçüncü olarak, Avrupa, 5'nci Madde'yi KAK yasallaştırmasının İttifak içindeki tüm ülkelerin silahlı kuvvetlerine yaygın bir çağrı olduğu manasına gelmeyeceğini kabul etti. Bunun yerine, NATO askeri harekete gayri-resmi bir BMGK hatlarıyla bir istekliler koalisyonunu sokacaktı.

Bu operasyonun komuta ve kontrol yapıları ile karar verici prosedürlerini yoluna koymayı kolaylaştırmak işe yarayacak Amerikan hareketlerine askeri birlik vermek hevesindeki bazı NATO ortaklarını kıpırdattı. Ayrıca NATO ortaklarının Taliban ve El Kaide karşıtı operasyonlara özel olanak ve yeteneklerini yansıtan dolaylı yollarla katılımına izin verdi. Askeri hareket 7 Ekim 2001'de başlayınca, Birleşik Devletler kuvvetlerinin ve olanaklarının karşı konulamaz azametini sağlamlaştırmak için NATO müttefikleri de operasyona katkıda bulunan ve İttifakın kullanımını güçlendiren kimi üstü kapalı kimi aleni muazzam miktarda bir yardım sağlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin yanında etkin biçimde savaşabilmeleri için Avrupa kuvvetlerinin stratejik taşıma, modern hassas vuruş yeteneği, ve muharebe hizmet desteği gibi yeteneklere ihtiyacı vardır. Bu konularda ABD ve Avrupa arasındaki fark önemli ölçüde kapatılmazsa, Müttefiklerimiz bugün hepimizin karşı

489 *NATO's Response to Terrorism: Statement Issued at the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council Held at NATO Headquarters, Brussels*, M-NAC-2 (2001) 159 , 6 December 2001

490 *Tony Blair to the Islamic Society of Britain*, London ,5 November 2001

karşıya olduğu tehditlere mukabele etmekte üstlerine düşeni yapmakta giderek daha çok zorlanacaklardır.

Prag Zirvesi'nde NATO Avrupa'nın askeri yeteneklerinde geniş kapsamlı bir gelişmeyi garanti ederek bu dengesizliği düzeltmeye başlamalıdır. 1999 yılında İttifak'ın yeteneklerini arttırmak amacıyla oluşturulan üst düzeyli bir program olan Savunma Yetenekleri Girişimi'nin odak noktasını daraltmalıyız. Önemli zayıf noktaları belirleyerek ve kaynakları bir havuzda toplayarak etkili Avrupa kuvvetleri yaratılabilir. Bu aynı zamanda Avrupa Birliği üyesi de olan müttefiklerin NATO'nun müdahalede bulunmamaya karar verdiği durumlarda AB önderliğindeki kuvvetlerin konuşlandırılması yönündeki "kuvvet hedefleri"ni karşılamak için yaptıklarına benzemektedir. Diğer yetenek gerekleri belli bir iş bölümü uyarınca ülkelerin uzmanlıkları doğrultusunda sağlanabilir. Bu hedeflere ulaşılabileceğinden eminiz. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in 7 Haziran'da, NATO Savunma Bakanları toplantısının ardından yaptığı basın toplantısında ifade ettiği gibi, "NATO ülkelerinin bireysel olarak veya topluca dünya barış ve istikrarına katkıda bulunmaları için, halklarımızın bu konuda yapılacak yatırımlara gayri safi yurt içi hasıllarının küçük bir yüzdesini memnuniyetle vereceklerinden hiç bir şüphem yoktur."

NATO'nun kuvvetlerini ve üyelerini yeni tür saldırılara karşı koruyacak vasıtalara da ihtiyacı vardır. Bu da kötü niyetli devletler veya terörist gruplar tarafından veya bu ikisinin müştereken ortaya sürdükleri kitle imha silahlarına karşı etkili bir savunma geliştirmek demektir. NATO dışişleri ve savunma bakanları bu yetenekler konusunda harekete geçmenin önemini bildikleri için, Prag Zirvesi'nde geniş kapsamlı bir öneriler paketinin devlet ve hükümet başkanlarının onayına sunulmasını bekliyoruz.

6.6. İstanbul Zirvesi: Genişlemede Köşe Taşı

Müttefiklerin; Balkanlar, Akdeniz, Afganistan ve Irak'taki askeri operasyonlara yaptıkları katkılar, NATO'nun önünde giderek genişleyen bir küresel talep gündemi bulunduğunu göstermiştir. Bütün bu operasyonlar müttefiklerin kaynaklarını zorlamakta ve NATO'nun dönüşümünün ivedilik gereğini ortaya koymaktadır. Hava köprüsü, amaca uygun donanım gibi yetersizlikleri öteden beri bilinen alanlar daha da belirginleşmektedir. Bunun da ötesinde, bazı müttefiklerin askeri güç yapılarında konuşlanabilirlik, dayanıklılık

ve vuruculuk reformları yapmalarına karşın, gene de bütünüyle bakıldığında müttefik kuvvetlerin hala fazla sayıda, statik ve bölgesel savunmaya yönelik güçler oldukları görülmektedir.

Bu durumu değiştirmek İçin İttifak, Prag Yetenek Taahhüdüne, özellikle konuşlanabilirlik, dayanıklılık ve savaş etkinliği konularında, yeniden eğilmek ihtiyacı duymuştur. NATO, İstanbul Zirvesi İçin İttifak'ın gelecekteki askeri ihtiyaçlarını karşılamaya ve üye ülkelerin bunu nasıl karşılayabileceklerine yönelik bir dizi girişim hazırlamıştır, müttefikler, artık NATO'nun çağdaş görevlerine uygun olmayan, Soğuk Savaş dönemi kuvvetlerini ortadan kaldırmak ve daha konuşlanabilir, kullanışlı güçler oluşturmak amacıyla yeni güçlendirici kaynak yatırımlarına yönelmek durumundadır.

NATO geleceğe doğru ilerledikçe, hem bölgesel hem de küresel nitelikte bir gündemle karşı karşıya kalmaktadır. Üyelikleri Prag'da kabul edilen yedi ülke, İstanbul Zirvesi'nde yerlerini almışlardır, ancak Avrupa'da üye olmayı bekleyen başka demokrasiler de bulunmaktadır. Bütün ve özgür Avrupa vizyonu ile Ukrayna, Arnavutluk, Bosna- Hersek, Makedonya ve Hırvatistan gibi ülkeler de tam üye olarak ittifaka katılmadıkça gerçekleşmiş sayılamayacaktır.

Avrupa'nın bir zamanlar şiddetiyle birlikte anılan bir bölgesi olan Bosna'da İttifak'ın ilk "bölge dışı" görevlerinden biri başarıyla tamamlanmıştır. Bosna'daki SFOR (İstikrar Gücü/Stabilization Force) misyonu sona ermiş, AB, NATO ile AB'nin işbirliğini şekillendiren "Berlin Artı" kararları çerçevesinde Bosna'da yeni bir artçı görev üstlenmiştir⁴⁹¹. Ancak İttifak, Saraybosna'da bir karargah buldurmaya devam edecektir. Bu karargah Bosna ve Hersek'in Barış İçin Ortaklık'a hazırlanmasına ve savunma reformlarının yürütülmesine yardımcı olacak, ve eski Yugoslavya için Savaş Suçları Mahkemesi'nin çalışmalarını destekleyecektir⁴⁹²

İstanbul'daki toplantıda İttifak liderleri Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi ve Barış İçin Ortaklık çerçevesi içinde mevcut ortaklıkları güçlendirmeye karar verdiler ve İttifak'ın Akdeniz Diyaloğu'na katılan yedi ülkeyi (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Fas ve Tunus) daha azimli ve geniş çaplı ortaklıklar

491 Ian Brzezinski, a.g.m., s. 9

492 Gülnur Aybet Canterbury, *Yeni Bir Transatlantik Fikir Birliği* NATO Review Sonbahar 2004

kurmaya davet ettiler; ve İstanbul İşbirliği Girişimi'ni başlatarak Büyük Orta Doğu'ya açıldılar.

NATO, 9/11 sonrası dünyasının tehditlerine karşı kendisini başarıyla dönüştürebildiğini Prag'da görmüştür. Bu sonuca erişebilmek için, umulmadık bir ilerleme sağlanmıştır⁴⁹³.

6.7. İstanbul Zirvesinin Ardından Yeni Yetenekler

İstanbul toplantısında İttifak liderleri, Prag'da kabul edilen girişimleri temel olarak Müttefik silahlı kuvvetleri ile ilgili olarak yüksek düzeyli yeni bir politik "kullanılabilirlik" hedeflerini onayladılar. Bu, NATO üyelerinin gelecekte İttifak operasyonları için kuvvetlerinin daha büyük bir bölümünü konuşlandırmayı ve idame ettirmeyi taahhüt ettikleri ve NATO'nun daimi bir kuvvetler ve yetenekler havuzuna sahip olduğunun garanti edilmesi anlamına gelmektedir. NATO ayrıca, bir operasyonu başlatmaya yönelik siyasi karar ile bu operasyonu yürütecek kuvvetlerin sağlanması arasındaki bağı kurulması için savunma planlama ve kuvvet oluşturma süreçlerinde gereken değişiklikleri de onaylamıştır.

NATO liderleri gerek askeri kuvvetleri gerek sivil halkı terörist saldırılardan korumak amacıyla üstün teknolojiye sahip bir yetenekler paketi geliştirmeye de karar vermişlerdir. Bunlar arasında kitle imha silahlarına karşı savunma; omuzdan atılan füzelere karşı uçakların korunması; helikopterlerin korunması; limanlar ve gemilerin korunması; yeni patlayıcılara karşı korunma; ve mayın taramanın geliştirilmesi gibi yetenekler bulunmaktadır⁴⁹⁴.

NATO'nun durumu ve Irak kampanyası öncesinde kopan siyasi ilişkiler dikkate alındığında, İttifak'ın o günden bugüne bir hayli yol kat etmiş olduğu görülmektedir. İstanbul zirvesinde başlatılan girişimler yetenek arttırmaya yönelik önlemlerdir. Müttefikler ve Ortakların bu konuda tüm gayretlerini gösterip göstermeyecekleri bilinmemekle birlikte bugün İttifak bir yıl öncesine kadar analistlerin yaptığı tahminlerden çok daha iyi bir konumdadır. Transatlantik işbirliği ve eylemler konusunda güçlendirilmiş yeni ortaklıklara ve Avrupa-Atlantik sahası dışında operasyonlara odaklanmış kapsamlı bir gündeme sahiptir.

493 Ian Brzezinski, a.g.m., s.9

494 Gülnur Aybet Canterbury, a.g.m.

7. YENİ AVRUPA GÜVENLİĞİ KAVRAMININ YÜKSELİŞİ

Soğuk savaş sonrası intibak döneminde NATO'nun askeri görevleri, nükleer konuşlanması ve diğer ön ayak olduğu çeşitli yardımlar, 1990'lı yılların başında ortaya çıkan yeni uluslararası gerçeklere göre transatlantik ittifakın önemli derecede şekil ve anlam olarak yeniden şekillenmesiyle cevap vermiştir. Ancak bu değişikliklerin hiçbirisi Avrupa Birliği ve ABD ilişkilerini değiştirmemiştir. Transatlantik ilişkiler bildiğimiz gibi 1950'lerin ortasında Avrupa Savunma Topluluğunun temelde yer alan başarısızlığını müteakiben meydana gelmiştir.

NATO temelde özel bir soğuk savaş tehdidini karşılamak üzere dizayn edilmişti, oysa şimdi yeni roller geliştirmeyi arayan uluslararası askeri bir örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır. AB ise 1990'ların başına kadar hiçbir askeri aktivitesi olmayan uluslararası ekonomik örgüt olarak görev yapmaktaydı. Transatlantik ilişkilerdeki sıkıntı ise Soğuk Savaşın bitimine yakın ABD Kongre üyelerinin Avrupa'nın yük paylaşımı konusundaki yetersizliği konusunda şikayetleri, Avrupalı yetkililerin ise ABD liderliğine aşırı bağlı olmaktan yakınmalarından kaynaklanmaktaydı.

İlişkilerin sürdürülebilirliği sorunu ABD'nin uzun zamandır Avrupa'daki ağır bir varlığının olmasından kaynaklanmaktadır. 1980'lerin ortasından itibaren gözlenen ittifakın yararını maksimize etmenin tek yolu olarak transatlantik ilişkiler kapsamında AB-ABD ilişkilerinde büyük evrimsel bir değişiklik meydana getirmek yatmaktadır. Bu ilişki büyük bir Avrupalı sorumluluğu ve liderliği getirmekle beraber, genel olarak Batı ittifakı çerçevesinde ve ittifak içinde yeni Avrupa kanadı inşaa edilirken, Avrupa savunmasına Amerikan ilgisinin devam etmesinden emin olmak zorundadır. Ancak Avrupalı müttefikler bu sorumluluğu üzerlerine alabilecek vizyon ve cesareti bulabilecekler mi yada ABD daha fazla bağımsız Avrupalı ortakları kabul edecek kadar bilge bir davranış sergileyebilecek mi soruları karşımıza çıkmaktadır⁴⁹⁵.

1990'larda Avrupa güvenliğini tehdit eden sorun gitmiş, evrimsel bir değişim süreci hızlanmıştır. Ancak, bu değişim sürecinin başlangıcında ve esnasında sürprize

495 Stanley R. Sloan, *NATO's Future: Toward a New Transatlantic Bargain*, National Defense University Press, Washington 1998, s.191

yer olmadığı, görevin öneminin belirlenmesi gerektiği belirlenmiştir. Olası yeni bir anlaşmanın, Avrupa ve ABD'nin her ikisinin ilgi alanlarında potansiyel yararını gözetecek, bunun yanında son on yılda ABD'li yetkililerin ağırlığını kabul etmenin riskini de taşıyacaktı. Çünkü, başarı transatlantik ilişkilerin geleceğinin önemine gösterilen çabada yatmaktaydı. Sean Kay bu konuda “Transatlantik ilişkiyi dengelemek, gelecekte Avrupa-ABD güvenlik ortaklığını canlı tutmak suretiyle önemli olacaktır. Doğrusu, bu NATO'nun yerine getireceği görevi bulmak olacaktır.” demiştir⁴⁹⁶.

İttifakın hikayesinin sonunda, dış politika ve savunma alanında daha tutarlı bir Avrupa meydana getirmek devamlılığın da bir parçası olacaktır. Avrupa düzeyinde dışişleri ve savunma politikası koordinasyonu gelişmeleri Transatlantik anlaşmanın değişmesinde önemli bir eleman olarak tartışılacaktır.

7.1. Ortak Dış Politikanın Oluşturulma Süreci

Avrupa'da birlik oluşturma çalışmaları başlangıcından itibaren hiçbir zaman ekonomik birlik düşüncesi ile sınırlı kalmamıştır. Siyasal birlik, Westphalia'dan AB'nin başlangıcına, oradan günümüze değin Avrupalı liderlerin ulaşmak istedikleri bir hedef haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da ortaya çıkan birleşmeye yönelik çabaların temelinde de Sovyet tehdidine karşı güvenlik sorununa çözüm arayışlarında yatmaktadır. Bu sebeple henüz AET'nin temeli atılmadan önce 1950 yılında Pleven Planı ile ortak komuta altında bir Avrupa Ordusu oluşturma girişimleri karşımıza çıkmaktadır⁴⁹⁷. Fransa hükümetinin ortaya koyduğu Avrupa Savunma Topluluğu kurulması için yapılan bu planı yine Fransız Parlamentosu 30 Ağustos 1954 tarihinde veto ederek engellemiştir.

Buna ek olarak ikinci bir deneme olan Fouchet Planı⁴⁹⁸ da (1961-1962) başarısız kılınmıştır. Daha sonraları ise karşılıklı güvensizlik ile ilgili sorunların aşılabilmesi nedeniyle yola ekonomik birlik oluşturarak çıkılması fikri daha gerçekçi bir adım haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşının karşıt taraflarının güvenlik ve dış

496 Sean Kay, a.g.e., s.149

497 Stanley R.Sloan, *NATO, The European.....*,s.21

498 Reinhardt Rummel, *From Weakness to Power with the ESDP?*, Kluwer Law International, European Foreign Affairs Review Vol.7 453-471

politika alanlarında bir araya getirmek oldukça zor bir iş olarak görülmekteydi. Bu nedenle "ortak dış politika" kavramı Topluluk Antlaşmalarında 1993 yılına kadar kendine yer bulamamıştır⁴⁹⁹.

1960'lı yıllar boyunca ekonomik işbirliğindeki gelişmeler siyasal alanda işbirliği konusunda Avrupa Topluluğu çatısı altında olmasa bile hükümetler arası boyutta gelişmeler kaydetmiştir. İlk olarak 1970 yılında Lüksembourg Zirvesinde Davignon Raporu yayınlanmış ve dış politika konularında işbirliğinin nasıl gerçekleştirileceği konusunu belirlemek için Avrupa Siyasi İşbirliği oluşturulmuştur. Oybirliği ile karar alan üye ülke dışişleri bakanlarının bir araya gelmesi ile oluşan Avrupa Siyasi İşbirliği, dış politika konusunda işbirliğinin merkezi olmuştur⁵⁰⁰.

7.1.1. AGSP ve ABD'nin Yaklaşımı

Doğu Blok'unun çökmesi ile AB üyesi oniki ülke, Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması ile ilgili olarak önemli bir gündem ile baş başa kaldılar. Avrupalı hükümetlerin verdikleri ilk cevap "barış karı" olarak nitelendirdikleri savunma harcamalarının kesilmeye başlanmasıdır. ABD'de aynı şekilde barışın kar getireceğini ummaktaydı. Ancak Başkan Bush ve üst seviyede yetkililer en öncelikli olarak, NATO liderliği de dahil olmak üzere, ABD'nin uluslararası liderliğinin devamından emin olmak istiyorlardı. Aynı zamanda bir yerlerde NATO'nun geleceği sorusuna, yönetimde yer alan yetkililer Avrupa Birliğinin kendisine savunma boyutunu eklemesi hareketine şüpheyle yaklaşmaktaydılar⁵⁰¹.

Amerikan halkının görüşü ise Avrupa'ya daha yakındı, özelde ise, AB üyelerine doğru, Amerikan toplumunun köklerindeki derin Avrupalılığı yansıtması, paylaşılan değerlerin algılanması ve ittifak ilişkilerini de kapsamaktaydı. Ancak ABD, Avrupa'nın dünya üzerindeki rolü konusunda daima şizofren bir yapıya sahiptir. Soğuk Savaş boyunca ABD, Avrupa'nın ekonomik, siyasi ve savunma işbirliğini geliştirmesine yardımcı olmuş, Avrupa güvenlik işbirliğinin doğrudan karşısında yer alarak ittifak içinde geleneksel ABD-Avrupa rolünün değişmesine müsaade etmemiştir. İttifakın siyasi olarak bölünmesi, NATO askeri işbirliğine kaynak aktarması ve yükün daha eşit olarak paylaşımı için ek askeri yetenekler

499 Mehmet Özcan, *AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası*, The Journal of Turkish Weekly, <http://www.turkishweekly.net/t29.10.2004,turkce/makale.php?id=18>

500 Vyachaslau Paznyak, *ESDP and Trans-Atlantic Relations Reference Curriculum*, The Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes

501 Barry R.Posen, *ESDP and the Structure of World Power*, Istituto Affari Internazionali. Vol. XXXIX, ss. 10-11.

getirmesine rağmen, ABD transatlantik ittifakın içinde Avrupa kanadının daha güçlenmesi olasılığını olumlu karşılamıştır. ABD yaklaşımı tam olarak “evet, ama” politikası olarak adlandırılabilir, şöyle ki, Avrupa’nın çabaları desteklenirken olası negatif sonuçlara dikkat çekilmiştir. 1990’ların başında Avrupa’nın birleşme çabalarına verilen geleneksel destek ABD politikasının retoriği olarak hala hakimdir. Ancak Avrupa’nın birleşmesi için ABD desteğine şüpheli açıdan bakmak, Soğuk Savaş yıllarında güçlü jeostratejik ihtiyacın yokluğunda Avrupa Birliğini desteklemekten çok daha etkili olmuştur. “Evet, ama” politika çevresi, “ama”yı çok daha vurgulayarak telaffuz etmiştir.

1991’in ilk aylarında Avrupalıların savunma kimliği oluşturma yolunda artan bir momentumla anlaşmalarını, ABD yetkilileri izledikleri gibi, alarm zillerini de çalıyorlardı. ABD, genel olarak ittifak içinde daha güçlü bir Avrupa kanadının oluşmasını ve böylelikle BAB’ın yeniden hayat bulmasını desteklemekle birlikte, Avrupa’yı Transatlantik bağın gevşetilmemesi, NATO içindeki mevcut işbirliğinin tekrarın yol açmaması ve AB dışındaki ittifak üyelerinin dışlanmaması konularında uyarılarda bulunmuştur. Bu maddeler Clinton yönetiminin 1998’te AB’yi uyarırken göze çarpan ve kaçınılması istenen üç şey olan “tekrar, yeni bağ oluşturma ve ayrımcılıktı.”⁵⁰²

Müteakip uyarılarda ABD Avrupa’nın savunma bütünleşmesine yaklaşımını beş temel nokta üzerinde yoğunlaştırmıştır.

1. ABD, ortak Avrupa dışışleri, güvenlik ve savunma politikalarını destekleyecektir.

2. Üyelerinin her türlü güvenlik ve savunma taahhütlerinin dayandığı NATO Kuzey Atlantik Antlaşması altında, bütün politikaların oluşturulduğu temel istişare forumu olarak kalmak zorundadır.

3. NATO, bütünleşik askeri yapısını elinde tutmalıdır.

4. ABD, Avrupalıların, menfaatlerini korumak ve uluslararası hukuka saygıyı temin etmek maksadıyla Avrupa dışında gerçekleştirecekleri ortak askeri harekatta Avrupa’nın haklarının savunacaktır.

5. NATO’nun AB üyesi olmayan Avrupalı üyeleri Avrupa savunma politikası

⁵⁰² Stanley R.Sloan, *NATO, The European.....*,s.165

müzakereleri dışında bırakılmamalıdır⁵⁰³.

1991'in sonuna doğru ABD'nin Avrupa'dan ne istediği hususunda açık olarak Avrupa savunma kimliği üzerine itirazları geri çekilmiştir. Taktik olarak, ABD politikacıları NATO'nun Roma zirvesi ve AB'nin Maastricht zirvesi ile ortaya çıkan kimliğin tanımını emniyete alma konusundaki diplomatik çabalara yoğunlaşmıştır.

NATO'nun 1991'de kabul ettiği yeni stratejik konsept ile NATO politikalarının geleceği için üzerinde önemle durulan üç alan belirlenmiştir. Birincisi, müttefiklerin de dediği gibi güvenliğe “genişlemeci” yaklaşımın bir parçası olarak eski Varşova Paktı ülkeleri de dahil olmak üzere Avrupa'daki bütün devletler ile aktif işbirliği ve diyaloga çabalamaktır. İkincisi, kolektif savunmayı esas alarak, NATO'nun nükleer ve nükleer olmayan askeri kuvvetlerini azaltarak ve kalan kuvvetlerini de Bosna'da olduğu gibi kriz yönetimi görevlerine yönelik olmak üzere yeniden yapılandırmaktır. Üçüncü olarak ise, müttefikler NATO'nun Avrupalı üyelerinin kendi güvenlikleri için daha fazla sorumluluğu üstlenmesi konusunda anlaşmışlardır. Özellikle, NATO liderleri “Avrupa güvenlik kimliği ve savunma rolünün gelişmesinin, ileride ittifak içinde güçlü bir Avrupa kanadı olarak yansımaları ve bunun da Atlantik ittifakının bütünlüğünün ve etkinliğinin daha da kuvvetlenmesi” anlamına geleceğine hükmetmişlerdir. Ancak liderler güçlü bir Avrupa kanadı oluşturulurken, üyelerinin her türlü güvenlik ve savunma taahhütlerinin dayanağı olan NATO Kuzey Atlantik Antlaşması altında, bütün politikaların oluşturulduğu temel istişare forumu olarak kalması gerektiğini tekrarlamışlardır⁵⁰⁴.

7.1.2. Maastricht Antlaşması ve Sonuçları

Avrupa'da güvenliğin sağlanması konusundaki çabalar henüz topluluğu kuran ilk Antlaşma olan AKÇA'dan daha eski bir geçmişe sahiptir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da güvenlik alanında işbirliği çabalarına hız verilmiştir. Bu çabaların ilki olan BAB'ın geçmişi, 17 Mart 1948 tarihinde İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksembourg'un taraf olduğu Brüksel Antlaşması ile kurulan Batı Birliği ya da diğer ismiyle Brüksel Antlaşması'na kadar dayanır. 23 Ekim 1954 tarihinde imzalanan Paris Antlaşmaları ile Almanya ve İtalya Birliğe katılmış ve adı

⁵⁰³ a.g.e.,s.165

⁵⁰⁴ Roma Barış ve İşbirliği Deklarasyonu, 7-8 Eylül 1991

Batı Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir⁵⁰⁵. Soğuk savaş döneminde Avrupa savunmasının tesisine yönelik olarak kurulan BAB, 30 yıl boyunca herhangi bir faaliyette bulunmamıştır. 1980'li yıllarda yeniden diriltme çabaları sonucunda 7 BAB üyesi ülkenin dışişleri ve savunma bakanları toplanarak ilk kez olası ortak askeri işbirliğini değerlendirmiştir. Avrupa'da güvenlik alanında işbirliği çalışmaları ise sadece BAB ile sınırlı kalmamıştır. Bilindiği gibi NATO hala bölgede en etkin güvenlik işbirliği örgütüdür. Ayrıca Avrupa Savunma Topluluğu girişimini de bir kez daha hatırlamakta yarar vardır⁵⁰⁶.

1992'de Maastricht'de imzalanan ve 1993'ün sonlarına doğru etkin hale gelen Avrupa Birliği Anlaşmasının en önemli amaçlarından biri imzalayan tarafları uzun süreli ortak savunma politikası oluşturmak olan Ortak Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikasını geliştirmeye yönlendirmektedir. Topluluktan Birliğe giden süreçte artık ekonomik birlik tamamlanmış siyasal olarak ta birlik sağlanması ağır basmaya başlamıştır. Siyasal birliğin en önemli faktörü olarak ise AB'yi dış politikada ve dünyada tek ses haline getirecek olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası gelmektedir. Bu gereksinimin bir sonucu olarak AB Antlaşmasına Ortak Dış ve Güvenlik Politikası adında yeni bir bölüm eklenmiştir⁵⁰⁷.

İlk olarak Maastricht Antlaşması ile ortaya çıkan ODGP, 1990'lı yıllarda özellikle Avrupa'da meydana gelen uluslararası çatışmalarda gösterdiği kötü performans nedeniyle ciddi eleştirilere maruz kalmış ve çok geçmeden etkinliği sorgulanmaya başlanmıştır. Gerçekten de AB, eski Yugoslavya topraklarında ortaya çıkan çatışmalarda ortak bir politika belirleyememiş, üye ülkelerin her biri kendine has dış politikalarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu krizlerde AB hem dış politika hem de savunma politikalarında paramparça bir görüntü çizmiştir (aynı durum Irak Savaşı sırasında daha da belirgin bir hal almıştır). Ancak Ulus devletlerin egemenliklerini sorgulayan konuların en başında gelen dış politika ve güvenlik konularında fikir birliği yaratmak ekonomik birlik kadar kolay olmamaktadır. Bu

505 Robert Hunter, *The European, Security and Defense Policy, NATO's Companion - or Competitor?*, RAND Europe, May 2002 Virginia, s.7; European Defence Paper No:3, The Ministry of Defence Policy Papers, p.7

506 David.S.Yost, a.g.e., s.77

507 Sergey Mikhailov, *U.S. Congress And The Future Of Nato: Formulation Of The U.S. Approach Toward European Common Foreign And Security Policy*, NATO-EAPC Fellowships Program, <http://www.nato.int/acad/fellow/01-03/mikhailov.pdf>, p.3,

durum ise AB'yi uluslararası politika ve güvenlik konusunda yeterli bir karar alıcı olarak değil başkaları tarafından alınan kararları uygulayan, pasif bir örgüt olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır. Eski Yugoslavya'daki meydana gelen vahşetler ancak NATO'nun, açıkçası ABD'nin bölgeye müdahale kararını vermesi sonucu önlenebilmiştir. Soğuk Savaşın bitiminden ve özellikle 11 Eylül'den sonra tek süper güç olarak kalan ABD'nin baskıcı ve militarist çözüm önerileri karşısında AB alternatif dengeleyici politikalar üretmekten uzak kalmıştır. Birliğin dış politika da olduğu gibi savunma politikaları konusunda da kendi bölgesi dahil etkisiz kalması ve sorunlara çözüm için NATO, BM gibi diğer uluslararası örgütlerin varlığına gereksinimini sürdürmesi, Maastricht Antlaşması ile yapılan düzenlemelerin yetersizliğini ortaya koymuştur⁵⁰⁸.

7.1.3. Amsterdam Antlaşması ve Sonuçları

AB'yi uluslararası politikada daha etkin kılabilmek için Amsterdam Antlaşması öncesinde yapılan Hükümetlerarası Konferansın en önemli gündem maddelerinin başında ODGP'de yapılacak değişiklikler gelmekteydi. 17 Haziran 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile uygulamada ortaya çıkan sorunların giderilmesi için ODGP'de bir takım yenilikler yapılmıştır. Ancak yapılan değişiklikler incelendiğinde Avrupa Parlamentosunun politika belirleme ve karar almada herhangi bir etkisinin olmaması, Adalet Divanı'nın ODGP kapsamında alınan kararları yargılayamaması, Konsey'in ODGP'de temel belirleyici kurum olmaya devam etmesi gibi yaşamsal öneme sahip değişikliklerin yapılamadığı görülmektedir. ODGP'yi etkin bir hale getirme konusunda üye ülkelerdeki siyasal istek ve kararlılığın bulunmayışı nedeniyle Amsterdam Antlaşması ile gerçekleştirilen değişiklikler sınırlı kalmıştır⁵⁰⁹.

Amsterdam Antlaşması ile yapılan değişikliklerin başında nitelikli çoğunlukla karar alınabilme olanağının yaratılmış olması gelmektedir. Daha önce bu konuda Avrupa Konseyi, ODGP alanında ortak eylem yapılmasına ancak oybirliği ile karar vermekteydi. Yeni düzenleme ile artık bir ülke Konsey'de temsil edilmese bile karar kabul edilebilecekti. Yeni durumda kararlar yine oybirliği ile alınmakta ancak karara katılmak istemeyen üye devlete çekimser kalabilme hakkı verilmekteydi. Bu

508 Peter W. Romdan, *U.S. Leadership and the Reform of Western Security Institutions: NATO Enlargement & ESDP*, Conference of the German Foreign Policy Association (DGAP) Berlin, 11 December 2000, p.5-6

509 Vyachaslau Paznyak, a.g.m.

durumda çekimser kalan üye devletin kararda olmayışı kararın alınmasına engel teşkil etmeyecektir (yapıcı çekimserlik). Çekimser kalan üye devletlerin oy ağırlığının üçte birden fazla olması durumunda alınan karar geçersiz sayılacaktır. Ancak çekimser kalan üye devlet ortak hareket alanında yer alıp almayacağına yine kendisi karar verecektir. Ayrıca oyçokluğu ile alınan uygulamaya ilişkin kararlarda üye devletler ulusal çıkarlarının tehlikeye girdiğini açıklama hakkına sahip olacaklardır.

Önemli bir diğer değişiklik AB Antlaşmasınının 26. maddesinde gerçekleştirilmiştir. Buna göre Konsey Genel Sekreteri, Dönem Başkanlığına ortak dış ve güvenlik politikalarında yardımcı olmak üzere "Yüksek Temsilci" sıfatıyla yardım edecektir. Bu kişi ODGP'nin başına getirilmiş bir kişi konumunda olduğundan bir nevi Birliğin Dışişleri Bakanı görevini yürütecektir. NATO Genel Sekreteri Javier Solana bu göreve atanan ilk kişi olmuştur⁵¹⁰. Ayrıca Antlaşmaya eklenen bir deklarasyon ile Genel Sekretere bağlı "politika belirleme ve erken uyarı birimi" oluşturulmuştur. Genel sekreterlik, üye ülkeler, Komisyon ve Batı Avrupa Birliği'nden (BAB) uzmanların bir araya gelmesi ile oluşturulan bu birim Birliğin uluslararası olaylarda ortak tepki vermesi için önceden hazırlıklar yaparak gerektiğinde Konseye ve Başkanlığa raporlar hazırlamakla görevlidir.

Bir başka değişiklik ise Birliğin görev alanında meydana gelen genişlemedir. Amsterdam Antlaşması ile AB'nin savunma ve güvenlik politikalarına "insani amaçlı barış faaliyetleri", "kriz yönetimi" ve "dış sınırların korunması" gibi yeni unsurlar eklenmiştir⁵¹¹.

Amsterdam Antlaşmasında ODGP'nin kurumsal yapılanmasında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu bağlamda Amsterdam Antlaşması'nın 17. maddesi AB - BAB arasındaki bağlantı güçlendirilmiş ancak BAB - AB bütünleşmesinden bir takvim belirtmeksizin söz etmesine rağmen BAB'ın hukuksal statüsü korunmuştur. Bu madde Aralık 1999'da Helsinki'de yapılan Zirve Toplantısında yaşama geçirilmiştir. Bu Zirve'de BAB organları ve çalışanları ile birlikte savunma ve güvenlik de dahil olmak üzere AB'ye katılması kararı alınmıştır⁵¹². ODGP, insani

510 Reinhardt Rummel, a.g.m., s.453

511 Neil Winn, *CFSP, ESDP, and the Future of European Security: Whither NATO?*, The Brown Journal of World Affairs, Winter/Spring 2003 – Volume IX, Issue 2, p.151-153

512 Haydar Çakmak, a.g.e., s. 231

yardım ve kurtarma faaliyetleri, barışı koruma operasyonları, kuvvet kullanımını da içerecek şekilde kriz yönetimi ve barışın yeniden tesisi şeklinde ifade edilebilecek olan Petersberg görevlerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir⁵¹³. Bunlara Petersberg görevleri şeklindeki niteleme, söz konusu görevleri formüle etmiş olan BAB Bakanlar Konseyi'nin Haziran 1992'de Almanya'daki toplantısının yapıldığı yerin adından gelmektedir.

Amsterdam Antlaşması ile yapılan değişiklikler değerlendirildiğinde Maastricht Antlaşması'nda olduğu gibi savunma ve güvenlik konularında oldukça temkinli bir düzenleme yapıldığı göze çarpmaktadır. Burada da savunma konusunda ortak bir Avrupa Savunmasının önerilmediği görülmektedir. Ancak Amsterdam Antlaşması ilk defa ortak savunmanın kurulması konusunda Avrupa Konseyine yetki vermiştir.

7.1.4. Köln Zirvesi

Haziran 1999'daki Köln Zirvesi, kriz yönetim görevlerini, Avrupa ortak güvenlik ve savunma politikasını güçlendirme sürecinin merkezine yerleştirmiştir. Bu görevler, insanî yardım ve kurtarma, barışı koruma ve barış yapma dahil, kriz yönetiminde muharebe kuvveti görevlerinden oluşur. Avrupa Birliği Konseyi, bu amaçla, "Birliğin, NATO eylemlerine hanel gelmeksizin, uluslararası krizlere yanıt vermek amacıyla, inandırıcı askerî güçlerle desteklenen özerk eylem kapasitesine, bu güçleri kullanmayı kararlaştırma olanaklarına ve onları kullanmak için gerekli hazırlığa sahip olması gerektiğine" karar vermiştir. Bu zirvede alınan diğer önemli bir karar ise Petersberg görevlerinin 2000 yılından itibaren BAB bünyesinden alınarak AB bünyesine dahil edilmesi olmuştur⁵¹⁴.

Köln Zirvesinde ayrıca Fransa ve İngiltere arasında Fransa'nın Saint Malo kentinde yapılan Anlaşma'da alınan kararların desteklendiği açıklanmıştır. Saint Malo'da AB'nin NATO'nun görev almadığı ve müdahale etmediği krizlerde müdahale etmesi, bunun için gerekli donanımına sahip olması ve etkin bir güç olması karara bağlanmıştı. bunun için AB bünyesinde ileride hem askeri hem de kurumsal olarak bağımsız bir yapıya kavuşacak bir organizasyon amaçlanmıştır⁵¹⁵.

513 Barry R.Posen,a.g.m.,s.14

514 Peter M.E. Volten, *The EU as an Actor in Security Policy: Rival or Partner of the USA?*, Razumkov Centre, National Security & Defence, No.9, 2001Ukraine,p.53

515 Haydar Çakmak,a.g.e., s.233

Birbirini izleyen her Avrupa Birliği zirvesi (Helsinki, Feira ve Nice), BM Anayasası'nın ilkelerine uygun olarak ve BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilerini tanıyarak, Birliğe uluslararası kriz yönetiminde bir özerk eylem kapasitesi kazandırma isteğine gittikçe daha somut bir içerik vermiştir.

7.1.5. Helsinki Zirvesi

Aralık 1999'da, Helsinki'de yapılan Avrupa Birliği Zirvesinde, askerî kabiliyetler bakımından ana hedefi belirlenmiştir. Birlik için bunun anlamı, 2003 yılına kadar, bütün Petersberg görevlerini yerine getirebilecek 60.000 kişilik Acil Müdahale Gücü'nün oluşturulması ve bunların altmış gün içinde kriz bölgelerine yerleştirme ve en az bir yıl süreyle orada tutma yeteneğine ulaşmaktır. Petersberg görevleri barışı koruma ve insani yardım amaçlı olduğu için kapsamının Avrupa ordusu kurulması olmadığını belirtmek gerekir. Ulusal birliklerin gönderilmesi ve yerleştirilmesi, üye devletlerce alınan bağımsız kararlara dayalı olacaktır.

Bu Zirvede ayrıca, Konsey içinde bir kriz durumunda politik kontrol ve stratejik yönlendirme sağlayacak yeni kalıcı politik ve askerî yapılar, yani bir Politik ve Güvenlik Komitesi ve bir Askerî Komite oluşturmaya karar verilmiştir. Bundan başka, Askerî Komite'nin yönlendirmesi altında üye devletlerce gönderilen askerî uzmanlardan oluşan ve Askerî Komite'ye yardım edecek olan bir Askerî Personel Birimi, Konsey Sekreterliği'nin bünyesine dahil edilmiştir⁵¹⁶.

7.1.6. Nice Antlaşması İle Meydana Gelen Gelişmeler

Nice Antlaşması ile yapılan değişikliklerin en önemlisi olarak güçlendirilmiş işbirliğinin uygulama alanının ODGP'yi de içine alacak şekilde genişletilmesi gelmektedir. Ancak ODGP alanında güçlendirilmiş işbirliği ilkesi, askeri ve savunma alanlarına girmeyen diğer konularla sınırlandırılmıştır. AB Antlaşmasının 27nci maddesinde “Güçlendirilmiş işbirliği üye ülkelerin hiçbirisi itiraz etmemesi ya da oybirliği istememesi şartıyla (acil fren) ortak eylem ve ortak pozisyonların uygulanması ile sınırlı olarak Konsey'de nitelikli oyçokluğu ile kabul edilir. Ancak kararda üye ülkelerin yarından bir fazlasının oyu ile aranır.” denilerek güçlendirilmiş

516 Kori N. Schake, *Do European Union Defense Initiatives Threaten NATO?*, Strategic Forum, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, No:184, August 2001,s.1

işbirliği konusunda ciddi kısıtlamalara gidilmiş ve ODGP'nin özellikle güvenlik alanı kapsam dışında bırakılmıştır.

Bir diğer değişiklik ise, Politika ve Güvenlik Komitesi'nin Avrupa Konseyi'nin doğrudan yönetimi altına alınması olmuştur. Yapılan değişiklikle Bu Komiteye Avrupa Konseyi'nin yönetimi altında kriz yönetimi operasyonlarında politik kontrol ve stratejik yönlendirmeleri gerçekleştirmek için uygun kararları alma görevi verilmiştir. Bu yetki Komiteye ODGP konusunda daha etkin bir rol kazandırmıştır. Aşağıda da belirtildiği gibi Nice Antlaşması ile AB- BAB arasındaki ilişki gözden geçirilmiş BAB, AB'ye entegre edilmiş ve kriz yönetim işlemleri AB'ye devredilmiştir. AB Antlaşması'nın 17. maddesinde yapılan düzenlemeler ile AB- BAB arasındaki hükümler kaldırılmıştır.

Nice Zirvesinde Birlik, üçüncü ülkelerin (Birlik içinde yer almayan NATO üyesi Avrupa devletleri ve Birliğe üyelik için bekleyen diğer aday ülkeler) ve başka potansiyel ortakların AB askeri kriz yönetimine katılması için de düzenlemeler yapmıştır. Nice Zirvesinde ayrıca BAB ile AB entegrasyonu sağlanmış Amsterdam Antlaşmasına uygun olarak BAB'ın operasyonel faaliyetleri AB içine alınmıştır.

Ayrıca, AB-NATO danışma ve işbirliğine yönelik kalıcı düzenlemeler kararlaştırılmıştır. Gerekli olduğunda, Birliğin NATO varlıklarını ve kabiliyetlerini (özellikle, planlama kabiliyetleri ve komuta opsiyonları) kullanarak operasyonlar başlatabilmesi amacıyla, bazı spesifik alanlarda Birlik ve NATO arasında düzenli toplantılar yapılmıştır⁵¹⁷.

Birlik, aynı zamanda, Santa Maria de Feira Zirvesinde tanımlanan dört öncelikli alanda kriz yönetiminin sivil taraflarını geliştirmeye de karar vermiştir: polis, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, sivil yönetimin güçlendirilmesi ve sivil koruma. Polis hizmeti için konulan hedeflerin uygulanması ve hukukun üstünlüğünü güçlendirme ile bağlantılı spesifik hedeflerin tanımlanması üzerinde tartışmalar yapılmıştır.

Aralık 2001'de yapılan Leaken Zirvesinde AB'nin kriz yönetim operasyonlarını uygulayabilecek duruma geldiği ilan edilmiştir. AB üyesi olmayan NATO üyesi ülkelerin AB Acil Müdahale Gücüne katılımları konusundaki belirsizlik ise 2002 Brüksel Zirvesinde giderilmiştir. Bu Zirvede ayrıca "AGSP'nin hiçbir koşulda ve

⁵¹⁷ Robert Hunter, *The European, Security and Defense Policy*, p.109-115

krizde herhangi bir NATO müttefikine karşı kullanılmayacağı gibi, NATO askeri kriz yönetiminin de karşılıklı olarak, AB'ye ve üye ülkelerinden herhangi birine karşı eyleme geçemeyeceği kararlaştırılmıştır"⁵¹⁸.

Son olarak Nice Antlaşması'nın AB-BAB ilişkisini düzenleyen birçok maddeyi AB Antlaşma metninden çıkardığını belirtmekte yarar vardır. Daha önce Petersberg görevleri elinden alınan BAB, ODGP'nin güçlendirilmesine paralel olarak giderek işlevini yitirmekte ve sadece ortak savunma ile ilgili konularla sınırlanmaktadır⁵¹⁹.

7.1.7. St. Malo Antlaşması İle Sağlanan Gelişmeler

St. Malo Antlaşmasını pratiğe dökmek için ihtiyaç duyulan çalışmanın büyük bir kısmı AB Savunma Politikası ve Yeteneklerini geliştirmek için AB ve ulusal planlama teşkilatlarında yapıldı. Bu çalışmalar daha çok emri uygulayacak kuvvetleri geliştirmekten ziyade örgütsel bir yapının oluşturulması için yapıldı⁵²⁰.

İngiltere Başbakanı Tony BLAIR ve Fransa Başkanı Jacques CHIRAC'ın 1998'de St. Malo'da "AB askeri gücünün uluslararası krize müdahale edebilecek, yeterli askeri güçle desteklenen müstakil harekât yapabilme gücüne, bunları kullanmaya karar verebilecek yapıya ve hazırlık durumuna sahip olması konusunda" anlaşmaları üzerine proje hız kazandı. St. Malo zirvesi kararı Avrupa'daki iki askeri gücün, ortak savunma için güç ve kurumsal yapısını oluşturmasını sağladı⁵²¹.

İngiltere'nin AB savunma rolünü kabulü, AB ve Batı Avrupa Birliği arasındaki gayret birleşimini kolaylaştırdı. Avrupa savunma çabalarının hükümetler arası kalacağı yani milletler üstü Avrupa Komisyonundan ziyade Bakanlar Konseyindeki üyeler arasında işbirliği yapılması kararına varılarak, AB'nin İngiliz itirazları hilafına kararlar almayacağı konusunda İngiltere'ye garanti verildi. ABD, St. Malo Yaklaşımı'ndan da istifade etti. Çünkü bu yaklaşım üye ülkelerin oy birliği ile kabul etmeleri gereken konulardaki kararlarda ABD'nin etkisinin görülmesine imkan sağlayan bir yapıdaydı. Bu antlaşma, AB'nin tercihlerinin ABD'nin ulusal

518 The Economist, December 6, 2003; Centre for European Reform, "The CER Guide to the Brussels Summit," 9 Aralık 2003

519 Robert Hunter, *The European, Security and Defense Policy*, p.109-115

520 *Strategic Forum National Defense University* NO:184 Ağustos 2001.

521 Kori N. Schake, a.g.m., s.1

çıkarlarıyla tutarlı olduğunu garanti etmek için ABD'nin üç taraflı olduğu kadar iki taraflı da çalışma yeteneğini korumaktadır⁵²².

Genişleme hem AB'de hem de NATO'nun gelecek planında yer almaktadır ancak her iki birlik yeni üyelere farklı kriterler uyguladıklarından birine üyelik ne diğerinin üyeliğini gerektirmekte ne de diğerinin üyeliğini garantilemektedir. Ancak AB'nin büyümesi ve savunma rolünü geliştirmesi, NATO'da ABD'nin liderliğini devam ettirip ettiremeyeceği ve Avrupalıların "takipçi" olmak yerine eşit şartlı ortaklık isteyip istemeyeceği sorularını ortaya çıkartmıştır. En önemli soru ise Soğuk Savaş sonrası NATO'nun geleceği ve bu birliğe üyeliğin gerekli olup olmadığıdır. Değişim kaçınılmazdır fakat NATO ve değişimini izolasyon olarak düşünmemek gerekir. Bu değişim süreci ise genel olarak Avrupa boyutu üzerinde odaklanmakta ve NATO, AB, BAB ve BM arasındaki bağlantı ve kurumsal düzenlemelerin nasıl olması gerektiği üzerinde tartışılmaktadır. Ayrıca, NATO ve Avrupa seviyesindeki kurumların mevcut ve olası duplikasyonlarının incelenmesi ile NATO'nun savunma organizasyonunun gerçekten yeterli ve verimli midir sorularının cevabı aranmaktadır.

7.2. Uluslararası Güvenlik Örgütleri

NATO ve AB üyesi ülkeler uluslararası savunma ve güvenlik organizasyonlarının birleştirilmesi ile yakından ilgilenmektedirler. Bu kapsamda, dünya çapında bir bütün olan BM'den Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (önceden Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi olarak bilinirdi), Barış İçin Ortaklık ve Batı Avrupa Birliği isimleriyle anılan bölgesel gruplar yer almaktadır. NATO, AB ve BAB arasında üyelikler ise farklılık göstermektedir. NATO'nun birçok Avrupalı üyesi AB'nin üyesidir fakat AB'nin tüm üyeleri NATO'nun üyesi değildir. Örneğin, Norveç ve Türkiye NATO üyesidir ancak AB üyesi değildir. Oysa İsveç ve Finlandiya AB üyesidir fakat NATO üyesi değildirler. Benzer şekilde AB'nin tüm üyeleri BAB'ın tam veya ortak üyesi ya da denetimcisidir.

522 Barry R. Posen, a.g.m.,s.12-13

7.2.1. Kurumsal Ekonomi

Ekonomik teori uluslararası güvenlik organizasyonlarının çeşitliliğini, pazar kaybının düzeltilmesi ve piyasa uygulamalarının geliştirilmesi mekanizması olarak açıklamaya başlayacaktır. Prensip, bu organizasyonlar mal ve hizmetlerin savunması değişimini ve olgunlaşmış ticari fırsatları kolaylaştırır ve teşvik eder. Bu temelde NATO, karşılaştırmalı avantajla özelleştirmeye dayanan uluslararası ticaret fırsatları oluşturmalıdır. Bu basit ekonomik prensipten iki anlam çıkarılır. Birincisi, uluslararası organizasyonlar karşılaştırmalı avantaj sahibi oldukları aktiviteler üzerine yoğunlaşmalıdır. NATO, özel bir askeri örgüt olarak karşılaştırmalı bir avantaja sahiptir ki savunma dışı aktivitelerinden geri çeker. Benzer şekilde AB'nin ticari özel bir ekonomik ticaret grubu olması onu benzer askeri organizasyon yaratma çabalarından geri tutar. İkinci olarak, ekonomik etkinlik NATO içinde rol özelleştirilmesini gerektirir. Örneğin, ABD nükleer kuvvetler, geniş deniz kuvvetlerine ait uçak gemisi taşıyıcılığı, uydu gözetimi, iletişim ve uzun kapsamlı stratejik hava ulaşımı gibi kapital yoğunluklu kuvvetler ve ileri teknoloji sağlayarak özelleşebilir. İngiltere, küçük uçak gemisi taşıyıcılığı ve denizaltı kuvvetleri sağlayabilir ve Türkiye iş yoğunluklu kuvvetler sağlayabilir. Ulusal egemenlik, özgürlük arzusu ve bütün olara hava, kara ve deniz kuvvetlerinin güvenlik politikası NATO üyeleri arasındaki rol özelleştirmesinin önündeki en büyük engeldir.

Bu analiz, her uluslararası güvenlik organizasyonunu işlem maliyetlerini minimize etme ve net işlem faydalarının maksimize etmenin bir aracı olarak göz önünde bulundurarak geliştirilebilir. İşlem maliyetleri, uluslararası savunma ve güvenlik sisteminin işletiminin maliyetidir. Bunlar araştırma, müzakere, anlaşma ve sözleşme maliyetleridir. Kaçınılmaz olarak, farklı hedefleri olan uluslararası organizasyonlar işlem maliyetlerini minimize etmek ve maksimum net faydayı sağlamak için farklı kurumsal yapılar yaratacaktır

Bu basit işlem maliyeti açıklamasının sınırları vardır. NATO ve BAB gibi kurumlar hangi uluslararası askeri işlemlerin görüşüldüğü, anlaşıldığı ve uygulandığı dahilinde bir yönetim çerçevesi oluşturur. Bunlar resmi ve gayri resmi uluslararası anlaşmalar için bir çerçeve olarak alınabilir. Teoride bu kurumların prensipleri, hedeflerinin, kabul görmüş örgütler tarafından sürdürülmesini sağlamayı aradığı mekanizmalardır. Yine de , bilginin tekel temincisidir ve askeri üretim imkanlarının uzmanlarıdır ve aynı şekilde prensiplerden ziyade onların yararı için bilginin

manipülasyonu ve dayanıklı davranışlar geliştirmek için uluslararası koalisyon oluşturulur. Sonuç olarak uluslararası güvenlik organizasyonlarının mevcut biçimi işlem maliyetlerinin minimize edilmesi olarak açıklanmayabilir. İşlem maliyeti paradigması ticari işlemler üzerine uygulandığında problemler oluşabilir. Uluslararası güvenlik organizasyonları kar etmeyen sektör ajanlarıdır. Karsız organizasyon modelinde daha ileri bir analitik karışıklık sonuçlanır ve bu yaklaşım NATO'nun diğer kurumlara verdiği ve değişmeyen varsayımlarını analiz eder.

Alternatif bir halk seçimi analizi NATO'nun BAB'ın ve diğer uluslar arası güvenlik organizasyonlarının politikacılar sivil çalışanlar ve silahlı kuvvetler memurlarının daha geniş bütçelerden uluslar arası seyahat ve uluslar arası toplantılarda güç ve prestij kazanma konularında fırsat sağlamasını analiz eder. Bu tarz bir davranış NATO'da basit ekonomik prensibi etkinliğinde ayrıma götürür⁵²³.

7.2.2. Avrupa'nın Diğer Savunma Örgütleri

Avrupa'da kurulu pek çok savunma organizasyonu bulunmaktadır. Bunlar arasında Eurogroup, Batı Avrupa Silahlanma Grubu(WEAG) olarak değişen Bağımsız Avrupa Programı Grubu (IEPG) ve Avrupa Savunma Sanayi Grubunu sayabiliriz (EDIG). Eurogroup, 1968'in kasımında İngiltere, Türkiye, İspanya, Portekiz, Norveç, Hollanda, Lüksemburg, İtalya, Almanya, Danimarka ve Belçika gibi NATO Avrupa üye ülkelerinin savunma bakanları tarafından gayri resmi olarak kurulmuştur. Amacı, NATO paktına daha çok Avrupa katkısı sağlamaktır. Altyapı için önemli yatırımı, entegre iletişim şebekesi gelişimi ile silah temini ve hava ulaşımı için finansman sağlayan Avrupa Savunma Gelişimi Programını (EDIP) Eurogroup girişimlerine örnek olarak verilebilir. Eurogroup aynı zamanda Avrupa'nın ABD ekipmanları teminini (örneğin F-16 savaş uçağı mühimmatı) koordine etmiş ve ekipman standardizasyonu için fon oluşturmuştur.

Bağımsız Avrupa Programı Grubu, 1976'da kurulmuştur ve Fransa dahil NATO Avrupa üyelerinden meydana gelmektedir. Amacı; savunma ekipmanları konusunda ortak bir Avrupa çalışması yaratmak ve bu ekipmanların ABD'ye satılmasını arttırmaktır (Böylece çift şeritli bir yol yaratılacaktı). 1984'e kadar IEPG ulusal silahlanma ve ekipman temini prosedürü konusunda bilgi değiş-tokuşu ve yönetim bağlantı projeleri için olası araştırma modelleri üzerine odaklanmıştır.

523 Todd Sandler and Keith Hartley, a.g.e., ss..204-205

1984'te IEPG sorumluluğu ulusal silahlanma direktörlerinden savunma bakanlarına verilmiştir. Böylece gruba araştırma ve temin konusunda daha sistematik işbirliğine ve Avrupa savunma sanayinin verimliliğinin artırılmasına odaklanmakla birlikte yeni bir güç verilmiştir. Grup, 1986'da Avrupa Savunma Sanayi Projesi'ni öne sürmüştür ve tüm temel önerileriyle birlikte proje kabul edilmiştir. Bu temel öneriler; daha açık ve rekabetçi Avrupa savunma ekipmanları pazarı yaratma, daha güçlü Avrupa araştırma gücü ve ülkelerin (Yunanistan, Portekiz ve Türkiye) kendi savunma sanayilerini geliştirmeleri için Savunma Sanayi Gelişimi'ne (DDI) yardımlarından oluşmaktadır. Açık bir Avrupa savunma ekipmanları pazarıyla ilgili işlemler IEPG ülkeleri arasında düzenli yayınlanan kontrat büktenler ile devletler ve olası tedarikçiler arasında bilgi değiş-tokuşunu sağlayan ulusal ilgi merkezleri şebekesi sayesinde bilgilerin yayılımı anlaşmalarıyla başarılmıştır. Buradaki amaç, olası satın alıcılara ilk ve daha sonraki aşamalarda ihtiyaçlar hakkında TEPG ülkelerinden bilgi alma ve cevap verme fırsatı sağlamaktadır.

DDI ülkelerine pazarlarını tamamen açmadan önce geçiş için bir süre tanınmıştır. Buna ek olarak IEPG üyeleri Avrupa'nın savunma teknoloji tabanının gelişimi ve artırımı için teknoloji ve kooperatif araştırma programını kabul etmişlerdir. Bu, savunmada Uzun Süreli Avrupa Kooperatifi(EUCLID) olarak bilinmektedir. 1996'nın ilk zamanlarında 290 milyon değerinde toplam 57 Araştırma ve Teknoloji Projesi (RTİS) EUCLID programının bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Araştırma ve Teknoloji Projelerine örnek olarak modern radar teknolojisi, mikro elektronik, modüler avionik, gelişmiş enformasyon prosesi ve uydu gözetim teknolojisi verilebilir. EUCLID programına katılım DDI ülkeleri için araştırma ve teknolojiye kapasite güçlerini arttırmada bir fırsat olarak görülmekteydi. (WEU 1995-1996)

1990 yılında Avrupa Savunma Sanayi Grubu (EDIG) IEPG bünyesine katılmıştır. Ulusal sanayi ticaret birlikleri tarafından yapılan forum IEPG üyesi ülkelerin savunma sanayilerini bir araya getirdi. EDIG, Avrupa savunma sanayisinin ilgilerini şöyle açıklamaktadır; bilgi kaynağıdır ve IEPG devletleri ile yakın çalışma ilişkileri içindedir (örneğin EUCLID programının geliştirilmesi konusunda öneriler sunma). Ancak, sanayiler ve devletler daha büyük Avrupa savunma standardizasyonu ve ortaklaşma çalışma konusunda hemfikir iken ulusal tercih ve ilgilerin farklı

olmasından dolayı farklı çözümler ileri sürülmektedir. Örneğin, Avrupa ülkeleri savunma sanayi güçleri bakımından azalan bir sırayla sıralandıklarında (iç ve dış pazar büyüklükleri, teknoloji tabanları, R&D savunma ölçekleri) iki sonuç ortaya çıkmaktadır. Birincisi, herhangi bir ülke daha özgür, açık olmak ve rekabetçi pazarda hüküm sürmek için diğer tüm ülkeleri daha aşağıya yerleştirecektir, çünkü bu onlarla olan herhangi bir rekabeti kazanma güvenini sağlar. İkincisi ise, ülke hangi sırada olursa olsun yukarıdaki diğer ülkelere karşı haksız rekabet oluşmasını önlemek için koruma talep edecektir.

1991'de BAB'ın AB'nin savunma bileşeni olarak oluşturulma kararı diğer Avrupa savunma organizasyonları için anlam içermektedir. Aralık 1992'de IEPG savunma bakanları grubun tüm işlevlerini BAB'a transfer etme kararı almışlardır ve sonuç olarak Batı Avrupa Silahlanma Grubu'nu oluşturmuşlardır (WEAG, Brüksel). Bu değişiklik bu bölgede duplikasyonları önlemek amacıyla tek bir Avrupa otoritesi yaratmak ve aynı zamanda IEPG'nin görevleri ile NATO ve EDIG ile olan bağlantılarının devamlılığının garantisini sağlamak için tasarlanmıştır. WEAG, Avrupa savunma ekipmanları pazarı rasyonalizasyonu ve liberalizasyonu, operasyonel ihtiyaçların harmonizasyonu, araştırma ve teknoloji programlarının birleştirilmesi ve silahlanma işbirliği araştırması görevleriyle birlikte BAB örgütü haline gelmiştir. 1995 sonlarında gelecekteki Avrupa Silahlanma Örgütü'nün temelini oluşturacak olan Batı Avrupa Silahlanma Organizasyonu olarak bilinen örgüt BAB çatısı altında kurulmuştur. Tutumlu davranmak ve duplikasyonu önlemek amacıyla 1994 Ocak ayında kaldırılan NATO Eurogroup, faaliyetlerinin çoğunu BAB'a transfer ederken kalanları ise NATO'ya vermiştir. Buna ek olarak Kasım 1996'da 4 ülke - İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya - ortak savunma programları yönetimine daha yeterli ve etkin yaklaşımı sağlamak amacıyla dörtlü silahlanma örgütünün kuruluşunu açıklamıştır Bu örgüt BAB'ın iskeleti dışındadır⁵²⁴.

7.2.3. Avrupa'nın Silahlı Kuvvetleri

Avrupa ülkelerinin iki ve çok üyeli orduları bulunmaktadır. Örnekler, Eurocorps'u (Fransa, Almanya, Belçika, Lüksembourg ve İspanya) kapsamaktadır; NATO'nun ARRC unsurlarından Belçikalı, İngiliz, Hollandalı ve Almanları kapsayan Çok Uluslu Bölge (Orta); İngiliz-Hollandalı Amfibi Kuvvetleri; Belçika-

⁵²⁴ Todd Sandler and Keith Hartley, a.g.e., s..215-217

Hollanda deniz kuvvetleri karargahı; İngiliz-Fransız hava gücü ve BAB'ın Petersberg görevlerini gerçekleştirmek için görevlendirilmiş Fransız, İtalyan, İspanyol ve Portekizli birliklerden oluşan çok uluslu bir güç olan EUROFOR⁵²⁵.

1995'te, AB savunma harcamaları toplamı yaklaşık 185 milyar \$ ve ordu toplam 2.308 milyon personel kadardı. NATO Avrupa, diğer AB üyeleri ile birlikte 195 milyar \$'dan fazla savunma harcamasına ve 3.151 milyon ordu personeline sahiptir; bu rakamlar savunma harcamalarında ABD'nin %70'i ve ordudaki personel sayısı bakımından ABD'nin 2 katı kadardır. Avrupa'nın savunma gücü Önemli olmasına rağmen bunun üye ülkelere payına bakılınca, ABD savunma gücüne göre harcanan-etki oranında yetersiz olduğu görülür. NATO Avrupa ve AB'den oluşan Avrupa'da, GSMH (Gayri Safi Milli Hasılat) dan ayrılan savunma paylarıyla savunma sorumlulukları karşılaştırıldığında belirgin farklılıklar görülür. Yunanistan, Türkiye, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin Avrupa için ortalama üstü savunma etkileri varken, Avusturya, Belçika, Danimarka, Almanya ve Lüksembourg gibi ülkelerin ortalama altı savunma etkileri vardır. İlginç olarak, tüm Avrupa ülkelerinin (Örn, NATO Avrupa ve diğer AB ülkeleri) savunma paylarıyla (D/Y) kişi başı gelirler arasındaki ilişki -0.42'dir, ki bu durum iki değişken arasında ters orantı olduğunu gösterir; fakat bu ilişki sadece iki-tarafli testin yüzde 10'luk seviyesinde belirgindir⁵²⁶.

7.2.4. Avrupalı Bir Savunma Politikası

1991 yılına kadar Avrupa Birliği'nde ortak bir savunma ve güvenlik politikasından söz edilmemiştir. Mal ve hizmetler için müşteri birliği ve Tek Avrupa Pazarı yaratmaya odaklanılmıştır. Roma Antlaşmasının gereğince Tek Pazar yönetim kurallarından özel savunma ekipmanları çıkarılmıştır. Ancak 1991'den bu yana Maastricht'de, anlaşmalarda yapılan düzenlemeler gereğince NATO'nun Avrupa ayağı ve AB'nin savunma bileşenlerinin ikili ortaklığı ile Batı Avrupa Birliği(WEU) kurulmuştur.

Ayrıca Avrupa Birliği, ordu ve savunma sanayisinde kayıplar vermiş, savunma ihtiyacı olan bölgelere yardım ve destek sağlayan KONVER programını 1993'te

525 Hans Binnendijk and Richard L. Kugler, *The Next Phase of Transformation: A New Dual-Track Strategy for NATO, Transatlantic Transformations: Equipping Nato For The 21st Century*, Ed. Daniel S. Hamilton, Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins University 2004 ,s.49

526 Todd Sandler and Keith Hartley, a.g.e., s.218-219

açıklamıştır⁵²⁷. NATO gibi AB de üyeliklerini genişletmiştir ve daha da genişletme planları yapmaktadır. NATO'nun genişlemesinde olduğu gibi, Atlantik Anlaşması üzerindeki potansiyel etkileri içeren, AB'nin maliyet ve yararlarının bölgesel değerlendirilmesi yapılmamıştır. Bir görüş, AB'nin genişlemesini, kendi özgürlüğüne ve güvenliğine sahip olmanın sorumluluğunu paylaşım mücadelesi verebilmesinin aracı olarak kabul eder. Bir diğer görüş ise bu genişlemeyi, AB'nin kendi savunması için NATO'ya bağımlı olmak istemeyecek bir lider dünya gücü haline gelmesi olarak görmektedir. Bu görüş, AB genişlemesinin NATO üyesi olmayan ülkeleri içermesi durumunda olasıdır. AB'nin, Ortak Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası geliştirilmesi hakkındaki beyanatı, iki büyük kısıtlama ile karşı karşıyadır. Birincisi, üye ülkelerin böyle bir politikayı ya da en azından etkin karar vermeyi sağlayacak bir dizi kuralları kabul etmeleri gerekmektedir. İkincisi ise AB'nin kabul edilen herhangi bir Ortak Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikasını uygulayacak (etkin Dış İlişkiler Politikası için yeterli ordu gücü gerekmektedir) ve AB bölgesini silahlı saldırılara karşı koruyacak savunma güvencesini verecek ordu gücüne sahip olmamasıdır. Şu anda AB, Batı Avrupa Birliği'ne savunma gücünü artırma görevini vermiştir⁵²⁸.

ABD'nin küresel egemenliğini korumak ve devam ettirmek adına uyguladığı 11 Eylül sonrası stratejisi ile de eski Batı dünyasının iki tarafı, artık birbirleriyle olan ilişkilerini yeniden tanımlama gereğini derinden hissetmeye başlamışlardır. Soğuk Savaş dönemindeki “daima ve tam işbirliği” durumundan çıkan ilişkiler, zamanla “mümkün olduğu kadar işbirliği” seviyesine gerilemiştir. Hatta ABD'nin Irak işgali öncesinde başlayan süreçle birlikte iki taraf arasında tırmanan gerilim, Avrupa ile ABD'nin, “yeni dünya düzeni” içerisinde birbirlerinin mutlak rakipleri olacağı yorumlarının yapılmasına dahi yol açmıştır⁵²⁹. Bu tarz bir yorum bugün için erken olsa da, ABD'den bağımsız bir şekilde, kendi ayakları üzerinde durabilen bir jeopolitik kutup olma ideali taşıyan Avrupa ve özellikle onun içinde oluşan Almanya-Fransa-İspanya eksenini ile ABD arasında yaşanan görüş, düşünce ve politika farklılıklarını göz ardı etmek de mümkün değildir.

527 Nick Hooper and Nick Cox, *The European Union KONVER Programme*, Defence and Peace Economics, Vol.7, 1997, s.75-94

528 Reimund Seidelman, *Costs, Risks and Benefits of a Global Military Capability for The European Union*, Defence and Peace Economics, Vol .8, 1997, ss.123-143

529 Robert.E.Hunter, a.g.e.,s. 67

Taraflar arasındaki tartışmanın merkezini hiç şüphe yok ki, ilişkilerin temel direği olan NATO oluşturmuştur. Soğuk Savaş boyunca transatlantik ilişkilerinin ve ortak jeopolitik duruşun kalesi olan NATO, aradan geçen on beş yılda anlamından çok şeyler yitirmiş, çeşitli yeniden yapılandırma ve yeni tehdit algılamaları konseptlerine rağmen bir türlü eski gücüne ulaştırılamamıştır. Özellikle Irak krizi sırasında, tarafları ortak bir politikada buluşturmak bir yana, aralarındaki gerginliğin daha da artmasına sebep olmuştur.

Amerikan karşıtı Avrupa ülkeleri, ABD'nin, küresel imparatorluk girişimi için NATO'yu kullanmaya çalıştığı; ABD ise Batı ittifakının en önemli kurumu olan NATO'nun işlevsizleştirilerek transatlantik ilişkilerinin baltalandığı ve böylece uluslararası sisteme tehdit oluşturan ülkelerin cesaretlendirildiği iddiasını ileri sürmüştür. Öte yandan AB ordusunun kurulma aşamasına gelmiş olması ve özellikle son bir yıldır Almanya ve Fransa'nın başını çektiği Avrupa ülkelerinin, NATO görevlerini yerine getirmekte sergiledikleri isteksizlik, transatlantik ilişkilerinde geleceğe dönük ciddi yapısal sorunların varlığını ortaya koymaktadır⁵³⁰.

Avrupa ile ABD arasında yaşanan sorun, aslen NATO'dan kaynaklanmamakla beraber, NATO, ilişkilerdeki en önemli platform olarak tartışmaların içine çekilmektedir. Ulusal Füze Savunması'ndan Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne, 16 Şubat 2005 tarihinde resmen yürürlüğe giren Kyoto Protokolü'nden idam cezasına pek çok alanda yaşanan gerginliklerin asıl kaynağı, iki tarafın jeopolitik duruşunun birbirinden uzaklaşması sebebiyle aralarındaki ilişkiyi yeniden tanımlama ve kurumsal olarak yeniden yapılandırma konusunda çektikleri sıkıntıdır. Uluslararası ilişkilerdeki güç dengeleri yeniden şekillenmediği ve uluslararası sistem sağlıklı bir yapıya kavuşmadığı müddetçe bu sıkıntı da yaşanmaya devam edecektir. ABD'nin, kendisini küresel hegemon olarak Avrupa'ya ve diğer bölgesel güçlere ne dereceye kadar kabul ettirebileceği ve Avrupa'nın, bir küresel güç olup olamayacağı soruları, bu denklemin parametrelerini oluşturacaktır⁵³¹.

530 Peter M.E. Volten, a.g.m. s.55-56

531 Philip H. Gordon, *NATO After 11 September*, The International Institute for Strategic Studies, Survival, vol. 43, no. 4, Winter 2000-02, s.2

7.3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) ve Türkiye

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana, ulu önder Atatürk'ün "çağdaş medeniyet düzeyine erişme" hedefi çerçevesinde batıya yönelik bir siyaset izlemesi süreklilik kazanmıştır. Bu husus güvenlik alanında da geçerli olmuş ve Türkiye NATO, AGIT ve BAB gibi güvenlik kuruluşları içinde üye olarak önemli bir yer tutmuştur. Bu isabetli politika sayesinde cumhuriyet dönemimiz tarihimizin en uzun barış dönemi olmuştur. Dünyadaki son dönem gelişmeleri de düşünüldüğünde Türkiye'nin önemi bir kez daha öne çıkmıştır. Bu stratejik ve kararlı tutumunu devam ettirebilmesi için Türkiye'nin, yeni oluşan AB ile AGSP bağlamında da bazı somut mekanizmalar geliştirmelidir. Ancak bununla birlikte AB'ye tam üyelik sürecinde ülkemizin üniter ve ulus-devlet yapısının, bütünlüğünün ve hayati çıkarlarının korunması esastır.

Türkiye'nin Avrupa ile olan ilişkilerinde, özellikle araması gereken koşul, ulusal güvenlik çıkarlarının AB tarafından sürekli bir biçimde dikkate alınacağını garanti eden somut mekanizmaların AGSP çerçevesinde kurulmasıdır. Türkiye'nin NATO üyeliğinden ve son dönemde tekrar önemi ortaya çıkan jeostratejik konumundan da yararlanarak, AB'nin bu yeni yapılanmasında görüşlerini aksettirebilecek bir mekanizmaya sahip olması için gereken önemi göstermesi gerekmektedir.

1948 yılında, Avrupa'nın kolektif savunması amacıyla Batı Avrupa Birliği kurulmuştur. 1949 yılında NATO'nun etkin bir örgüt olarak devreye girmesi ile BAB geri planda kalmıştır. 1996 NATO Berlin Bakanlar Toplantısında "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinin (AGSK) NATO içinde geliştirilmesine" karar verilmiştir⁵³². 23-24 Nisan 1999 tarihlerinde Washington'da icra edilen NATO zirvesinde; Avrupa ile ilgili sorunlarda ilk görevin NATO'nun olduğu, AB'nin NATO tarafından belirlenmiş şartları yerine getirmesi durumunda NATO imkanlarından yararlanabileceği, NATO-AB düzenlemelerinin, NATO -BAB düzenlemeleri üzerine

532 Alberto Alesina and Roberto Perotti, *The European Union: A Politically Incorrect View*, Harvard Institute of Economic Research, February 2004, s.11, <http://post.economics.harvard.edu/hier/2004papers/2004list.html>

bina edileceği, AB üyesi olmayan müttefiklerin en kapsamlı şekilde düzenlemelerde yer alacakları kabul edilmiştir⁵³³.

AB, Aralık 1999 Helsinki zirvesinde temel hedefini ortaya koymuştur. Buna göre 2003 yılına kadar; 4000 km mesafeye intikal ettirilebilecek, 60 bin kişiden oluşan, 60 günde aktif hale gelen, bir yıl sürdürülebilir, 400 uçak ve 100 gemi ile desteklenecek bir temel hedef kuvveti oluşturulması öngörülmüştür. 7-11 Aralık 2000 tarihlerinde yapılan AB Nice zirvesinde AB'nin kriz yönetimi ve üçüncü ülkelerle ilişkilerine özel önem verilmiştir. Buna göre ilişkiler; barış zamanı, hareket öncesi ve hareket süresince olmak üzere üç safhada belirlenmiştir⁵³⁴.

Barış zamanı ilişkileri; Siyasi ve Güvenlik Komitesi ve AB askeri karargahı ile üçüncü ülkeler arası irtibat ve 15+6 ve 15+15 toplantıları üzerine bina edilmiştir. Harekat öncesi; güvenlik çıkarları tehlikede olan ülkeler ile yoğun danışmalar yapılacağı ve bu ülkelere AB tarafından onaylanan harekate yönelik askeri seçenekler hakkında bilgi verileceği bildirilmiştir. Harekat süresince ise; Harekate kuvvet veren ülkelerin, AB Konseyinin kararını müteakip oluşturulacak katılımcılar komitesinde hareketin günlük icrasını takip edecekleri ve NATO imkanlarının kullanılacağı bir harekate, AB Konseyinin kararına gerek olmaksızın ancak yine Katılımcılar Komitesi vasıtası ile katılacakları bildirilmiştir.

7.3.1. Türkiye'nin Kaygıları

Nice zirvesi kararları; AB üyesi olmayan müttefiklerin BAB'daki kazanımlarını hiçbir surette dikkate almadığı gibi, bu ülkelerin AGSK'ya katılımı konusunda tatmin edici düzenlemeleri de öngörmemiştir. Barış zamanı faaliyetleri göz ardı eden, sadece çıkabilecek krizler bazında ve karar mekanizmalarında yer almadan ortaya konulan katılım modelinin, Türkiye tarafından kabul edilmesi mümkün değildir. Oysa, Türkiye'nin NATO imkanlarının kullanıldığı BAB harekatının karar verme mekanizmasına tam üye hakları ile katılımı 1997 yılında kabul edilmiştir. Yine aynı yılda, NATO imkanları olmaksızın icra edilecek bir BAB harekatının karar verme mekanizmasına, katılım niyetini bildirmesini müteakip, tam üye hakları ile iştiraki onaylanmıştır. Bunun yanında tatbikatlara ve Avrupa gruplarına tam haklarla katılımı ve askeri karargahta temsil hakkı kabul edilmiştir.

533 Jolyon Howorth and Anthony Forster, *The European Defence Initiative, ESRC One Europe or Several?* Programme, Briefing Note 2/00, June 2000, s.2

534 Jolyon Howorth and Anthony Forster, a.g.m. s.3

Türkiye, NATO'nun kabul ettiği muhtemel kriz bölgelerinin merkezinde, kitle imha silahları ile balistik füzelerin tehdidi altındaki bir ülkedir. Böyle bir ülkenin güvenlik kaygılarını, başka ülkelerle bir tutmak doğru olmayacaktır. Türkiye güvenliğini garanti altına almaya gayret etmektedir. Türkiye güvenliğine ilişkin kaygılarına cevap verecek hususları resmi belgelerde ayrıntılı bir biçimde görmek istemektedir. ABD, müstakil bir yapılanmaya gitmesi durumunda; AB'nin, NATO'nun ve dolayısıyla ABD'nin kontrolünün dışına çıkacağı endişesini taşımaktadır. Bu nedenle, AB'nin kısıntısız olarak NATO'nun karargahlarına, planlama imkan ve kabiliyetlerine erişiminin sağlanmasını desteklemiştir.

Türkiye, "her şey üzerinde anlaşılınca kadar hiçbir şey üzerinde anlaşılmış sayılmaz" prensibi çerçevesinde, yapılan çalışmalar ile ilgili olarak büyük esneklik ve iyi niyet göstermiştir. NATO -AB iliksilerinin düzenlenmesine ilişkin çalışmalara katkıda bulunmuştur ve bulunmaktadır. AB üyesi olmayan müttefiklerin AGSK'ya katılım konusunda, AB tarafından hiçbir anlamlı ve ciddi çözüm önerisi gelmezken, Türkiye bu konuda gerekli esneklik ve iyi niyeti göstererek, katılım konusunun çözüme kavuşturulabilmesi için İngiltere ile müzakerelere başlamış ve Türkiye, İngiltere ve ABD arasında yapılan üçlü görüşmelerde; Güvenlik garantisi, Barış zamanı danışmalarına katılım, AB askeri karargahında temsil, AB tatbikatlarına katılım, AB müstakil hareketine katılım, AB operasyonlarının hazırlık, planlama ve icrasına katılım olmak üzere altı konu üzerinde uzlaşmaya varılmıştır⁵³⁵.

1. Güvenlik Garantisi :

AGSP hiçbir şart altında veya hiçbir krizde bir müttefike karşı kullanılmayacaktır.

2. Barış Zamanı Danışmalara Katılım :

AB Siyasi ve Güvenlik Komitesi (PSC) ve AB Askeri Komitesi (EUMC)'nin AB+6 formatındaki toplantıları artırılacak ve bu toplantılar, söz konusu komitelerin kararı öncesi yapılacaktır.

3. AB Askeri Karargahında Temsil :

AB askeri personelinin NATO karargahlarındaki temsili esas alınacak, AB üyesi olmayan müttefiklerin AB karargahında temsili sağlanacaktır.

4. AB Tatbikatlarına Katılım:

⁵³⁵ Deniz Zeyrek, Murat Yetkin, Radikal Gazetesi, 03.12.2001 tarihli Haber-Yorum

AB hareketlarına katılım düzenlemeleri, AB tatbikatlarına katılıma yansıtılacak, AB üyesi olmayan Avrupalı müttefikler NATO imkan ve kabiliyetlerinin kullanıldığı bir AB tatbikatına katılabileceklerdir. NATO imkan ve kabiliyetlerinin kullanılmadığı bir AB tatbikatına AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin katılımı konusu bir ihtiyaç olup, AB bu katılımı sağlayacaktır. AB üyesi olmayan Avrupalı müttefikler, katılmadıkları ilgili diğer tatbikatlara gözlemci olarak davet edileceklerdir.

5. AB'nin Müstakil Operasyonlarına Katılım :

NATO imkan ve kabiliyetlerinin kullanılacağı bir AB hareketında; AB üyesi olmayan müttefikler şayet arzu ederlerse operasyona katılacaklar ve operasyonun planlama ve hazırlığına NATO'daki usuller çerçevesinde müdahil olacaklardır. NATO imkan ve kabiliyetlerinin kullanılmayacağı bir AB hareketında; AB üyesi olmayan müttefikler katılım için Konsey kararını müteakip davet edileceklerdir. Konsey katılım konusunda karar alırken AB üyesi olmayan müttefiklerin güvenlik endişelerini dikkate alacaktır. AB üyesi olmayan bir müttefik, coğrafyasına yakın ya da güvenlik çıkarlarını ilgilendiren bir müstakil AB Harekatı hakkında endişelerini dile getirmesi durumunda, bu müttefike danışılacak ve danışma sonucuna göre, güvenlik garantisi ile ilişkili olarak bu müttefikin katılımı konusu dikkate alınacaktır.

6. AB Operasyonlarının Hazırlık, Planlama ve İcrasına Katılım:

15+6 toplantıları bir forum olacak, hareket konsepti, hareket planı, komuta ve kuvvet yapısı, ilk hareket planlaması ve askeri hazırlıklar için birlikte çalışılacak, PSC ve EUMC seviyelerinde +6 toplantıları yapılacak, hareket planlamasına +6 ve kuvvet veren ülke olarak katılım sağlanacaktır.

7.3.2. Ankara Mutabakatı

Türkiye, 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde Laeken ve 21-22 Haziran 2002 tarihlerinde Sevilla'da icra edilen AB zirvelerinde Ankara mutabakat belgesinin onaylanmasını beklemiştir⁵³⁶. Ancak varılan uzlaşmaya Yunanistan'ın itirazları nedeniyle konu 25 Ekim 2002 tarihine kadar çözüme kavuşturulamamıştır. 24-25 Ekim 2002 tarihlerinde Brüksel'de bir araya gelen AB devlet ve hükümet başkanları Ankara mutabakatını, ikinci maddesindeki AGSP'nin herhangi bir müttefike karşı kullanılmayacağını ifade eden güvenlik garantisine "buna karşılık olarak NATO kriz

⁵³⁶ Radikal Gazetesi,23.06.2002,"AGSP Düğümü Yine Çözülemedi"Adlı Haber-Yorum

yönetiminin de AB'ye ya da herhangi bir AB üyesine karşı kullanılmayacağı" ve "BM şartındaki prensiplere aykırı herhangi bir girişimin de yapılamayacağı" hususlarını ekleyerek kabul etmiştir.

Bu noktada, konunun bir dördümlü paket çerçevesinde çözüme kavuşturulması kararlaştırılmıştır. Bunlar, AB Konseyinin onayladığı Ankara Mutabakatı, Berlin PLUS konularına ilişkin NAC kararı, AB Genel Sekreterinin NATO genel sekreterine mutabakatın onaylandığına dair mektubu ve NATO Genel Sekreterinin mukabil mektubu, NATO-AB ortak deklarasyonudur. NATO ile AB arasında sürdürülen müzakerelerin sonucunda NATO ve AB Genel Sekreterlerinin karşılıklı mektup değişimi ile NATO-AB işbirliğinin en önemli aşaması tamamlanmıştır. Buna göre; AB tarafından 25 Ekim 2002 tarihinde iki küçük ilave ile kabul edilmiş olan ve Türkiye gibi AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin AGSP içinde yer almasına imkan veren Nice uygulama dokümanı (Ankara Belgesi) AB Genel Sekreteri tarafından 13 Aralık 2003 tarihinde NATO'ya resmen iletilmiştir.

7.3.3. Son Durum

Buna karşılık NATO konseyi, AB'nin NATO planlama imkanlarından güvenceli olarak yararlanması ve planlama imkanları dışındaki NATO imkan ve kabiliyetlerinin her seferinde NATO konseyinden onay almak kaydıyla AB tarafından kullanılabilmesi (Berlin PLUS) konusunda 13 Aralık 2003 tarihinde karar almış ve bu karar NATO Genel Sekreteri tarafından AB'ye iletilmiştir. Bu kararda ayrıca; Kıbrıs ve Malta gibi Barış İçin Ortaklık (BIO) programına dahil olmayan ülkelerin, NATO-AB linkleri kapsamı dışında tutulması sağlanmıştır. NATO-AB stratejik ortaklığını resmen başlatan bu kararlara istinaden yapılan teknik seviyedeki çalışmalar Mart 2003 ayı içerisinde tamamlanmış ve NATO-AB ilişkilerinin temelini ortaya koyan bir çerçeve doküman NATO ve AB Genel Sekreterleri arasında teati edilmiştir.

NATO-AB işbirliğinin ilk uygulaması olarak, Kasım 2003 ayı içinde icra edilmesi kararlaştırılan NATO-AB ortak kriz yönetimi tatbikatının planlama çalışmalarına başlanmıştır. Ayrıca Makedonya'da NATO tarafından icra edilen müttefik uyumu hareketinin, AB tarafından devralınması için çalışmalar tamamlanmıştır. 31 Mart 2003 tarihinde NATO'nun bahse konu hareketi sona erdirmeye kararını müteakip AB bahse konu hareketi devralmıştır. Gerçekleştirilen NATO-AB işbirliğinin; şekillenmekte olan AB güvenlik mimarisi içinde Türkiye'nin

yer almasını sağlamasının yanında, Türkiye'nin AB ile siyasi ilişkilerine de olumlu katkıda bulunacağı değerlendirilmektedir.

7.4. NATO'nun ve AB'nin Değişen Savunma Kimliği

1948-1990 yılları arasında marjinal bir savunma organizasyonu niteliğinde kalan ve önemli bir görev üstlenmeyen BAB, Avrupa Kıtası ve Atlantik'in öteki yakasında ciddi bir güvenlik organizasyonu olarak algılandığı, bu konuda önemli düzenlemeleri hayata geçirdiği bir sırada tekrar marjinal hale dönüştürüldü ve bu misyonu AB'ye devredildi.

Öte yandan, NATO'nun kriz yönetiminde daha etkili olmak üzere yeniden teşkilatlandırıldığı bir sırada, AB devletlerinin kriz yönetimini kapsayan Petersberg görevlerini icra etmek üzere bir güvenlik aktörü olarak sahneye çıkmaya karar vermeleri ile ileride NATO'yu zayıflatma tehlikesi ile birlikte "Avrupalı devletler tarafından NATO'ya alternatif bir güvenlik yapısı" ortaya çıkarıldı. Öte yandan bu alternatif; Avrupa Kıtası üzerindeki Amerikan savunma garantisini zayıflatabilecek, bu da Avrupa Kıtasını yeni tehditlere ve belirsizliklere maruz bırakabilecek bir oluşum riski taşımaktadır⁵³⁷.

Bugün, soğuk savaş bitmiş olmasına rağmen, belki de Avrupa güvenliğinin amacı aynı kalmaktadır; barışı korumak, güvenliği, özgürlüğü ve NATO toplumunun demokratik ideallerini ödüllendirmektir. Bununla birlikte NATO oluşturulduktan sonra ki elli yıl içinde Avrupa üzerine odaklanan her şey küresel hale gelmiştir⁵³⁸.

Yeni Avrupa Düzeni; hukukun yönetimi, küreselleşen çok kutupluluk, milli, alt bölgesel veya bölgesel ilgi alanları, entegrasyon ve devlet davranışı ve etkileşimi ile ilgili olan Avrupa bölgesel alt sisteminin yapısını tanımlayan kimlikler gibi kavramlar üzerine kurulmuştur. Bireysel kararlılık ve ulusal azınlıkların iddiaları Doğu Avrupa'daki siyasi gelişmelerle, ulusal azınlıkların sorunları bölgesel bağımsızlık ve bütünlüğün yasal prensiplerini ve devletin siyasi birliğinin prensiplerini yükseltmiştir. Dahası azınlıklar ve onların davranışları hakkındaki resmi görüşler kuramsal düzeyde ve devamında devlet politikası düzeyinde genelde tutarsızdır. Bu arada, Güneydoğu Avrupa ülkeleri arasındaki işbirliği ve karşılıklı

537 Jan Zielonka, *The Main Characteristics Of The European Security And Defence Policy*, Razumkov Centre, National Security & Defence, No.9, 2001,s.48

538 Robert E. Hunter,a.g.e.,s.96

ekonomik ve teknik ilişkilerin çağı, bu ülkelerin büyük bir kısmının pazar ekonomisine geçişleriyle açılmıştır.

Öte yandan AB'nin savunma imkan ve kabiliyetlerini geliştirmesinin ABD üzerindeki mali yükü azaltacağı da düşünülmektedir. NATO'nun son on yıllık faaliyetleri incelendiğinde, kriz yönetim görevlerinin ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu görevlerin AB tarafından yüklenilmesi halinde, NATO'nun kolektif savunma için ihtiyatta bekletilen marjinal bir örgüt haline dönüşmesi kuvvetle muhtemeldir. Avrupalı müttefiklerin savunma bütçelerinde kısıntı yaptıkları bir dönemde müstakil bir askeri kabiliyet geliştirmelerinin güç olacağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle AB, NATO'nun imkanlarından yararlanmak suretiyle AGSP'yi tesis etmeyi hedeflemektedir.

Bu görüş, Fransa dışındaki bütün AB üyesi ülkeler tarafından paylaşılmaktadır. Fransa ise, AB'nin NATO dışında, NATO'dan bağımsız bir güvenlik ve savunma örgütüne sahip olması gerektiği anlayışındadır. Bu kapsamda, AB'nin müstakil bir güvenlik yapılanması için, tüm AB ülkeleri tarafından desteklenen bir siyasi iradeye sahip olması gerekmektedir. Ancak, Transatlantik bağı güvenlik sigortası olarak gören AB ülkelerinin, bu bağımsız oluşuma evet demeyeceği kıymetlendirilmektedir.

Bu değişen stratejik gerçekler, bu yüzyılın yeni vizyon ve daha büyük akıl gerektirdiği anlamına gelmektedir. Hem AB'nin hem de NATO'nun işbirlikçi yapısı, Avrupa-Atlantik topluluğu için gereklidir. Bosna'da 1995'te ve tekrar Kosova'dan dolayı 1999'da ABD önderliğindeki NATO kuvvetleri diğer bazı uluslararası ortaklıklarla mücadeleye son vermiştir.

1997 Temmuzunda Madrid'deki NATO liderleri toplantısında NATO'nun gelecekteki üyelere açık olması kararlaştırılmıştır. Bu Avrupa devletleri için, Balkan ve Baltık devletlerinin genişlemenin ikinci aşamasında girişini destekleyen uzlaşmacı formül olmuştur. Madrid'den beri beklenen üyeler, özellikle Baltık devletleri, NATO'yu genişlemenin sonraki aşamasında daha hızlı hareket etmesi için aktif olarak ikna etmeye çalıştılar⁵³⁹. Yine de genişlemenin ilk raundunun etkilerini ilan ettiği "açık kapı" politikasının uygulamalarından önce değerlendirmek, ortaklık için tedbirsizlik olabilir.

539 Ronald.D.Asmus, *Opening NATO's Door*, s.238-248

NATO açısından, Washington zirvesinin Avrupa Güvenliği ve Savunma Kimliği üzerine alınan kararları kilometre taşı niteliğindedir. Washington'da müttefikler çok daha ileriye gitmişler, NATO'nun dahil olmadığı yerlerde AB tarafından gerçekleştirilen operasyonlara destek olmayı kararlaştırmışlardır. NATO'nun AB ile çalışmasını sağlayarak, müttefikler; güvenlik ilgilerinin farklılaşmasını engellemek, imkan ve kabiliyetlerinin gereksiz şekilde çift kullanımını en az düzeye indirmek ve AB üyesi olmayan müttefiklerin Avrupa güvenliği ve kriz yönetimi ile ilgili kararlarında anlamlı karar verici rol üstlenmesini sağlamak için en yakın muhtemel ilişkileri aramışlardır⁵⁴⁰.

Zirve NATO ile AB arasında güvenlik, Başlık Amaç (Headline Goal) uygulaması, AB'nin NATO imkan ve kabiliyetlerine geçişi ve kalıcı NATO-AB danışma mekanizmaları ile ilgili geçici çalışma grupları oluşturmuştur. Buna ilave olarak, Portekiz'deki Feira zirvesinde gelecekteki AB önderliğindeki operasyonların desteklenmesi için AB üyesi olmayan müttefiklerden, özellikle Türkiye, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Norveç'in kaynak teklifleri açıkça ortaya çıkmıştır. Ayrıca Başlık Amacı için ihtiyaçların analiz edilmesinde NATO savunma uzmanlarına görev verilmesi konusunda mutabakata varılmıştır.

Yine de genişleme süreci, özellikle AB'ninki, ilgili ülkelerin geçiş için önceden tanımlanmış kriterleri sağlamaları için ucu açık olarak tanımlanmıştır. Bölgesel işbirliğinin gelişmesi geçiş için gerekli kriterlere ulaşılmasına yardım edecek, ekonomik, siyasi ve güvenlik koşullarını sağlayacaktır. AB'nin Balkan ve eski Doğu Avrupa ülkeleri üzerindeki çekiciliği ve etkisi gelecekte bir gün kapılarının bölge ülkelerine açacağı beklentisinden kaynaklanmaktadır. Bu devletler için AB, Batı Avrupa Birliği ve NATO gibi siyasi ve güvenlik organizasyonlarıyla entegrasyon temel hedef olarak durmaktadır. Bölgesel işbirliği daha geniş güvenlik yapıları ile entegrasyonda önceleri temel limit olarak algılandı.

Öncelikle AB, fakat bununla birlikte AB'ye katılmak isteyen ve hazırlığın farklı aşamalarında olan ülkeler ve Ukrayna ve Rusya Federasyonu gibi AB ile özel ortaklık ilişkilerine sahip ülkeler anlamına gelen daha geniş bir Avrupa'ya entegrasyon için yapılan hazırlıkta bölgesel projelerin ve yapıların kombinasyonu daha umut verici olabilir.

540 Stanley R.Sloan, a.g.e., s.178

Feira’da AB liderleri bu alanlarda bazı hoş geldin adımları atarken yine de hatırı sayılır miktarda yapılacak iş vardır. NATO perspektifi açısından, 1999 yılının Aralık ayında yapılan Helsinki AB zirvesi özellikle imkan ve kabiliyetler konusunda cesaret vericidir. Helsinki zirvesinin neticesinde AB ülkeleri Başlık Amacı olarak kriz bölgesine haftalar içinde intikal edebilecek ve operasyonu yıl boyunca sevk ve idare edebilecek kapasitede 50.000-60.000 askerden oluşan bir havuz oluşturmayı üstlenmişlerdir. AGSK’nın başarı anahtarlarından biri imkan ve kabiliyet olduğundan, bu Başlık Amacı AB’nin ciddi niyetinin çok önemli olduğunun bir göstergesidir.

NATO ve AB, ellerindeki yetenekleri, kurumsal linkleri ve AB dışı müttefiklerin AB işlerine katılımını içeren bitmemiş işe pratik çözümler bulabilirler o zaman bu sağlıklı yüzyıl evliliğinin başlangıcı olabilir. Avrupa’nın acil müdahale kabiliyetindeki bir artışın NATO’yu güçlendirebileceği ve bu yeni Avrupa yeteneğinin NATO’ya bağlanması gerekliliği konusunda karara varılmıştır⁵⁴¹.

AB’nin her geçen gün büyüyen ekonomisinin yanı sıra kültürel, siyasi ve sosyal yapısından kaynaklanan diplomatik gücünü destekleyecek bir silahlı kuvvete ihtiyaç duyması doğal gözükmemektedir. Bu maksatla, kendi bağımsız savunma yapılanmasını geliştirmek yerine, AB’nin NATO imkan ve kabiliyetlerinden istifade etmesi başta ABD ve Türkiye olmak üzere hemen tüm NATO ve AB devletlerinin tercihidir. Çünkü; AB’nin otonom askeri yapılanmasının önündeki en büyük engel savunma harcamalarının arttırılmasına olan ihtiyaçtır⁵⁴². “AB kuralı” olarak, milli gelirlerinin %2’sini savunma harcamalarına tahsis edilmesine dahi “hayır” diyen AB vatandaşlarının bunun da ötesinde bir maddi fedakarlığı kabullenmesini beklemek gerçekçi değildir.

Ülkelerin güvenlik konularına temel yaklaşımlarındaki farklılıkları da önemli sorunlar doğurabilir. Örneğin Fransa, AB’nin daha bağımsız davranma isteğinin her zaman ABD tarafından bastırılabilirliği nedeniyle AB ile NATO arasında resmi bir danışma bağlantısının olmasından ziyade, Avrupa içerisinde olabilecek bir krize ne zaman ve nasıl müdahale edileceğine karar verebilecek bir yapının oluşturulmasında ısrar etmektedir.

541 Mesut Hakkı Caşın, *The Future of European Defence: An Unpleasant Choice*

542 Todd Sandler and Keith Hartley, a.g.e., s.41-42

Avrupa'nın kendi askeri gücünü yaratma isteğinin ortaya çıkarabileceği en kötü sonuç; 21 nci Yüzyıl'a girerken NATO'ya katkılarını gitgide azaltan Avrupa'nın, güvenlik politikalarında NATO ile rekabete girmesi ve bunun sonucu olarak da ABD kamuoyu ve kongre desteğinin NATO'ya olan güvenini kaybederek desteğini çekmesi olabilecektir. Avrupa ile ABD arasındaki ticari rekabet Şartları, savunma sektörüne de kayarak daha da büyüyebilecek ve rekabet alanları daha da geniŐleyebilecektir.

8. SONUÇ

11 Eylül’de yaşanan saldırılar yüzleşmemiz gereken yeni tehditleri ve sorunları da beraberinde getirmiştir. Aslında bu saldırılar, daha gerçekleşmeden önce ittifak tarafından tahmin edilmiştir. 1991 yılında gerçekleştirilen Stratejik Toplantı’da NATO liderleri alınan tedbirlerin global bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini ve ittifak güvenlik çıkarlarının bilinen tehditler dışında, kitle imha silahlarının artması, hayati ve temel kaynakların el değiştirmesi ve terörizm, sabotaj eylemleri gibi tehditlerce de etkilenebileceğini belirtmişlerdi. 1999 Stratejik Toplantısı’nda bu konulara parmak basılmış ve “Avrupa Atlantik barış ve denge ortamını etnik çatışmalar, kitle imha silahlarının bulundurulmaları gibi yeni tehditler tehlike altına alabilir.” denmiştir. Yaşanan bu saldırının ardında ittifak “terörizm eylemlerini” listesindeki tehditlerin en tepesine yerleştirmiştir.

Açıkça görülmektedir ki 21. yüzyılın şu ilk yıllarında Kuzey Amerika ve Avrupa’da dahil olmak üzere bütün ülkeler güvenliklerinde benzer sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu sıkıntılar arasında global terörizm ve kitle imha silahlarının bulundurulması ve kullanımı olduğu gibi tehlike arz etmeye devam eden bölgesel dengesizlik ortamı, mikro-milliyetçilik ve tarihte başarısız olmuş devletleri de bulunmaktadır. Bu gibi konularla mücadele etmek amacıyla kurulmuş her kurum kendisini yenilemeye ve değişen tehditler karşısında yeni stratejiler geliştirmeye devam etmelidirler. NATO ittifakı şu son on yılda kendisini oldukça değiştirmiş, yeni üyeleri bünyesine katmış, işbirliği ve ortak çalışma sonucu global anlamda bir barış ve güven ortamı sağlamak için uğraşmıştır. Fakat 11 Eylül saldırıları NATO’ya her zaman tetikte olması gerektiğini ve her zaman tehditlerle daha etkili çözümler ve değişik stratejiler geliştirmesi gerektiğini hatırlatmıştır.

NATO bununla birlikte Avrupa Birliğiyle de sağlam ilişkiler kurmalı ve ortak işbirliğiyle çalışmalarda bulunmalıdır. Bu noktada AB’nin dışişleri ve güvenlik politikalarındaki artan rolü göz ardı edilmemelidir. AB’nin artan önemi ve etkisi bazı alanlarda kendisine NATO’ya oranla daha fazla avantaj bile sağlamaktadır.

Geçmişte yaşanmış terörist eylemlerin aksine, günümüzde karşılaştığımız yeni tehditler facia boyutuna varacak kadar etkili ve zararlı olabilmektedir. Avrupa’nın en önde gelen kurumu olarak NATO, bu gibi durumlarda mevcut durumu kontrol altına

alacak, gerekli tedbirleri uygulayacak ve bu uygulamaları çoğunlukla Amerika'nın gayretleriyle örtüşecek şekilde düzenleyecektir. Yaşanan 11 Eylül saldırılarını, NATO, 5. madde tehdidi sınıfına sokmuştur. 4. madde tehditleri ise sadece NATO sınırları dışında yaşanan olaylar için kullanılma amacıyla düzenlenmiştir. Balkanlarda yaşanan etnik çatışmalar bunun en iyi örneği olarak görülmektedir.

Buna karşılık, mevcut yeni tehditler NATO sınırlarını ihlal edebilmekte ve bütün NATO üyelerinin haklarına saldırabilmektedir. Söz konusu kitle imha silahları ve diğer tehditler NATO'nun son yıllarda karşılaştığı en büyük sorunlardan biridir. Fakat aynı zamanda NATO için bir anlamda yararlı bir fırsat da olmuştur. Yaşanan 11 Eylül saldırıları, yeni tehditlerin NATO sınırlarının çok ötesinden de gelebileceğini fakat yine de NATO'nun Kuzey Amerika ve Avrupa güvenliğinde ne kadar önemli bir yeri olduğunu göstermiştir. NATO ülkeleri terörizme ayırdıkları kuvvetlerin yüzde doksanını bu olay sonrası hizmete sokmuşlardır. NATO'nun stratejik cevabı politik, diplomatik, ekonomik ve askeri anlamda akılcı olmalıdır. Ancak bu şekilde mevcut terörizm problemlerinin üstesinden gelebilecektir.

11 Eylül saldırısı, NATO'nun terörizmi barış, güvenlik ve dengelerin muhafazası açısından "ciddi bir tehdit" olarak algılaması ve kabul etmesi açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır. Yaşanan terörist saldırının ardından Amerika Birleşik Devletleri, Birleşmiş Milletlerin kendini savunma anlamına gelen maddelerini göstererek Taliban ve El Kaide örgütüne karşı güç kullanma kararı almıştır. NATO'da İttifak anlaşmasının 5. maddesi gereğince bir üye devlete yapılan saldırı tüm üye devletlere yapılmış saldırıdır felsefesinden yola çıkarak bu davada Amerika'nın yanında yerini almıştır. İttifak, hem 11 Eylül 2001 'in hem de Afganistan savaşının etkisiyle, 14 Mayıs 2002'de Reykjavik Bakanlar Toplantısında karşı terörizm mantığını açıkladı: "Görevlerini bütünüyle yerine getirmek amacıyla NATO, ihtiyaç duyulan her yere sevk edebileceği, uzak bölgelerde uzun sürecek operasyonları gerçekleştirecek ve amacına ulaşmasını sağlayacak kara güçlerini oluşturma hakkına sahip olmak zorundadır."⁵⁴³

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından dünyada yeni bir toplu gelişim süreci başlamış, kutuplaşmaların önüne geçilmiştir. Ancak yaşanan ikiz kuleler saldırısının ardından, ortak demokratik kültürel değerlerin ve özgürlüğün muhafaza edilmesi

⁵⁴³ KAK Bakanlar Toplantısı Sonuç Bildirgesi, Reykjavik, 14 Mayıs 2002

adına yeni bir sayfa açılmıştır. Gelecekte dünya güvenliği üzerine bazı tahminler üzerine yorumlar yapmak, Avrupa-Atlantik bölgesini terörist saldırılara karşı korumanın en iyi yolunun ne olduğunu bulmak kolay olmayacaktır. Saldırıların neden kaynaklandığı bile tam olarak bilinmezken ve geçmişte yaşanan olaylar karşısında çıkardığımız dersler bu denli birbiriyle uyumsuzken söz konusu güvenlik sorununa ne derece ortak bir çözüm bulabiliriz? gibi sorulara çözüm bulmak gerekmektedir.

ABD'nin teröre karşı takındığı yeni tutum NATO'nun güvenlik ile meselelerini ilgilendirmektedir. NATO'nun Soğuk Savaş sırasında ve 11 Eylül Saldırısı'nın ardından barış ve dengenin muhafazası açısından yaptıkları girişimlerin neler olduğunu bilmemiz gerekir. Öncelikle NATO beşinci madde yüzünden göz ardı edilen uluslararası terörizm konusuna karşı yeni taktikler geliştirerek cevap verme yoluna gitti. Bu yeni taktikler geliştirilirken ana hedef hem ittifak ülkelerinin Avrupa-Atlantik işbirliğiyle her anlamda güvenliğinin artırılması hem de bu yapılırken ittifak ülke çıkarlarının gözetilmesiydi. Bunun ötesinde uluslararası terörizmin evrensel etkileri hakkında bütün dünya devletlerinin uyarılması ve bu tehdide AGSK ve NATO anlaşmalarının yavaşlaması anlamına gelse bile kayıtsız kalmaması önemliydi.

ABD, kendi vatandaşlarının yaşadığı bu kanlı eylemin ardından Afganistan'a girdi. Bu askeri harekatı “kendini savunma” hakkını kullanarak uyguladı. Böyle bir davranış daha önce Soğuk Savaş döneminde dahi görülmemişti. Son olarak uluslararası terörizm, kitle imha silahları, radikal dinci kesimler gibi kavramlar, bilinen anlamıyla klasik tehdit unsurlarının değişen doğasını ve anlaşmazlıkların çeşitliliğini gözler önüne serdi. NATO bu bağlamda ülkelerden toplu terör silahlarına karşı daha sofistike hükümet stratejileri talep etmektedir.

Bu noktada NATO kolektif savunma gibi yeni bir role soyunduğunu da idrak etmiştir. Mevcut bir tehdit karşısında NATO gerekli gücün sağlanması, muhafazası ve en hızlı şekilde kullanılması için gerekli zemini oluşturacak kapasitede olmalıdır. Bütün ittifak üyesi devletler her açıdan caydırıcı olmak zorundadır ve nükleer silahların ittifakın stratejilerinde başrolü aldığını bilinmelidir. Mevcut ortam NATO'nun genişlemesini de hızlandırmış ve yetki sahasını oldukça genişletmiştir. Kurumsal anlamda ittifakın temel amacı barış ve özgürlüğün muhafazası olmuştur.

Yapılan bütün düzenlemelerde amaç, devletlerin ortak çıkarlarının gözetilerek barış içinde korunmaları ve yeni yüzyılda insanoğlunun da anlaşmazlıklar yaşamadan dinamik bir şekilde gelişmeye devam etmesidir.

Özetlemek gerekirse kolektif güvenlik ve defansın dayanıklılığı ve bütünlüğü her zaman NATO'nun en temel ve birinci vazifesi olacaktır. Bütün ittifak devletleri Transatlantik Birliği'nin savunması adına üstlerine düşen görevi en iyi şekilde yapma amacı taşımaktadırlar. Gelecekte NATO'nun güvenlik politikaları üzerine yapacağı ve yapabileceği değişikliklerin incelenmesi, NATO'nun geleceğe dönük hedeflerinin anlaşılması açısından da yararlı olabilir.

Irak'a yapılan harekattan sonra üzerinde en çok düşünülen konulardan birisi acaba Avrupa ve ABD hala ortak ve müttefikler mi sorusudur. Soğuk Savaş döneminde düşünülemeyecek kadar absürd olan bu durum bugün gerçeğe dönüşmüş görünmektedir. Yapılan analizlerde, analistler transatlantik ilişkilerdeki bu kopmayı değişik değerlere bağlamaktadırlar: ABD tarafı devletin egemenliğine ve kabul edilemeyecek bir durumu düzeltmek için askeri kuvvet kullanılmasına inanmakta, Avrupa tarafı ise, görüşmeler ve sorunların hafifletilmesini ve diplomasiyi vurgulayan yeni bir politik organizasyon şeklini benimsemektedir. ABD tarafının söylemlerinde din önemli bir rol oynamakta, Avrupa tarafında ise şu an için dinin hiçbir rolü bulunmamaktadır.

Diğer yandan bu fikre karşı olanlar, Transatlantik ilişkilerdeki bu uzaklaşmayı Amerikan ve Avrupa toplumlarının geçirdiği kökten değişiklikten ziyade Bush yönetiminin politikalarına bağlamaktadırlar. Aslında Avrupa ve ABD'yi birbirinden ayıran faktörün iki tarafın çıkarlarla ilgili değişik yorumlarından meydana geldiği düşüncesi daha hakimdir. Irak'ta yaşanan durum neticesinde ABD'nin Avrupa'yla beraber tekrar çokuluslu yaklaşımı benimsemesi ile bu sorunun üstesinden gelenebileceği düşünülmektedir.

Ancak her iki görüş sahiplerinin hemfikir olduğu nokta, transatlantik ilişkilerdeki bu aranın fazla açılmaması gerektiğidir. Yorumcuların değerler veya çıkarlara daha fazla ağırlık vermelerine bağlı olarak bu kamplar da barışmanın ne zaman olacağı konusunda iyimser veya kötümser oluyorlar. Yine de, Amerikalılar ve

Avrupalılar bütün anlaşmazlıklarına rağmen hala aralarındaki işbirliğini sürdürecektir kadar ortak çıkarları ve değerleri olduğuna inanmaktadırlar.

Batı olarak adlandırdığımız Atlantik'in her iki yakası da açık ve dinamik bir pazar ekonomisinin, jeopolitik istikrarın ve Çin ve Rusya gibi Atlantik İttifakı'na üye olmayan büyük güçler ile uyumlu ilişkilerin sürdürülmesini istemektedirler. Yaşanan olaylar göstermiştir ki, her ne kadar ABD, Avrupa'ya oranla uluslararası terörizmden daha büyük bir darbe yemiştir de, her ikisi de aynı tehditle karşı karşıya bulunmaktadır. Ayrıca, gerek Avrupa, gerek ABD, kitle imha silahlarının yayılmasını kısıtlamak ve transnasyonal suç örgütlerinin faaliyetlerini engellemek istemektedirler. Ayrıca dünyadaki fakir ve daha az istikrarlı ülkelerin daha kötüye giderek başarısız devletler ve suç yuvaları haline gelmelerine ve AIDS gibi hastalıkların yayılmasına izin vermenin sadece manevi sorumlulukları açısından değil, kendi güvenlikleri açısından da iyi olmayacağına inanmaktadırlar.

Her iki taraf da demokrasi ve hukukun üstünlüğüne inanmaktadır. Bu ilkeler ihlal edildiği zaman gösterdikleri büyük tepki, bu ilkelerin gerek hükümetleri gerek halkları tarafından ne kadar ciddiye alındığının bir göstergesidir. Paylaştıkları bir tarih ve kültürün yanı sıra, anlaşmalar ve üyesi oldukları uluslararası örgütler de tarafları birbirlerine bağlamaktadır. Kısacası, tüm bu analizlerin merkezindeki sorudur: sağlıklı bir transatlantik ilişki gereken temel unsurlar hala yerli yerinde olduğuna göre neden bu ilişki bu kadar zorlanıyor? Ve, gelecek konusunda neden Atlantik'in iki yakasında inceden inceye bir kötümserlik duygusu var?

Bugün bu konuyla ilgili açıklamalar gayet iyi bilinmektedir ve ABD ve Avrupa'nın tutumuna baktığımızda tehdit algılaması konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Yeni sorunlarla başa çıkma konusunda çok taraflı diplomasi ve çok taraflı kuruluşların önemi konusunda farklı tutumlar görünmekte; güvenlik sorunlarına bir çözüm olarak savaşın gerekli olup olmadığı, veya hangi şartlar altında, özellikle de önceden davranma ya da önleme amaçlı eylemlerde savaşın meşru olabileceği konusunda tartışmalar sürmektedir. Kısacası, son birkaç yılda olanların bıraktığı izler kolay kolay silinebilecek gibi görünmemektedir.

Transatlantik ilişkilerin yeniden tesisinde ortak bir amacın ortaya çıkmasından giderek birbirinden uzaklaşmaya ve işbirliği konusunda geniş seçeneklere kadar her

şey mümkün görünmektedir. Atlantik'in her iki yakasındaki siyasi liderlerin birbirlerinin görüş açılarını daha iyi anlamak ve aralarındaki gerginlikleri tamir etmek için teşvik edilmesi şart görünmektedir. Liderler transatlantik ilişkinin artık Soğuk Savaş dönemindeki haline dönmeyeceğini açık olarak görmekteyiz. Güçlü bir transatlantik ilişkinin yeni gerçeklere göre dayanması gerekmekte: özetle, Amerika'nın gücünün üstünlüğü, Avrupa'nın dünya sahnesinde önemli bir oyuncu olabilmesi konusundaki umutları ve bu konuda daha güçlü bir birlik, güvenlik yelpazesinin daha geniş ve daha karmaşık olması... Ama sadece zorlukları inceleyip umutsuzluğa kapılmak yerine, Amerika ve Avrupa'nın birbirlerine karşı daha yapıcı olabilmek için neler yapabileceklerini ortaya koymaları gerekmektedir.

Özellikle son zamanlarda ABD ile Avrupa Irak işgali öncesi yükselen gerginliği azaltma çabaları görülse de, aslında Avrupa ile ABD arasında yaşanan sorun NATO'dan kaynaklanmamakla beraber, NATO, ilişkilerdeki en önemli tartışma platformu olarak olayların içine çekilmektedir. Dünya'ya farklı bakış açılarının olması, Ulusal Füze Savunması'ndan Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne, 16 Şubat 2005 tarihinde resmen yürürlüğe giren Kyoto Protokolü'nden idam cezasına pek çok alanda yaşanan gerginliklerin asıl kaynağını teşkil etmektedir. İki tarafın jeopolitik duruşunun birbirinden uzaklaşması sebebiyle aralarındaki ilişkiyi yeniden tanımlama ve kurumsal olarak yeniden yapılandırma konusunda sıkıntı çekmektedirler.

Son zamanlarda Almanya ve Fransa'nın başını çektiği ülkeler, Avrupa'da çoğunluğun paylaştığı fakat kimsenin yüksek sesle söylemek istemediği sorunları dile getirerek canlı bir tartışma başlatmıştır. Artık NATO'nun eskimek ve işlevsizleşmek tehlikesiyle karşı karşıya olduğu, üyelerinin politika ve strateji belirlediği temel platform olmaktan çıkmaya başladığı, yeni uluslararası konjonktüre ve ABD-Avrupa ilişkilerine uyum sağlayamadığı ve Avrupa'nın, dünya siyasetinde artan ağırlığını yansıtmadığı gibi ciddi eleştirilerde bulunmuştur. Üyelerin büyük kısmı aslında bu görüşlere katılarak (ABD hariç) NATO'da düşüncede de bir reform ve dönüşüm çağrısına sıcak bakmışlar ve ABD'nin, AB'yi artık bir faktör olarak hesaba katması gerektiğinin altını çizmişlerdir.

21. Yüzyılın başlarında bu ve bunun gibi tartışmaların olabildiğince süreceği görülmektedir. Gerçek olan şu ki, uluslararası ilişkilerdeki güç dengeleri yeniden

şekillenmediği ve uluslararası sistem sağlıklı bir yapıya kavuşmadığı müddetçe bu sıkıntılar yaşanmaya devam edecektir. ABD'nin, kendisini küresel hegemon olarak Avrupa'ya ve diğer bölgesel güçlere ne dereceye kadar kabul ettirebileceği ve Avrupa'nın, bir küresel güç olup olamayacağı soruları, bu denklemin parametrelerini oluşturacaktır.

Transatlantik ilişkilerin kuvvetli olmasını sağlayan en önemli husus kararların tüm taraflarca ortak alınmasından geçmektedir. Bu kapsamda yeni dönemde çok taraflılığın önemi bir kat daha artacaktır. Tabii burada asıl soru olarak ABD'nin kendisini çok taraflılığa daha fazla adanmasının ve bugünün uluslararası çoğulcu toplumunda başrol oyuncusu olarak kalmasının nasıl sağlanacağına cevabında yatmaktadır. Ancak, ABD'nin çok taraflılığı uluslararası politikanın bir şartı yerine zaman zaman kendi çıkarları gereği bir seçenek olarak görmesi bir ikilem oluşturmaktadır. Özellikle çok taraflı kuruluşların ABD'nin çıkarlarına hizmet etmediği takdirde bu kuruluşların dünya barışını sağlamada yeterli olamayacağı görülmektedir. ABD önemli bir güvenlik konusunu NATO gibi bir uluslararası kuruluşa devretmeden önce, kendisine bu davranışının soruna tatminkar bir çözüm bulunmasını kolaylaştırıp kolaylaştırmayacağını sormaktadır. Bu nedenle ABD'nin çok taraflılık konusundaki yaklaşımı görüşü değer yargılarına dayanmak yerine, pragmatik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Avrupalılar için ise çoğunlukla önemli olan, çok taraflılık sürecinin işlerliğidir. Bunun aksine, ABD süreçten çok sonuçlarla ilgilenmekte ve amacını belirlemek için “etkili çok taraflılık” gibi bir terim kullanmaktadır. Bu dönemde Avrupa için en önemli konu ABD'nin yeniden çok taraflılık yoluna nasıl sokulacağı üzerinde odaklanmaktan geçmektedir.

ABD tarafından bakıldığında ise Avrupalılar, çok taraflı kurumların iyi yönetilmedikleri takdirde (ki bunu çoğunlukla ABD sağlıyor) yürümeyeceğini anlamaları gerekmektedir. Ancak son zamanlarda UNESCO konusunda da görüldüğü gibi, çok taraflı kurumlar ABD'nin katılımı olmaksızın da çalışmalarını sürdürebilmektedirler. Bunun yanında Avrupalıların çok taraflılığın zayıf yanları olduğunu kabul etmeleri gerekir. Sorumlulukların dağılımındaki dengesizlikten ve aldıkları kararların da genellikle dengesiz biçimde uygulanmasından uluslararası örgütler sürekli zarar görmektedirler. Oluşturulan bu kurumlar norm belirlemeyi, normları uygulamaktan daha kolay buluyorlar ve işler yanlış gidince genellikle üye devletlerden ziyade kuruluşları suçlamaktadırlar. Aynı zamanda, bu kuruluşlar

terörizm karşısında hukuk alanında işbirliği, örgütlü suçlarla mücadele ve devlet kurma gibi yeni konularla başa çıkamayacak kadar yavaş ve hazırlıksız bulunmaktadır. Bu nedenle Avrupalıların ABD'nin yeniden çok taraflı kurumlara angaje olmasını istemeleri yeterli değildir. Avrupalıların bu kuruluşları daha etkili hale getirmeleri ve böylece ABD'nin bunlardan daha çok istifade etmesini sağlamaları gerekmektedir.

Bu bağlamda Birleşmiş Milletlerin yeni sınır aşırı tehditlerle başa çıkabilecek şekilde düzenlenmesi, Dünya Ticaret Örgütü'nün genişleyen rolü ve NATO'nun Avrupa dışındaki operasyonları üstlenebilmek ve askeri kuvvetlerini modernize etmek için dönüştürülmesi ile ilgili tartışmalar doğru olan işler olarak düşünülebilir. Bu kurumlar ABD'yi ne kadar kendilerine katarlarsa Amerika'nın gücüne ortak ve çok taraflı hedeflere yönlendirmekte de bir o kadar başarılı olacaklardır. Ancak uluslararası kuruluşların tek hedefi Amerika'nın gücünü kontrol altında ve sınırlı tutmak olur ise, bu durumda başarısız olacaklardır.

Sonuç olarak Avrupa “çok taraflılık” terimini, ABD ise “etkili” sözcüğünü özellikle vurgulamak isteyebilir. Ancak bu ikisi bir arada yürümeyecekse transatlantik ilişkilerin geleceği parlak görünmez. Tek başına iş yapmakta ısrar eden tek taraflı bir ABD başarısız olup yeniden izole olur, Avrupa ise yetenekleri yetersiz, içi boş bir çok taraflılığa saplanıp kalır. Böyle bir senaryonun sonucunda gerçek bir kaosu yaşanıp yaşanmayacağı belli değildir ve bu durum dünyanın geçen yüzyılda olduğundan daha iyi bir yer haline getirmeyeceği açıktır. Dolayısıyla bu durumdan kaçınmak gerekmektedir.

Bugün NATO çevrelerinde transformasyona oldukça önem verilmektedir. Bu durum “NATO etkili olmak istiyorsa radikal bir biçimde değişmek ve modernleşmek zorundadır aksi takdirde marjinalleşecektir” şeklinde ifade edilmektedir.

Transformasyon'a ihtiyaç duyulmasının nedenlerini;

➤ Güvenlik Ortamında Meydana Gelen Değişim ve

➤ Teknolojideki Gelişmeler, Bunların Askeri Ortama Yansımaları ve Bilgi Çağı'na Geçiş olarak iki başlık altında toplanmak mümkündür:

Güvenlik ortamında meydana gelen değişmelere baktığımızda;

- Soğuk Savaş sona ermiştir ve gelinen aşamada orta ve uzun vadede İttifak'a yönelik geniş çaplı bir 5 nci madde tehdidi beklenmemektedir.

- Konvansiyonel tehdit; yerini Asimetrik tehdi bırakmış, buna mukabil; Terörizm ve Kitle İmha Silahlarının yayılması; İttifak'a yönelik en önemli tehdit olarak belirmiştir ve gelecekte de artarak devam edeceği değerlendirilmektedir.

- Terörizm giderek uluslararası ve global düzeyde bir tehdit haline gelmektedir. NATO; bilinen Kollektif Güvenlik yaklaşımından dolayı bu hususu dikkate almak durumundadır.

- Bu yeni tehdit NATO'ya yeni görev ve sorumluluklar yüklemekte, NATO Kuvvetlerinin yeni yeteneklere sahip olmasını gerektirmektedir. Mevcut Yapı ise statik, reaksiyonel ve güvenlik ortamının ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Günümüzdeki/gelecekteki tehdidin niteliği; müşterekliği, mobil ve proaktif olmayı, karar verme sürecinin kısaltılmasını gerektirmektedir.

Teknolojideki Gelişmeler, Bunların Askeri Ortama Yansımaları ve Bilgi Çağı'na Geçiş ise;

- Teknolojideki gelişim sonucu Silah ve Komuta Kontrol sistemleri gelişmiştir, artık Muharebe Sahasının Dijitalleştirilmesi, Müştereklik, Bilgi Harekatı gibi konseptler realize edilmiş/edilme aşamasına gelmiştir.

- Endüstri Çağından-Bilgi Çağı'na geçilmiş ,mevcut kural, usul ve yöntemler; teknolojik gelişmelerin gerisinde kalmaya başlamıştır. Bilgi Çağı; Devlet, Silahlı Kuvvetler ve tüm güvenlik yapılanmalarında değişimleri gündeme getirmiştir.

- ABD kendi silahlı kuvvetlerinin transformasyon faaliyetlerini tamamlama aşamasındadır ve ABD ile İttifak'ın diğer ülkelerinin silahlı kuvvetleri arasındaki teknolojik açıklık gün geçtikçe artmaktadır.

- ABD dışında kalan İttifak ülkeleri savunma harcamalarını kısmaktadır. Bu durumda; ABD ile diğer İttifak üyesi ülkelerin müşterek bir hareket icra etme kabiliyeti giderek güçleşebilir, hatta birbirine yardım edemez hale gelerek ittifakın kolektif hareket kabiliyeti giderek azalabileceği, dolayısı ile, transformasyon faaliyetlerinin NATO gündemindeki yerini korumaya hali hazırda devam edeceği görünmektedir.

Ayrıca; değişimin sadece NATO ile sınırlı kalmayacağı, NATO'daki yapısal değişimlerin akabinde üye ülkelerin transformasyonu ile ilgili konuların gündeme

getirileceği, bu kapsamda Prag Yetenek Taahhütleri'nin realize edilmesi ile ilgili faaliyetler yakın gelecekte ağırlık kazanacaktır

Gelinen aşamada; gerekçeleri her ne olursa olsun Transformasyon; NATO'da yürütülen güvenlik ve savunma politikalarını, NATO'nun geleneksel kolektif savunma faaliyetlerini, operasyonel konsept, doktrin, muharebe taktik ve tekniklerini, birliklerin teşkilat, teçhiz ve eğitimini derinden etkileyecek değişimleri gündeme getirecektir.

Nihai hedefi; bir bakıma NATO'nun ABD Silahlı Kuvvetleri ile uyumlu hale getirilmesi olan Transformasyonun istenen amaca ulaşması için; Transformasyon Komutanlığının (ACT) ABD'nin "Joint Force Command" tarafından çift şapkalı olarak yürütülmesi dikkat çekmektedir. Öngörülen yapılanma ile teşkil edilecek ACT'nin (Allied Command for Transformation) görev ve fonksiyonlarından dolayı NATO ortamında etkinlik kazanacağı, bu bağlamda ABD'nin NATO üzerindeki kontrol ve etkisinin daha da artacağı, ABD politikalarının özellikle planlama ve karar verme süreçlerinde baskın rol oynayacağı açıktır.

Transformasyon'un gerekliliği konusunda ön plana çıkan konulardan bir diğeri de; İttifak'ın yeni bir genişleme aşamasına girmesi ve NATO faaliyetlerinde meydana gelen artıştır. Üye ülkelerin sayısındaki artış; genişlemenin yükünü kaldırabilecek NATO'nun yeni görev, öncelik ve rollerini yerine getirebilecek, daha politik ağırlıklı, daha süratli karar alabilen karargah yapılarının teşkilini gündeme getireceği, bu bağlamda; karargah fonksiyonları, karar alma usul ve yöntemlerinde revizyonların hız kazanması gerekecektir.

Karargah fonksiyonlarının yeniden organize edilmesi kapsamında: terörizm ve kitle imha silahları ile mücadele, Rusya ve AB ile ilişkiler, genişleme, BİO, Akdeniz Diyaloğu gibi yeni fonksiyon sahalarının öneminin artacağı görülmektedir.

Her ne kadar kolektif savunma görevlerinin NATO'nun asıl ve öncelikli görevi olmaya devam edeceği ileri sürülse de; Rusya ile yapılan anlaşma sonrasında oluşan yeni güvenlik ortamında; 5nci madde kapsamındaki konvansiyonel harekate (planlamalara) yakın ve orta vadede çok fazla bir ihtiyaç duyulmayacağı, buna mukabil Krizlere Müdahale Operasyonları'nın NATO'daki planlama faaliyetlerinde öncelik ve önem kazanacaktır.

Nitekim, yeni komutanlıkların görev ve sorumluluklarının belirlenmesinde Transnasyonal Meseleler (Terörizm, aşırı uçlar; çevre kirliliği, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, siber faaliyetlerin kötü niyetlerle kullanılması, askeri teknolojik gelişmeler, organize suçlar, illegal göç, insan kaçakçılığı ve uzayın askeri amaçlarla kullanılması) de NATO'nun görev ve sorumluluk alanlarına dahil edilmektedir.

Bu bakımdan; krizlere süratle ve uygun vasıtalarla müdahale için öngörülen yeni konsept ve doktrin çalışmalarının hız kazanarak uygulama alanına sokulacağı, bu konseptlerin gereği oluşturulması gereken komuta kontrol ve kuvvet yapıları ile ilgili çalışmaların NATO planlama faaliyetlerinde öncelik alacağı, bu kapsamda NATO Müşterek Mukabele Kuvveti'nin; NATO'daki Transformasyon faaliyetlerinin çekirdek merkezini teşkil edeceği, bu kuvvetin; NATO'nun gelecekteki kuvvet yapısı ile ilgili çalışmaların bir Deneme Laboratuvarı olacağı düşünülmelidir.

Teknolojik gelişmelerdeki hızın; Transformasyonun ivmesini artıracacağı, yüksek hazırlık seviyesinde ve ileri seviye entegre teknolojilerle donatılmış birlik ve karargah yapılarının (NATO Müşterek Mukabele Kuvveti CJTF) geliştirilmesi ve realizesi çalışmalarının öncelik ve önem kazanacağı ve bu konseptlerin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulacak mali kaynağın diğer altyapı yatırımlarından yapılacak tasarruflarla sağlanması yoluna gidilebilecektir.

“Bilgi Çağı”nın askeri ortama yansımalarının, yakın gelecekte karargahlarda çalışma usul ve yöntemlerini, askeri karar verme süreçlerini de etkileyeceği, gelişmiş Merkezi Bilgi Sistemleriyle bilginin ulaştırması ve paylaşımının süratleneceği, yatay koordinasyon imkanlarının artacağı ve muharebe usul ve yöntemleri değişecek, bilgi bir mücadele yöntemi, bir karargah fonksiyonu olma durumuna gelebilecektir. Bu yeteneklerin elde edilebilmesi amacıyla; İttifak ülkelerinden kaynakların birleştirilmesi, masraf paylaşımı ve ilave savunma harcamalarına girmelerinin istenebilecek veya hakim ülkeler tarafından bu yönde baskılar uygulanabilecektir .

İstanbul Zirvesi, NATO'ya üye 26 ülkenin devlet başkanlarını bir araya getiren ilk toplantı olmuş, Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın da katılımlarıyla NATO, tarihinin en geniş sınırlarına erişmiştir.

Söz konusu yedi ülkenin NATO'ya katılımları, eski Varşova Paktı ülkelerindeki demokratik devrim sürecinin bütünleşmesine de yardımcı olmuştur. Katılım, İttifak'a yepyeni bir canlılık getirdiği gibi, gelişme ve zenginleşmenin koşulu olan güvenliğin önemini de bir kere daha vurgulamıştır.

Genişleme NATO'nun politik ve askeri anlamda daha fazla söz sahibi olmasına, Avrupa demokrasilerine yön veren pozisyona geçmesine ve Avrupa'da etkin bir hale gelmesine olanak sağlayacak önemli bir atılımdır. Bütün bu gelişmeler, transatlantik bölgesinin daha güvenilir, daha güçlü ve dengeli bir barış ortamına kavuşmasını sağlamak maksadıyla gerçekleştirilmek istenmektedir. Vancouver'dan Vladivostok'a, Baltık Denizi kıyısındaki Kaliningrad'dan Karadeniz'deki Novorossik ve Sivastapol'a ve Akdeniz'deki İskenderun Körfezine kadar NATO güvenlik ve barış ortamını sağlayabilecektir. NATO her genişleme döneminde biraz daha güçlenmiştir. Bu dönemlerde ittifaka katılan toplumlar demokrasiler kulübünün onurlu bir üyesi olmuşlardır. NATO üyelerini birlikte bütün olarak tutma ve koruma amacını taşımıştır. Son genişlemelerin de amacı aslında daha farklı olmamıştır.

Muhtemel genişleme süreci hakkında çeşitli argümanlar ve pozitif alternatifler ortaya konmuştur. NATO'nun amacı kendi bünyesine katılmak isteyen bütün devletleri kabul etmek fakat sayıyı belli bir düzeyde tutmak ve bu sayıyı aşmamaktadır. Avrupa'nın savunma ve güvenliğinin artırılması için aslında NATO'nun bütün bu devletleri kabul etmesinden çok, iki ülkenin, İsviçre ve Avusturya'nın ittifaka tam üye olarak katılmalarına önem verilmelidir. Eğer NATO gerçekten Soğuk Savaş sonrası demokrasiler kulübü olarak kurulduysa, bu iki ülke diğerlerinden çok önce bu kulübe dahil olmuş olmalıydı.

Öte yandan, bazılarının göre NATO'nun genişlemesi tam olarak politik bir karar olup ve askeri bir karar değildir. Ancak, askeri anlamda güçsüz olan bir devlet, politik nedenlerle ittifak içinde kendine sağlam bir yer bulabilir ve ittifak adına çok faydalı işler yapabilir. NATO bugüne kadar oluşturduğu bütün ulusal stratejik dokümanları topluma açık bir şekilde hazırlamış ve böylece toplumların, değişik kesimlerinin de desteğini alma çabası içinde olmuştur.

21. yüzyılda daha güçlü bir güvenlik kuruluşu yaratma amacıyla NATO iki ana unsur üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlardan birincisi NATO'nun genişlemesi ve buna

bağlı olarak Rusya'yla yeni ilişkiler kurulmasıydı. Deneyimler ve yaşanan tecrübeler, NATO genişlemesinin Avrupa genelinde güvenliği ve dengeyi artırdığını kanıtlamıştır. Bu süreçten Rusya da dahil olmak üzere bütün devletler bir takım çıkarlar elde etmişlerdir. Rusya'yla kurulan yeni ilişkiler tamamen ortak çıkarlar üzerine kurulmuştur.

NATO'nun "bölge dışı" açıkladığı alanlar giderek NATO'nun hareket alanı haline geldikçe doğu ve batı arasındaki gerginlikte dramatik bir şekilde artmaktadır. Sonuçta NATO'nun Rusya'yla olan ilişkilerinin hangi noktada ve ne biçimde sonuçlanacağı bilinmemektedir. Birçok Rus NATO'nun genişlemesini direkt olarak Rusya için bir tehdit olarak görmektedir. Bu tehdit Rusya'nın batıya duyduğu eski korkunun tekrar hortlamasına sebep olabilir. Yakın gelecekte sınırlı NATO genişlemesinin getirdiği potansiyel riskler tolere edilebilir. Şu an itibarıyla Rusya bu genişleme karşısında sızlanmaktan ve şikayet etmekten öteye gidebilecek güce sahip değildir.

Aynı zamanda Rusya kendisini yeniden güçlendirebilir ve diplomatik ilişkilerini daha saldırgan agresif bir şekle çevirebilir. Ancak Rusya'nın NATO'nun genişlemesi karşısında takındığı tavır, çoğu beklentinin aksine çok da düşmanca bir tavır olmamıştır. Putin'in Batıyla birleşmesi ve sadece teröre karşı savaş için değil batı kurumlarıyla da işbirliği içine girmesi Rus kesiminin stratejik kararlarını göstermektedir.

Hayati önem taşıyan bir başka ortak da Ukrayna'dır. Sadece coğrafi konumu bile bu ülkede kazanılacak başarının anahtar niteliğinde bir stratejik hedef olmasına yetmektedir. NATO'nun, Ukrayna'da demokrasinin inşasına ve karşılıklı güvenliğe katkıları devam edecektir. Ukrayna'nın Euro-Atlantik Topluluğu ile daha sıkı bütünleşmesi ittifakın temel politikaları arasında yer almaktadır.

Gelecekte bir Çin tehdidine karşı NATO'nun, önceden önlem almak amacıyla Rusya'ya tam üyelik teklif etmesi çok da mantıklı gözükmemektedir. Amerika'nın Çin'le oluşturmak istediği bağlantılar Rusya'nın NATO'ya girmesi sonucu oluşan stratejik izolasyon sonucu, Çin Halk Cumhuriyeti'nin çabalarıyla da engellenebilir. Bunun da ötesinde Çin Halk Cumhuriyeti Amerika'nın Rusya kartını kullanması karşısında silahlanma kartını, pazara giriş kartını ve Kuzey Kore kartını kullanabilir.

Öte yandan Rusya'nın NATO'ya dahil olması Amerika-Japonya ilişkilerini olumsuz etkileyebilir. Ayrıca Doğu Asya'da Rus-Japon ilişkilerinde gerilme yaşanabilir. Japon hükümeti anlaşılır bir şekilde Kiril Adaları'na güvenlik garantileri verilmesini provakatif ve kabul edilemez bir davranış olarak ele alacaklardır.

Eğer NATO Rusya'yı bir üye olarak kendi bünyesine dahil etmezse üçüncü bir seçenek olarak batıdan gelebilecek potansiyel bir tehdide karşı denge kurmak adına doğuya yönelecek ve bu bölgeden kendine bir üye devlet yaratma amacını güdeceklerdir. Rusya'nın dahil olmadığı bir genişleme büyük ihtimalle Rusya ve Çin'in yakınlaşmasıyla sonuçlanacaktır. Rus-Çin ortak tarihi çeşitli sorunlarla dolu olduğundan bu yakınlaşmada bazı sorunlar çıkacaktır. Ancak bu sorunlar bu birleşmeyi hayati ölçüde etkilemeyebilir. Kendi çıkarlarını korumak için devletler kendilerine her ortamda müttefikler bulunmak zorundadırlar ve bulacaklardır. Rus liderleri tarihte hiçbir zaman iki cephede değişik hasımlarla karşılaşmaktan hoşlanmamışlardır. Rusya'yla yapılacak bir işbirliği, Batının bu ihtimali gözle göremeyeceği kadar değerli bir fırsattır. Söz konusu işbirliği gerçekleştirildiği takdirde bu durum her iki taraf için de çeşitli yararlar sağlayacaktır.

Olası bir Çin-Rus ittifakında Rusya, Çin'in gelişmekte olan ekonomisini ve 1,2 milyar insanı ile NATO'ya karşı bir güç dengelemesi sağlamış olacak, Çin için ise paha biçilmez doğa kaynakları ve 150 milyon insanıyla Rusya çok yararlı bir müttefik olacaktır. Rus silah gücü ve teknolojisi her ne kadar şu an için batının çok gerisinde kalmış da olsa, Rusya'nın en başarılı olduğu dalıdır ve gelecekte yapılabilecek bir silahlanma doktrininde katalizör görevini gerçekleştirebilir. Akla gelebilecek her anlamda ve alanda şu an için Rusya Çin'den daha güçlü bir konumda bulunmaktadır. Denizaltılardan, istihbarata, roket ve hava saldırı uçaklarından nükleer silahlarına kadar Rusya'nın müttefiki olduğu devlete yardımcı olarak pek çok şeye sahiptir.

Çin'deki gelişmeler ise sadece uzun vadede başarılı olabilecek gibi gözükmektedir. En iyi tahminlerle bile Çin'in NATO'yu yakalaması ancak 2030 yılını bulabilecektir. Çin'in ileride NATO'yla bir işbirliği düşünebileceğini, Japonya'nın ise ileride NATO'ya dahil olabilecek potansiyel bir üye olduğunu, fakat Japonya'nın bugün itibarıyla değişik devletlerle güçlü ilişki ve bağlantıları olduğu için NATO üyeliğini fazla önemsemedikleri görünmektedir.

Barış İçin Ortaklık ülkeleriyle ilişkilerinin gelişmesi NATO'nun her zaman gündemindeki önemli maddelerden biri olmuştur. NATO'nun başlangıçta BİO politikasının amacı eski düşmanlarla aradaki engelleri ortadan kaldırmak ve diyalog ve işbirliğini kullanarak güvenlik oluşturmaktı. Bugün ise BİO'nun amaçları çok daha iddialı hale gelmiştir, bugün artık bu ülkeler NATO ile birlikte 21. yüzyılın güvenlik sorunlarıyla uğraşmak zorundadırlar.

Ortaklığın dinamizmini ve İttifak açısından önemini sürdürebilmesi için NATO'nun değişen önceliklerini karşılayabilecek şekilde sürekli olarak kendisini yenilemesi gerekmektedir. NATO'nun güvenliğin sağlanması konusunda önemini ne kadar büyük olduğu düşünüldüğünde, BİO ülkelerinin İttifak ile yakınlaşma istemeleri doğal karşılanmalıdır. Ancak Ortaklık aynı zamanda üyeleri için cazip bir girişim olmayı ve onların beklentilerini gerçekleştirmeyi de sürdürmelidir

NATO üyeleri yeni tehditlerle başa çıkmak ve görevlerinin tümünü yerine getirebilmek için son yıllarda kendilerini İttifak'ın askeri yeteneklerini güçlendirmeye adanmış bulunmaktalar. Müttefik kuvvetlerin kendilerine ihtiyaç duyulan her yere hızla gidebilmeleri ve operasyonlarını uzak mesafelerde ve zaman içinde, ve hatta nükleer, biyolojik ve kimyasal tehditlerle karşılaşabilecekleri ortamlarda dahi sürdürebilmeleri gerekmektedir. BİO ülkeleri NATO görevlerine katkıda bulunmak istiyorlarsa bu şartları karşılayabilecek kuvvetler oluşturmalıdırlar.

NATO'nun son yıllarda geçirdiği evrimin belki de en iyi örneği İttifak'ın Afganistan'daki faaliyetleridir. İttifak Ağustos 2003'ten beri bu ülkeye barış ve istikrar getirmek ve ülkenin bir daha asla teröristlerin üssü olmamasını sağlamak için Uluslararası Güvenlik Gücü'ne (ISAF) liderlik etmektedir. NATO'nun geleneksel alanından çok uzakta bulunan Afganistan'da bir operasyon sürdürülmesi ortaklığın İttifak için neden bu kadar önemli olduğunu ve neden İttifak'ın Orta Asyalı Ortakların ihtiyaçlarına daha çok ilgi göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Halen bu misyonda sekiz ortak ülke temsil edilmektedir ve bunların çoğu askeri polis ve mayın temizleme ekipleri gibi uzmanlaşmış kuvvetler sağlamaktadırlar.

İttifak'ın giderek gelişen Ortaklık politikası Avrupa-Atlantik bölgesindeki stratejik ortamın değişmesine yardımcı olmuştur. Ortaklık siyasi ve askeri alanlarda birlikte çalışabilme yeteneğini destekleyerek gerçek bir Avrupa-Atlantik güvenlik

kültürü oluşturulmasını sağlamıştır: Avrupa-Atlantik devletler topluluğunun içinde ve ötesinde önemli güvenlik sorunları üzerinde birlikte çalışmak konusundaki kararlılık. 26 Müttefik ve 20 Ortaklık ülkesi birlikte gelişmeye devam ederken bu ortak sorunlara ortak çözümler bulma yetenekleri de artacaktır.

Geçtiğimiz on yıl içinde Akdeniz Diyalogu çok mesafe kat etmiştir ve planlandığı gibi hem NATO'ya hem de Diyalog ülkelerine birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı sağlamıştır. Tüm Akdeniz bölgesi için etkili bir enformasyon paylaşma aracı olmasının yanı sıra yararlı bir güven oluşturma forumu da olmuştur.

İlk Diyalog üyelerinden Ürdün tam anlamıyla bir Akdeniz ülkesi olmadığına göre, gelecekteki katılımlar coğrafi sınırlara göre kısıtlanmamalıdır. Bu nedenle Diyalog yavaş yavaş Irak, Libya, Suriye, Lübnan gibi ülkeleri, daha çok sayıda Körfez ülkesini ve hatta İran'ı da içine alarak genişleyebilir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın zaman içinde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı haline gelmesi buna iyi bir örnektir. Bu örgüt her şeyden önce geniş, maksimum sayıda ülkeyi kapsayan bir örgüt olmayı amaçlamıştır.

Bugüne kadar Akdeniz Diyalogu bölgede fazla dikkat çekmemiştir. İlk başta üye ülkelerde Diyalog konusunda şüphe ile kabullenme karışımı bir tavır mevcuttu, çünkü bu girişimin amaçları ne güvenlik uzmanları ne de halk için yeterli derecede açık değildi. Diyalog'un işbirliği ve ortaklık konusunda yeni ufuklara açılabilmesi için İttifakın süregelen dönüşümü Diyalog ülkelerinde iyice açıklanmalı ve NATO'nun güç uygulama konusundaki rolü ile ilgili yanlış fikirler düzeltilmelidir.

Ayrıca NATO ile daha yakın ilişkiler oluşturulabilmesi için Diyalog'un daha dikkat çekecek hale getirilmesi gerekir. İttifak Orta Doğu ve civarındaki bölgenin Kitle İmha Silahlarından arındırılmış bölge haline getirilmesi olasılıklarını tartışmaya açarak bu konuda önderlik yapabilir.

Büyük Orta Doğu, Amerika Birleşik Devletleri için olduğu kadar, Avrupa için de gerçekten hayati stratejik ulusal güvenlik çıkarları içermektedir. Sanayileşmiş ülkeler, küresel ekonomi çerçevesinde, Orta Doğu'nun enerji ihracatına giderek ve düzenli biçimde daha bağımlı hale gelmektedirler ve bu bağımlılık, tek tek ülkelerin Basra Körfezi ve Kuzey Afrika'dan doğrudan ithalat yapıp yapmamalarına bağlı olmaksızın sürekli bir artış içindedir.

Bunun nedeni, doğrudan petrol ithalatının, stratejik bağımlılığın sadece kısmi bir ölçütü olmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa ekonomileri, Asya ve diğer bölgelerden yaptıkları enerji-yoğun ihracata ve küresel ekonominin sağlamlığına giderek daha bağımlı hale gelmektedirler.

NATO içinde ise, Orta Doğu konusunda işbirliği sağlamaya yönelik ciddi pratik zorluklar bulunmaktadır. Bu zorlukların en başında Irak gelmektedir.

Irak savaşının haklılığı ve oluşumu bir yana, Avrupa ülkeleri bir tarafa çekilip de A.B.D. ve İngiltere önderliğindeki koalisyonun çökmesine izin veremezler. Aynı zamanda, Irak'ın sorunları da askeri olduğu kadar politik ve ekonomik olduğundan, buradaki bir NATO görevinin gerçekte içeriğinin ne olduğu henüz netleşmemiştir. Irak, büyük bir ABD-Avrupa rolü için, ABD'nin ön gördüğü ölçüde istikrarlı ve canlı duruma gelemeyebilir.

ABD, ayaklanmaları bastırabilir, ama bunu yapamayacak olursa, NATO'ya dönecektir ve özellikle de NATO'nun Avrupa kanadının yardımını isteyecektir. Böylelikle gerçek bir savaşı da kapsayacak ucuz bir göreve katılmalarını talep edecektir. Şimdilerde görev yapan çokuluslu tümen, NATO prosedürlerini uygulayarak, görece istikrarlı bir bölgede barış koruma görevini başarıyla üstlenebileceklerini ortaya koymuştur. Ayrıca, bazı Avrupalı savunma bakanları bu görevin kabul edilebilir olduğunu söylediler bile, gerekli politik desteği sağlayıp sağlayamayacakları da belirsizdir.

ABD, ciddi bir Avrupa güç projeksiyonundan söz etmektedir. Ancak AB ile NATO'nun bugüne kadarki tartışmaları, İngiltere dışındaki herhangi bir Avrupa ülkesinin büyük güçlerin uzak mesafelerdeki projeksiyonunun getireceği maliyet ve zorlukları gerçekten anladığı konusunda ciddi kuşkular doğurmuştur.

NATO'ya verilecek böyle bir görev, Fransa ile Almanya'nın bugünkü Irak politikaları ile en azından dolaylı bir sürtüşme yaratacaktır ve bu da NATO'nun diğer çıkar gruplarına karşı büyük bir yükümlülüğü anlamına gelmektedir. Geniş bir Alman ve Fransız rolü demek, ABD için de önemli ödünler vermek demektir.

Gerek Irak'ta gerekse Afganistan'da görev uzunluğu bir sorun yaratacaktır. Bu rollere bürünmek kolaydır. Ama Kosova'da altıncı, Bosna'da ise dokuzuncu yılını dolduran barış güçleri, bu rolü başarmının hiç de kolay olmadığını göstermektedir.

Avrupa ve NATO şu ana kadar Afganistan'da önemli bir rol oynadılar. Kabil'de sağlanan güvenliğin Afganistan'ın tümüne dönüştürme çabaları, ülke

çapında askeri olanlar kadar ciddi politik ve ekonomik meydan okumalarla karşılaşmaktadır. Ulus inşa etmenin maliyet ve kaynaklar anlamında da sorunları bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, Afganistan'ın iç bölünmüşlüğü, merkezi hükümet zaafının ve kritik ekonomik gelişme sorunların üstesinden gelecek uygun bir planı bulunmamaktadır.

Pakistan'daki aşırı İslamcılar, El Kaide ve yeni ortaya çıkan Selefi hareketinin sürüklediği güvenlik sorunu, Pakistan içlerine doğru derinleşmektedir. NATO'nun bu sorunlar karşısında ne yapacağı belirlenmek zorundadır, yoksa bu hareketlerin Afganistan'daki kadar ileride sorun yaratması muhtemeldir.

Afganistan, Rusya'nın arka bahçesidir ve Rusya'nın çıkarlarını kapsamaktadır. Rusya açık bir rolü olmadıkça, burada girişilecek büyük bir NATO görevinin bir kandırmacadan ibaret olduğunu düşünebilecektir. Ayrıca, böyle bir görevin Orta Asya'nın geri kalan bölgelerindeki Radikal İslamcı hareketlerden ayrı tutulup tutulamayacağı da belli değildir. Çin ve İran da konuya ilgi duyabilecek ilginç oyuncular arasında yer alacaktır.

Eşit önemde bir diğer bölgesel tehdit de Arap-İsrail barış sürecidir. Hiçbir sorun, Arap ve İslam dünyasını, İsrail-Filistin çatışmasından daha çok kutuplaştıramaz. Avrupa hükümetleri ve kamuoyu İsrail'i, ABD'nin tersine eleştirdikleri için, bu bağlamdaki düşmanlık Batı'ya değil, doğrudan doğruya ABD'ye yönelik bulunmaktadır.

Karşımıza çıkan soru ise, Irak'taki bir NATO-Avrupa rolünü, Arap-İsrail barış sorunundan ayırmak mümkün müdür? şeklindedir. Belki Amerikan bakış açısıyla olabilir ama Avrupa gözüyle hayır. Barışı sağlamak için daha iyi bir seçenek olarak, ABD'nin İsrail'in çıkarlarına karşı duyarlılıklarından emin olduğu İngiltere ya da diğer Avrupa ülkelerinin barış sürecinin liderliğini üstlenmesi olabilecektir.

NATO, Arap-İsrail bunalımının üstesinden gelebilmek için olası bir birleşik barış koruyuculuğu görevine ihtiyaç olduğunu göz ardı edebilir mi? Bu konu üzerinde NATO içinde anlaşma sağlanması kolay olmaktan çok uzaktır çünkü, girişilecek herhangi bir askeri çaba, kaçınılmaz biçimde uzun süre devam edecek ve pahalıya patlayacak ekonomik yardım anlamını taşımaktadır.

ABD, Büyük Orta Doğu'da Arap dünyası ve İsrail'in daha barışçı bir geleceğe gidecek yolu bulmaları konusunda yardımcı olmak için etkinliğini genişletmek

maksadıyla NATO'nun bu bölgede yapı taşlarından biri olmasını istemektedir. Son zamanlarda İttifak'ın bölgede yaptığı görüşmeler de, NATO ile ilişkilerin geliştirilmesi konusunda bazı desteklerin bulunduğu görülmektedir. Orta Doğu'da uzun vadede yaşanacak değişiklik, terörizm krizinin temeline saldırılabilmeye yardımcı olabilecek, demokrasiye ve sivil topluma da kök salma şansı vermiş olacaktır

Türkiye'nin gelecekte NATO içindeki yerine baktığımızda ise, üyeliğe kabulünden bu yana, NATO'nun üyesi olarak hem ittifakın güvenlik şemsiyesinden yararlanmış, hem de Batı dünyasının güvenliğine NATO çerçevesinde önemli katkılarda bulunmuş ve bulunmaya da devam eden en önemli müttefiklerdir. 21. yüzyılın yeni güvenlik ortamında ise, Türkiye'nin jeostratejik önemi azalmamış, tersine özellikle Büyük Ortadoğu gibi projeler var oldukça artarak devam edecektir.

Ancak, yaşanan olayların akabinde Türkiye'nin varlığını sürdürdüğü bölgede, kendisinin de etkilenebileceği dini ve özellikle güneydoğusunda yaşanabilecek etnik ayrılık girişimlerinin sıcak çatışmalara yol açabileceği ihtimalini artırmıştır. Irak'ta yaşanan ve İran'da yaşanması muhtemel olan kaos ortamları, bölge ve dünya barışını ve istikrarını tehdit edebilecek belirsizliklerin hakim olacağı bir alan olarak da ön plana çıkmıştır. Ayrıca, Batı'nın tamamen Ortadoğu ve Kafkaslar bölgesine bağımlı olduğu enerji kesişim noktasında bulunarak, Batı'nın stratejik kaynak merkezi olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde sadece komünist istilaya karşı güvenliğini sağlamayı düşünen Türkiye, bu kez merkezi bir konuma gelmiş bulunmaktadır. Ancak önemli bir sorun olarak, Türkiye, çoğulcu demokrasi, Batı kurum ve değerlerini esas alan devlet yapısıyla, belirsizliklerin sürdüğü bu uluslararası ortamda bir istikrar unsuru olarak ortaya çıkmaya devam edebilecek midir? Yoksa bölgede kurulmak istenen hegemonyanın bir parçası mı olacaktır?

ABD ile AB, karşılıklı ilişkilerinde soğuk savaş sonrasının muhasebesini yaparken, Kuzey Atlantik İttifakı'nın en güçlü ordularından birine sahip olan ve bu özelliğiyle de önemini koruyan ve arttıran Türkiye, örgütün kaderini ilgilendiren bu süreçte gelişmeleri yakından takip etmeli, bununla da yetinmeyerek tartışmalara katılarak söz sahibi olmaya çalışmalıdır. Özellikle kendi bölgesini ilgilendiren

gelişmelerde ve AB'nin istemiş olduğu bazı değişikliklere ilişkin, 50 yıldan fazla bir süredir en ağır şartlarda NATO'ya hizmet eden Türkiye, bu hakkı kendisinde fazlasıyla görmelidir. Aksi takdirde ABD ile AB arasında oluşturulacak yeni şartlar geri dönülmez şekilde bağlayıcı olacaktır.

Türkiye, mevcut şartlarda, ABD'nin NATO'yu, küresel egemenlik arayışının bir aracı olarak kullanmasına destek verip vermeyeceğine karar vermelidir. 1 Mart tezkeresi öncesi ve sonrası yaşanan kararsızlıkların benzerini tekrar yaşamamalı, politikalarını net olarak belirlemelidir. Ayrıca Bosna, Kosova ve Afganistan örneklerinde olduğu gibi Türkiye yaşanabilecek yeni krizlerde NATO'nun bir parçası olarak görev yapmaya hazır olmalıdır. Üç yılda iki defa ISAF'ın komutasını üstlenen Türkiye için bu durum bazı riskler içerse de bölge ülkeleri ve halkları üzerindeki “büyük ülke” etkisini sürdürmesi açısından faydalı olacaktır.

Öte yandan NATO içinde ABD'yi sınırlandırmak isteyenler AB'nin daha ön planda yer almasını sağlamak istemektedirler. Henüz AB üyesi olmayan ve olması da açık uçlu uzun bir süreci gerektiren Türkiye için, kurum olarak AB'nin, NATO içinde ön plana çıkması bazı sakıncaları beraberinde getirecektir. Dolayısıyla Türkiye, hem NATO'nun yeniden düzenlenmesine hem de karar alma mekanizması içinde dezavantajlı duruma düşmesine yol açabilecek oy çokluğu yada vetoların kaldırılması gibi gelişmelere karşı bir politika izlemelidir.

17 Aralık'tan sonra AB liderleri tarafından yapılan dikkate değer açıklamaların çoğunluğunda Avrupa'nın güvenliğinin ancak Türkiye ile yola birlikte devam edilirse sağlanabileceği belirtilmiştir. Gerçektende zayıf ekonomik yapısının aksine en güçlü tarafı Silahlı Kuvvetler olan Türkiye'nin askeri yeteneklerini arttırması AB ile bütünleşmesinin en büyük kaynağı olacaktır.

NATO var olduğu sürece, örgütün güçlü bir üyesi olmak Türkiye'nin çıkarına olacaktır. Türkiye'nin güvenliği demokratik laik bir ülke olarak kaldığı sürece NATO'dan geçmektedir. Türkiye, demokrasiyi ve laik devlet yönetimini esas alan, Batı kurumları ve düşüncesi ile bütünleşik bir parçası olarak İslam ülkelerine model olabilecek çağdaş tek ülkedir. Türkiye'nin oynayacağı rolün neden önemli olduğu Batılı devletlere çok önemli bir tartışma platformu olan NATO'da açık bir şekilde izah edilmelidir.

NATO ve AB için en önemli güvenlik problemlerinden birisi Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan sorunlardır. Kıbrıs başta olmak üzere kıta sahanlığı, hava sahası, adaların silahlandırılması, patirkhanenin durumu, Rum Pontus Devletinin yeniden kurulmasına ilişkin çalışmalar, azınlıkların durumu ve adacık ve kayalıklar sorunları hali hazırda iki ülke arasındaki temel problemler olarak görünmektedir. Hali hazırda iki demokratik ülke ve NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan arasında muhtemel bir kriz ve çatışma olasılığı görülmemekle birlikte yaşanabilecek gelişmelere baktığımızda;

- Yunanistan'ın gerginliği muhafaza etmek isteyeceği,
- Türkiye ile bir çatışma ortamına girmek istemeyeceği,
- Yunanistan'ın ancak NATO'dan ve AB'den dışlanmış, laik ve demokratik yapısında değişiklikler olmuş bir Türkiye ile Batı'nın desteğini alarak çatışmaya cesaret edebileceği değerlendirilmektedir.

NATO'nun ise böyle bir kriz karşısında takınacağı tutumun ise daha önce 1974 yılı ve sonrasında yaşananlardan farklı olmayacağı, laik ve demokratik yapısını kaybetmiş bir Türkiye'nin ise NATO'dan dışlanabileceği ve ittifak için muhtemel bir hareket sahası olabileceği değerlendirilmektedir.

Günümüzde olduğu gibi gelecekte de Türkiye'nin önemi, bölgenin barış ve istikrarı açısından daha da artacak, NATO'nun 21'inci yüzyıl işlevini yerine getirebilmesi için Türkiye kilit ülke olma konumunu sürekli koruyacaktır. Küresel anlamda barış ve güvenlik Türkiye'nin ve NATO'nun bu yüzyılda vazgeçilmez hedefi olmalıdır.

Bugün ve geleceğin ufuklarında, Avrupa-Atlantik boyutlarında bir güvenlik organizasyonu olan güçlü ve barışçıl bir NATO her zamankinden daha fazla önemlidir. NATO'nun temelli ve sürekli amacı üye devletlerin özgürlük ve güvenliklerini korumaktır.

21. yüzyılda NATO, bağımsız devletler arasında güç ve diplomasiyi, kolektif savunmaya ve müttefik güvenliğinin yükselmesini, demokratik dengelerin, kanun gücünün ve barışın sağlanması amacıyla, sürekli politik ve askeri ittifaklara sahip olmalıdır.

A.B.D.'de 11 Eylül ve daha sonra da İstanbul ve Madrid'deki terörist saldırılardan sonra, NATO müttefikleri arasında güvenliğin bölünmezliği konusunda hiçbir kuşku bulunmamaktadır. ABD'yi NATO'ya götüren Başkan Harry Truman, 1951'de "hiçbir ülke, kendi sınırlarının arkasında güvenlik bulamaz... Tek güvenlik, toplu güvenliktir,"⁵⁴⁴ derken, NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında da önemini koruyacağını anlatır gibidir.

Bu durum günümüz NATO'sunda üyelerin rolü için bir öğüt niteliğindedir. İttifak üyeleri, NATO'ya bağlılığını sürdürmeli ve Atlantik ötesi bölünmeleri onarıp, NATO'yu gelecek için yeniden yapılandırmak için etkin bir çaba harcamalıdır. Müttefiklerin uluslararası barış ve güvenlik konusundaki işbirliği NATO'nun Soğuk Savaşı kazanmasına yardımcı olmuştur ve bugün de aynı olgu yeni tehditlere karşı politika oluşturmanın vazgeçilmez bir parçası konumundadır.

İleri görüşlü bir vizyon ve politik cesaret, Atlantik ötesi ortaklığın yarım yüzyıldır varlığını sürdürmesini ve hem Avrupalılara hem Amerikalılara hem de dünyaya büyük kazanımlar getirmesini sağlamıştır. Bugünkü tehditler farklıdır, ama ortaklığın kazanımları, aynen maliyetleri gibi hala sapsağlamdır, tabii eğer ortaklar aşınmaya izin vermezlerse. Son zamanlarda yaşanmış olan gerilim, Avrupalılar ile Amerikalılara sadece, ortak olarak hareket etmezlerse nasıl zorluklarla karşılaşacaklarını göstermekle kalmamış, aynı zamanda baskı yaratan sorunları çözebilenin en iyi yolunun birliktelik olduğunu da kanıtlamıştır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz; Avrupa ve Amerika, müttefik kalarak, tarafsız ya da düşman olmaları durumunda kazanacaklarından çok daha fazlasını kazanmaktadırlar. Batı bu kazançtan asla vazgeçmeyecektir. Yeni NATO, Trans Atlantik bölgesinin güvenli, barışçıl, demokratik ve refah içinde bir gelecek konusundaki ortak vizyonlarına erişmek için temel ittifakı olmaya, Türkiye ise bu ailenin onurlu bir üyesi olarak güvenlik üretmeye devam edecektir.

⁵⁴⁴ R.Nicholas Burns, *NATO Temel İttifakımız Olarak Kalacaktır*, ABD&NATO Bir Amaç İttifakı, E-Journal USA, Haziran 2004